A HORTHY-KORSZAK MAGYARORSZÁGA JUGOSZLÁV SZEMMEL

Délszláv levéltári források Magyarországról 1919–1941

KRONOSZ – MTA BTK TTI

Magyarok és délszlávok, szerbek, horvátok, szlovének egy évezrede élnek egymás mellett, többnyire békésen, bár a békésnek tűnő évszázadokat időnként súlyos, véres konfliktusok tarkították. A hosszú együttélés tapasztalata, érdekeik találkozása és nem ritkán ütközése formálta az egymásról kialakított képüket, amely jelentős mértékben meghatározta és napjainkban is befolyásolja az egyén és a politika viszonyulását a másik nemzethez. E képet az évszázados beidegződések – az együttélés tapasztalatai, az előző időszakok erőviszonyainak alakulása, kulturális kapcsolataik intenzitása, társadalmi rétegzettségük különbözősége, a „civilizációs" szintjeik közötti eltérés – mellett a közelmúlt, a néhány generáció távlatában belátható múlt eseményei és tapasztalatai is erőteljesen formálták. Különösen, ha azok olyan drámaian megváltozott időszakhoz köthetők, mint a két világháború közötti évtizedek.

Az olvasó által kézben tartott könyv ennek a korszaknak, azon belül a két világháború közötti évtizedek magyar–jugoszláv kapcsolatainak tanulmányozásához kíván segítséget nyújtani. A kötet újszerűsége és úttörő jelentősége abból adódik, hogy elsőként tár elénk egy szomszédos állam hivatalos dokumentumain keresztül kirajzolódó átfogó Magyarország-képet. A kötet a források lehető legszélesebb köréből merítve, jórészt még publikálatlan belgrádi levéltári dokumentumok segítségével mutatja be a két világháború közötti délszláv állam viszonyulását Magyarországhoz. Magyarország külpolitikáját és belpolitikáját tárgyaló, a gazdasági és közlekedési kapcsolatokra vonatkozó források éppúgy helyet kaptak benne, mint a politikai botrányokkal, a pártpolitikai helyzet alakulásával, a vallási kérdésekkel, a revíziós politika sikereivel és kudarcaival, valamint – korántsem utolsósorban – a jugoszláviai magyar kisebbséggel és a magyarországi délszláv kisebbség helyzetével foglalkozó dokumentumok.

A Horthy-korszak Magyarországa jugoszláv szemmel

Délszláv levéltári források Magyarországról 1919–1941

A HORTHY-KORSZAK MAGYARORSZÁGA JUGOSZLÁV SZEMMEL

Délszláv levéltári források Magyarországról 1919–1941

A dokumentumokat válogatta, fordította, szerkesztette
és a bevezető tanulmányt írta:

Hornyák Árpád

Kronosz Kiadó – MTA BTK TTI

Pécs–Budapest, 2016

A kötet megjelenését támogatta:

az OTKA F 62052. számú kutatási projektje,
a Magyar–Szerb Akadémiai Vegyes Bizottság Magyar Tagozata,
a Magyar Tudományos Akadémia
és Sólyom László, Magyarország volt köztársasági elnöke

Lektorálta:

Vonyó József

A fordítást az eredetivel egybevetette:
Sokcsevits Dénes

Borító:
A magyar–jugoszláv örökbarátsági szerződés ratifikálása,
Budapest, 1941. február 27.
Forrás: Narodowe Archiwum Cyfrowe (NAC online)

Kiadja
a Kronosz Kiadó (Virágmandula Kft.)
és a Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézete

Felelős kiadó
a kft. ügyvezetője és az MTA BTK TTI főigazgatója

Felelős szerkesztő:
Erőss Zsolt

ISBN 978 615 5497 81 0

Tartalom

19 / Előszó
23 / Bevezetés

DOKUMENTUMOK

39 / 1. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság kormányának távirata a párizsi délszláv békedelegációnak, amelyben aggodalmát fejezi ki egy lehetséges magyarországi Habsburg restauráció következményei miatt (1919. augusztus 11.)
40 / 2. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériumának tájékoztatója a párizsi délszláv békedelegációnak budapesti képviselőjük által a magyarországi helyzetről készített jelentéséről, melyben beszámol a magyarországi politikai erőviszonyokról és Lovászy Mártonnal folytatott beszélgetéséről (1919. szeptember 27.)
45 / 3. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériumának tájékoztatója a párizsi délszláv békedelegációnak budapesti képviselőjük beszámolójáról, melyben Friedrich István helyzetéről és Troubridge admirálissal kialakított jó kapcsolatáról informál (1919. október 4.)
46 / 4. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériumának tájékoztatója a párizsi délszláv békedelegációnak budapesti katonai képviselőjük jelentéséről a szeptember 18-i katonai szemléről, és a koalíciós kormány megalakítását célzó tárgyalásokról (1919. november 22.)
47 / 5. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság budapesti követének jelentése Gratz Gusztáv magyar külügyminiszterrel folytatott beszélgetéséről (1921. február 8.)
48 / 6. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Határmegállípító Bizottságba delegált főképviselőjének beszámolója a határmegállapítás körülményeiről, a lakosság mozgósításáról és a magyar agitátorok tevékenységéről a határ menti térségben (1921. szeptember 21.)

50 / 7. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériumának tájékoztatója a bukaresti jugoszláv követségre a Romániában működő hírszerzőjüktől beérkezett jelentésről, melyben Romániának a második királypucs alkamával tanúsított magatartásáról és az esetleges magyar–román perszonálunióról folyó titkos tárgyalásokról számol be (1922. január 5.)
52 / 8. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Népszövetségi Tanácshoz delegált képviselőjének beszámolója a Népszövetség Tanácsában a kisebbségekről szóló konvenció alkalmazásával kapcsolatos magyar és a bolgár beadványok közlési módjáról folyó vitáról (vélhetően 1922 májusa)
55 / 9. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság budapesti követségének beszámolója Castagnetto herceg fokozott budapesti aktivitásáról (1922. december 14.)
56 / 10. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériumának távirata Bukarestbe, melyben továbbítják a budapesti követség Magyarország és a nagyhatalmak kapcsolatairól készített jelentését (1922. december 31.)
57 / 11. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság budapesti követségének jelentése a magyar fasiszta párt szervezetéről és az olasz fasisztákkal ápolt kapcsolatairól, valamint a tagfelvételi eljárásról (1923. február 23.)
60 / 12. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság budapesti követségének beszámolója a magyarországi szövetséges katonai ellenőrző bizottság tevékenységéről, munkájának akadályozásáról és a magyar politika hozzáállásáról a kecskeméti incidenshez (1923. április 2)
62 / 13. A Szabadkai Állami Titkosrendőrség Parancsnokságának havi jelentése 1923 májusára (1923. június 15.)
66 / 14. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériumának távirata Budapestre, melyben továbbítja a prágai követség beszámolóját a magyar kölcsön ügyében elfoglalt csehszlovák álláspontról (1923. június 22.)
67 / 15. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság budapesti követségének beszámolója Bethlen István nyugat-európai útjának eredményeiről és a magyar kölcsön kilátásairól (1923. június 30.)
69 / 16. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériumának távirata a bukaresti követségre, melyben továbbítja a budapesti követség beszámolóját a magyarországi politikai erőviszonyokról (1923. július 22.)

71 / 17. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság budapesti követének beszámolója a magyarországi politikai erőviszonyokról, az ellenzék lehetőségeiről és esetleges felhasználásukról a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság számára előnyös helyzet kialakításához (1923. augusztus 12.)

74 / 18. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság budapesti követének tájékoztatója a magyarországi politikai erők törekvéseiről, illúzióiról a nemzetközi helyzet megítélésében és a magyar kormány külpolitikai és gazdasági céljairól (1923. augusztus 26.)

76 / 19. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság budapesti követségének jelentése a magyarországi szövetséges katonai ellenőrző bizottság munkájának akadályoztatásáról és a bizottságon belüli olasz intrikákról (1923. szeptember 3.)

78 / 20. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság budapesti követségének jelentése a magyar politikai közéletet foglalkoztató botrányokról (Pov. Broj. 1141)

81 / 21. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériumának távirata a londoni követségre, melyben továbbítja a budapesti követség jelentését a magyar kormány Stjepan Radićtyal kapcsolatos várakozásairól (1923. szeptember 18.)

83 / 22. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság konstantinápolyi követségének jelentése a magyar–török kapcsolatokról, a magyarok gazdasági jelenlétéről Törökországban és Horthy beszédének törökországi visszhangjáról (1923. szeptember 23.)

84 / 23. A Fővezérkar Hírszerző Osztályának átirata a Külügyminisztériumnak, melyben továbbítja a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság londoni követsége katonai attaséjának jelentését az angliai magyar propagandáról (1923. október 10.)

88 / 24. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériumának távirata a budapesti követségének, melyben továbbítja a prágai követség katonai attaséjának jelentését a magyar külpolitikáról (1924. március 20.)

90 / 25. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság budapesti követségének beszámolója az optáns kérdés alakulásáról és a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságba optáltak, illeve optálásra jelentkezett magyarországi délszlávok létszámáról (1924. április 2.)

98 / 26. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériumának távirata a bukaresti követségre, melyben továbbítja a budapesti követség katonai attaséjának jelentését a magyarországi politikai helyzetről a népszövetségi kölcsön megszerzése után (1924. május 15.)

100 / 27. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság budapesti követségének beszámolója a trianoni békeszerződés katonai rendelkezéseinek be(nem)tartásáról (1924. június 12.)
102 / 28. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság budapesti követségének beszámolója a magyar–szovjet diplomáciai kapcsolatfelvételről szóló magyar sajtóvisszhangról (1924. szeptember 24.)
104 / 29. A Fővezérkar Hírszerző Osztályának átirata a Külügyminisztériumnak a szabadkai hírszerző szervek által eljuttatott jelentésről, melyben a magyarországi zsidók elleni mozgolódásról, a súlyos szociális helyzetről és rossz lakáskörülményekről számol be (1924. október 4.)
106 / 30. A Fővezérkar Hírszerző Osztályának átirata a Külügyminisztériumnak, melyben a budapesti katonai attasénak a magyar parlamentben zajló eseményeket és pártpolitikai küzdelmeket bemutató, valamint a Gömbös Gyula és Wild József között zajló vitát összefoglaló jelentését továbbítja (1924. november 14.)
110 / 31. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság chicagói Konzulátusának jelentése Károlyi grófné, Andrássy Katinka chicagói tartózkodásáról és tevékenységéről (1924. december 3.)
112 / 32. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság bécsi követségének jelentése Magyarország és a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság bomlasztásán dolgozó erők közötti kapcsolatokról (1925. április 8.)
115 / 33. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság bécsi követségének beszámolója az ausztriai Habsburg-legitimista mozgalomról, a Habsburgok magyarországi lehetőségeiről és a Zita királynénak juttatott Tokaj környéki birtokokról (1925. december 12.)
118 / 34. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság bécsi követségének beszámolója a Róma és Budapest közötti barátság elmélyítését célzó tevékenységekről, olasz tisztek magyarországi és magyar tisztek olaszországi jelenlétéről, és Dormándy Géza ezredes állítólagos kijelentéseiről az olasz-magyar együttműködésről (1925. december 21.)
121 / 35. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság bécsi követségének jelentése a magyar kormánynak a frankhamisítási botrányban vélelmezett szerepéről (1926. január 9.)
125 / 36. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériumának tájékoztatója a vatikáni követségre, melyben a bécsi követség jelentésére hivatkozva arról informál, hogy a magyar ügynökök azt az utasítást kapták, hogy kiküldetésük helyének közvéleményét győzzék meg: Bethlen bukása esetén elkerülhetetlenül bekövetkezne a bolsevik veszedelem (1926. január 26.)

126 / 37. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma a bécsi követség jelentésére alapozva informálja a vatikáni követséget, hogy Magyarországon rendkívül aktív irredenta tevékenység zajlik, amely a társadalom szinte valamennyi rétegét átfogja (1926. március 12.)

128 / 38. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság londoni követségének beszámolója az angliai magyar revizionista propagandáról (1926. április 7.)

130 / 39. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma Sajtóosztálya budapesti tudósítójának beszámolója a IV. Károly halála évfordulója alkalmából a budai várban tartott gyászmiséről és megemlékezésről (1926. április 13.)

131 / 40. Budapestről küldött jelentés a magyar belpolitikai életről, az ország pénzügyi szanálásáról, Bethlen helyzetének megrendüléséről és a Bethlen-kormány hatalmon tartásának előnyeiről (1926. június 4.)

133 / 41. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma Hírszerző Osztályának tájékoztatása a londoni követség részére a magyar szellemi, politikai és katonai elit körében meglévő pánturanizmusról, és a magyar–török kapcsolatok erősödését szolgáló aktivitásukról (1926. június 5.)

135 / 42. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériumának körtávirata a magyar irredenta szervezetek vagyoni helyzetéről és a pénzgyűjtést célzó intézkedésekről (1926. június 10.)

137 / 43. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma Sajtóosztályának jelentése a Bacher-ügyről. (1926. júliusa)

142 / 44. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma Hírszerző Osztályának távirata a bukaresti követségre Pallavicini György visszavonulásáról (1926. július 20.)

143 / 45. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma Hírszerző Osztályának körtávirata a magyarországi pártélet alakulásáról (1926. július 29.)

144 / 46. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma Hírszerző Osztályának körtávirata az Olaszországból Magyarországra érkező fegyverszállítmányokról (1927. január 12.)

145 / 47. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma Hírszerző Osztályának körtávirata az új magyar ellenzéki párt létrehozásáról, amely Bethlen gróf jóváhagyásával alakult (1927. január 27.)

146 / 48. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma Hírszerző Osztályának körtávirata az olasz magyar barátsági és döntőbírósági szerződés előkészítéséről szóló hírekről (1927. január 29.)

148 / 49. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériumának távirata a párizsi követségre a magyar–orosz kapcsolatok helyreállítását célzó magyar törekvésekről (1927. február 9.)

149 / 50. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma Sajtóosztálya budapesti tudósítójának beszámolója a Talbot-kölcsön körüli fejleményekről és botrányról (1927. március 4.)

153 / 51. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériumának tájékoztatója a bukaresti követségnek a magyarországi iskolákban folyó nacionalista és revizionista szellemű tanításról és nevelésről (1927. május 24.)

154 / 52. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériumának távirata a budapesti királyi főkonzulátusra Shvoy Kálmánról, előléptetésének körülményeiről és olaszországi utazása feltételezett céljáról (1927. június 14.)

155 / 53. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma Sajtóosztálya budapesti tudósítójának levele a Külügyminisztérium Sajtóosztálya igazgatójának, melyben figyelmébe ajánlja a fürdőhelyek és gyógyfürdők nemzetközi magazinjának főszerkesztőjét, Forgács Bélát, aki a szerbiai fürdőhelyekről kíván tájékoztató füzetet megjelentetni magyarul (1927. július 25.)

156 / 54. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma Sajtóosztálya budapesti tudósítójának beszámolója az Interparlamentáris Unió 24. ülésének magyarországi sajtóvisszhangjáról (1927. szeptember 10.)

160 / 55. Vojislav Marinković jugoszláv külügyminiszter távirata a romániai jugoszláv követségre, melyben egyfelől ismerteti nézeteit Magyarország határozottab magatartásának hátteréről, másfelől utasítja a követet, hogy figyelmeztesse a román kormányt, hogy Magyarország csak egy felfegyverzett Romániától tart (1927. december 11.)

162 / 56. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma Sajtóosztálya budapesti tudósítójának levele a Külügyminisztérium Sajtóosztálya igazgatójának, melyben ismételten figyelmébe ajánlja a fürdőhelyek és gyógyfürdők nemzetközi magazinjának főszerkesztőjét, Forgács Bélát, és javaslatot tesz támogatásának mikéntjére (1928. január 3.)

163 / 57. Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma továbbítja Bukarestbe a budapesti követség táviratát, melyben a magyar revizionizmust és reviziós propagandát ért kudarcokról számol be (1928. július 19.)

166 / 58. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériumának távirata Bukarestbe, melyben továbbítja a budapesti követségnek a Népszövetség szentgotthárdi fegyverbotránnyal és az optáns kérdéssel kapcsolatos döntéseinek magyarországi fogadatásáról beszámoló táviratát (1928. július 24.)

168 / 59. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériumának távirata Londonba, melyben továbbítja a budapesti követség jelentését a magyar kormány közép-európai gazdasági egység megalakításával kapcsolatos álláspontjáról (1928. július 24.)

169 / 60. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériumának távirata Londonba, melyben továbbítja a budapesti követ jelentését a magyar külügyminiszterrel folytatott beszélgetéséről a királyi diktatúra bevezetéséről és országaik szomszédos államokkal való kapcsolatairól (1929. február 7.)

171 / 61. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság budapesti követének jelentése Bethlennek az első világháborúban elesett katonák emlékműve leleplezésekor tartott beszédéről (1929. május 27.)

173 / 62. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság budapesti követsége ügyvivőjének jelentése a magyarországi politikai életben a parlament feloszlása után beállt nyugalmi helyzetről, illetve a Szociáldemokrata Párt és a Revíziós Liga közötti huzavonáról a szociáldemokrata munkásságnak a Ligához való csatlakozása körül (1929. július 25.)

175 / 63. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériumának távirata Bukarestbe, mellyel továbbította a budapesti követség katonai attaséjának jelentését a budapesti francia követ törekvéseiről, hogy Magyaroszágot közelítse Párizshoz és kivonja Olaszország befolyása alól (1929. július 31.)

176 / 64. Vojislav Marinković külügyminiszter tájékoztatója a budapesti követségnek a jugoszláv kormány vélekedéséről Franciaország azon kezdeményezéséről, hogy Ausztriát és Magyarországot a vonzáskörzetébe vonja, esetlegesen a kisantant helyett e két államra alapozza közép-európai politikáját (1929. október 11.)

180 / 65. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság budapesti követének jelentése a budapesti francia követ igyekezetéről, hogy Magyarországot közelítse Franciaországhoz, valamint Magyarország fegyverkezésének nagyhatalmi megítéléséről (1929. november 27.)

182 / 66. Vojislav Marinković távirata a bukaresti jugoszláv követségre, melyben tájékoztatja a bukaresti jugoszláv követet, hogy a magyar exportőrök azzal a kéréssel fordultak a jugoszláv exportőrökhöz,

hogy a búzát és kukoricát exportáló országok kössenek megállapodást a gabonafélék eladásáról és kiviteléről. Jelzi az ezzel kapcsolatos jugoszláv véleményt, és egy ilyen egyezmény esetlegesen várható politikai hasznát (1929. december 13.)

183 / 67. A Jugoszláv Királyság budapesti követének jelentése a Hágában elfogadott döntések magyarországi visszhangjáról és értékeléséről (1930. január 28.)

187 / 68. A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának távirata a bukaresti követségre, melyben ismerteti a budapesti követség katonai attaséjának jelentését a Horthy Miklóssal folytatott beszélgetéséről, melyben a kormányzó reményét fejezte ki az országaik közötti jobb megértés és együttműködés kialakulását illetően (1930. április 17.)

189 / 69. A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának távirata a bukaresti követségre, melyben ismerteti a budapesti követség katonai attaséjának jelentését a Gömbös Gyulával folytatott beszélgetésről, amelynek fő témája a király kérdés és Habsburg Ottó volt (1930. április 17.)

191 / 70. A Jugoszláv Királyság budapesti követsége ügyvivőjének jelentése azokról a híresztelésekről, melyek szerint a magyar kormánynak szándékában áll kereskedelmi kapcsolatokat létesíteni a Szovjetunióval (1930. április 17.)

192 / 71. A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának távirata a bukaresti követségre, melyben ismerteti a budapesti követség beszámolóját a budapesti nemzetközi vásárról és a román résztvevők tiszteletére rendezett bakettről (1930. május 13.)

193 / 72. A Jugoszláv Királyság Fővezérkara Hírszerző Osztályának tájékoztatója a Külügyminisztériumnak a budapesti követség katonai attaséjának a honvédelmi miniszterrel, Gömbös Gyulával folytatott beszélgetéséről (1930. június 16.)

196 / 73. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyág Külügyminisztériumának tájékoztatója a budapesti követség részére a Jugoszláv Kereskedelmi és Ipari Minisztériumnak a Budapesten megalakítandó magyar–jugoszláv kereskedelmi kamara kérdésében elfoglalt álláspontjáról (1930. július 2.)

198 / 74. A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának távirata a bukaresti követségre, melyben ismerteti a budapesti katonai attasé jelentését a Magyarország és Olaszország közötti katonai szövetségről szóló híresztelésekről (1930. november 12.)

200 / 75. A kisantant államok vezérkarainak elfogadott haditerve Magyarország és Bulgária ellen. (1931. május 11.)
205 / 76. A Jugoszláv Királyság konzulátusának jelentése Bánffy Miklós pécsi tartózkodásáról a „Janus Pannonius Irodalmi Társaság" kongresszusán (1932. május 10.)
206 / 77. A Jugoszláv Királyság budapesti követe, Jovan Dučić jelentése a magyar–román kapcsolatokban mutatkozó közeledési tendenciákról (1932. november 2.)
208 / 78. Összefoglaló a magyarországi szerbek helyzetéről (valamikor 1932 után)
214 / 79. A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának tájékoztatója a londoni követségre, az új magyar külügyminiszterről, Kánya Kálmánról (1933. január 25.)
216 / 80. A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának utasítása a budapesti követségre, hogy tájékoztassa a magyar kormányt Jugoszlávia azon szándékáról, hogy a magyar–jugoszláv kereskedelmi kapcsolatok javítása érdekében kész az 1926-os kereskedelmi szerződés kiegészítéseiről mielőbb tárgyalásokat kezdeni (1933. február 7.)
217 / 81. A Jugoszláv Királyság budapesti követségének jelentése, melyben beszámol a Külügyminisztérium február 7-i utasításának végrehajtásáról, egyúttal jelzi, hogy a kereskedelmi tárgyalások megkezdésére technikai okok miatt még nem kerülhet sor (1933. február 10.)
218 / 82. A Jugoszláv Királyság budapesti követsége sajtóattaséjának összefoglalója a Bethlen István lemondása óta eltelt időszak magyarroszági eseményeiről és politikai fejleményeiről.(1933. március 27.)
226 / 83. A Jugoszláv Királyság budapesti követsége sajtóattaséjának beszámolója Gömbös Gyula beszédének magyarországi sajtó visszhangjáról (1933. május 16.)
227 / 84. A Jugoszláv Királyság budapesti követsége sajtóattaséjának jelentése a magyarországi legitimista mozgalomról. (1933. szeptember 26.)
231 / 85. A Jugoszláv Királyság ankarai követségének tájékoztatója a Külügyminisztériumnak Gömbös Gyula és Kánya Kálmán törökországi látogatásáról (1933. október 23.)
233 / 86. A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának utasítása az ankarai követségnek, hogy ellenőrizzék a híreszteléseket, miszerint Gömbös és Kánya törökországi látogatásának valódi célja a Szovjetunióval való kapcsolatba lépés volt (1933. október 28.)

234 / 87. A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának tájékoztatója a bukaresti követségnek a Horvátország autonómiájára vonatkozó magyar tervekről és ennek veszélyeiről (1933. november 24.)
235 / 88. A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának tájékoztatója a londoni követ részére az ausztriai monarchikus fordulat lehetőségéről és magyarországihoz hasonló helyzet kialakulásáról (1934. március 9.)
236 / 89. A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának tájékoztatója a londoni követ részére Olaszország törekvéseiről, hogy Magyarországot bevonja a Jugoszlávia körbe kerítését célzó terveibe (1934. április 7.)
238 / 90. A Jugoszláv Királyság budapesti követségének jelentése Schuschnigg osztrák kancellár magyarországi látogatásáról (1934. augusztus 11.)
240 / 91. A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának tájékoztatója a londoni követség részére Bárdossy Lászlóról, az új bukaresti magyar követről (1934. október 2.)
241 / 92. Ismeretlen szerző összeállítása a jugoszláviai magyar kisebbségről (1934)
248 / 93. A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának távirata az ankarai követségre, melyben továbbítja a budapesti követség jelentését a török külügyminiszter budapesti tárgyalásairól (1935. május 20.)
249 / 94. A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának körlevele a magyarországi legitimista mozgalom tevékenységéről és helyzetéről (1936. február 4.)
251 / 95. A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának körlevele a magyarországi revizionista politikáról és a magyarországi kisebbségek oktatásának új szabályozásáról (1936. január 15.)
253 / 96. A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának körtávirata a magyarországi reviziós politika megélénküléséről és a kormányzati tényezők részvételéről benne (1936. március 23.)
255 / 97. A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának tájékoztatója az ankarai követség részére a Magyarországgal kötött kereskedelmi szerződés változásairól és külkereskedelmi egyensúlyuk módosulásairól (1937. január 22.)
257 / 98. A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának szigorúan bizalmas távirata a londoni jugoszláv ügyvivőnek a magyarországi fegyverkezésről és a magyar kormány lépéseiről a fegyverkezési egyenjogúság elérésére (1937. június 26.)

260 / 99. A Jugoszláv Királyság budapesti követségének jelentése a brit külügyi vezetésben bekövetkezett személyi változások magyarországi revizionista interpretációjáról (1938. január 5.)

261 / 100. A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának körtávirata a magyarországi sikertelen jobboldali puccsról és az összeesküvés elsimításáról (1938. március 20.)

263 / 101. A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának körtávirata Magyarország és a kisantant államok között zajló tárgyalások pillanatnyi helyzetéről és a tárgyaló felek álláspontjáról (1938. május 18.)

266 / 102. A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának körtávirata Magyarország kül-és belpolitikájáról a budapesti jugoszláv követ Imrédy Bélával folytatott beszélgetése alapján (1938. június 24.)

268 / 103. A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának tájékoztatása a londoni követség részére, melyben a magyarországi délszláv kisebbség és a jugoszláviai magyar kisebbség helyzetét, gazdasági, politikai és kulturális lehetőségeit és körülményeit foglalja össze (1938. október 26.)

271 / 104. A Jugoszláv Királyság ankarai követségének jelentése a törökországi magyar diplomáciai körök vélekedéséről a csehszlovák demokráciának a Csehszlovákiától visszacsatolt területek magyar közigazgatására gyakorolt hatásáról (1938. november 7.)

272 / 105. A Jugoszláv Királyság budapesti követségének számjeltávirata Imrédy második komrányalakítása után tartott beszédének külpolitikai vonatkozásairól, valamint Kánya Kálmán szerepéről és népszerűségéről (1938. november 17.)

273 / 106. A Jugoszláv Királyság budapesti követségének számjeltávirata a londoni követségre bizonyos magyar körök érzékelhetően hűvös viszonyulásáról Hitlerhez és politikájához és ennek okairól (1938. november 21.)

275 / 107. A Jugoszláv Királyság budapesti követségének számjeltávirata a londoni követségre, amelyben tájékoztat arról, hogy Magyarország Kárpátalja megszerzésére irányuló törekvéseit sem a német, sem az olasz kormány nem támogatja (1938. november 28.)

276 / 108. A Jugoszláv Királyság budapesti követségének számjeltávirata a londoni követségre Kánya Kálmán visszavonulásáról, és annak hátteréről (1938. november 30.)

277 / 109. A Jugoszláv Királyság budapesti követségének számjeltávirata a londoni követségre a kárpátaljai magyar kudarcról és a magyar sza-

badcsapatok összetételéről, valamint a továbbra is fennálló olasz–német ellentétről Kárpátalja kérdésében (1938. december 3.)
278 / 110. A Jugoszláv Királyság budapesti követségének számjeltávirata a londoni követségre Kánya Kálmán visszavonulásának feltehető okairól (1938. december 3.)
279 / 111. A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának körlevele Ciano gróf budapesti és Csáky gróf berlini látogatásáról (1939. január 28.)
282 / 112. A Jugoszláv Királyság ankarai követségének jelentése az ankarai magyar követ Róma–Belgrád–Budapest tengellyel kapcsolatos véleményéről (1939. április 17.)
283 / 113. A Jugoszláv Királyság budapesti követségének számjeltávirata a londoni követségre Csáky külügyminiszternek a háború kirobbanása felőli kételyeiről és azon tervéről hogy előkészítse a közeledést Jugoszláviához (1939. július 19.)
284 / 114. A Jugoszláv Királyság budapesti követségének számjeltávirata a londoni követségre a budapesti jugoszláv követ, Rašić látogatásáról Horthy kormányzó kenderesi birtokán (1939. július 19.)
285 / 115. A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának számjeltávirata a londoni követségre, amlyben továbbítja a budapesti követség jelentését a magyarországi németellenes hangulat erődödéséről és a magyar politikusok és közszereplők gyakori nyugati látogatásairól (1939. augusztus 10.)
286 / 116. A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának számjeltávirata a londoni követségre, amelyben ismerteti a budapesti követség jelentését Csáky külügyminiszternek a nemzetközi helyzetről és a várhatóan bekövetkező német–szovjet együttműködésről vallott nézeteiről (1939. szeptember 9.)
287 / 117. A Jugoszláv Királyság ankarai követének jelentése az ankarai magyar követ vélekedéséről a háború Magyarország számára legkedvezőbb módon való lezárásáról (1939. október 6.)
288 / 118. A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának tájékoztatója a londoni követségre Eckhardt Tibor politikai tevékenységéről és vélekedéséről egy semlegességi blokk kialakításának lehetőségéről Olaszország, Jugoszlávia és Magyarország között (1939. október 16.)
289 / 119. A jugoszláv vezérkar által készített memorandum arra az esetre, ha Jugoszláviát összehangolt támadás érné Olaszország, Németország, Magyarország, Bulgária és Albánia részéről (1938 november és 1939. márciusa közötti időszak)

292 / 120. A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának tájékoztatója a budapesten keringő híresztelésekről a Habsburg restaurációról, és egy olasz herceg magyar régenssé vagy királlyá tételéről (1940. január 29.)

293 / 121. A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának szigorúan bizalmas tájékoztatója az ankarai jugoszláv nagykövet részére a Balkán-antant tanácsának értekezletéről és a vele kapcsolatos magyar álláspontról (1940. február 17.)

295 / 122. A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának tájékoztatója az ankarai diplomáciai kirendeltség vezetőjének a magyar külügyminiszter esetleges visszavonulásáról és a magyar politikai vezetésben a külpolitikai kérdésekben meglévő eltérő nézetekről (1940. március 21.)

296 / 123. A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának tájékoztatója az ankarai jugoszláv nagykövetség részére a román-magyar kapcsolatok alakulásáról (1940. március 21.)

297 / 124. A Jugoszláv Királyság ankarai nagykövetének beszámolója az ankarai magyar követnek a török külügyminiszterrel folytatott beszélgetéséről Törökország semlegességének jelentőségéről, valamint Magyarország Romániához fűződő kapcsolatairól (1940. május 2.)

298 / 125. A Jugoszláv Királyság budapesti követségének jelentése a kárpátaljai oroszok nevében őt megkereső Munkács-Prjasevó-i püspök beadványáról (1940. augusztus 12.)

300 / 126. A Jugoszláv Királyság budapesti követségének jelentése Csákynak a magyar–szovjet viszonyról és a budapesti szovjet követről vallott véleményéről (1940. augusztus 13.)

301 / 127. A Jugoszláv Királyság budapesti követségének jelentése a magyar külügyminiszter magyar–szlovák viszonyt értékelő kijelentéseiről (1940. augusztus 13.)

302 / 128. A Jugoszláv Királyság budapesti követségének jelentése a magyar külügyminiszter vélekedéséről a magyar–jugoszláv viszonyról (1940. augusztus 13.)

303 / 129. A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának tájékoztatója az ankarai jugoszláv nagykövetség részére a magyar kormánynak a revizionista propaganda visszafogását célzó tervezett lépéseiről (1940. szeptember 7.)

304 / 130. A Jugoszláv Királyság budapesti követségének jelentése a Kulturális Minisztérium külkapcsolatait irányító osztály vezetője, Velmar

Janković magyarországi látogatásáról és tárgyalásairól (1940. szeptember 18.)

305 / 131. A Jugoszláv Királyság budapesti követségének jelentése Magyarország kapcsolatairól egyes európai államokkal (1940. szeptember 20.)

307 / 132. A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának tájékoztatója az ankarai jugoszláv nagykövetségre Csáky külügyminiszter vélekedéséről a magyar–jugoszláv kapcsolatokról (1940. szeptember 23.)

308 / 133. A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának tájékoztatója az ankarai jugoszláv nagykövetségre Csáky külügyminiszter vélekedéséről a magyar–jugoszláv határ korrekciójáról szóló híresztelésekről (1940. szeptember 26.)

309 / 134. A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának tájékoztatója az ankarai jugoszláv nagykövetségre a német csapatok romániai megjelenését követően kialakult magyarországi hangulatról (1940. október 15.)

310 / 135. A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának tájékoztatója az ankarai jugoszláv nagykövetségre Csáky külügyminiszter belgrádi látogatásáról és a tervezett barátsági egyezményről (1940. december 10.)

311 / 136. A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának tájékoztatója az ankarai jugoszláv nagykövetségre Csáky külügyminiszter vélekedéséről a magyar–jugoszláv barátsági egyezmény jelentőségéről és a béke fenntartásának szükségességéről Európa ezen részében (1940. december 15.)

312 / 137. A Jugoszláv Királyság Pénzügyminisztériumának beadvány a Minisztertanácshoz a Bajánál a Pandúrszigeti völgyben zajló kotrási munkálatok folytatásához és az öntözőcsatorna zsilipjeinek javításához szükséges állami hitel tárgyában (1941. február 14.)

315 / 138. A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumában őrzott táviratok Magyarország álláspontjáról a legfrisebb jugoszláviai eseményekkel kapcsolatban; a német csapatok hadianyag szállításáról Magyarországon keresztül; és a Nemzetközi Duna Bizottság magyar delegációja iratainak elszállításáról (1941. március 29., 28., 31.)

316 / 139. A Jugoszláv Királyság budapesti követségének számjeltávirata Ankarába, melyben arra kér, hogy tájékoztassa Belgrádot a magyarországi sajtó éles kirohanásáról a jugoszláv gépek magyarországi városok elleni támadása miatt (1941. április 7.)

317 / Névmutató

Előszó

A magyar történettudománynak viszonylag kevés forráskiadvány áll rendelkezésére Magyarország két világháború közötti külkapcsolatainak tanulmányozásához, bár e tekintetben pozitív változások történtek az utóbbi évtizedben. Nem annyira a forráskiadványok mennyisége jelent gondot, mint inkább az, hogy a meglévő dokumentumközlések többsége a magyar levéltárak iratanyagából készült válogatás, amelyek egy-egy magyar diplomáciai képviselet iratanyagát, Budapestre küldött jelentéseit teszik közzé (a legteljesebb, de mindmáig torzóban maradt kiadvány a *Diplomáciai iratok Magyarország külpolitikájához 1936–1945* című sorozat). Csak a legritkább esetben születnek olyan munkák, amelyek egy külföldi állam Magyarországgal kapcsolatos politikáját mutatják be eredeti források közlése alapján, és főleg unikumnak számít az olyan kiadvány, amely egy szomszédos kis állam esetében teszi ugyanezt, mint Tilkovszky Loránt kötete, *Ausztria és Magyarország a vészterhes Európában* (Budapest, 2002), bár ez nem klasszikus értelemben vett dokumentumkötet, hanem inkább forrásismertetésnek tekinthető.

A német, a francia, az olasz, az angol és az amerikai levéltárak magyar vonatkozású iratainak egy részét ugyan publikálták már a múlt század ötvenes éveitől, ezek azonban a magyar történészek számára egyfelől mindmáig nehezen hozzáférhetőek, mivel jó, ha kiadványonként egy-két példány található az országban, illetve ezek nem tematikus magyar vonatkozású kiadványok, hanem az adott nagyhatalmak általános külpolitikáját megvilágító monstre válogatások, amelyekben magyar vonatkozású iratok is találhatók.[1] Kivételt képez ez alól az a néhány dokumentumgyűjtemény, amelyet Magyarországon adtak ki. Ilyen a német külügyi levéltárban található iratokból 1968-ban készült terjedelmes válogatás,[2] illetve az ötkötetesre tervezett francia nyelvű sorozat,[3] amely a

[1] *Documents on the British Foreign Policy 1919–1939; I documenti diplomatici italiani; Papers Relating to the Foreign Relations of the United States; Documents Dilpomatiques Francais; Akten zur deutschen Auswärtigen Politik.*

[2] *A Wilhelmstrasse és Magyarország. Német diplomáciai iratok Magyarországról 1933–1944.* Szerkesztette: Ránki György, Pamlényi Ervin, Tilkovszky Loránt és Juhász Gyula. Kossuth Kiadó, Budapest, 1968.

[3] *Documents diplomatiques francais sur l'histoire du Bassin des Carpates 1918–1932*

francia levéltárak magyar vonatkozású anyagait közli, és amely 2013-ra magyarul is megjelent.[4] Valamint meg kell említeni Réti Györgynek az olasz levéltári anyagból válogató köteteit.[5]

A nagyhatalmak Magyarországot érintő döntéseinek hátterét tehát, ha nehezen is, de egy bizonyos szintig megismerhetjük a meglévő forráskiadványokból. Az úgynevezett kis nemzetek Magyarországgal kapcsolatos politikájára vonatkozóan azonban szinte semmilyen primer forrás nem áll rendelkezésünkre. A magyar történészek többsége – elsősorban nyelvi akadályok miatt – kénytelen beérni másodkézből származó információkkal, amelyekhez azonban ugyancsak nehéz hozzáférni. Jugoszlávia vonatkozásában a 20. század első felére mindezidáig egy kötetnyi dokumentum áll a történészek rendelkezésére magyarul. A jugoszláv dokumentum-kiadványok irataiból A. Sajti Enikő tett közzé egy válogatást.[6] A kötet kétségtelenül hasznos segítség a délszláv államalakulat iránt érdeklődők számára, lévén elsősorban a Jugoszlávia története szempontjából fontos iratokat szedte csokorba. Kevéssé foglalkozik azonban déli szomszédunk Magyarországgal kapcsolatos politikájával és törekvéseivel (nem is ez az elsődleges célja), illetve azzal, hogy milyen szerepet játszott Magyarország a belgrádi politikai körök tervezgetéseiben.

Az első világháborút követő két-három év jugoszláviai eseményeiről és a békekonferencián folytatott délszláv politikáról számos dokumentum-kiadvány áll rendelkezésünkre. A legjelentősebbek: *Zapisnici sa sednica delegacije Kraljevine SHS na Konferenciji mira u Parizu 1919–1920.* Beograd. 1960, *Diplomatska prepiska predstavnika Kraljevine SHS na Pariškoj mirovnoj konferenciji.* Glasnik arhiva i društvo arhivista Bosne i Hercegovine. Godina II. Knjiga II. Sarajevo, 1962; *Zapisnici sa sednica Davidoviće dve vlade od avgusta 1919. do februara 1920.* Arhivski vjesnik XIII. 1970. A két háború közötti korszak egészére nézve azonban szerb és horvát nyelven sem nagyon olvashatunk a délszláv állam külkapcsolatait bemutató tematikus dokumentum-gyűjteményeket. A két legfontosabb kötet: *Dokumenti o Jugoslaviji.* Vál.: Ferdo Čulinović. Zagreb, 1968, illetve Branko Petranović – Momčilo Zečević (szerk.): *Jugoslavija 1918–1984.* Beograd, 1985.)

Az olvasó által kézben tartott könyv a két világháború közötti évtizedek magyar–jugoszláv kapcsolatainak tanulmányozásához kíván segítséget nyújtani. A

[4] *Francia diplomáciai iratok a Kárpát-medence történetéről.* Összeállította és szerkesztette Ádám Magda és Ormos Mária. Akadémiai Kiadó, Budapest, I. 1918–1919. (1999), II. 1919–1920.(2004), III.1920–1921. (2006), IV. 1922–1927 IV. (2010), V. 1928–1932. (2013)

[5] *A Palazzo Chighi és Magyarország. Olasz diplomáciai dokumentumok Magyarországról (a Gömbös-kormány időszakában) 1932–1936.* Szerk., ford. és előtanulmány: Réti György. Fischermann, Budapest, 2003.; *Olasz diplomáciai dokumentumok Magyarországról – A Darányi-kormány megalakulásától a Szovjetunió elleni hadüzenetig.* Hungarovox Bt., Budapest, 2007.

[6] A. Sajti Enikő: *Jugoszlávia 1918–1941.* Szeged, 1989.

források lehető legszélesebb köréből merítve, jórészt még publikálatlan belgrádi központi levéltári dokumentumok segítségével mutatja be a két világháború közötti délszláv állam viszonyulását Magyarországhoz. Magyarország külpolitikáját és belpolitikáját tárgyaló, a gazdasági és közlekedési kapcsolatokra vonatkozó források éppúgy helyet kaptak benne, mint a politikai botrányokkal, a pártpolitikai helyzet alakulásával, a vallási kérdésekkel, a revíziós politika sikereivel és kudarcaival, valamint – korántsem utolsósorban – a jugoszláviai magyar kisebbséggel és a magyarországi délszláv kisebbség helyzetével foglalkozó dokumentumok. Az iratok többségének lelőhelye a Jugoszláv Országos Levéltár (Arhiv Jugoslavije), amely levéltár többszöri névváltozás után – végül megőrizve eredeti elnevezését – a két jugoszláv állam időszakában keletkezett iratanyagot őrzi. Sajnálatos módon, több, a témánk szempontjából relevánsnak tekinthető levéltári fond csak rendkívül töredékesen maradt fenn. Így a budapesti követség anyaga, a berlini, a párizsi követségekről beérkezett, illetve oda küldött jelentések és utasítások is csak hézagosan találhatók meg. A két világháború közötti időszak központi külügyminisztériumi forrásai is alaposan megszenvedték Belgrád 1941-es bombázását, majd azt, hogy előbb német, később pedig szovjet kézre kerültek. Ennél fogva a második világháború alatt a német birodalom által nem érintett területek diplomáciai kirendeltségeinek (London, Bukarest, Ankara) dokumentumai nyújtották a válogatás számára a leggazdagabb forrásbázist. Kisebb számban kerültek a kötetbe az ugyancsak a szerb fővárosban, Belgrádban működő Hadtörténeti Intézet Levéltárában (Arhiv Vojnoistorijskog instituta) őrzött iratok.

Mint minden válogatás, természetesen ez a kötet is szubjektív. Legalábbis annak megítélésében, hogy mely dokumentumok tudják a leghitelesebben bemutatni a délszláv állam Magyarországhoz való viszonyulását, Magyarország megítélését egyik vagy másik szempontból. Az azonban biztosan állítható, hogy a közlésre szánt dokumentumok kiválogatása mindenféle tendenciózusságtól mentesen történt, amit remélhetőleg a kötetet forgató szakmabeliek és a korszak iránt érdeklődő olvasók is megerősítenek majd.

Miközben a dokumentumok válogatásánál vezérlő szempont volt az objektivitás, a dokumentumok szerzői részéről ez nem mindig állítható. A források jelentős része magán viseli annak a kornak a beidegződéseit, félelmeit és előítéleteit, amelyben születtek. Ezt akár természetesnek is vehetjük. Kevésbé tolerálhatók azonban azok a tévedések, félremagyarázások, amelyek szándékosan vagy a rosszul informáltság, esetleg pusztán a tények ismeretének hiányában kerültek be az iratokba, vagy maradtak ki belőlük. Ezeket előfordulásukkor a dokumentumokhoz fűzött magyarázó jegyzetekben igyekeztem pontosítani, és rámutatni a tévedésekre, illetve félreértésekre. Lábjegyzetben adtam meg – első

említésükkor – a forrásokban szereplő személyek fontosabb életrajzi adatait is. Sajnálatos módon nem sikerült minden személy kilétét teljes bizonyossággal megállapítani, illetve több kevésbé jelentős személyt egyáltalán nem sikerült beazonosítani.

A dokumentumok döntő többségét teljes terjedelmében közlöm, kivéve azokat, amelyek nagyobb terjedelemben tartalmaznak irreleváns információkat. Ezeknél már a dokumentum elején, közvetlenül az annotációnál jeleztem, hogy részlet, illetve a hiányzó részeknél szögletes zárójelbe illesztett három pont [...] jelzi a kivágást. Ugyancsak szögletes zárójelben jeleztem a betoldásokat, amikor az eredetiben egyébként nem szereplő egy-egy szót a mondat értelmezhetősége érdekében meg kellett adni magyarul, vagy amikor néhány iratnál olvashatatlan szöveg miatt egy-két szó hiányzik az eredetiből. Ez utóbbi esetben többnyire lábjegyzetben adom meg a vélelmezett hiányzó részt magyarul. Az iratokban található kiemelések, aláhúzások az eredeti dokumentumban előforduló kiemelések. A dokumentumok besorolásánál a *strg. pov* (*strogo poverljivo*, azaz szigorúan bizalmas), *pov. broj* (*poverljivi broj*, vagyis bizalmas szám) stb. jelzetek eredetiben szerepelnek, nem oldottam fel ezeket a fordításnál. A dokumentumokban előforduló személynevek az adott személy anyanyelve írásmódjának megfelelően szerepelnek, kivéve a cirill betűs neveket. Végezetül fontos előrebocsátani, hogy az egyik leggyakrabban előforduló személy, Horthy Miklós pozíciója mindig az eredeti iratban használt meghatározás magyar megfelelőjével lett megadva (regent–régens, guverner–kormányzó) függetlenül attól, hogy az a magyar terminológia szerint helyes-e.

Azzal a reménnyel nyújtom át a kötetet az olvasónak, hogy a dokumentumgyűjtemény alapul szolgál majd a két ország gazdasági, kulturális és politikai-diplomáciai kapcsolatainak jobb megértéséhez. Esetlegesen választ adhat a magyar levéltári források alapján megválaszolhatatlan, vagy fel sem vetett kérdésekre Magyarország kisantant- és balkáni politikáját illetően. S végül, de nem utolsósorban új kutatások kiindulási pontjául szolgálhat, nem feltétlenül csak Jugoszlávia irányában, hanem talán más szomszédos országok vonatkozásában is.

Hornyák Árpád

Bevezetés

Magyarok és délszlávok, szerbek, horvátok, szlovének egy évezrede élnek egymás mellett, többnyire békésen, bár időnként súlyos, véres konfliktusok tarkították a békésnek tűnő évszázadokat. A hosszú együttélés tapasztalata, érdekeik találkozása és nem ritkán ütközése formálta az egymásról kialakított képüket, amely jelentős mértékben meghatározta és napjainkban is befolyásolja az egyén és a politika viszonyulását a másik nemzethez. E kép kialakítását számos tényező befolyásolja. Hatással vannak rá a korábbi együttélés tapasztalatai, az előző időszakok erőviszonyainak alakulása, kulturális kapcsolataik intenzitása, társadalmi rétegzettségük különbözősége, a „civilizációs" szintjeik közötti eltérések. Noha évszázados beidegződésekről szokás beszélni, e kép formálódására legalább ekkora hatással vannak a közelmúlt, a néhány generáció távlatában belátható múlt eseményei és tapasztalatai is. Különösen, ha azok olyan drámaian megváltozott időszakhoz köthetők, mint a két világháború közötti évtizedek, amikor a kortársak jelentős részének vélekedése szerint a feje tetejére állt a világ.

Magyarország és Jugoszlávia kapcsolatai a két világháború közötti korszakban alapvetően rosszak voltak, ez elmondható a korszak egészére vonatkozóan. Ugyanakkor kétségtelen tény az is, hogy a világháború utáni években Magyarország köré font kisantant-gyűrű tagállamai közül többnyire mégis a déli szomszéddal kialakult kapcsolatokat lehetett a legelfogadhatóbbnak nevezni, amelynek hátterét és általánosságban a magyar–jugoszláv kapcsolatok alakulásának főbb elemeit és kereteit e rövid bevezető kívánja bemutatni.

Az első világháború végétől a második világháború kitöréséig eltelt bő két évtizedben a magyar–jugoszláv (délszláv) kapcsolatok a korábbi évszázadok gyakorlatához képest radikálisan megváltozott viszonyok közepette alakultak. A két nemzet ugyanis – már amennyiben beszélhetünk a korszakban jugoszláv nemzetről – az első világháború után merőben eltérő helyzetben találta magát. Miközben a soknemzetiségű Magyarország egy nagyhatalom társországából egyik pillanatról a másikra vesztes, szétdarabolt kisállam státusába került, amely területei mellett nemzettestének egy negyedéről is kénytelen volt lemon-

dani, addig a másik fél esetében ennek pont az ellenkezője zajlott le: Szerbia a világháború végén majd egy évszázados történelmi folyamatra tette fel a koronát, s lett egy kicsiny balkáni királyságból a térség meghatározó állama, regionális középhatalom.

A megváltozott erőviszonyok, a nemzetközi hatalmi viszonyrendszerben elfoglalt helyük, és az a tény, hogy jelentős számú magyar kisebbség került a délszláv állam fennhatósága alá, alapjaiban határozták meg a délszláv királyságnak az egykori nagyhatalmi szomszéd maradványához való viszonyát. Azáltal, hogy a tisztán balkáni területű Szerbia Európa más földrajzi régióihoz tartozó tájegységeket is egyesített a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság (1929-től hivatalos nevén Jugoszlávia) keretein belül, vegyes karakterű új állam jött létre, amely nem csak etnikailag, de földrajzilag is rendkívül heterogén volt. Etnikai sokszínűségében figyelemre méltó kettősség jellemezte. Egyfelől Jugoszlávia létrejöttével és a békekonferencián megvont határaival – amelyek nagymértékben kielégítették a horvátok és a szerbek, az új délszláv királyság két legmeghatározóbb nemzetének nemzetiségi igényeit – a korábban domináló etnopolitikai törekvések jelentősen veszítettek fontosságukból a jugoszláv külpolitika irányvonalainak meghatározásakor. A nemzeti elvek és esetenkénti kétes történelmi jogok alapján történő területgyarapítás helyett az egyesült délszláv állam fő külpolitikai törekvése a fennálló békerendszer megőrzése lett, ami nagymértékben megkönnyítette, megkönnyíthette volna az ország kapcsolatainak rendezését szomszédjaival. Másfelől viszont a saját etnikai állományának gyarapítása más etnikumok – így a magyar – anyaországtól való elszakításával valósult meg, ami pont az ellenkező irányban hatott a kapcsolatok alakulásában. Ezért a megszerzett területek elvesztésétől való félelem mindig jól kitapintható volt a jugoszláv politikában.

Ha egy szóval szeretnénk jellemezni Jugoszlávia viszonyulását Magyarországhoz, akkor az a bizalmatlanság. Belgrád, de a világháború utáni években Zágráb is gyanakvással tekintett Magyarországra, még ha ebbe a képbe időnként a magyar kultúra és életszeretet iránti elismerés is belefért. A jugoszláv politika magyarságképét és Magyarországhoz való viszonyulását – a már említett gyanakvás és szubjektív körülmények mellett – aligha meglepő módon elsősorban a racionalitás, illetve a délszláv állam valós vagy vélt érdekei határozták meg. Általánosságban elmondható, hogy két szomszédos állam kapcsolatát legfőképp meghatározta:

- elégedettségük az őket elválasztó határokkal;
- a másik állam súlya a saját nemzeti érdekei megvalósításában (mennyire tudja azokat akadályozni vagy előmozdítani) ;
- a kisebbségek száma, a velük való bánásmód, illetve hogy mindennek mekkora jelentőséget tulajdonítanak az anyaországban;

- gazdasági kapcsolataik minősége, gazdasági egymásrautaltságuk;
- végül, de nem utolsósorban, hogy mennyire illeszkedtek bele a térség iránt érdeklődő nagyhatalmak elképzeléseibe, voltak-e közös ellenségeik, esetleg közös barátaik, más szóval: helyük a nemzetközi kapcsolatok rendszerében, az abból adódó esetleges összhang, illetve diszharmónia.

Mindez igaz a magyar–jugoszláv kapcsolatokra is a két világháború közötti időszakban. Természetesen az államközi kapcsolatok alakulására a felsoroltakon kívül esetenként egyéb tényezők is hatással lehetnek, mint például az adott államok belpolitikájában bekövetkező változások, tervezett vagy ténylegesen végbement elitváltások stb.

A határok

A határokhoz való viszonyulás adta meg a két állam közötti kapcsolatok alaphangját. Esetünkben ez az alaphang meglehetősen hamisan csengett, hiszen a tárgyalt korszakban a magyar–jugoszláv határvonal megítélése merőben eltérő volt. Jugoszlávia szinte teljes mértékben elégedett volt északi kiterjedésével, Magyarország pedig, érthetően, igazságtalannak és elfogadhatatlannak tartotta déli határait (is), ezért annak megváltoztatásán kisebb-nagyobb intenzitással, de mindvégig eltökélten dolgozott a tárgyalt időszakban. A tisztánlátás kedvéért szükséges azonban megjegyezni, hogy Magyarország lényegében a Muravidék, a Muraköz és a Dunától keletre meghúzott határvonallal volt elégedetlen, s a Drávát mint határt, vagyis a horvát és a szlavón területek elcsatolását tulajdonképpen valamennyi magyar kormány elfogadta, a Károlyi-kormánytól kezdve a Bárdossy-kormányig bezárólag. Ugyanakkor a többi terület visszaszerzésének lehetősége alapjaiban határozta meg a magyar külpolitikát, és részben a belpolitikát is. A revíziós törekvések jelentőségével természetesen a jugoszlávok is tisztában voltak, és egy percre sem hitték el, hogy Magyarország kész lemondani elveszített területeinek visszaszerzéséről. (63. sz. dokumentum)

A másik állam súlya a nemzeti érdekek megvalósításában (mennyiben tudja azokat akadályozni vagy előmozdítani?)

A magyar–jugoszláv kapcsolatok alakulásának fontos eleme volt az, hogy milyen jelentőséget tulajdonítottak Magyarországon Jugoszláviának, illetve fordítva, Jugoszláviában Magyarországnak saját nemzeti érdekeik megvalósításában.

Ezen érdekek a délszláv állam esetében, az állam belső politikai súlypontelosztásának köszönhetően döntően szerb érdekek voltak.

A Jugoszlávia iránti magyar célokat Bánffy Miklós külügyminiszter Nemes Albert római magyar követnek írt 1922. január 1-jei keltezésű távirata foglalta össze a legpontosabban. Eszerint a fő cél Jugoszlávia felosztása két államra: Szerbiára (ez alatt Ó-Szerbiát értette Macedóniával, a Szandzsákkal, Montenegróval és Dalmáciával), illetve Horvátországra, a szlovén területekkel együtt. Ennek eredményeként Magyarország délen egyetlen 13 milliós állam helyett két kisebb, Magyarországnál lélekszámban, gazdaságilag és katonailag is gyengébb országgal lett volna szomszédos.[7] (Az 1990-es években a délszláv területen bekövetkező események és változások a magyar külügyminiszter legmerészebb álmait is felülmúlták). Ehhez a magyar szempontból optimális elképzeléshez társult a későbbiekben az a hol nagyobb, hol kisebb intenzitással, de folyamatosan jelen lévő elképzelés, amely a délszláv állammal mint a kisantant leggyengébb láncszemével számolt, s általa remélte fellazítania az országot körbekerítő kisantant-gyűrűt.

Miközben Magyarországon jelentős szerepet szántak Jugoszláviának a külpolitikai manőverezésben, a jugoszláv célok Magyarország iránt meglehetősen szerények voltak. Jugoszlávia elsősorban balkáni államnak tartotta magát, politikai céljai is a Balkán felé mutattak: a Balkán vezető hatalma kívánt lenni. Közép-Európa iránt, így Magyarország iránt is csak mérsékelt érdeklődést mutatott. Hiába igyekezett az utódállamok összefogásának fő szorgalmazója, Csehszlovákia külügyminisztere, Edvard Beneš meggyőzni Belgrádot a közép-európai térség fontosságáról, nem sikerült nagyobb szerepvállalásra bírnia ebben a kérdésben. Jugoszlávia érdekeltsége a térség és Magyarország iránt minimálisra csökkent, mihelyt létrejött a kisantant szervezete, mely elegendő és hatékony védelmet ígért neki Magyarország revíziós törekvéseivel szemben. Biztonságérzete tovább nőtt azt követően, hogy ugyanebben az évben, 1921-ben sikerült megnyugtató módon rendezni a Habsburg-restauráció kérdését,[8] ami esetleg veszélyeket rejthetett magában Jugoszlávia területi integritására és hatalmi törekvéseire nézve Magyarország felől. A továbbiakban Magyarország csak akkor vált Jugoszlávia számára jelentős tényezővé, amikor Belgrád megrendült balkáni helyzete más irányú diplomáciai kitörést tett szükségessé, mint az 1920-as évek derekán, vagy amikor az 1930-as évek közepétől az egyre erősödő nagyhatalmi ösztönzés olyan fokúvá vált, hogy azt már nem lehetett figyelmen kívül hagyni.

[7] Magyar Országos Levéltár (MOL) K64-1922-6-23. 510/res Bánffy Miklós külügyminiszter távirata Nemes Albert római magyar követnek.

[8] A magyar országgyűlés 1921. november 6-án elfogadott 1921:XLVII számú törvénycikkel törvénybe iktatta a Habsburg-ház trónfosztását.

A kisebbségek súlya és jelentősége

Amint a fentebb tárgyalt két kérdésben, úgy a kisebbségek kérdésében is Jugoszlávia volt kedvezőbb helyzetben. A Magyarországon maradt délszláv kisebbségek ügye jelentéktelen volt Jugoszlávia számára a Magyarországgal folytatandó politikája formálásában, már csak nemzetrészei viszonylag csekély száma miatt is. Más volt a helyzet Magyarországgal, hiszen a trianoni határok megvonása után mintegy félmilliót kitevő nemzetrésze került Jugoszláviához. A magyar kormány mindvégig hangoztatta, hogy külpolitikája egyik prioritásának tekinti az elcsatolt területeken élő magyarok (köztük a Délvidéken élők) helyzetének javítását, a valóságban azonban ez a politika csak ritkán érvényesült. Mégpedig azért, mert ebben az időszakban a kisebbségi kérdés a magyar–jugoszláv kapcsolatok szempontjából többnyire másodlagos jelentőségű volt. A jugoszláviai magyar kisebbség számára kieszközölendő kedvezmények igénye csak egy eleme volt a magyar külpolitikának. A délszláv államhoz került magyar kisebbség csak eszköz volt Budapest kezében a legfontosabb külpolitikai cél, a revízió megvalósításához, a revízióhoz vezető utat eltorlaszoló akadály, a kisantant felbomlasztása révén. A délvidéki magyarság sorsának kérdését a Jugoszláviához való közeledés ügyének lehetett alárendelni, így a sorsuk javítását célzó törekvések elsődlegesen azt a célt szolgálták, hogy általa Magyarország külpolitikai helyzete is javuljon, hiszen a kapcsolatainak javulása Jugoszláviával egyúttal azt is jelentette, hogy sikerült fellazítania az őt körülvevő kisantant-gyűrűt.

Ennek tulajdonítható, hogy a magyar kormányok a kisebbségi kérdés rendezését csak akkor szabták határozottan a két ország kapcsolata javításának előfeltételéül, amikor Magyarország felhagyott a Jugoszláviával való politikai megegyezés gondolatával, vagy pedig kedvező külpolitikai helyzete felértékelte őt a délszláv állam szemében, és reális esélye volt a sikerre anélkül, hogy az elsődleges célt, a megegyezést veszélyeztette volna. Az előbbire példa a Horthy 1926-os mohácsi beszédétől az 1927 áprilisáig terjedő időszak, amikor a magyar kormányzat annak biztos tudatában helyezhette előtérbe a kisebbségi kérdést, hogy nincs veszítenivalója, noha Jugoszlávia helyett az Olaszországgal való megegyezést választotta, mert a Belgráddal való politikai megegyezésnek csekély volt a valószínűsége. Az utóbbira pedig az 1938 tavaszától (némi megszorítással már 1937-től) kezdődő időszak a példa, amikor a kisantant felbomlása már szinte bizonyos volt. Ekkor a magyar külügyminiszter, Kánya Kálmán a siker esélyével engedhette meg magának azt a „luxust", hogy Jugoszláviától lényeges engedményeket követeljen a magyar kisebbség számára, mielőtt szorosabbra fűznék a kapcsolataikat.

Voltak azonban olyan pillanatok is, amikor Budapest kész volt lemondani a Délvidéken maradt nemzetrészeiről és a Jugoszláviához került területekre formált jogairól. Előbb Gömbös Gyula miniszterelnök utalt erre a német külügyminiszternek, von Neurathnak 1935 szeptemberében tett nyilatkozatában, jelezve, hogy a Jugoszláviával való kibékülés érdekében kész a Szerbia javára megítélt területeket feladni, hogy energiáit a délen elért biztonságnak köszönhetően más irányban fejthesse ki.[9] Jó két évvel később pedig Csáky István, a magyar külügyminiszter kabinetfőnöke jelentette ki – ugyancsak német tárgyalópartnerének –, hogy Magyarország reálpolitikai okokból kész lemondani a jugoszláviai magyarokra vonatkozó, illetve az általuk lakott területek iránt támasztott minden igényéről.[10]

Miközben a magyarországi délszláv kisebbség marginális szerepet töltött be a jugoszláv politikában – puszta létük is alig volt ismeretes a szélesebb jugoszláv közvélemény előtt –, addig a területén élő magyar kisebbség viszonyulása a délszláv államhoz, illetve az anyaországhoz már sokkal inkább érdekelte a jugoszláv politikai vezetést. Rendőrségi, főispáni, alsóbb közigazgatási hatóságok rendszeres jelentései mellett a kormányzati hivatalokban is jelentések és elaborátumok tucatjai bizonyítják a kisebbségi kérdés ezen vetületének jelentőségét a belgrádi irányítású állam számára.

A két államvezetés a kisebbségi kérdés rendezésének lehetőségeit merőben másként ítélte meg. A magyar kormány általánosságban a kisebbségi kérdés rendezésének két lehetséges útját látta: az illető államok a területükön élő kisebbségek képviselőivel azok megelégedésére megegyeznek, majd a megállapodás betartását valamely más állam szavatolja; vagy pedig Magyarország köt kisebbségi szerződést a szomszédos államokkal, amelyek beletartoznak a döntőbírósági egyezménybe, és annak hatásköre alá tartoznak. Talán nem meglepő,

[9] A magyar fél a továbblépés érdekében több alkalommal is kész lett volna megelégedni gesztusokkal tényleges engedmények helyett. Gömbös Gyula 1935. szeptember 29-én von Neurath német külügyminiszter előtt explicite is megerősítette ezt. Hangsúlyozta: „Számára miniszterelnöki minőségben belpolitikai megfontolásból szükséges, hogy a revízió kérdését állandóan előtérben tartsa. Másrészt meg van győződve arról, hogy Magyarország nem tudja minden igényét egyszerre érvényesíteni vagy elérni. A Szerbia javára történt területfeladások voltak a legkisebbek, ezért ezeket lehet a legkönnyebben kiheverni [vagyis adott esetben lemondani róluk – H. Á.]. Ezért mind az ő, mind a kormányzó politikai vonalának megfelelne, ha Jugoszláviával kibékülést érnének el." (*A Wilhelmstrasse és Magyarország.* i. m. 109–110.).

[10] 1938 januárjában, amikor a magyar kormány arra törekedett, hogy német garanciát szerezzen a magyar–jugoszláv határra, és így biztosítson magának szabad kezet, Kánya kabinetirodájának vezetője, Csáky István kijelentette: „A jugoszláviai magyar kisebbség meglehetősen szétszórtan települt, és nem olyan mértéktelenül fontos. Mi több, Magyarországnak évtizedig semmi kilátása sincs arra, hogy e területeket visszaszerezze, ezért reálpolitikai okokból is kész lemondani a rájuk vonatkozó minden igényéről." (*Documents on German Foreign Policy.* London, HMSO, 1953. D/V 241., Ernst Bohle német külügyi államtitkár jelentése Csákyval folytatott megbeszéléséről 1938. január 23. és 27. között.)

hogy Jugoszlávia számára egyik opció sem volt elfogadható. Belgrád véleménye szerint ugyanis mindkettő a belügyeibe való beavatkozás lett volna. (A magyar politika egyébként ehhez hasonlóan vélekedett a saját kisebbségeit érintő kérdésekben, mindenekelőtt a hazai németséggel kapcsolatos német politikai törekvések kapcsán.) A jugoszláv álláspont 1938-ig az volt, hogy a kisebbségi kedvezmények kizárólag egyoldalúan szavatolhatók, mivel a kisantanthoz tartozó államok nem állnak közvetlen szerződéses kapcsolatban e kérdésben Magyarországgal.[11] (8., 99., 101. sz. dokumentumok) Ebben az 1938. augusztusi bledi egyezmény hozott változást, amikor Belgrád (és Bukarest is) elfogadta, hogy Magyarországnak igenis van és lehet szerepe a magyar kisebbségekkel szembeni politikájuk alakításában.

Gazdasági egymásrautaltság

Az államközi kapcsolatok minősége nagymértékben függ az illető államok gazdasági összefonódásának mértékétől. Ebből a szempontból Magyarország és Jugoszlávia kapcsolata a világháború után súlyos hendikeppel indult. Az új délszláv állam igyekezett felszámolni korábbi vélt, sokszor viszont valós alárendelt gazdasági-pénzügyi helyzetét, mely elsősorban a kettős Monarchia két központja, Budapest és Bécs vonatkozásában volt jelentős. Az ebbéli törekvés jegyében autark gazdaságra berendezkedő Jugoszláviában még az 1920-as évek derekán is tartotta magát az a nézet, hogy a gazdasági kapcsolatok élénkítése elsősorban magyar érdek, és Jugoszlávia maga alatt vágja a fát, ha piacot biztosít a magyar termékeknek, ezáltal ugyanis egy potenciális ellenfelét erősíti (14. sz. dokumentum). A politikai megfontolásokon kívül a két állam sok vonatkozásban hasonló gazdasági szerkezete is gátolta a gazdasági kapcsolataik fejlődését.

Ennek ellenére az 1926-ban megkötött kereskedelmi szerződés jelentős mértékű növekedést eredményezett a két állam árucsereforgalmában. Noha mindkettő többé-kevésbé agrárállamnak minősült, a magyar ipar sokkal fejlettebb volt és régebbi hagyományokra épült, mint déli szomszédjáé. S miközben a nyugati piacokra maga is agrártermékeket szállított, vagyis konkurenciát jelentett Jugoszláviának, a Balkánon – azon belül Jugoszláviában is – sikerült gépeket és berendezéseket elhelyeznie. (A magyar gépkivitel csaknem 75%-a irányult a Balkánra, ennek pedig a 40%-a Jugoszláviába.)[12]

[11] A Jugoszláv Királyság kisebbségpolitikájáról bővebben lásd Zoran Janjetović: *Deca careva, pastorčad kraljeva. Nacionalne manjine u Jugoslaviji 1918–1941.* INIS Beograd, 2005.

[12] Vinaver, Vuk: *Jugoslavija i Mađarska 1933–1941.* ISI, Beograd, 1976. 527.o.

A Jugoszláviából Magyarországra szállított áru legnagyobb része faipari termékekből állt. A két állam a másik gazdasági partnereként a legkedvezőbb időszakban általában az 5. vagy 6. helyen szerepelt a külkereskedelmi partnerek listáján, és megközelítőleg 10%-os volt a részvételük egymás külkereskedelmében.[13] Ez az arány viszonylagos: egyrészt sok, másrészt nagyon kevés. Ahhoz mindenképpen elegendő, hogy egy aránylag széles, a gazdasági kapcsolatok fenntartásában és javításában érdekelt, politikai befolyással is rendelkező réteg a jó viszony mellett szálljon síkra. Ahhoz azonban kevés volt, hogy egy széles körű és mélyreható politikai megállapodás alapjául szolgáljon két olyan állam között, melyben mindkét fél, főleg Jugoszlávia részéről nagyfokú bizalmatlanság nyilvánult meg.

A két állam között a világgazdasági válság idején volt néhány gazdasági együttműködésre tett kísérlet, ám egyik sem vezetett sikerre. Belgrádban már 1929-ben felmerült a Magyarországgal való együttműködés ötlete, melynek lényege az volt, hogy a búza és a kukorica kivitele, illetve eladása terén hangolják össze lépéseiket, és így biztosítsák érdekeiket az importáló országokkal szemben. Úgy vélekedtek, hogy egy olyan közösségben, amelyben Jugoszlávia és Románia fölényben van Magyarországgal szemben, ez olyan helyzetet teremt, mely gazdasági előnyökön felül politikai előnyökkel is járhat (66. sz. dokumentum). A próbálkozások végül nem jártak konkrét eredményekkel. Ezekben az években a két állam gazdasági kapcsolatai teljesen jelentéktelenné váltak, a világháború utáni évek 3–3,5%-os szintjére estek vissza. A világgazdasági válság anélkül oldódott meg, hogy a közép-európai államok között átfogó gazdasági együttműködés jött volna létre. Az érintett államok valamennyien elfogadták a kényelmesebb megoldást: elsősorban Németország, és részben Olaszország szélesre tárt piacait.

A nagyhatalmi érdekeltség, a közös ellenségek és az esetleges közös barátok szerepe

A magyar–jugoszláv kapcsolatok alakulásában szerepet játszó szempontok közül talán ez az utolsó a legmeghatározóbb, legalábbis a viszonyok látszólag kedvező fejlődése, illetve normalizálódása szempontjából. Nem véletlenül, hiszen az eddig tárgyalt valamennyi pont magyar hátrányt sorakoztatott fel, melyek leküzdésében elsősorban Magyarország volt érdekelt. Mondhatni, főként magyar érdek volt a kapcsolatoknak a holtpontról való elmozdítása, s Belgrád többnyire kényelmesen hátradőlve figyelhette északi szomszédja próbálkozá-

[13] Uo. 529.

sait. A térség iránt ismét megnyilvánuló nagyhatalmi érdeklődés azonban – mégpedig a térségben hagyományosan érdekelt hatalmak, mindenekelőtt Németország részéről – véget vetett Belgrád passzivitásának, s esetenként kezdeményezésre késztette a kapcsolatteremtésben.

A két világháború közötti időszakban szinte mindig volt olyan hatalom, sőt néha több is, amelynek terveiben mindkét államnak jutott szerep. Voltak közös „barátok", akik a két ország közötti megegyezést szorgalmazták. Az 1920-as évek derekán egy rövid intermezzo erejéig Olaszország igyekezett a két országot egymás felé terelni, az 1930-as évek második felétől pedig Németország tett gesztust a kapcsolatok javításáért, természetesen saját jól felfogott érdekében. Közös, vállalt ellensége azonban nem volt Magyarországnak és Jugoszláviának, hacsak nem számítjuk annak a Szovjetuniót, merthogy (szavakban legalábbis) mindkét állam deklaráltan az ellenfelének tekintette. A Szovjetunió azonban egyik félre nézve sem jelentett közvetlen fenyegetést, és a Moszkvával való pusztán ideológiai szembenállás nem volt elegendő a Budapest és Belgrád közötti tényleges együttműködés előmozdítására.

Ezzel szemben Berlin – külpolitikai céljai megvalósítása érdekében tett – erőfeszítése, hogy egymáshoz közelítse a két kormányt, nem maradt eredménytelen. Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy a kapcsolatok javításáért tett külső közbenjárás elsősorban Jugoszlávia esetében volt fontos, mivel Magyarországon mindig is nagyobb volt a hajlandóság a Belgráddal való megegyezésre, mint fordítva. Azt, hogy az 1930-as évek második felétől a jugoszláv politikai körök Magyarország iránt tanúsított hirtelen érdeklődése nem belső indíttatásból fakadt, hanem inkább külső befolyásra, az bizonyítja legjobban, hogy Jugoszlávia folyamatosan figyelmeztette Magyarországot: a közeledési politika nem hozhat máról holnapra gyökeres változást a két állam viszonyában. [14]

Magyarország 1937-től viszonylag kedvező külpolitikai helyzetben volt. Annak ellenére is, hogy az utókor (és bizonyos mértékben egyes kortársak is) tisztában voltak a Német Birodalom egyre fenyegetőbb veszélyével. Tagadhatatlan ugyanis, hogy Berlin Magyarországhoz hasonlóan a kisantant felbomlasztásán dolgozott, és legalább Csehszlovákiával szemben támogatta a magyar revíziót. A másik két állammal kapcsolatban pedig megegyezésre ösztönözte Budapestet. Ugyanerre biztatta egyébként Belgrádot és Bukarestet is. Az olasz kormány a németehez hasonló állásponton volt Magyarország „szomszédságpolitikáját" illetően, azzal a

[14] Belgrádban a magyar követ előtt hangoztatták, hogy a két ország közötti kapcsolatoknak fokozatosan kell javulniuk, és Magyarországnak eleinte kisebb eredményekkel is meg kell elégednie. Alth Waldemar belgrádi magyar követ 1936. augusztus 22-i jelentése Ivo Andrić, a külügyminisztérium politikai osztálya vezetőjének és a magyar követség egyik tisztviselőjének a beszélgetéséről. (MOL K 63–141–1938–16/7 178/pol.–1936. Bled, 1936. augusztus 22.)

különbséggel, hogy Mussolini a Bukarest és Budapest közötti megegyezést fontosabbnak tartotta, mint a Belgráddal való megbékélést. Nem volt elhanyagolható tényező Nagy-Britannia sem, amely – nem téve különbséget a kisantant államok között – arra biztatta Magyarországot, hogy mindhárom szomszédjával jusson megegyezésre, a kisantant államokat pedig a Budapesttel való barátibb kapcsolatok kialakítására ösztönözte. London jóindulata pedig mindegyik állam számára különösen fontos volt. Mivelhogy főleg Magyarországnak voltak komoly sérelmei és területi igényei – még ha a revízió és a terület-visszaadás nem lehetett is e tárgyalások témája –, Budapest előnyös, vagy legalábis a korábbihoz képest jobb helyzetbe került. Csak arra kellett ügyelnie, nehogy olyan színben tűnjön föl, hogy túlzott követelései miatt lehetetlen legyen vele a megegyezés.

Miközben Magyarország helyzete erősödött, Jugoszlávia külpolitikai pozíciói az 1930-as évek második felétől fokozatosan gyengültek. A status quo fenntartására törekvő szervezetek, együttműködések, mint amilyen a kisantant és a Balkán-antant volt, folyamatosan gyengültek, és 1940-re már csak múlt időben lehetett róluk beszélni. A második világháború kirobbanásával megváltozott nemzetközi helyzet, szövetségesi rendszerének felbomlása, nagyhatalmi támaszának, Franciaországnak az elvesztése Jugoszláviát külpolitikája átértékelésére kényszerítette, és felértékelődött szemében Magyarország jelentősége. A háborúból való kimaradás vágya, a semlegességhez való ragaszkodás és egyáltalán az ország jelentőségének növelése Belgrádot a Magyarország felé való nyitásra késztette. Jugoszlávia úgy vélte, a közeledéssel csökkentheti a tengelyhatalomhoz való csatlakozás érdekében kifejtett német nyomást. Bízott benne, hogy északi szomszédja révén, valamint angol, török és esetleg szovjet támogatással sikerül megőriznie függetlenségét és semlegességét.

Arról sem szabad elfeledkezni, hogy területi gyarapodásának köszönhetően fokozatosan megváltozott Magyarország jelentősége szomszédjaihoz képest, és Jugoszlávia előtt sem lehetett titok, hogy a két bécsi döntés és Kárpátalja visszaszerzése után a revízió következő „állomása" a délszláv állam lesz. Belgrádban tisztában voltak a magyar területi igényekkel (Bácska a Ferenc-csatornáig, a Baranya-háromszög és a Muravidék), de úgy vélekedtek róla – legalábbis a magyar követ értékelése szerint –, hogy azt viszonylag könnyen meg lehet oldani.[15] Meg kell azonban jegyezni, hogy a jugoszlávok e kérdés megoldására nem területek átengedésben gondolkoztak, hanem elsősorban lakosságcsere révén remélték azt rendezni. A félmilliós jugoszláviai magyarságot a nagy túlzásokkal is csak 180

[15] A magyar követ jelentése a jugoszláv külügyminiszter-helyettessel. Miloje Smiljanić-tyal folytatott megbeszéléséről. *Diplomáciai iratok Magyarország külpolitikájához. 1936–1945.* V. Szerk. Juhász Gyula. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1982. (DIMK V.) 648.

ezerre taksált magyarországi délszlávval szerették volna kicserélni, a különbözetet pedig a Magyarországhoz került rutén lakossággal kívánták kiegyenlíteni.[16]

Magyarország szintén fontosnak tartotta a közeledést, majd a megegyezést Jugoszláviával. Egyrészt a déli szomszédjával való együttműködés révén kívánta biztosítani a megszerzett felvidéki és észak-erdélyi területeket a szlovák és román igényekkel szemben. Másrészt azt remélte, hogy a Jugoszláviával kialakítandó szoros kapcsolat révén nagyobb tekintélyre tehet szert a tengelyen belül, amelyhez 1940. november 20-án csatlakozott. Mindebben szerepet játszott az is, hogy Jugoszlávia maradt számára az egyetlen ablak a Nyugat felé.

Az új évtized kezdetére hirtelen megszaporodott azoknak a „barátoknak" a száma, akik kívánatosnak tartották a két ország jó kapcsolatainak előmozdítását. A két állam közötti viszony rendezésének szükségessége szerencsésen egybeesett a nagyhatalmak érdekeivel, mindenekelőtt Németországéval és Olaszországéval. Berlinben 1940 második felére előtérbe került a Szovjetunió elleni támadás terve, véghezviteléhez pedig nyugalomra volt szükség a Balkánon. A Görögország elleni sikertelen olasz támadás elkerülhetetlenné tette Berlin beavatkozását szövetségese oldalán, a hadművelet sikeres előkészítéséhez azonban fontosnak tartotta, hogy Jugoszláviával jó viszonyban legyen. Ebben a gondolatmenetben jutott szerep Magyarországnak, minthogy Berlin Budapesten keresztül kívánta szorosabban a tengelyhatalomhoz kapcsolni Belgrádot.

Olaszország ugyancsak jóindulattal figyelte a barátkozást, mert azt remélte, hogy Varsó kiesése után egy torzóban maradt „Róma–Belgrád–Budapest-tengellyel" megerősítheti saját helyzetét túlsúlyra szert tevő szövetségesével, Németországgal szemben. Sőt, a másik fél, Nagy-Britannia is megértést tanúsított Magyarország és Jugoszlávia tervezett megállapodása iránt, abban bízva, hogy az így megerősödött Jugoszlávia sikerrel folytathatja semlegességi politikáját.

Azt, hogy Magyarország milyen jelentősnek tartotta a megegyezést, az a körülmény is bizonyítja, hogy az örökbarátsági egyezmény aláírását megelőző tárgyalásokon explicite nem kerültek szóba területi kérdések. Az egyezményt, amelyben a felek leszögezték, hogy a két állam között állandó béke és örök barátság fog fennállni, Csáky magyar és Cincar Marković jugoszláv külügyminiszter (korábban négy évig Jugoszlávia berlini nagykövete volt) írta alá 1940. december 12-én Belgrádban. A ratifikált okmányok kicserélésére 1941 februárjában, a Budapestre érkező jugoszláv külügyminiszterrel folytatott megbeszéléseken került sor. Ez alkalommal elmondott beszédében Teleki Pál a két népet összekötő kapcsolat előtérbe helyezését hangsúlyozta, szemben az addigi gyakorlattal, amely, mint mondta, az elválasztó momentumokra összpontosított. Te-

[16] Uo.

rületi kérdések továbbra sem kerültek szóba, helyette a Duna szabályozásáról, a jugoszláviai magyar kisebbség anyanyelvű oktatásának javításáról, általában a magyar kisebbség helyzetének jobbra fordításáról, tudományos/irodalmi intézetek kölcsönös alapításáról, valamint a magyar–délszláv kapcsolatok történetének feltárására egy történészekből álló vegyes bizottság felállításáról beszéltek.[17]

Minden relatív, a politikában pedig különösen az. Pontosan négy hónappal azután, hogy deklarálták az örök barátságot, magyar csapatok vonultak be a Délvidékre. Ennek jószerével egyetlen oka volt: a német–jugoszláv kapcsolatokban beállt 180 fokos fordulat.

Látva Anglia arra irányuló törekvését, hogy egy németellenes blokkot hozzon létre, és Jugoszláviát a semlegesség helyett fegyveres fellépésre vegye rá a tengelyhatalmakkal szemben, Berlin nem elégedett meg azzal, hogy a magyar–jugoszláv örökbarátsági szerződés révén, közvetve kösse Belgrádot a tengelyhez, hanem közvetlen elkötelezettségre akarta rábírni Jugoszláviát a háromhatalmi egyezményhez való csatlakozás révén.

Ahogy a szerződő felek és a háborúban egymással szemben álló nagyhatalmak érdekeinek szerencsés egybeesése elősegítette a magyar–jugoszláv örökbarátsági szerződés gyors megkötését, úgy az 1941. március 25-én Bécsben a háromhatalmi egyezményhez való csatlakozást aláíró jugoszláv kormánnyal szemben – kül- és belpolitikai okokból – elégedetlenkedők is egymást erősítették, és végül a jugoszláv kormány bukását eredményezték. A Jugoszláv Kommunista Párt az egyezmény felmondását jórészt külpolitikai okból (feltehetőleg Moszkvával egyetértésben) követelte, és tömegdemonstrációkat szervezett ellene. Belpolitikája, és a szerb–horvát megegyezés megkötése miatt elégedetlen szerb politikai körök is a kormány menesztését kívánták, az angol titkosszolgálattal kapcsolatban álló Dušan Simović vezette szerb tiszti csoport pedig március 26-áról 27-ére virradó éjjel megdöntötte a kormányt. A Simović-kormány deklarálta ugyan, hogy tiszteletben tart minden egyezményt, melyet az előző kormány kötött, ám ez a Führert nem hatotta meg. A belgrádi események veszélyeztették a Szovjetunió elleni német támadáshoz szükségesnek tartott balkáni nyugalmat, ezért Hitler már a puccs napján kiadta a 25. számú hadműveleti utasítást Jugoszlávia lerohanására. Ebben számított Magyarország részvétele is. A Harmadik Birodalom a német csapatok Magyarország területén való fel- és átvonulásáért, valamint Magyarország katonai részvételéért cserébe elismerte volna Magyarországnak nemcsak a Délvidékre, hanem akár a horvát területekre vonatkozó

[17] Feljegyzés Cincar-Marković jugoszláv külügyminiszter és Teleki Pál miniszterelnök, illetve Bárdossy László külügyminiszter közötti megbeszélésről 1941. február 27-én. DIMK. V. 883–888.

(a horvátoknak autonómiát biztosító) területi igényeit is Jugoszláviával szemben.[18] Az ajánlat rendkívül csábító volt. Horthy már másnap pozitív értelemben válaszolt, ám a végleges döntést a Legfelsőbb Honvédelmi Tanács április 1-jei ülésén hozták meg. A magyar kormány döntése értelmében a magyar csapatok akkor vehettek részt a hadműveletekben, ha 1.) megszűnik Jugoszlávia (ennek elősegítésére a magyar kormány igyekezett megnyugtatni Vladko Maček jugoszláv miniszterelnök-helyettest, a Horvát Parasztpárt elnökét, hogy Magyarország teljes megértéssel nézné a Független Horvát Állam megteremtését, magyarán nem kell magyar igényektől tartania), 2.) üldözik a magyar kisebbséget, 3.) hatalmi vákuum keletkezik az általuk igényelt területeken. Továbbá, hogy a magyar katonaság csak néhány nappal a német támadás után, s akkor is magyar parancsnokság alatt avatkozik be.[19]

A magyar kormánynak ez a döntése azonban, még ha teljesül is valamelyik feltétele, kényelmetlen helyzetbe hozta volna Magyarországot Nagy-Britannia előtt. Teleki Pál kormányfő ezért fontosnak tartotta egyrészt tájékoztatni a brit kormányt nehéz helyzetükről és arról, hogy mely indítékok késztették kormányát a fent említett elhatározásra, egyúttal szükségesnek tartotta megtudakolni London álláspontját. Április 2-án érkezett meg Budapestre az a távirat, amelyben a londoni magyar követ tájékoztatta miniszterelnökét: a német csapatoknak Magyarország területéről Jugoszlávia ellen indított támadása esetén Nagy-Britannia megszakítja diplomáciai kapcsolatait a magyar kormánnyal. Ha pedig Magyarország bármilyen indokkal maga is csatlakozik a támadásához, akkor számíthat London és szövetségesei (Törökország, idővel a Szovjetunió és az Egyesült Államok) előbb-utóbb biztosan bekövetkező hadüzenetére is.

Ezzel nyilvánvalóvá vált, hogy a Teleki-kormány fegyveres semlegesség politikája lehetetlenné vált. Az utólag szükségszerűen bekövetkező külpolitikai kudarc miatt összeroppanó és öngyilkosságot elkövető Teleki búcsúlevelében hitszegő és legpocsékabb nemzetnek nevezte a magyart, amiért kormánya a négy hónappal korábban megkötött szerződést felrúgva részt kívánt venni a Jugoszlávia elleni támadásban.

Naivitást tükröz az az elvárás, amely egy kétségbeesett, összeomlás szélére sodródott politikus búcsúlevele nyomán és az érthetően saját érdekeit szem előtt tartó londoni kormány elmarasztaló ítélete alapján kéri számon a magyar kormányon a német kérés teljesítését. Morális szempontból természetesen elítélendő tett volt, de tudjuk jól, hogy a morál és a politika gyakran járnak külön utakon. Meglehetősen életszerűtlen lett volna, hogy az a Magyarország, amely

[18] DIMK V. 966–967.
[19] Juhász Gyula: *Magyarország külpolitikája 1918–1945*. Kossuth Kiadó, Budapest, 1988. 251.

a tőle több mint húsz éve nagyhatalmi döntés nyomán erővel elvett területek[20] visszaszerzését fő külpolitikai prioritásának tekintette,[21] ne éljen a kínálkozó lehetőséggel, *ad abszurdum*, kiálljon a tőle elvett területeket birtokló állam mellett, mégpedig a barátsági szerződés megkötése miatt.[22]

Miután a német csapatok április 10-én bevonultak Zágrábba, és Ante Pavelić usztasa vezető nevében Slavko Kvaternik kikiáltotta a Független Horvát Államot, teljesült a magyar kormánynak a német kérés teljesítéséhez szabott egyik feltétele: felbomlott Jugoszlávia, megszűnt az az állam, amellyel Magyarország a szerződést kötötte. Horthy kiadta elhíresült hadparancsát: „Előre az ezeréves déli határig!", s a két állam között – mint azt a jugoszláv emigráns kormány 1941. május 4-i ülésén hozott döntése is deklarálta – beállt a hadiállapot.[23] Ezzel véget ért a két állam, illetve a magyarok és a délszláv nemzetek évszázados egymás mellett élését és erőviszonyait gyökeresen felforgató 20. századi, új alapokon szerveződő viszonyrendszer első szakasza.

[20] Olyan területekét, amelyek nagy részének elvételét semmilyen elv alapján nem lehetett igazságosnak tekinteni.

[21] Ez alól csak bizonyos időszakok képeztek kivételt. Mint láthattuk, 1935 őszén és 1938 elején a róluk való lemondás nagyobb politikai haszonnal kecsegtetett.

[22] Azt, hogy ez mennyire természetes, mondhatni az események logikájából fakadó lépés volt, bizonyítja, hogy a sértett félnél, Jugoszláviában, illetve utódállamai közül Szerbiában, a szakirodalom és tankönyvek szintjén is jóformán említésre sem érdemesnek tartják azt a tényt, hogy a két állam között örökbarátsági szerződés volt életben.

[23] A jugoszláv emigráns kormány 1941. május 4-i jeruzsálemi kormányülésén, tekintettel Magyarország részvételére a Jugoszlávia elleni támadásban, 1941. április 10-i kezdettel hadban állónak tekintette országát Magyarországgal. *Balkanski ugovorni odnosi 1876–1996.* II. tom. priredio. Momir Stojković. JP Službeni list SRJ. Beograd, 1989. 500.

DOKUMENTUMOK

1.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság kormányának távirata a párizsi délszláv békedelegációnak, amelyben aggodalmát fejezi ki egy lehetséges magyarországi Habsburg restauráció következményei miatt (1919. augusztus 11.)

AJ 336-19-112
A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma
Pov. Br. 9928
Számjeltávirat
Belgrád, 1919. augusztus 11.

A békedelegációnak, Párizs

Komolyan aggaszt bennünket József főherceg tevékenysége Pesten és az, ahogy a szövetségesek viszonyulnak hozzá. A Habsburgok restaurálása a magyar trónon a legrosszabb következményekkel járhat ránk és Európa békéjére nézve.

A szövetségesek és a magyarok érdekei is azt kívánják, hogy a restaurációt bármi áron megakadályozzák. A szegedi kormány biztosított minket, hogy a magyarok Habsburg ellenesek, s hogy József főherceg csak hazugsággal kerülhet hatalomra; azaz, ha ügynökei elhitetik a magyar néppel, hogy általa elnyerhetik az antant jóindulatát, és kedvezőbb békefeltételekre számíthatnak.

Kérem, szenteljenek fokozott figyelmet ennek a kérdésnek.

Protić[24]

---

[24] Stojan Protić (1857–1923) szerb politikus, publicista, a Radikális Párt egyik vezéralakja. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság első miniszterelnöke.

2.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériumának tájékoztatója a párizsi délszláv békedelegációnak budapesti képviselőjük által a magyarországi helyzetről készített jelentéséről, melyben beszámol a magyarországi politikai erőviszonyokról és Lovászy Mártonnal folytatott beszélgetéséről (1919. szeptember 27.)

AJ 336-19-112
A Szerb–Horvát–Szlovén Kiráyság Külügyminisztériuma
Pov. Br. 11819.
Belgrád, 1919. szeptember 27.

A békeküldöttségnek, Párizs

Királyi kormányunk budapesti képviselője[25] szeptember 20-i jelentésében a következőket tudatja:

„Van szerencsém eljuttatni a Minisztériumnak jelentésemet, amelyből jól látszik a mai magyarországi helyzet:

Folyó hó 15-én eljött hozzám Lovászy,[26] és közölte, hogy Pozsonyból megérkezett gróf Batthyány Tivadar[27]. (Batthyány Tivadar, aki annak a Batthyány grófnak az unokaöccse, akit az osztrákok 1848-ban Aradon golyó által kivégeztek,[28] mindig is követelte és követeli Magyarország függetlenségét, és mindig szembehelyezkedett az osztrákbarát magyar pártokkal; antantbarát és a mi kiváló barátunk.) Lovászy tárgyalt vele és megállapodtak, hogy engem és Milan Hodžát[29] kérnek fel, hogy járjunk közben a négy tábornoknál,[30] hogy meghívják Batthyányt, aki ismertetné előttük programját, hogyan lehetne kihúzni Magyar-

[25] Lazar Bajić, vajdasági születésű szerb tisztviselő, a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság első politikai delegáltja Magyarországra közvetlenül a világháború után.

[26] Lovászy Márton (1864–1927) politikus, újságíró, 1918. október 31-től december 23-ig a Károlyi-kormány vallás- és közoktatásügyi minisztere. A Friedrich-kormányban 1919. augusztus 15-től szeptember 11-ig külügyminiszter, majd Jugoszláviába emigrált.

[27] Batthyany Tivadar gróf (1859–1931) a Károlyi-kormány belügyminisztere 1918-ban.

[28] A szöveg pontatlan adatokat tartalmaz. Gróf Batthányi Lajos (1807–1849) az első felelős magyar kormány miniszterelnöke, 1849. október 6-án végezték ki Pesten.

[29] Milan Hodža (1878–1944) felvidéki szlovák politikus, 1935–1938 között Csehszlovákia miniszterelnöke.

[30] A négy antant hatalom magyarországi képviselői.

országot ebből a zavaros helyzetből, hogy antantbarát kormányt kellene alakítani stb. A továbbiakban elmondta, hogy minderről már tájékoztatta a francia tábornokot, Grazianit,[31] s [kérte] hogy én főleg az amerikai és az angol tábornoknál interveniáljak.

Tekintettel arra, hogy ez az egyetlen olyan csoportosulás, amely a mögötte álló párttal [együtt] nyíltan antantbarát, másfelől pedig ezek a személyek mindig is jóindulattal voltak irányunkban, és most nyíltan a szerb–magyar barátságon dolgoznak a románbarátok intrikáival szemben, és figyelembe véve azt is, hogy nekünk is érdekünk, hogy végre rendeződjön az itteni helyzet, elfogadtam, hogy közbenjárok, azonban kijelentettem Lovászynak, hogy csak azzal a feltétellel teszem, ha előtte beszélhetek Batthyányval.

Még aznap délután találkoztam Batthyány gróffal, ott volt Lovászy is. Miután nézeteik mindenben megegyeznek az augusztus 23-i versailles-i távirat[32] utasításaival, még aznap este elmentem az amerikai tábornokhoz, hogy tárgyaljak vele erről a kérdésről, vagyis hogy közbenjárjak.

Bandholtz tábornok[33] figyelmesen végighallgatott, majd úgy döntött, hívjuk el Batthyány grófot, hogy röviden ismertesse programját.

Másnap, szeptember 16-án az amerikai tábornokkal megbeszélteknek megfelelően elmentem a francia tábornokhoz, Grazianihoz, aki előtt már ismert volt az egész ügy, és lefordítottam neki Batthyány gróf nekem magyarul leírt és aláírt rövid programját. Graziani teljesen egyetértett [a benne foglaltakkal], és miután megígértem, hogy amint megkapom a francia eredetit, átadom Bandholtz tábornoknak, Graziani biztatott, hogy azt mielőbb adjam át Bandholtznak, aki azt majd előterjeszti az ülésen.

Szerdán, folyó hó 17-én átadtam Batthyány gróf tábornokoknak címzett eredeti francia nyelvű szövegét, amelyben javasolta:

Hogy a tábornokok hívjanak Magyarországra egy olyan antantbarátságáról közismert magyar államférfit, aki nem vett részt az utóbbi hetek belpolitikai harcaiban és intrikáiban.

Ennek a személynek az első feladata lenne, hogy a missziókkal ismertesse azokat a javaslatokat, amelyek egy olyan kormány alakítását céloznák, amely megfelelne a versailles-i távirat szigorú követelményeinek, azaz amely összefogná az összes pártot az országban, amely a népben gyökerezik, s amely gondoskodna

31 Jean-César Graziani (1859–1932) francia tábornok 1918. decemberétől a magyarországi francia katonai misszió vezetője.

32 Ebben a nagyhatalmak felszólították József főherceget, hogy vonuljon vissza a magyarországi közügyektől, és egy koalíciós kormány tartson országos választásokat.

33 Harry Hill Bandholtz (1864–1925) amerikai tábornok, az Egyesült Államok budapesti katonai missziójának vezetője.

arról, hogy a kormány programja és a kormányban résztvevő személyek teljes biztosítékot nyújtsanak arra, hogy a kormány lojális lesz az antant erőkkel és a szomszédos nemzetekkel szemben; a közeli sorsdöntő időkben ellenáll minden törekvésnek, amely a Német-Ausztriával való szövetséget célozza, amely szándék az országban még mindig jelen van; hogy biztosítja a demokratikus állami berendezkedést, fenntartja a vallásbékét és beindítja az ország gazdasági életét.

Batthyány a levél folytatásában arról ír, hogy reméli, ez az államférfi rövid idő alatt meg tudja oldani a magyar kormányalakítás kérdését, úgy, hogy mielőbb elkezdődhessenek a béketárgyalások, és kiírhatók legyenek a nemzetgyűlési választások – magyarán, hogy az országban konszolidálódjon a helyzet. Végül megjegyzi, hogy az államférfi nem lenne miniszterelnök-jelölt, hanem csak közvetítő, s hogy ő személy szerint, aki ezt a javaslatot teszi, ebben a helyzetben semmilyen kabinetben nem vállal tárcát, s hogy ezt a javaslatát kizárólag az állam érdekében tette.

Miután Bandholtz tábornok elolvasta a levelet, azt mondta nekem, hogy ma, 17-én reggel kaptak egy táviratot Párizsból a Legfelsőbb Tanácstól, hogy semmilyen körülmények között ne avatkozzanak be Magyarország belpolitikájába, ezért nem kérethetik magukhoz Batthyányt, de el tudják küldeni ezt a levelét Párizsba, és engedélyt kérhetnek rá [hogy fogadhassák]. Mielőtt azonban ismertetné a tábornoki bizottsággal, úgy vélte, hogy tanácskoznunk kellene az angol tábornokkal, Gortonnal,[34] és meg kellene állapodnunk a holnapi közös találkozóban.

Csütörtökön, 18-án délután, miután a találkozónkon az angol tábornok, Gorton elolvasta Batthyany levelét, arra kért, hogy tájékoztassam Batthyányról. Miután meghallgatott, azt mondta, hogy a helyzet a tegnapi párizsi távirat óta olyan, hogy mindaddig nem űzhetik el Friedrichet,[35] amíg erre nem kapnak közvetlen utasítást Párizsból, s hogy ennek a levélnek az elküldését halasszuk későbbre, amikor a románok kivonulnak. Úgy tűnik [mondta], hogy Friedrich konszolidál, s hogy Friedrich semmilyen körülmények között nem írja alá a békét a románokkal, ebben a kérdésben eltökélt; igaz, hogy Friedrich kormánya folyamatosan változik, azonban az ő, azaz Friedrich személye állandó; Lovászyt nem kedveli, mert a németekre támaszkodik.

Erre azt feleltem, hogy Batthyány ügyét oldják meg ők, ahogy a legjobbnak találják, de úgy gondolom, hogy tévesen van informálva Lovászyt és pártját illetően, mert Magyarországon a Lovászy vezett 1848-as függetlenségi párt az egyetlen, amely nyíltan vallja és hirdeti, hogy antantbarát, amely követeli és nyíltan

[34] Reginald St. George Gorton (1866–1944) brit katonatiszt, dandártábornok, a magyarországi brit katonai misszió vezetője 1919–1922-ben.

[35] Friedrich István (1883–1951) politikus, sportvezető, gépgyáros, 1919. augusztus 6. és 1919. november 24. között Magyarország miniszterelnöke.

népszerűsíti az antanttal és a velünk való barátságot. Friedrich ezt nyilvánosan sohasem tette, s az, hogy nyíltan nem meri támadni az antantot, nem zárja ki azt, hogy majd azután köt szövetséget a románokkal, miután kivonultak, vagy miután aláírják a szerződést Párizsban, amit most a közvélemény nyomása mellett nem mer megtenni. Friedrichet támogatják azok a személyek, akiknek a birtokai a románokhoz kerülő Erdélyben vannak. Nem kizárt, hogy szövetséget kötnek Német-Ausztriával s általa Németországgal is, mert mögöttük áll és a háttérben dolgozik Gratz Gusztáv,[36] a közép-európai gondolat képviselője, aki állandó kapcsolatban áll Teleki Pál[37] gróffal és Varjassyval,[38] Bethlen István[39] gróffal, azaz azokkal a személyekkel, akik Friedrichet támogatják. Kötelességemnek tartom, folytattam tovább, hogy ezt elmondjam neki és tájékoztassam, mert a mi államunknak nem lehet mindegy, hogy a jövő Magyarországának élén antant- és szerbbarát személyekből álló kormány áll majd, vagy antantellenes és románbarátokból álló. Ez az antantnak sem lehet az érdeke, sőt, nekünk és az antantnak is érdekében áll, hogy Magyarország minél szorosabb szövetségben legyen velünk és a csehszlovákokkal, illetve a lengyelekkel, s hogy kiragadjuk egy olyan lehetséges szövetségből, amilyen Németország elképzelésében szerepel.

Mindkét tábornok, az angol és az amerikai is figyelmesen hallgatták és elfogadták érvelésemet. Egyetértettünk [abban], hogy Batthyány javaslatának megtárgyalását elhalasztjuk, és a románok kivonulása utánra hagyjuk, mert akkor, vélte az angol tábornok, más lesz a helyzet.

Itt kell megjegyeznem, hogy Friedrich egyfolytában azt híreszteli: ha mindenképpen át kell adnia a hatalmat, akkor az angoloknak fogja átadni.

A fentiekből láthatjuk, miként vélekedik Gorton tábornok Friedrichről, s ha ehhez hozzávesszük azokat a híreszteléseket, melyek szerint Friedrich lord Milnert,[40] Franchet d' Espereyt,[41] Troubridge-ot[42] és saját magát javasolta a Legfelső

36 Gratz Gusztáv (1875–1946) publicista, történész és közgazdasági szakíró, legitimista politikus, az Eszterházy-kormány pénzügyminisztere és az első Teleki-kormány külügyminisztere.

37 Gróf Teleki Pál (1879–1941) konzervatív politikus, földrajztudós, egyetemi tanár 1920–1921 és 1939–1941 között Magyarország miniszterelnöke.

38 Varjassy Lajos (1852-?) 1902-től Arad polgármestere, az aradi, majd a szegedi ún. ellenforradalmi kormányokban kereskedelmi miniszter.

39 Bethlen István (1874–1946) konzervatív-liberális politikus, 1921–1931 között Magyarország miniszterelnöke.

40 Sir Alfred Milner (1854–1925) brit politikus és gyarmati főtisztviselő, Nagy-Britannia nevében a versailles-i békeszerződés aláírója.

41 Louis Félix Marie Francois Franchet d' Espérey (1856–1942) tábornok, a szövetségesek keleti hadseregének parancsnoka, a balkáni antant offenzíva főparancsnoka, az 1918. november 13-i belgrádi katonai egyezmény aláírója.

42 Sir Ernest Charles Thomas Troubridge (1862–1926) brit admirális, az 1918 végén a Nemzetközi Duna Bizottság helyreállításáig létrehozott szövetségközi ideiglenes Duna-hajózási Bizottság elnöke.

Tanácsba, megállapíthatjuk, hogy igazak az arról keringő híresztelések, amelyek szerint Friedrichet Anglia támogatja. És valóban, Friedrich pozíciója ma erősebb, mint valaha. Mi több, betöltötte a miniszteri helyeket is, vagyis létrehozta a negyedik kormányát is, belügyminiszternek Beniczky Ödönt[43] nevezte ki (aki eddig csak államtitkár volt, míg a miniszteri tárcát Friedrich magának tartotta meg); külügyminiszternek pedig Somssich Józsefet[44] tette meg, aki Párizsban a követségen Szécsen[45] mellett volt attasé, pénzügyminiszternek Károlyi Frigyes[46] bárót tette, létrehozott egy új minisztériumot az antant missziókkal való tárgyalásra, és teljhatalmat adott a vezetésére Pekár Gyulának,[47] a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium korábbi államtitkárának. Tényleg úgy tűnik, hogy Friedrichnek sikerül konszolidálnia [a politikai helyzetet], ami véleményem szerint egyáltalán nem kedvez nekünk.

Tegnap, folyó hó 19-én meglátogattam Grazianit, akinek ismertettem az amerikai és az angol tábornokokkal folytatott megbeszélésemet. Csodálkozott Gortonnak Lovászyról tett kijelentésén, és teljesen egyetért velem mind Lovászyt, mind Friedrichet és politikájukat illetően. Különösen azt követően, hogy ismertettem Friedrich kijelentését az antantról, amelynek hatalmai, véleménye szerint, mind a saját érdeküket nézik, amiről már tájékoztattam a Minisztériumot a 68. számú jelentésemben.[48] Megígértem neki, hogy angol fordításban átadom Bandholznak Lovászy háború előtt, a háború alatt és a magyar összeomlás után tartott beszédeit, amelyekben Lovászy antantbarátként nyilvánul meg, s ő majd továbbadja az angol tábornoknak, Gortonnak. Annak ellenére, hogy Gratziani tudomásul vette Batthyány meghívása kérdésének a románok távozása utánra való elnapolását, arckifejezéséből ítélve úgy tűnt, hogy nem ért vele egyet.

Van szerencsém tájékoztatni a Minisztériumot, hogy én közben tartom a kapcsolatot Friedrichhel az ő legbizalmasabb emberein keresztül, akik egyfolytában hangsúlyozzák barátságukat irányunkban, akiknek azonban én nem hiszek, mint ahogy nem hiszek Friedrichnek sem, aki csak ki szeretne bennünket használni gazdaságilag. Ezt a következtetést abból vonom le, hogy minden

[43] Beniczky Ödön (1878–1931) legitimista politikus, a Friedrich-kormány, majd a Huszár-kormány belügyminisztere.

[44] Somssich József (1864–1941) diplomata, 1919 szeptemberétől 1920 márciusáig a Friedrich-, majd a Huszár-kormány külügyminisztere.

[45] Gróf Szécsen Miklós Antal (1857–1926) diplomata, a világháború előtti években a Monarchia párizsi nagykövete.

[46] Helyesen: báró Korányi Frigyes (1869–1935) gazdaságpolitikus, 1919 szeptemberétől 1920 decemberéig pénzügyminiszter.

[47] Pekár Gyula (1867–1937) író, újságíró, országgyűlési képviselő. 1919 augusztusától 1921 júniusáig vallás- és közoktatásügyi államtitkár, 1919. augusztus 27-től 1919. november 24-ig az antanttal folyó tárgyalások vezetésével megbízott tárca nélküli miniszter.

[48] A jelentést nem sikerült megtalálni.

beszélgetés után, amelyet az embereivel folytatok, terítékre kerül Magyarországnak a mi országunkból történő élelmezése. Az angol élelmezési misszió és a magyar élelmezésügyi minisztérium kérvényeket küldözget vízumot kérve a magyaroknak, többnyire zsidó kereskedőknek, amelyeket én természetesen elutasítok, azzal az indoklással, hogy még háborús állapotok vannak, és ilyen körülmények között nem engedélyezem, hogy magyar állampolgárok átlépjék a demarkációs vonalainkat.

Úgy értesültem, hogy Friedrichet leginkább Troubridge admirális támogatja Stead[49] alezredessel. Amint meggyőződök ennek igazságtartalmáról, azonnal jelentem a Minisztériumnak."

A Külügyminisztériumnak van szerencséje továbbítani.

A miniszter utasítására a Politikai Osztály vezetője,

olvashatatlan aláírás

3.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériumának tájékoztatója a párizsi délszláv békedelegációnak budapesti képviselőjük beszámolójáról, melyben Friedrich István helyzetéről és Troubridge admirálissal kialakított jó kapcsolatáról informál (1919. október 4.)

AJ 336-19-112
A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma
Pov. Broj. 11958
Belgrád, 1919. október 4.

A békeküldöttségnek, Párizs

A Külügyminisztériumnak van szerencséje továbbítani a budapesti királyi követségről kapott jelentés másolatát:

„Szeptember 22. Pov. Broj. 86. Szeptember 20-i 85. számú bizalmas jelentésemben volt szerencsém tájékoztatni a Minisztériumot, hogy értesüléseim szerint, amit ellenőrizni fogok, Friedrichet leginkább Troubridge és Stead alezredes támogatja. Most van szerencsém jelenteni, hogy személyesen győződtem meg

[49] Alfred William Stead (1877–1933) brit alezredes, Troubridge admirális vezérkari főnöke.

arról, hogy ez igaz. Beszélgetésünk alkalmával Stead azt mondta, hogy Friedrich az ő támogatásukba vetette minden bizalmát, ők támogatják, és [úgy vélik, hogy] el kell őt ismerni. A tábornokok ugyan nem akarják, de már elviselik. Friedrich rajtuk keresztül küldi valamennyi táviratát; Friedrich energikus, nem akar a románokkal tartani; és Friedrichnek jó kapcsolatot kell ápolnia a mi királyságunkkal. József főherceg gyakran meglátogatja őket, folytatta [Stead], hogy beszélgessen és tanácskozzon. A fentiekből egyértelműen látszik, hogy Friedrichet gyakorlatilag az angolok támogatják, akik itt mindenütt felmagasztalnak minket, miközben szidják a románokat, mint arról több felől is értesültem."

A miniszter utasítására a Politikai Osztály vezetője,

olvashatatlan aláírás

4.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériumának tájékoztatója a párizsi délszláv békedelegációnak a budapesti katonai képviselőjük jelentéséről a szeptember 18-i katonai szemléről, és a koalíciós kormány megalakítását célzó tárgyalásokról (1919. november 22.)

AJ 336-19-112
A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma
Pov. Br. 13817
Belgrád, 1919. november 22.

A békeküldöttségnek, Párizs

A Hadügyminisztérium továbbította budapesti katonai képviselőnk, Bodi[50] őrnagy úr következő jelentését szeptember 18-áról:

„16-án megszentelték a magyar zászlókat és nagy katonai szemlét tartottak. Mintegy 40 000-en vettek részt rajta. Horthyt éltették, de voltak a királyságot éltető kiáltások is.

A missziók nem vettek részt rajta, csak Troubridge admirális és a Duna Bizottság tagjai. A miénk ma érkezett meg. Még mindig Friedrich van kormányon.

[50] Mihajlo D. Bodi (1884–1953) szerb katonatiszt, 1919-ben a szerb hadsereg delegáltja Magyarországon, 1922-ig a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság budapesti katonai attaséja.

Az angol diplomatának, Clerknek[51] még nem sikerült valamennyi pártot tömörítő koncentrációs kormányt alakíttatnia, noha már három hete tanácskozik az itteni politikusokkal; este nála tartják az ülést, amelyen az összes párt vezetője részt vesz.

Pesten rend és nyugalom van; úgy hallik, hogy elég sok ellenzékit és zsidót letartóztattak. A nép most royalista lett, és még a zsidók is hálaünnepet tartanak a zsinagógáikban Horthy katonaságának bevonulásáért.

Az utcák ismét tele vannak nemzeti plakátokkal."

A Minisztériumnak van szerencséje tudomásul vétel céljából továbbítani.

A miniszter utasítására, osztályvezető, olvashatatlan aláírás

---

5.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság budapesti követének jelentése Gratz Gusztáv magyar külügyminiszterrel folytatott beszélgetéséről (1921. február 8.)

AJ 334-14-39
Jelzet nélkül
Távirat
Pestről, 1921. február 8.

A külügyminiszter, Gratz kijelentette, hogy a magyar kormány őszintén vágyik a jó szomszédságra velünk, azonban ott van a rendezetlen baranyai kérdés. Sajnálja, hogy nincs helyreállítva a közvetlen közlekedés. Azt feleltem neki, hogy a magyar kormány nem akarhatja a jószomszédságot, mert államunk egységének megbontásán működő merénylőket támogat, tiszteket és különítményeket támogat egy ellenünk indított támadás esetére, és a magyar sajtó is ellenséges irányunkban. A külügyminiszter elkezdte részletesen kifejteni, hogy a magyar kormány egyáltalán nem kívánja támogatni a nálunk lévő elégedetlen elemeket, s hogy ő nem hisz Radićnak.[52] Amennyiben rendezni tudnánk Baranya kérdését, minden másként volna. „Mi még csak nem is azonnal kérjük a kiürítést, mondta, de azt nyomatékosan követeljük, hogy ne gyűjtsék össze Pécsen a kommunistákat, akik Magyarország kárát akarják. Gondolkozzanak el azon, mit tesz-

[51] Sir George Russel Clerk (1874–1951) brit diplomata, a külügyminiszter első titkára. 1919 októberében azzal a feladattal utazott Magyarországra és Romániába, hogy előmozdítsa a román csapatok kivonását Magyarországról és egy koalíciós magyar kormány megalakítását.

[52] Stjepan Radić (1871–1928) horvát politikus, a Horvát Köztársasági Parasztpárt vezetője, 1925-ig a centralista berendezkedés következetes elutasítója.

nek. Németország elküldte Lenint és Trockijt Oroszországba, azt hívén, hogy könnyebben megnyerheti a háborút, ha forradalmat idéz elő Oroszországban. A háborút valóban megnyerte. Ott voltam Breszt-Litovszkban. Nevettünk, amikor láttuk az orosz küldötteket. Megkötöttük a békét, de később láttuk a hibánkat. Németország most keservesen bánja akkori politikáját. Önök most senkivel sem állnak háborúban és nincs okuk őrizni a kommunistákat. Nagyon könynyen önök ellen is fordulhatnak. Adják a közigazgatást a józan polgároknak, ne nyújtsanak menedéket Baranyában a kommunistáknak, és minden jobb lesz." Akármikor beszéltem Telekivel, a miniszterelnökkel, mindig azt hangsúlyozta, hogy számukra az a legfontosabb – minden más kérdésnél fontosabb –, hogy szakítsunk a kommunistákkal Pécsen. Eddigi értesüléseim alapján úgy tűnik, hogy amennyiben eltávolítanánk a kommunista vezetést Pécsen, a kiürítést el lehetne napolni, és megőrizhetnénk az összes kiváltságunkat a szénkitermelést illetően. A számos belső és külpolitikai problémával elfoglalt magyar kormány minden bizonnyal türelmes lenne a kiürítést illetően, ha biztosra vehetné, hogy Baranyából nem fenyegeti kommunista veszély. Milojević[53]

6.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Határmegállípító Bizottságba delegált főképviselőjének beszámolója a határmegállapitás körülményeiről, a lakosság mozgósításáról és a magyar agitátorok tevékenységéről a határ menti térségben (1921. szeptember 21.)

AJ 334-14-39
Határkijelölő Bizottság Magyarország irányában
Pov. Broj. 34.
Varaždin, 1921. szeptember 21.

A Külügyminiszter úrnak
A Magyarország irányában a határt kijelölő bizottság folyó hó 19-én kiszállt a terepre; ez alkalommal a magyar és magyarbarát elemek megmozdulásokat szerveztek Magyarország javára a mi Királyságunk ellen. Először Muraszom-

[53] Milan Đ. Milojević (1874–1969) szerb diplomata, 1921–1924 között a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság budapesti, majd bécsi követe.

baton, majd Muraszombaton kívül a második kilométernél. Amikor a bizottság Magasfok faluba érkezett, a megmozdulások még kiterjedtebb formában ismétlődtek meg. Itt gyűltek össze a parasztok Szentmátyás, Magasfok, Nádorfa és Kerkafő községekből, amelyek képviselőit a kerületi vezető hívta össze, hogy a békeszerződés 31. cikke[54] értelmében a helyi gazdasági körülményekről a bizottságnak szükséges felvilágosítást nyújtsanak. Noha a bizottság a helyi gazdasági helyzetre vonatkozó kérdéseket tett fel, a küldöttek mégis kijelentették, hogy nem gondolnak a mi Királyságunkban maradni. Az említett falvak lakói mind szlovének (vendek), amit a bizottság előtt is kijelentettek. Folyó hó 20-án Nagydolányban megismétlődtek ugyanezek a manifesztációk Kisdolány, Nagydolány, Büdfalva, Őrihodods és Kapornak falvak lakóinak részvételével.

A rendőri szervek ugyan a helyszínen voltak, de csekély létszámuk miatt nem voltak abban a helyzetben, hogy megakadályozzák ezeket a manifesztációkat.

Ezt az egész esetet a magyar agitátorok idézték elő, akiknek tevékenysége ezen a vidéken nagyon agilis.

Való igaz, hogy emellett a helyi gazdasági körülmények is nagyon súlyosak. Miután a vidék szegény, a lakosság Magyarországra jár munkába, ahol búzáért dolgozik. Ennek behozatalakor magas vámot kell fizetniük, ezért ebben a vonatkozásban könnyítéseket kellene adni nekik. A Muraszombat–Őrihodos vasútvonal (amely tovább megy Magyarországra) nincs forgalomba állítva, emiatt a lakosság kénytelen terményeit áron alul eladni, vagy Magyarországra szállítani. A vasútvonalat forgalomba lehetne állítani, ha a pécsi szénbányákból hoznának szenet. A közlekedési helyzet javításához szükséges meggyorsítani a Mura-híd építési munkálatait, és összekapcsolni utolsó vasútállomásunkat Alsólendván a muraszombati keskeny nyomtávú vasútvonallal. A távolság 32 kilométer, a terep sík, és nem igényel műtárgyakat.

Miután ezek a manifesztációk kizárólag politikai természetűek, és magyarországi lakosok is részt vettek benne, szükséges megerősíteni a határőrséget, hogy teljesen lehetetlenné tegye a határon való átjutást. A muravidéki katonai

[54] „A különböző érdekelt Államok kötelezik magukat, hogy a bizottságok rendelkezésére bocsátják a munkához szükséges összes okmányokat, nevezetesen a jelenlegi vagy volt határok megjelölésére vonatkozó jegyzőkönyvek hiteles másolatát, az összes meglevő nagyméretű térképet, a geodéziai adatokat, a megtörtént, de nyilvánosságra nem hozott helyrajzi felvételeket, a határfolyók árterületére vonatkozó felvilágosító adatokat.

Ezenfelül arra is kötelezik magukat, hogy utasítani fogják a helyi hatóságokat, hogy a bizottságok rendelkezésére bocsássanak minden okmányt, nevezetesen tervrajzokat, katasztereket és telekkönyveket, továbbá hogy a bizottságoknak kívánatra a tulajdonjogi viszonyokra, a gazdasági forgalom irányaira vonatkozó adatokat és minden egyéb szükséges felvilágosítást megadjanak." *Sorsdöntések. Kiegyezés 1867 – Trianon 1920 – Párizs 1947.* Összeállította Gerő András. Göncöl Kiadó, Budapest, é.n. [1989], 175.

helyőrséget pedig annyira kell megerősíteni, hogy lehetetlenné váljanak az ilyen események.

Miután a határ mentén, ahol a bizottság folytatja a munkáját, a falvak lakossága színmagyar, fennáll a veszély, hogy ezek az események nagyobb és komolyabb méretekben megismétlődnek, ezért fontosnak tartottam, hogy a további munkát beszüntessem a terepen, amíg nem lesznek megtéve azok az intézkedések, amelyek megakadályozhatják megismétlődésüket.

A fenti jelentést van szerencsém küldeni az illetékes (helyre) további intézkedést kérve.

Vojin Čolak-Antić[55] lovassági ezredes, biztos

7.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériumának tájékoztatója a bukaresti jugoszláv követségre a Romániában működő hírszerzőjüktől beérkezett jelentésről, melyben Romániának a második királypucs alkamával tanúsított magatartásáról és az esetleges magyar–román perszonálunióról folyó titkos tárgyalásokról számol be (1922. január 5.)

AJ 395-5-58
Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma
Pov. Br. 15420
Belgrád, 1922. január 5.

A bukaresti királyi követségre

A Hadügyminisztérium a következő jelentést továbbítja, amely a kettesszámú hírszerző tiszttől érkezett.

„Van szerencsém a következő adatokat jelenteni Romániának Károly legutóbbi magyarországi tartózkodása alkalmával tanúsított magatartásával kapcsolatban: 1. Magyarországon köztudott volt, hogy Károly magyarországi tartózkodása alkalmára nem készült semmilyen katonai előkészülettel. 2. Igaz,

[55] Vojin Čolak-Antić (1877–1945) szerb katonatiszt, hadosztálytábornok. Az első világháború utáni baranyai szerb megszállásban részt vevő tiszt, később a magyar–jugoszláv határkijelölő bizottság jugoszláv tagja.

hogy Magyarország és Románia között egy vagy két nap kivételével nem szűnt meg a közlekedés. 3. Kantakuzén[56] román hercegről és tevékenységéről a következő adatok vannak: diplomáciai képviseletünk úgy értesült, hogy november végén Mezőhegyesen (a Tiszától keletre) vadászatot rendeztek, amelyen részt vettek bizonyos magyar miniszterek és Kantakuzén herceg. A találkozás célja az volt, hogy tárgyaljanak a Magyarország és Románia közötti perszonálunióról. A magyar feltételek azonban túlságosan súlyosak voltak, ezért Kantakuzén eredmény nélkül távozott. 4. Egyik megbízható megbízottam megtudta egy Erdélyben járt magyar személyiségtől, aki beszélt az erdélyi miniszterrel, Gogával,[57] hogy a románok Erdélyben Magyarországra kívánnak támaszkodni, s hogy örömmel vennék a perszonáluniót Magyarországgal, amelyben benne lenne a Román Királyság, Magyarország és Erdély mint fejedelemség. Az itteni magyarok ráállnának a perszonálunióra, mégpedig a Román Királyság és a Magyar Királyság között, amelyhez Erdély is tartozna.[58]

Ugyanez a megbízott megerősítette azt, hogy a múlt hónapban itt járt Kantakuzén herceg, és tárgyalásokat folytatott az erdélyi fejedelemség és azon belül az ott élő magyarok autonómiája alapján."

A Külügyminisztériumnak van szerencséje továbbítani a fentieket azzal a kéréssel, hogy járjanak utána és jelentsenek róla.

A miniszter utasítására a Politikai Osztály igazgatója.

---

[56] Scarlat Cantacuzino (1874–1949) román költő, irodalmár és diplomata,1922-ben a román külügyminisztérium vezetője.

[57] Octavian Goga (1881–1938) antiszemita nézeteket valló, később fasiszta eszmékkel szimpatizáló román költő és politikus, 1938-ban rövid ideig miniszterelnök.

[58] 1919–1920-ban magyar politikusok egy csoportja, többségük erdélyi származású, köztük Bethlen István jórészt a szláv veszély elleni összefogás szükségességére hivatkozva, de mindenekelőtt Erdély teljes elvesztését megakadályozandó a közös gazdasági érdekeken alapuló, de később politikai egyezménnyel is kiegészülő, végül a két ország közötti perszonálunióba torkolló közeledést látott célszerűnek. A kérdésről bővebben lásd Romsics Ignác: Olaszország és a román–magyar megegyezés tervei 1918–1938. *Valóság* 1993. 6. sz. 61–82.

8.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Népszövetségi Tanácshoz delegált képviselőjének beszámolója a Népszövetség Tanácsában a kisebbségekről szóló konvenció alkalmazásával kapcsolatos magyar és a bolgár beadványok közlési módjáról folyó vitáról (vélhetően 1922. május) (Részlet)

AJ 397-7-78[59]

M. Bošković[60], a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság különleges képviselője a Népszövetség Tanácsánál a délszláv államba betörő bolgár komitácsik[61] ügyében.

[...][62]

Másodszor, ugyanilyen fontos, ha nem még fontosabb volt az a Népszövetség Tanácsa elé került kérdés, amely a genovai konferencián a Magyarország és Bulgária által a kisebbségekről szóló konvenció[63] alkalmazásával kapcsolatos beadványainak a közlési módját érintette. Ezt a pontot a Népszövetség Titkársága napirendre tűzte, azzal a megjegyzéssel, hogy az a genfi konferencia közleménye, amely tartalmazza Bulgária és Magyarország petícióját a kisebbségekről. A Tanács e napirendi pontjának ilyen formában való bemutatása azt a látszatot keltené, hogy közvetve elismerik a bolgár és a magyar kormány jogát, hogy érdeklődjenek és kezdeményezzenek azokban a kérdésekben, amelyeket a kisebbségekről szóló konvenció szabályoz. A beadványnak ez az interpretálása kétségtelenül ellentétes volna a konvenció rendelkezéseivel, amelyeket a legszűkebb keretek között kell értelmezni, mert az állam presztízséről és szuverenitásáról van szó. Bulgária tekintetében ezen okok mellett az a körülmény is fennforog, hogy országunkban egyáltalán nincs semmilyen bolgár népesség, sem nyelvi, sem faji értelemben, amely ellentétes volna az össz-szláv lakossággal, s ez olyan ritka sajátosság, amelyhez hasonlót aligha lehetne bármelyik más államban találni. Emellett a neuilly-i békeszerződésben[64] említés sincs bárminemű kötelezettségünkről a kisebbségek vonatkozásában, míg ugyanezzel a szerző-

[59] Jelzet és dátum nélkül vélhetően 1922 májusa.

[60] Nem sikerült fellelni életrajzi adatait.

[61] Makedón/bolgár „csetnikek", szabadcsapatok

[62] Ismerteti a komitácsi kérdés addigi történetét és helyzetét.

[63] A nagyhatalmak nyomására a békeszerződésekbe bekerült a kisebbségek jogainak védelmét biztosítani hivatott rendelkezésekről van szó.

[64] Az első világháborút Bulgáriával lezáró békeszerződés.

déssel Bulgária magára vállalt ilyen kötelezettségeket. Ez a jellemző különbség Szerbia és Bulgária között a szerződésből fakadó kötelezettségeket illetően, ami jogos, mert míg az elsőben nem beszélhetünk bolgár népességről sem vallását, sem nyelvét tekintve, addig a másikban még mindig ott van egy része a šop[65] lakosságnak, amely nyelvében és fajában a szerb nemzet kétségbevonhatatlan jegyeivel bír.

Amikor Londonba érkeztem, és értesültem a Tanács napirendjéről, a képviselő úr, Milutin Jovanović[66] közölte a küldöttséggel, hogy ő mint királyságunk állandó képviselője a Népszövetségnél, a Titkárságon már megtette írásos megjegyzéseit ebben az ügyben, s ott azt mondták neki, hogy ki fogják javítani a kiadványban ezt a napirendi pontot. Az új kiadásból kihagyták a „bolgár" és „magyar" szavakat és csak a „kisebbségek" kifejezés maradt, azaz a genovai konferencia közleménye a kisebbségek garanciáit érinti. Az illetékes osztály igazgatójával folytatott ismételt megbeszélésem után az én megjegyzéseim is meghallgatásra találtak, miszerint az 1919. szeptember 10-i konvenció rendelkezései értelmében sem Bulgáriának, sem Magyarországnak nincs kezdeményezési joga, sem bármilyen felhatalmazása a beavatkozásra a konvencióban elfogadott kérdésekkel kapcsolatban. A beadványaikkal tehát semmit sem lehet kezdeni, hanem egyszerűen el kell vetni őket, mert nem illetékes részről származnak, miután a kezdeményezési jog ott, ahol tényleg léteznek és reklamálnak a kisebbségek, csakis a Népszövetség Tanácsát illeti, a Tanács valamelyik tagjának beadványára, amit magától értetődően saját erkölcsi felelőssége mellett nyújt be, hogy valóban sérült vagy veszélyben van a konvenció klauzulája; ezen magyarázat után a Titkárság törölte a „kisebbségek" szót is, így a napirendben csak „a genovai konferencia közleménye" maradt és eldőlt, hogy mi nem hivatkozunk a Tanácsban erre a napirendi pontra, mert az bennünket nem érint, hanem a Tanács belső ügyeibe és eljárásába tartozik. Mi egyetértettünk ezzel, úgy vélve, hogy ez a határozat különösen a mi javunkra dönti el az 1919. szeptember 10-i konvenció 11. bekezdésében foglaltak szerinti kezdeményezés jogának a kérdését; amiből nekünk nem szabad engednünk, amennyiben meg akarjuk őrizni államunk tekintélyét itthon, népünk körében, illetve a legyőzött ellenségeinknél, Bulgáriában és Magyarországon. Az illetékes osztály referálása alapján a Tanács tehát elhatározta, hogy nem szabad helyet adni a genovai konferencia közleményének, s hogy tájékoztassák a magyar és a bolgár kormányt, hogy a Tanács

[65] Délkelet-Szerbia, Dél-Koszovó, Észak-Macaedónia és Nyugat-Bulgária által határolt területen élő délszláv lakosság.

[66] Milutin Jovanović (?–?) szerb/jugoszláv karrierdiplomata, 1921–1924 között a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság állandó népszövetségi képviseletének a vezetője, egyidejűleg a délszláv királyság berni követe.

csak a szerződés szövegében előírtaknak és eljárásnak megfelelően hajlandó fogadni a petíciókat és információkat a magyar és bolgár kisebbségről. Ez azt jelenti, hogy Bulgáriának és Magyarországnak ezek a beadványai nem felelnek meg a szerződés feltételeinek, és elvettetnek. Ezzel teljes elégtételt nyertünk és lehetőséget kaptunk arra, hogy a jövőben hivatkozzunk a kisebbségi konvenció eme rendelkezésére, és ebbe az államunk tekintélyét oly érzékenyen érintő kérdésbe ne engedjünk meg semmilyen illetéktelen beavatkozást. A fent említett beszélgetés alkalmával szóba került az eljárásról szóló rendelet is, amit az olasz képviselő, Tittoni[67] úr javaslatára fogadtak el. Előttem addig csak az 1919. szeptember 10-i békeszerződés[68] és konvenció szövegei voltak ismertek, amelyekből világosan kiderül, hogy a beavatkozás joga egyedül a Népszövetséget illeti, valamely tagjának hivatalos kezdeményezésére, és egyáltalán senki mást. Tittoni rendelete alapján azonban a Népszövetség valamennyi tagja megkapta a hivatalos petíció jogát a kisebbségekkel kapcsolatos kérdésekben. Ez ellentétes a konvenció 11. bekezdésével, melynek jelentősége így megváltozott és kiszélesedett a mi szuverén jogaink és állami presztízsünk rovására. [...][69]

A harmadik kérdés, amelyet a Tanácsban határozathozatalra terjesztettek, Magyarországgal közös határainkkal volt kapcsolatos. Ebben a Tanács szerepe jószolgálati jellegű, és miután egyes részletei nem voltak kellően kidolgozva a Tanács szervei részéről, elhatározták az ügy elnapolását a Tanács következő, augusztusi ülésére. A Tanácsban minket ebben a kérdésben, amikor még napirenden volt, M. Jovanović úr képviselt Antić[70] szakértő úrral. Jovanović úr majd közvetlen jelentésében részletesen tájékoztatja Önt erről, Antić úr pedig elhozza a Tanács üléseinek jegyzőkönyveit, amelyekben a meghozott határozatok szövegei találhatók. Jelentésem végén bátorkodom megállapítani, hogy delegációnkban jó egyetértésben folyt a munka, még ha a királyi kormány el is mulasztotta kijelölni azt, hogy ki legyen az első küldött, aki a Népszövetség Tanácsának ülésein részt vesz. [...]

M. Bošković, sk.

---

[67] Tomaso Tittoni (1855–1931) olasz politikus és diplomata, 1919 júniusától külügyminiszter, egyúttal az olasz békedelegáció vezetője, 1919 és 1929 között az Olasz Királyság Szenátusának elnöke.

[68] Az Ausztriával Saint Germain-ban aláírt békeszerződés.

[69] A továbbiakban ismét a konvenció rendelkezéseinek és az új szabályozásnak az összeférhetetlenségéről és ennek jelentőségéről értekezik.

[70] Nem sikerült beazonosítani.

9.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság budapesti követségének beszámolója Castagnetto herceg fokozott budapesti aktivitásáról (1922. december 14.)

AJ 395-9-97
Budapesti királyi követség, 1922. december 14.
Pov.br. 24.

Melléklet
Castagneto herceg,[71] az olasz követ nagy nacionalista és Mussolini politikájának elkötelezett támogatója, az utóbbi időben nagyon aktív tevékenységet fejtett ki, hogy minél jobban közelítse Magyarországot hazájához.

Az olasz követség vált a magyar társasági elit találkozóinak fő központjává. Olaszországból folyamatosan érkeznek „vendégségbe a követhez" különböző olasz gazdasági szervezetek, akik azért jönnek, hogy megismerkedjenek a „magyar gazdasági körülményekkel". Ezek között a „gazdasági személyek" között magától értetődően mindig vannak politikusok, tisztek és publicisták.

Volt szerencsém Önt táviratban tájékoztatni, hogy két képviselő, ismert fasiszták, Romani[72] és Suvic[73] több napot tartózkodott itt, s megállapodtak a magyar fasisztákkal. Már el van rendezve, hogy az itteni fasiszták is politikai pártba szerveződnek. Vezetőjük, Friedrich István egykori miniszterelnök a közeljövőben Rómába kíván látogatni.

Szerte a magyar körökben rendkívül kellemesnek tartják, hogy találnak legalább egy nagyhatalmat, akivel baráti alapon tárgyalhatnak. A magyar kormány örömmel fogadja az olaszok ilyen javaslatait, s meg van győződve arról, hogy legalább némileg hasznára válnak velünk szemben.

Azt beszélik, hogy Olaszország később néhány katonatisztet kíván küldeni, hogy egyfajta kiképzők legyenek a magyar hadseregben, és szorosabb kapcsolatot építsenek ki az esetleges közös akció esetére. Mindezeket a későbbi jövőre vonatkozó előkészületeket annak szem előtt tartásával teszik, hogy nálunk is nagy belső nehézségek állhatnak elő.

[71] Gaetano Caracciolo Castagneto herceg (1879–1923), olasz diplomata, 1920-tól 1923-ig Olaszország budapesti követe.

[72] Pietro Romani olasz katolikus néppárti képviselő.

[73] Fulvio Suvichról, a későbbi olasz külügyi államtitkárról van szó.

Akkor pedig biztos, hogy az olasz és a magyar kormány gyorsan egyetértésre jutna ellenünk.

Azonban minden barátság mellett, az olasz kormány még nem mutat hajlandóságot arra, hogy segítséget nyújtson Magyarországnak a számára legfájdalmasabb kérdés, a jóvátétel tekintetében, amíg előzetesen nem biztosít maga számára anyagi hasznot.

10.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériumának távirata Bukarestbe, melyben továbbítják a budapesti követség Magyarország és a nagyhatalmak kapcsolatairól készített jelentését (1922. december 31.)

AJ 395-9-97
A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma
Pov. Br. 14206.
Belgrád, 1922. december 31.

A bukaresti királyi követségre

A Külügyminisztériumnak van szerencséje továbbítani a királyi követségnek a pesti követségünk által Magyarország és a nagyhatalmak kapcsolatairól készített jelentését.

„Doulcet[74] úr, az itteni francia követ az utóbbi időben igyekszik erősíteni a gazdasági és politikai kapcsolatokat Magyarországgal.

Ennek érdekében elindították a *„L' Écho de Danube"* című francia nyelvű lapot, amelyről már volt szerencsém tájékoztatni Önt. A francia kormány különösen szorgalmazta a lap kiadását, mint a francia nyelv és kultúra terjesztésének eszközét.

1906-ban a két nemzet közötti személyes kapcsolatok erősítése érdekében alakították meg a Francia–Magyar Társaságot, amelyet most megújítottak.

Franciaország arra is törekszik, hogy tőkéje is megjelenjen Magyarországon.

[74] Jean-Marie Augustin Doulcet (1865–1928) francia diplomata, 1921 és 1923 között Franciaország budapesti követe.

Ezen a téren nem sok sikert ért el. A magyar kormány nagyon előzékeny a szavak szintjén, azonban a jövedelmező vállalkozások tekintetében igen óvatos, és gyakran nehézségeket gördít a francia vállalatok elé.

Úgy hallom, hogy még az olasz üzletembereket sem fogadják mindenütt tárt karokkal. Az angolokkal viszont a legnagyobb mértékben előzékenyek.

Ez a hozzáállás az egyes nagyhatalmakhoz elsősorban azzal magyarázható, hogy Magyarország még most is leginkább Németország közvetett befolyása alatt áll, amely törekszik arra, hogy megakadályozza legveszélyesebb ellenfele, Franciaország kereskedelmének fejlődését. Olaszország irányában előzékenyebb, de nehezen bocsátja meg súlyos árulását a háborúban.

A vezető körök Anglia irányába mutatják a legtöbb jóindulatot, mert az nem támogatja olyan nyíltan a kisantantot, mint Franciaország. Emellett teljesen eltérő nézetet vall a jóvátételi kérdést illetően úgy Németország, mint Magyarország tekintetében. Emiatt vélik úgy, hogy Németország tanácsolja Magyarországnak ezt a hozzáállást Nagy-Britanniához.

Mindenesetre Magyarország nagyon ügyel arra, hogy ne tűnjön Németország nyílt követőjének, mert abból egyelőre nem sok anyagi haszna származna, de kétségtelen, hogy tanácskozik vele, és készül a majdani revánsra."

Milojević

11.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság budapesti követségének jelentése a magyar fasiszta párt szervezetéről és az olasz fasisztákkal ápolt kapcsolatairól, valamint a tagfelvételi eljárásról (1923. február 23.)

AJ 395-9-97
A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság magyarországi követsége
Pov. Br. 354.
Budapest, 1923. február 23.

A Külügyminisztériumnak, Belgrád

A királyi követségnek január 17-i 125. számú, január 30-i 177. és 183. számú bizalmas leveleivel volt szerencséje tájékoztatni a Minisztériumot az itteni ma-

gyar fasiszta párt szervezetéről és kapcsolatairól az olasz fasisztákkal. Érdekes a módszer, ahogyan az egyes személyeket a fasiszták felveszik soraikba, és amilyen formában maga a beavatási eljárás zajlik.

Minden személyt, aki a fasiszták körébe akar tartozni, ajánlania kell valakinek, aki már fasiszta, s aki felelősséget vállal az ajánlott személyért. A jelentkezési lapot, amelyet a jelölt kitölt és az ajánló aláír, az igazgatóságnak adják át, amely megjegyzéseivel ellátva továbbítja a toborzó bizottsághoz elbírálásra (mellékletként küldjük a Minisztériumnak a jelentkezési lapot)[75]. A toborzó bizottság tevékenységét az ellenőrző bizottság ellenőrzi, s csak ha az ellenőrző bizottság is úgy találja, hogy az illető személyt be lehet sorolni a fasiszták közé, akkor értesítik a jelöltet, hogy a megjelölt időpontban jelenjen meg a „Wenckheim palotában", ahol a magyar fasiszták központi igazgatósága székel.

A Wenckheim Palota nagytermében általában 25–30 fő tartózkodik a beavatáskor. Valamennyien egy hatalmas asztal körül ülnek, amelyen különböző újságok hevernek, többek között a *„Corriere della Sera"* és a *„Popolo d'Italia"*. A jelenlévők között általában ott van Dinity[76] képviselő is. A jelöltek felavatását csoportosan végzik. Miután a jelöltek mind összegyűltek, az asztal mögül feláll egy tag, aki névsort tart a kezében, és a következő [szavakat] intézi a jelöltekhez: „Az Ellenőrző Bizottság előzetes véleménye alapján a Toborzó Bizottság úgy találta, hogy a következő jelöltek alkalmasak arra, hogy fasisztává avassák őket: (felolvassa a neveket)." Miután befejezte a felolvasást, azt olvassa, hogy azok, akiknek a nevét olvasta, álljanak félre, a többiek pedig azonnal hagyják el a termet. Ez az egész procedúra egy katonai szervezethez hasonlít, amely felismerés jól látható egyes jelöltek arcán. Miután a „tiszta" jelölteket kiválasztották, átküldik őket a szomszédos szobába. A szomszédos szoba ajtajában is áll egy személy, aki a „tiszta jelöltek" nevét olvassa, és egyesével engedi be őket a szobába. Ebben a szobában még egyszer leellenőrzik, vajon valamenynyi személynek, aki a szobában, van felolvasták[-e] a nevét, majd kinyílik egy harmadik szoba ajtaja. Ebben a harmadik szobában zajlik a felavatás. A szoba teljesen el van sötétítve, a falak fekete posztóval vannak borítva, középen egy asztal, amelyen két gyertya ég, köztük egy koponya, jobbra feszület, balra az evangélium. Az asztal körül öt fekete ruhába öltözött személy ül fekete álarccal, oldalt pedig két álarcos kopjával. A szobában még számos személy tartózkodik normális öltözékben, de fekete selyemálarcban. Az asztal előtt sorba rendezik a „tiszta jelölteket", a szobában néma csend honol. A középen ülő öt

[75] Nem volt a dokumentumhoz csatolva.

[76] Bizonyára Dinich Vidor (1887–?), a Keresztény Nemzeti Párt, a fasiszta szervezkedésben szerepet játszó Friedrich István pártjának nemzetgyűlési képviselője 1920–1922 között.

személy közül az egyik feláll, és egy fa kalapáccsal négyszer az asztalra üt, s a következőket mondja: „Uraim, önök fasiszták szeretnének lenni – igen (válaszolják ezek), készek-e arra, hogy minden csepp vérüket, életüket és a vagyonukat feláldozzák Nagy-Magyarország feltámadására? „Készek" (válaszolják ezek). „Akkor adják becsületszavukat, hogy abban az esetben, ha a fasiszta eszme nem felel meg a meggyőződésüknek, mindazt, amit itt láttak és hallottak, senkinek sem fogják elmondani, sem szóban, sem írásban, még a legjobb barátjuknak és édesapjuknak sem." Ezt követően a titkárhoz fordul a következő szavakkal: „Titkár testvérem, vegye az urak becsületszavát kézszorítással." Miután ez is megtörtént, az elnök kijelenti, hogy a magyar fasizmus annyiban különbözik az olasztól, hogy legfontosabb célja Nagy-Magyarország feltámasztása, aminek eléréséhez nem válogat sem módszerben, sem eszközben. Pest egyes kerületeiben, hangsúlyozza, léteznek fasiszta táborok, s hogy abba iratkozhatnak be, amelyikbe akarnak. Készek-e arra, kérdezi az elnök, hogy magukévá tegyék a fasiszták programját, és minden utasítást végrehajtsanak? Készek, válaszolják a jelöltek. Figyelmeztetem önöket, folytatja az elnök, hogy az engedetlenek felett a fasiszta bíróság ítél. Titkár! Ismertesse, mi az áruló büntetése. Halál – hangzik a titkár válasza.

Ezt követően az elnök felszólítja a jelölteket, hogy a bal kezüket tegyék a szívükre, és hangosan mondják utána az esküt. Az eskü tartalmaz minden elképzelhető átkot, amely utol kell hogy érje az árulót. Miután megtörtént ez a közös eskü is, az elnök név szerint szólítja a jelölteket az asztalhoz, amelyen evangélium, feszület és koponya van. A jelölt ráteszi a kezét ezekre a szentségekre (a katolikus a keresztre, a lutheránus az evangéliumra), és a következőket mondja: „Életem végéig megtartom az esküt, amelyet felolvastak előttem, s amelyet megfogadtam. Isten engem úgy segéljen! Ámen."

Ezzel véget ért a felavatási szertartás. Mindenki leveszi az álarcát, és kezet fogva az új testvéreikkel valamennyien „fivérek" lesznek.

Végezetül a királyi követségnek van szerencséje megjegyezni, hogy minden fasiszta körnek van főkapitánya, akinek mindenki engedelmességgel tartozik, és akinek parancsait köteles gondolkodás nélkül teljesíteni. A fasisztáknak van jelszavuk is, amelyet hetente változtatnak, s csak általa kerülhet bizalmas kapcsolatba egyik fasiszta a másikkal. A héten a jelszó „Ungvár", a jelszó cseréje szerdán történik. A jelszó mellett a fasisztáknak különös ismertetőjelük is van (mint a szabadkőműveseknek), mégpedig a kopogtatás: .-.- (rövid, hosszú, rövid, hosszú).

Minden tag kap azonosító igazolványt, amelyen a fasiszta párt több pecsétje van, és tartalmazza, hogy melyik körzetbe tartozik, illetve hogy mikor és kinek az ajánlására vették fel.

A királyi követségnek van szerencséje mellékletként egy fasiszta igazolványt küldeni szemléltetés végett.[77]

Bran. M. Marković[78] ügyvivő

12.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság budapesti követségének beszámolója a magyarországi szövetséges katonai ellenőrző bizottság tevékenységéről, munkájának akadályozásáról és a magyar politika hozzáállásáról a kecskeméti incidenshez (1923. április 2.)

AJ 395-9-97
A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Magyarországi Követsége
Pov. Broj. 596.
Momčilo Ninčić[79] külügyminiszter úrnak
Budapest, 1923. április 2.

Miniszter Úr,

A múlt hónap 29-ei 575-ös számú bizalmas táviratommal kapcsolatban van szerencsém a ......számú mellékletben[80] küldeni az ellenőrző bizottságnak a kecskeméti incidens[81] kapcsán a minisztertanács elnökéhez, Bethlen grófhoz eljuttatott tiltakozó jegyzékét.

Ez tulajdonképpen az első eset, hogy az ellenőrző bizottságot megakadályozták munkája végzésében – mégpedig az összegyűlt csőcselék.

Ez az eset komoly neheztelést váltott ki a szövetségesi körökben. Bethlen gróf már intézkedett, hogy az incidenst, ha teljesen semmisé nem is teheti, jelentősen csökkentse.

---

[77] Nem volt a dokumentumhoz csatolva.

[78] Nem sikerült fellelni életrajzi adatait.

[79] Momčilo Ninčić (1876–1949) szerb politikus és közgazdász, az 1920-as években (1922–1926) a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság külügyminisztere.

[80] A mellékletet nem volt az irathoz csatolva.

[81] 1923. március 28-án a katonai ellenőrző bizottság tagjait kecskeméti kiszállásuk alkalmával a feldühödött tömeg meg akarta lincselni. A bizottság tagjai csak a szerencséjüknek köszönhették, hogy ép bőrrel kimenekültek a tömegből.

Kecskemét az ébredő magyarok[82] egyik fő vezetőjének, és a Horthy-rendszer egyik legkiemelkedőbb támogatójának, Héjjasnak[83] a szülőhelye. Az ellenőrző bizottság Kecskemétre érkezve a legnagyobb veszélynek volt kitéve, nem a magyar állam részéről, hanem Héjjas légionáriusaitól, akik nem állnak semmilyen kapcsolatban a kormánnyal.

Bethlen gróf már közölte a szövetségesekkel: lehetséges, hogy Kecskeméten volt elrejtett fegyver, de az nem a katonaságnak volt szánva, hanem Héjjas önkénteseinek a tulajdona.

A miniszterelnök egyfolytában arról igyekszik meggyőzni a szövetségeseket, hogy ő bizonyos mértékig ezeknek a kalandor ébredő magyaroknak a foglya. Még azt is megígérte, hogy igyekezni fog, éppen eme incidens apropóján, határozott intézkedéseket foganatosítani ezen felforgató elemekkel szemben. Nyilvánvaló, hogy ezt az ígéretét a legnagyobb fenntartással kell fogadni.[84]

Az incidens kapcsán a cseh és a román követ, meg jómagam arról tanácskoztunk, hogy lehetne-e valamit kezdeményezni annak érdekében, hogy a kisantant helyzete megerősödjön az ellenőrző bizottságban.

Nekem egyelőre úgy tűnik, hogy ez nehezen menne.

A szövetségesek azon a véleményen vannak, hogy Magyarország már most olyan gyenge a szomszédjaihoz képest, hogy részéről nem fenyeget a békebontás veszélye.

Az a benyomásom, hogy szövetségesi körökben úgy vélik, a kisantant inkább csak ideges, és félő, hogy eltúlozza Magyarország katonai erejét.

Doulcet úr, a francia követ azt mondta nekem, hogy átiratban kapott egy feljegyzést (talán ugyanazt, amelyet a követség is megkapott, 1923. január 19-i 12-es számú szigorúan bizalmas irat), amelyet kormányunk készített, s amely azt állítja, hogy Magyarország nincs lefegyverezve.[85]

Doulcet úr kicsit meglepett hangnemben közölte velem, hogy túlságosan szigorú nézet azt állítani, hogy Magyarország nincs lefegyverezve. A beszélgetés további részében hangsúlyozta: az ellenőrző bizottság rengeteget tett azért, hogy Magyarország katonai ereje összhangba kerüljön a trianoni békeszerződés

[82] Ébredő Magyarok Egyesülete, 1918–1919 fordulóján megalakult radikális jobboldali csoportosulás, melynek deklarált célja a keresztény és magyar nemzeti eszme ébren tartása és a keresztény fajiság védelmezése volt.

[83] Héjjas Iván (1890–1950), katonatiszt, országgyűlési képviselő, a Tanácsköztársaság elleni szervezett ellenállás, majd megtorló akciók és a nyugat-magyarországi felkelés egyik vezéralakja.

[84] A magyar kormány valóban szigorú intézkedéseket foganatosított a szélsőjobboldali szervezetek ellen, aminek következtében beszűkült a mozgásterük és rövid időn belül feloszlottak, vagy teljesen marginalizálódtak. Ez azonban elsősorban a tervezett nemzetközi kölcsön megszerzése érdekében történt.

[85] A 12 oldalas feljegyzést nem közöljük.

rendelkezéseivel. Említette, hogy az ellenőrző bizottság szemmel láthatóan nem mindenben volt sikeres. Egyetért azzal, hogy vannak még rejtett fegyverek, mint ahogy az előirányzottnál valamivel több a katona is, ennek ellenére a lefegyverzés fő feladata teljesítve van.

Doulcet úr értésemre adta: a Nagykövetek Konferenciája attól tart, hogy a kisantant adatai Magyarország felfegyverzését illetően időnként kissé túlzóak.

Összességében az egész beszélgetés abban az értelemben zajlott, hogy közreműködésünk az ellenőrző bizottság munkájában Magyarország leszerelésében nagyon hasznos, de ne csapjunk túl nagy riadalmat ok nélkül.

Kétségtelen, hogy a kecskeméti incidens elegendő okot szolgáltat majd ahhoz, hogy az ellenőrző bizottság még határozatlan ideig Magyarországon maradjon.

Rámutattam Doulcet úrnak bizonyos tényekre, amelyek egyértelműen azt mutatják, hogy Magyarország nem teljesíti a szerződés rendelkezéseit. Doulcet úr a többi szövetséges képviselőhöz hasonlóan egyetértett azzal, hogy Bethlen úr kormánya nem teljesíti ideálisan a kötelezettségeit, de abban is egyetértés van [közöttük], hogy Bethlen rendszerét jelenleg nem lehet jobbra cserélni. Ezért őt támogatják, és útbaigazítják az államigazgatási feladatok elvégzésében.

Biztosíthatom, stb.

Dr. M. Đ. Milojević

13.

A Szabadkai Állami Titkosrendőrség Parancsnokságának havi jelentése 1923 májusára (1923. június 15.)

AJ 395-9-94
Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Belügyminisztériuma
Államvédelmi Osztály
Pov. D. Z. Br. 10659
Másolat
Belgrád, 1923. június 15.

A Külügyminisztériumnak, Belgrád

A Szabadkai Állami Titkosrendőrség Parancsnoksága eljuttatta havi jelentését május hónapra, amely a következőképpen szól:

I) általános rész

Magyarország

Kaotikus helyzetben az extrém nacionalisták korlátlanul és felelőtlenül kormányoznak, Horthy veszített tekintélyéből „ébredő magyarjai" brutalitása következtében, és Horthy barátai (arisztokraták) sincsenek abban a helyzetben, hogy ellensúlyozzák az arisztokrácia azon többségének a befolyását és tekintélyét, akik József főherceg körül csoportosulnak, s akik valamennyi külföldi összeköttetésüket megmozgatják, különösen a londoni és római körökben, hogy népszerűsítsék a Habsburg restaurációt a magyar trónon. Habsburg Ottóról mint jövendő királyról beszélnek, aki egyes ellenőrizetlen hírek szerint egy magyarországi kolostorban van, mások szerint pedig Olaszországban tanul. Ottó királyként történő visszatérésének és ezzel összefüggésben Szent István állama restaurálásának legerősebb támasza az a szervezett diákság, amely harci gyakorlatokat végez a katonaság részvételével, és a militarizált rendőrség, amelyet agitáció útján folyamatosan népszerűsítenek, és amelynek létszámát növelik.

A néptömegeknek nincs háborús hangulata, és nagyfokú az elégedetlenség az „ébredő magyarok" és a nacionalista rendszerrel szemben. A társadalmi osztályok közötti kibékíthetetlen ellentét óriási, a munkások ismét mozgolódnak, a magasabb körökben pedig a Horthy-rendszer ideiglenességéről és arról beszélnek, hogy Károlyi Mihály[86] gróffal és követőivel az élén új, liberális-demokrata rendszer áll fel.

Az irántunk való gyűlöletet fenntartják, bár az folyamatosan csökken, de nagyon komolyan számolnak katonai erőnkkel. A támadó politika inkább Csehszlovákia ellen irányul, mint ellenünk. Az a vélekedés, hogy a magyarok, a mi állampolgáraink, fognak valamennyi megszállt terület magyarsága közül elsőként behódolni államalkotó nemzeteink befolyásának.

Románia

Romániában minden siker nélkül beszélnek rólunk úgy, mint ellenségről. A parasztok elégedetlensége a bojárokkal és a katonatisztekkel szemben nagy, fontosabb hír Romániából nincsen.

[86] Gróf Károlyi Mihály (1875–1955) politikus, miniszterelnök (1918. október 31. – 1919. január 11.), majd a Népköztársaság elnöke (1919. január 11. – 1919. március 21.).

Védekező rész

A szerbek és a többi szláv elemek

A pártvillongások és személyes leszámolások tetőzésekor, amely elhatalmasodott az értelmiség körében, elfeledkeztek az állam és a társadalmi helyzet stabilizálása iránti kötelezettségről. Az elkeseredett pártharcok egyre több alkalmat nyújtanak, és egyre nagyobb terepet kínálnak a bomlasztó elemek sikeres működésére. Egyidejűleg erősítik a nem szláv népesség körében azt a meggyőződést, hogy a Vajdaságban nincs elegendő számú képzett államalkotó elem.

A pártharcok eme járványa átterjedt a szerb tömegekre is, amelyek mentalitásuk miatt egyébként közömbösek és sokkal kényelmesebbek annál, semhogy képzett értelmiség befolyása nélkül egyedül képesek lennének kivédeni a destruktív elemek tevékenységét.

A nacionalista ifjúság[87] szinte egyáltalán nincs népszerűsítve, mert inkább a párt- és személyes érdekek szolgálatában áll, mint a nacionalizmusében. Az egyes nacionalisták kinézete és kevéssé taktikus volta még azon nem szláv polgárok körében is ellenállást vált ki, akik egyébként provokálás nélkül előbb válnának államunk lojális polgáraivá.

Radić agitációja különösen a bunyevácoknál és a sokácoknál érezhető. A legcinikusabb és legbomlasztóbb népszerűsítője az egységellenességnek, és fő inspirálója a gyűlöletnek minden ellen, ami szerb és egyáltalán állami, az a Szabadkán megjelenő „NOVINE" hetilap (felelős szerkesztője Mirko Pričić[88]). Ezt a lapot fontos lenne betiltani, mert stílusában és tendenciózusságában veszélyesebb az állami érdekekre, mint bármelyik magyar lap, amelyik a Vajdaság területén jelenik meg.

Németek

A német képviselő, dr. Kraft[89] parlamenti válaszából érzékelhető a németek túlzott magabiztossága és öntudata, akik nyíltan beszélnek arról, hogy ők nem félnek semmilyen veszélytől, „a szerbektől, akik szeretnék őket kulturálisan ellehetetleníteni", ahogy ők mondják.

[87] ORJUNA – Jugoszláv Haladó Nemzeti ifjúság, 1921-ben Splitben alapított, az állami egység fenntartását és megvédését célzó nacionalista ifjúsági szervezet.

[88] Nem sikerült kideríteni életrajzi adatait

[89] Dr. Stefan Kraft (1884–1959), német nemzetiségi politikus Jugoszláviában, a vajdasági német kisebbség vezetője és a Jugoszláviai Német Párt elnöke.

Magyarok

Az utóbbi időben a magyarok erejüket megfeszítve igyekeznek minél jobban megszervezni magukat, hogy mint erős tényező indítsák a legeltökéltebb harcot nemzeti aspirációikért. Újvidéken két katolikus körben csoportosulnak, míg Kanizsán a „Vajdasági Kultúra" társadalmi folyóirat köré (amelynek inspirálói: Marton Mátyás[90] és Szentiványi Dezső[91] Kanizsáról) Zentán pedig Jovan-János Celte[92] köré. A magyarok továbbra is kitartóan agitálnak esti előadásokon annak érdekében, hogy minél jobban kapcsolatban maradjanak az extrém nacionalistákkal és a magyarországi „Ébredő Magyarok" köreivel. A leggyanúsabb személyek közé tartoznak Schwartz[93], a Novi Verbas-i cukorgyár igazgatója, Katus András,[94] a szabadkai „Zorka" gyár igazgatója, aki megtiltotta gyárában a szerb nyelv használatát, és nyíltan hirdeti, hogy nincs is szüksége határozatra az optálási kérvényhez, mert pénzzel mindent el lehet érni. Nevezettek kapcsolatban állnak a magyarokkal, akik vendégségbe érkeznek hozzájuk, akiknek nevét majd utólag megállapítom és elküldöm.

Szimptomatikus jelenségek: a munkások a zombori gőzmalomban és a cservenkai cukorgyárban rövid időre beszüntették a munkát, de sikerült gyorsan egyezségre jutni. Húsvétkor Zentán a magyarok két nemzeti színekre festett viharlámpát hordoztak. Az elmúlt napokban a szabadkai „Feruma" gyár egyik munkását megsebesítette egy „terrorista", a nyomozás folyik, az eredményekről majd küldök jelentést.

A magyar újságok, amelyek közül a „Hírlap"[95] jár elől, túlságosan is merészek a kormányt illető kritikájukban, és boldogtalanságukat sokkal élesebben írják meg, mint korábban.

A „Vajdasági Kultúra" vezércikkét a „vajdasági kultúra" feltámadásának reményére utaló jelképek hatják át, amely most a tetszhalál állapotában van, „mert minden iskolában és kulturális intézetben a megszálló katonaság tanyázik".

Vélemény

Kevesebb toleranciával kellene viszonyulni azokhoz, akik mint az egyes nemzetiségek vezetői kitűnnek és agitálnak. A magyar újságokat figyelmeztetni kel-

[90] Helyesen: Márton Mátyás (1852–1930) magyarkanizsai plébános
[91] Nem sikerült megtalálni az életrajzi adatait.
[92] Nem sikerült megtalálni az életrajzi adatait.
[93] Nem sikerült megtalálni az életrajzi adatait.
[94] Nem sikerült megtalálni az életrajzi adatait.
[95] A Magyar Párt lapja

lene, hogy udvariasabb és lojálisabb hangnemet használjanak, olyat, amilyet a szerb újságok használtak a régi Magyarországon.

Ennek a rendőrségnek rendelkeznie kellene azon kivételezett személyek listájával, akik állandó útlevéllel rendelkezve gyakran járnak át Magyarországra. Az ide érkező külföldieknek szintén jelentkezniük kellene, vagy pedig az illetékes szerveknek kellene őket bejelenteniük ennél a rendőrségnél, mert úgy vélem, bizonyos városi rendőri hatóságoknál nincs meg minden biztosíték a hazafiasságra. Erről részletes jelentést nyújtok majd be.

E rendőrség számára titkos hitelt kellene biztosítani a hírszerzési munka hatékonyabbá és intenzívebbé tétele érdekében.

A napokban külön javaslatot nyújtok be ennek a rendőrségnek az átszervezésével és további munkájával kapcsolatosan, hogy mi szükséges a nemzetietlen és destruktív elemek elleni harca sikeresebbé tételéhez.

14.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériumának távirata Budapestre, melyben továbbítja a prágai követség beszámolóját a magyar kölcsön ügyében elfoglalt csehszlovák álláspontról (1923. június 22.)

(Részlet)

AJ 395-9-97
Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma
Pov. Br. 5900.
Belgrád, 1923. június 22.

A bukaresti királyi követségre

A prágai királyi követség a következő távirati jelentést küldte:

„Beneš[96] azt mondta nekem, hogy: először, a magyar kölcsön kérdésében pénzügyileg és gazdaságilag mi és Románia jobban vagyunk érintve, mint Csehszlovákia. Szükséges, hogy mi és Románia legyünk a kezdeményezők, mint ahogy Csehszlovákia kezdeményezett tavaly az osztrák kölcsön alkalmá-

[96] Edvard Beneš (1884–1948), politikus, Csehszlovákia külügyminisztere (1918–1935), majd köztársasági elnöke (1935–1948)

val. Készségesen elismeri, hogy Csehszlovákia mint ipari állam számít Magyarország valamelyest történő talpra állására. Nyíltan elmondta, hogy itt egyfelől Románia és a mi érdekeink ütköznek Csehszlovákia érdekeivel. A politikai érdekek azonban azonosak: legyenek a magyarok politikailag ott, ahol vannak, azonban Csehszlovákia azt szeretné, ha Magyarország helyreállna. Egyébként Beneš tiszteletben tartja álláspontunkat. Harmadszor. A szövetségesek (Franciaország is) Magyarország zálogmentes megsegítése mellett vannak. Párizsból azt jelentették neki, hogy Franciaország azt szeretné, ha ezt a kérdést liberálisabban oldanák meg. A szövetségesek azt szeretnék, hogy engedjünk. Nem kell azonnal engedni, a nyomás azonban erős lesz, és úgy kell előkészíteni a terepet, hogy Magyarország ne tekinthesse azt a saját győzelmének. ....[...][97]

15.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság budapesti követségének beszámolója Bethlen István nyugat-európai útjának eredményeiről és a magyar kölcsön kilátásairól (1923. június 30.)

AJ 341-F2
Budapest, 1923. június 30.
Szám és név nélkül

Miniszter Úr,

Bethlen gróf útja a nyugati államok fővárosaiba nem hozta meg azokat az eredményeket, amelyekre a magyar kormány számított.

A jóvátételi bizottság elég kemény feltételeket támasztott a kölcsön folyósítása elé. Az ellenőrző bizottság a jelek szerint a legkomolyabban felhívta a magyar kormány figyelmét, hogy a kecskemétihez hasonló incidensek,[98] illetve a bakonyi erdőben talált lőszer[99] igen nehéz helyzetbe hozhatják Magyarországot. Ezek a tények bebizonyították az ellenőrző bizottságnak, hogy a kisantant nem agresszív Magyarország irányában, ahogy az szeretné őt feltüntetni, hanem csak védekező álláspontot foglal el.

97 Hiányzik a dokumentum folytatása.
98 Lásd a 12. számú dokumentumot.
99 A magyarországi sajtóban és további diplomáciai iratokban nem szerepelt az eset.

A maguk részéről a zsidók megtettek mindent a nyugati tőkéseknél, hogy Magyarország csak azzal a feltétellel kaphasson kölcsönt, ha némileg visszaszorítják Gömbös[100] antiszemita bandáinak mindenhatóságát.

Mussolini úr volt az egyetlen, aki a legmelegebben támogatta Bethlen grófot. Még azt is megígérte, az olasz kormány támogatni fogja Magyarországot a nyugati közvéleménynél. Olaszország teljes politikájával arra összpontosít, hogy Magyarországot minél jobban magához vonja. Úgy látszik, Mussolini úr megállapodott Bethlen gróffal arról is, hogy Magyarország a legnagyobb jóindulatot tanúsítson Olaszország irányába abban az esetben, ha arra kényszerülne, hogy az adriai kérdést fegyverrel vitassa meg velünk.

A francia követ, Doulcet úr azt mondta nekem, hogy Rómában biztosan készültek kombinációk Olaszország és Magyarország közös tevékenységére. Ezért ő támogatja kormányánál a magyar kölcsönt, nehogy Magyarország teljesen Olaszország befolyása alá kerüljön.

Mégis, Olaszország segítsége egyelőre kedves szavakra korlátozódik, miközben Magyarországnak gyors anyagi segítségre van szüksége.

A magyar kormány belátja, hogy úgy kell módosítani politikáján, hogy az korrektebb legyen valamennyi szövetséges irányában. Úgy tűnik számomra, hogy legalább némileg figyelmesebbnek kell lennie a kisantant irányában.

Az Ön Szkupstinában[101] tartott expozéja után a nagyhatalmak követei tájékoztatást kértek Daruváry[102] úrtól a táborokról és állampolgárainkról, akik börtönökben vannak.

Daruváry úr azt mondta Doulcet úrnak: „Odaadom Szerbiának az összes szerbet, akik nálunk vannak internálva."

Volt szerencsém tegnapi táviratommal tájékoztatni Önt, hogy nekem is hasonló kijelentést tett.

Azt, hogy teljesíti-e Magyarország ezt az ígéretét, majd a közeli jövő dönti el.

Az utóbbi időben Magyarországon az összes kormányzati szerv rendkívül figyelmes az ellenőrző bizottság tagjai irányában.

Korai volna azonban e figyelmesség alapján arra a megállapításra jutni, hogy a magyar kormány megváltoztatta politikai irányvonalát. Távol áll tőle.

100 Gömbös Gyula (1886–1936) katonatiszt, majd politikus, a Tanácsköztársaság idején kibontakozó szélsőjobboldali mozgalmak vezéralakja, fajvédő szervezetek – Magyar Országos Véderő Egyesület (MOVE), Magyar Nemzeti Függetlenségi (Fajvédő) Párt – megszervezője és vezetője, nemzet- és országgyűlési képviselő, 1928-tól honvédelmi államtitkár, 1929-től miniszter, 1932. október 1. és 1936. október 6. között miniszterelnök.

101 A szerb (jugoszláv) törvényhozás szerve.

102 Daruváry Géza (1866–1934) diplomata, politikus, 1922. jún. 16-tól 1923. jún. 11-ig igazságügy- és 1922. dec. 19-től 1924. okt. 7-ig külügyminiszter a Bethlen-kormányban.

A kölcsön megszerzése érdekében Bethlen gróf kormányának taktikusnak kell lennie a szövetségesek irányában. Egyébként a közvélemény és valamenynyi állami szerv és magántársaság tevékenysége előtt egyetlen állandó cél lebeg: Magyarország állami integritásának helyreállítása.

Fogadja kérem, stb.[103]

16.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériumának távirata a bukaresti követségre, melyben továbbítja a budapesti követség beszámolóját a magyarországi politikai erőviszonyokról (1923. július 22.)

AJ 395-9-97
Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma
Pov. Br. 7004.
Belgrád, 1923. július 22.

A bukaresti királyi követségre

A Minisztériumnak van szerencséje tájékoztatásul továbbítani a pesti királyi követség távirati jelentését folyó év július 20-án, amely így hangzik:

„A kölcsön kérdése még mindig nem lezárt. A gazdasági helyzet egyre nehezebb. A szélső szocialisták tartanak a forradalomtól. A kecskeméti és a bakonyi erdei incidensek után, bizonyos befolyásos körökben a nyugati államokban megerősödött a Bethlen békés politikájába vetett bizalom. Most úgy néz ki, hogy Bethlen kész megbeszéléseket folytatni a szomszédokkal. Ma Belgrádba utazott dr. Dénes Lajos,[104] egykori népiskolai tanfelügyelő. Ő Rupert[105] és Rainprecht[106] ajánlásával érkezik, biztosra veszem, hogy a kormány tudtával és jóváhagyásával. Az ország belsejében egy újságban megjelent, hogy a kormány előtt ismert az ellenzék tevékenysége. A külügyminiszter tájékoztatást kért Ruperttől, aki azt

[103] Név és aláírás nélkül, de feltehetően a követ, Milan Ð. Milojević.

[104] Dénes Lajos (1879–1942) tanár, az 1918. évi polgári demokratikus forradalomban budapesti tankerületi főigazgató, 1920-ban elmozdították állásából, csak 1924-ben sikerült megkapnia a nyugdíját.

[105] Rupert Rezső (1880–1961) ügyvéd, liberális ellenzéki képviselő.

[106] Rainprecht Antal (1882–1946) liberális ellenzéki képviselő.

válaszolta, hogy azért kíván Szerbiába utazni, hogy személyesen tájékozódjon a helyzetről. Úgy tűnik, hogy a külügyminiszter jóvá fogja hagyni az utazását, ahogy Rainprechtéét is. Az ellenzék jelenlegi terve Bethlen megbuktatása forradalom nélkül, és koalíciós kormány alakítása a demokratákból és a jelenlegi kormány egyes tagjaiból. Bethlen utódaként gróf Vecsésy[107], gróf Hadik[108] és Nagy Vince[109] neve merült fel. A kormányban maradna Nagyatádi Szabó,[110] a kisgazdák vezetője és gróf Klebelsberg.[111] Ezzel a változás inkább csak formális lenne, miután Klebelsberg Bethlen legközelebbi barátja és a mi nagy ellenségünk. Az új kormány programja a belpolitikában a legszélesebb demokratikus rendszer kiépítése és az agrárreformnak a Károlyi-program szellemében való végrehajtása lenne, akinek úgy tűnik, vannak támogatói az országban, akit azonban az ellenzék még nem akar a hatalomban látni, tekintettel a szomszédokkal való jó viszonyra és a trianoni szerződés lojális végrehajtására. A demokraták között igen erős a köztársaságot akaró irányzat. A demokratákat és az ellenzéket jelentősen támogatják a zsidók Magyarországon és külföldön. Az ellenzék később kész volna leváltani Horthyt Hadik gróffal. Egyelőre úgy látszik, hogy Bethlen az ellenzékkel egyetértésben dolgozik, és előkészíti a terepet, hogy amennyiben szükséges, visszavonuljon, de megóvja az országot minden megrázkódtatástól és továbbra is biztosítsa ugyanannak a nemzeti politikának a folytatását. Ezért úgy vélem, szerencsés lenne az ellenzék kijelentéseit fenntartásokkal fogadni."

A miniszter utasítására a Politikai Osztály vezetője

olvashatatlan aláírás

---

[107] Nem sikerült kideríteni az életrajzi adatait.

[108] Futaki gróf Hadik András (1863–1933) nagybirtokos, politikus, 1918 októberében három napig Magyarország kijelölt miniszterelnöke.

[109] Nagy Vince (1886–1965) ügyvéd, politikus, 1918. november és 1919. március között belügyminiszter, 1922-től Függetlenségi 48-as és Kossuth Párt programjával képviselő.

[110] Nagyatádi Szabó István (1863–1924) kisgazda politikus, 1918-tól több alkalommal földművelésügyi miniszter.

[111] Klebelsberg Kuno (1875–1932) jogász, művelődéspolitikus, a Bethlen-kormány belügy- (1921–1922), majd vallás- és közoktatásügyi minisztere (1922–1931).

17.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság budapesti követének beszámolója a magyarországi politikai erőviszonyokról, az ellenzék lehetőségeiről és esetleges felhasználásukról a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság számára előnyös helyzet kialakításához (1923. augusztus 12.)

AJ 395-9-97
A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Követsége
Másolat
Magyarország
Pov. Br. 1280.
Budapest, 1923. augusztus 12.

Miniszter Úr,

Dr. Dénes úr[112] ismét felkeresett, hogy tájékozódjon: szándékában áll-e Önnek Beneššel és Ducával[113] egyetértésben fellépni annak érdekében, hogy Bethlen gróf alakítson koalíciós kormányt, amelyben a liberális blokk képviselői is helyet kapnának.

Azt válaszoltam, hogy Bledben tartózkodik, hogy most politikai szünet van, és általában állnak az ügyek, és türelemre intettem.

Az ellenzék helyzete gyengült az utóbbi időben. Bethlen mintegy 160 képviselővel, biztos többséggel rendelkezik.

Az ellenzék két blokkból áll: jobboldaliból és baloldaliból. A jobboldali blokkban szinte csak mágnások vannak, továbbá Friedrich és Haller[114] néhány követőjével. Összesen körülbelül 20 képviselő. A jobboldal elégedetlen Bethlennel, mert nem nyíltan legitimista, apróbb engedményeket tesz agrárkérdésekben és egyáltalán: nem elég ortodox feudalista.

Az ellenzék balszárnyán találhatók Gieswein[115] reformcsoportjának tagjai, néhány elégedetlen a kisgazdák csoportjából, és ketten–hárman, akik rokon-

[112] Dénes Lajos, lásd a 104. jegyzetet.
[113] Ion Gheorghe Duca (1879–1933) román politikus, 1922 és 1926 között Románia külügyminisztere.
[114] Haller István (1880–1964) keresztény ellenzéki politikus, a Friedrich-kormányban 1919. augusztus 15-től 1919. november 24-ig propagandaügyi miniszter. A Huszár-, a Simonyi-Semadam- és a Teleki-kormányban 1919. november 24-től 1920. december 16-ig vallás-és közoktatásügyi miniszter.
[115] Giesswein Sándor (1856–1923), nyelvész, filozófus, kanonok, keresztényszocialista politikus.

szenveznek a 48-as párttal. Velük rokonszenvez szinte valamennyi oktobrista, Károlyi [Mihály] gróf követői. A parlamentben szintén alig vannak húszan, és közülük is páran ingadoznak.

Nem ritka eset itt, hogy a képviselők valamilyen személyes szívességért cserébe egyik napról a másikra megváltoztatják „meggyőződésüket".

A magyar Nemzetgyűlésnek az az egyedi jellemzője, hogy több nagyon tekintélyes parlamenti generálisa van, akinek nincs egyetlen katonája sem. Ilyen Apponyi Albert[116] gróf, az egyik legkiemelkedőbb képviselő, aki teljesen egyedül van a parlamentben, és egy személyben alkotja a saját csoportját. Ugyanez a helyzet Rassayval.[117] Ő fiatalabb képviselő, kiváló szónok, gyakran igen élesen támadja a kormányt, neki van 4–5 barátja, akikre azonban, úgy tűnik, nem mindig számíthat. Mégis szentül hiszi, hogy eljön az az idő, amikor ő alakíthat kormányt. Akkor majd neki lesz többsége, mint azt egyes komoly politikusok bizonygatják nekem! Ugyanígy magányos még Zichy gróf[118] és a nagyon agilis fiatal képviselő, Szakács[119] is.

Vázsonyi[120] (zsidó) a szociális kérdések tekintetében a liberális-demokrata csoportot képviseli, s ezen a területen a baloldallal van. Miután azonban a Habsburgok figyelmesek voltak iránta és sok fajtársa iránt, kitüntetésekkel és címekkel halmozva el őket, ő legitimista.

Így neki és barátainak két politikai kártyája van, amelyet felváltva alkalmaznak a politikai helyzettől függően.

A szocialistáknak 25 képviselőjük van. A városokban jól szervezettek, azonban a katonaság és a csendőrség az állam kezében van, ezért a szocialisták akciói, eltekintve az elszórt esetektől, nem manifesztálódnak az elmélkedések határain túl.

Amióta egyes politikusok a baloldalról hajlandónak mutatkoznak segítségünkkel azon dolgozni, hogy Bethlen gróf megbukjon, folyton azt igyekszem velük megértetni, a legdiszkrétebb módon, mint arról volt szerencsém már tájékoztatni Önt, hogy ezek a kisebb liberális csoportok közeledjenek egymáshoz,

116 Apponyi Albert (1846–1933) az első világháború utáni korszak egyik legtekintélyesebb politikusa, a legitimista ellenzék vezérszónoka. 1923-tól haláláig Magyarország fődelegátusa a Népszövetségben.

117 Rassay Károly (1886–1958) ügyvéd, lapszerkesztő, liberális politikus. A Huszár-kormányban (1919. november 25. – 1920. március 15.) az igazságügy-minisztérium politikai államtitkára, 1920-tól 1944-ig nemzetgyűlési, majd országgyűlési képviselő.

118 Gróf Zichy János (1868–1944) agrárius nagybirtokos, legitimista politikus, a Keresztény Gazdasági és Szociális Párt elnöke, az MTA tagja.

119 Szakáts Andor (1877–?) hírlapíró, ellenzéki (48-as Függetlenségi, Kisgazda Földmíves és Polgári Párt) nemzetgyűlési képviselő.

120 Vázsonyi Vilmos (1868–1926) ügyvéd, polgári liberális legitimista politikus, a Nemzeti Demokrata Polgári Párt vezetője.

dolgozzanak ki egy közös munkaprogramot, esetleg a szocialistákkal egyetértésben, legalább a Bethlenhez való viszonyulásukat illetően.

Egyelőre nem látom, hogy a gyakorlatban sokat haladtak volna előre a csoportosulás létrehozásában.

Amikor Gömbös elkezdett Bethlen ellenzékeként működni, azt hittem, hogy őt, mint rendkívül aktív embert fel lehet használni, és az egész ellenzék vagy legalábbis egy jelentős része élére lehet állítani. A leghatározottabban kijelentette nekem, hogy a radikális földreform híve. Arról is közismert, hogy eltökélt anti-Karlista. Ő szervezte meg az egyetemi ifjúságot, amely fegyverrel akadályozta meg, hogy az elhunyt Károly király[121] bevonuljon Pestre. Most, miután összeveszett Bethlennel, legalábbis ezt állítja, Gömbös közeledik a legitimistákhoz, új pártot akar létrehozni „a magyar faj védelmére",[122] és felajánlotta Andrássynak[123], hogy legyen a párt elnöke. Ily módon Gömbös 5-6 követőjével megerősítette az ellenzék jobboldalát, de Bethlennek nem sokat ártott.

A legdiszkrétebben körbeérdeklődtem, lehetséges lenne-e, hogy az ellenzék baloldali és jobboldali csoportosulásai legalább a taktikájukat [összehangolják]. Azt a választ kaptam, hogy a jelenlegi helyzetben semmi esélyt nem látnak bármilyen érintkezésre az ellenzék jobb és bal oldala között.

Ellenkezőleg, úgy tűnik, hogy az ellenzéki képviselők a jobboldalon mindig szívesen segítették a kormányt, amikor veszély fenyegette a szélső baloldali ellenzék részéről. Fordítva pedig a baloldali ellenzéki blokk is a kormány segítségére sietne, amennyiben félő volna, hogy megbukik a mágnások és a szélsőséges legitimisták miatt.

Azt, hogy milyen mértékig áll közel a liberális csoport a kormányhoz, jól mutatják dr. Dénes és társainak kérései, hogy a kisantantból segítsék [őket], ha nem is önállóan kormányt alakítani, de legalább abban, hogy részesüljenek a hatalomból a Bethlen vezetésével létrejövő koalíciós kormányban.

Miután Bethlen grófnak ilyen és ennyire szétaprózott ellenfele van, teljesen nyilvánvaló, hogy nem akarja megosztani velük a hatalmat.

A mi érdekünk azonban az, hogy amennyire csak tudjuk, zavarjuk Bethlent.

A jobboldali ellenzékre nem tudunk hatni. Az a legmagasabb nemzeti ideált képviseli, amely az irredentizmusban és a legitimizmusban testesül meg, vagyis a Habsburgoknak a magyar trónra való visszahozatalában.

[121] IV. Károly (1887–1922) a Habsburg-Lotharingiai ház utolsó uralkodója, 1916–1918 között magyar király és osztrák császár.

[122] A Magyar Nemzeti Függetlenségi Pártot (közkeletű néven Fajvédő Pártot – 1924–1928) szervezte Gömbös.

[123] Ifjabb gróf Andrássy Gyula (1860–1929) legitimista politikus, a Monarchia utolsó külügyminisztere.

A baloldallal inkább lehet kezdeni valamit. Nagyobb részük ott is Magyarország integritását akarja. Jó szomszédságban szeretnének lenni velünk, mert úgy látják, hogy ez szolgálja leginkább Magyarország érdekeit. A balszárnyon akadnak mérsékeltebb politikusok is. Ők többnyire pacifisták. Egy októbrista fordulat hívei. Folyamatosan kapcsolatban állnak az emigrációval. Nagy többségük szabadkőműves, és mint ilyenek nem túlzottan nacionalisták. Egyik csoportjukat alkotják dr. Dénes és barátai. Ezekkel az emberekkel azonban nagyon óvatosnak kell lennünk. Azt a lehetőséget sem lehet kizárni, hogy felmérik a terepet a velünk való együttműködésre, de erről előzetesen tájékoztatják Bethlen grófot, a miniszterelnököt.

Kérem, fogadja Miniszter Úr a legmélyebb nagyrabecsülésemet.

Dr. M. Đ. Milojević
s.k.

18.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság budapesti követének tájékoztatója a magyarországi politikai erők törekvéseiről, illúzióiról a nemzetközi helyzet megítélésében és a magyar kormány külpolitikai és gazdasági céljairól (1923. augusztus 26.)

AJ 395-12-115
A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság magyarországi követsége — Másolat
Pov. Broj. 1374.
Budapest, 1923. augusztus 26.

Dr. Momčilo Ninčić külügyminiszter úrnak, Belgrád

Miniszter Úr,

A magyar kormány viselkedéséből egyértelműen kiderül, hogy nem akar a szomszédjaival közelebbi politikai kapcsolatot létesíteni. Fő törekvése az, hogy a kisantanttal olyan kapcsolatokat ápoljon, amelyek kizárólag a gazdasági kapcsolatok erősítését teszik számára lehetővé.

Ennek a politikának a folytatását a szomszédokkal szemben elsősorban az teszi szükségessé a magyar kormány számára, hogy mint a nagy-magyar gondolat hordozója úgy véli: a trianoni békeszerződés még túlságosan friss keltezésű, vagyis nem szabad befejezett tényként kezelni. Vagy, helyesebben szólva, a

széles magyar tömegek körében, az országban és a szomszédos országokban is fenn kell tartani azt az illúziót és annak a reményét, hogy a háború után kialakult helyzet csak ideiglenes.

A magyar politikusok, tekintet nélkül a pártállásukra, ilyen hitben tartják a tömegeket. Maga Gratz Gusztáv, az egykori külügyminiszter mondta azt nemrégiben egyik barátjának, akinek Szerbiába kellett utaznia, azonban nehézségei adódtak a vízumával, hogy „légy türelmes, még egy kis idő, nemsokára visszaszerezzük a Délvidéket és mehetsz útlevél nélkül." Vége hossza nincs az ilyen biztatásoknak.

Amint arról volt szerencsém tájékoztatni Önt, annak, hogy Bethlen gróf nem ment Csehországba találkozni Benešsel, az egyik fő oka az a taktika, hogy ne gyengítsék a tömegeknek a háború előtti Magyarország közeljövőben való helyreállításába vetett hitét.

A másik nem kevésbé fontos ok, ami a magyar kormányt ennek a szomszédokkal szembeni visszafogott politikának a folytatására készteti, az a tévhit, hogy a kisantant országaiban a belpolitikai körülmények teljesen rendezetlenek. Minden ezzel ellentétes bizonyíték ellenére, a magyar politikusok abban az illúzióban ringatják magukat, hogy Prágának, Bukarestnek és Belgrádnak nincs ereje, sem képessége magához „forrasztani" az elragadott magyar területeket. Ezért azt feltételezik, hogy Magyarországnak célszerűbb látszólag azt nyilatkoznia, hogy jobb politikai kapcsolatokat akar a kisantanttal, de a kulisszák mögött minden erővel dolgoznia kell azon, hogy propagandáját erősítse ezekben az államokban, másfelől, hogy a nagyhatalmakon keresztül a Népszövetségben biztosítson nemzeti kisebbségei számára minél nagyobb jogokat és kiváltságokat.

Jellemző, hogy amellett, hogy a mi katonaságunkat tartják a legjobbnak és bennünk látják a fő ellenfelet, itt mégis az a meggyőződés, hogy a belső körülményeket tekintve mi vagyunk a legfejletlenebbek.

Úgy vélik, politikai és parlamenti életünk egésze egészségtelen alapokon nyugszik. Biztosra veszik, hogy a képviselők többsége (Radić csoportjával együtt) nem akarja államunk ilyen formában való további fennmaradását. Abban az elképesztő meggyőződésben élnek, hogy a legkisebb szellő is összedöntheti az egész épületet.

Itt azon a véleményen vannak, hogy Zágrábban most jó pozícióik vannak. Szinte a teljes zágrábi sajtó helyesen orientálódik. A [magyar] pénzügyi-ipari körök kapcsolatai Zágrábbal már kellően megszilárdultak. Maga Belgrád is fokozatosan aláveti magát e tekintélyes zágrábi osztrák–magyar tőke befolyásának.

Már tájékozódtak, hogy végre lehet hajtani fűrészmalmaik, malomipari és más iparvállalataik „államosítását" anyagi érdekeltségeiket fenyegető nagyobb veszélyek nélkül.

Fokozatosan törnek utat tőkéjük beáramlásához. A tőkével elkerülhetetlenül érkeznek a mérnökök, „szakmai" igazgatók, mesterek és szakképzett munkások. Meg vannak győződve arról, hogy ezen békés tőkés-munkás seregek után, később a csendőrségük is megérkezik majd.

Mindaddig, amíg Magyarországon ez a mentalitás létezik, nehéz bármit is elérni a jobb és lojálisabb politikai kapcsolatok kialakítása területén. Ellenkezőleg, kapcsolatunk Magyarországgal csak akkor tud egészséges alapokon nyugodva fokozatosan fejlődni, ha lehetőségünk nyílik arra, hogy megakadályozzuk gazdasági megerősödését országunk gazdasági erőforrásainak és kincseinek kihasználásával.

Magyarország kétségtelenül továbbra is komoly ellenfelünk fog maradni. Annál kevésbé lesz azonban [veszélyes], minél gyengébb gazdaságilag.

A neki nyújtandó esetleges kölcsön rendezésénél is a kisantant érdeke az, hogy minél nagyobb jogot biztosítson a maga számára, hogy ellenőrizhesse, milyen célokra használják azt fel.

Kérem, fogadja Miniszter Úr kiváló nagyrabecsülésemet

Dr. Milan. Đ. Milojević s.k.

19.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság budapesti követségének jelentése a magyarországi szövetséges katonai ellenőrző bizottság munkájának akadályoztatásáról és a bizottságon belüli olasz intrikákról (1923. szeptember 3.)

AJ 341-F2
Szerb–Horvát–Szlovén Királyság budapesti követsége
Pov. Br. 1414.
Budapest, 1923. szeptember 3. Másolat

Miniszter Úr,

Bár a trianoni szerződéssel kifejezetten meg van határozva a magyar katonaság száma, fegyverzete és szervezeti felépítése, és ez alapján a magyar Honvédelmi Minisztérium nem rendelkezhet semmilyen titkos és rejtett tervekkel, a magyar kormány mégis drákói rendszabályokat alkalmaz a katonai „kémek" ellen. Ami azt jelenti, hogy valójában a magyar hadseregben számos olyan dolog történik, ami a trianoni szerződés értelmében tilos.

Katonai titkok kiadása miatt elítéltek között vannak a mi állampolgáraink is, de cseh és román állampolgárok is.

A cseh és a román képviselővel együtt a maga idején én is interveniáltam honfitársaink érdekében. Mint azonban arról korábbi jelentéseimben volt szerencsém Önnek beszámolni, szabadlábra helyezésük körül mindig huzavona volt. A magyar kormány féktelenségében odáig merészkedik, hogy ezekre a katonai „kémekre" halálos ítéletet is kiszab. Amennyire ismeretes előttünk, csak az elmúlt néhány hónapban mintegy tíz főt ítéltek halálra a katonai hatóságok. Több halálos ítéletet végre is hajtottak.

Ily módon a magyar kormány szinte lehetetlenné tette nem csupán az ellenőrző bizottság munkáját, hanem a szövetségesek és különösen a kisantant politikai hírszerző tevékenységét is.

A kisantant képviselők részéről több alkalommal felhívták az ellenőrző bizottság tagjainak a figyelmét arra, hogy ilyen körülmények között nem végezhetik sikeresen a rájuk bízott feladatot. A hírszerző szervek nem „kémkednek", hanem adatokat szolgáltatnak a katonai előkészületekről, amelyeket egyébként valójában magának a magyar kormánynak kellene szolgáltatnia.

Le Bleu[124] úr, az ellenőrző bizottság francia tagja maga is belátta, hogy a magyar kormány milyen tapintatlanul sérti a trianoni szerződést. Elsőként szánta el magát energikus fellépésre, amiről volt szerencsém e hónap elsején 1403-as számú táviratommal tájékoztatni Önt.

Lojális ember lévén, Le Bleu tájékoztatta kollégáit az ellenőrző bizottságban arról, hogy erről a lépéséről a Szövetségesek Legfelső Katonai Bizottságában Versaillesben bennünket, a kisantant képviselőit is tájékoztatni fog.

Amikor Guzzoni[125] úr, az olasz küldöttség vezetője és az ellenőrző bizottság elnöke hallotta, hogy Le Bleu engem is tájékoztatni fog, csak összeráncolta homlokát és elhallgatott. Másnap azonban már Castagneto herceg informálta Daruváry urat Le Bleu úr lépéséről Versaillesben.

Daruváry úr még aznap értesítette a francia követséget, hogy a magyar kormány úgy döntött, nem hajtja végre a halálos ítéletet egyetlen elítélt „kémen" sem, mindaddig, amíg erről nem hoznak törvényt.

Daruváry úr kétségtelenül Castagneto herceg tanácsára járt el így, hogy ne gördítsen újabb nehézségeket a kölcsön megszerzése elé, amelynek megvalósulását az olasz követ teljesen nyíltan szorgalmazza.

124 Jean le Bleu alezredes, 1925 decemberéig a Szövetséges Katonai Ellenőrző Bizottság francia delegációjának a vezetője.

125 Alfredo Guzzoni (1877–1965) olasz ezredes, 1922. szeptember 1. és 1924. május 30. között a Szövetséges Katonai Ellenőrző Bizottság elnöke.

Mindezen olasz intrikák és Daruváry úr ígérgetései ellenére kollégáimmal, a román és a cseh követtel és a francia ügyvivővel egyetértünk abban, hogy a Magyarországnak nyújtandó kölcsön esetén elkerülhetetlenül szükséges követelni azt, hogy az ellenőrző bizottság a legnagyobb szabadságban végezhesse munkáját, amivel közvetve, legalább némileg lehetővé válik az egyes követségek hírszerző szerveinek a munkája is.

Biztosíthatom a Miniszter Urat legmélyebb nagyrabecsülésemről.

Dr. N. Perić[126] Igazságügy-miniszter úrnak a Külügyminiszter képviselőjének Belgrád

---

20.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság budapesti követségének jelentése a magyar politikai közéletet foglalkoztató botrányokról (1924. szeptember)

AJ 341-F3
Magyarországi királyi követség
Pov. Broj. 1141.
[Dátum nélkül, valamikor 1924 szeptemberében] Másolat

Miniszter Úr,

Ebben a pillanatban a kormányt és a közvéleményt is néhány botrány érdekli.

1/ Az *Esti Kurír* itteni ellenzéki lap egy hónapja kiderítette, hogy az egykori német kancellár, Erzberger[127] gyilkosai, akit, mint ismeretes 1922-ben öltek meg, Gömbös nagytétényi birtokán rejtőzködnek. Úgy tűnik, hogy egy évvel ezelőtt Ulain[128] képviselő hozta őket ide, akinek jól ismertek a bajor nacionalistákkal, Hitlerrel és másokkal való kapcsolatai. Ez természetesen érdekli mind a pesti, mind pedig a berlini kormányt, különleges detektívek érkeztek Berlinből, és valóban megállapították, hogy egyikük, a Forster nevezetű valójában Schultz, az ismert tengerésztiszt, aki egyik, méghozzá a legfőbb Erzberger három gyilkosa közül. A másik kettő, akik vele együtt szintén Gömbös birtokán voltak, s akikről szintén azt állították, hogy a másik két gyilkos volt, eltűnt a birtokról.

[126] Dr. Ninko Perić (1886–1960) szerb radikális párti politikus, az 1920-as években több kormányban vezette a külügyminiszteri, a pénzügyminiszteri és az igazságügy miniszteri tárcát.

[127] Matthias Erzberger (1875–1921), német katolikus politikus, az első világháborút befejező compiégne-i fegyverszünet aláírója, akit szélsőségesek emiatt öltek meg.

[128] Ulain Ferenc (1881–?) ügyvéd, lapszerkesztő, a Gömbös Gyula vezette fajvédő csoport politikusa, 1922-től a Nagyatádi-féle kisgazdapárt nemzetgyűlési képviselője.

A berlini kormány most a kiadatásukat követeli. A kormány még nem válaszolt, és elég kellemetlen helyzetben van emiatt. [A magyar kormány] Korábban kérte Tisza[129] gróf gyilkosainak és Kun Bélának[130] a kiadatását. A német kormány azonban nem adta ki őket, mint politikai bűnösöket. Az itteni kormány most megpróbál valahogy kibújni a felelősség és az előreláthatóan előálló nehézségek alól, ezért a bírósághoz fordult, hogy az hozzon döntést.

2. Ugyancsak az *Esti Kurír* kezdett a napokban iratokat publikálni Prónay[131] hírhedt különítményeinek gonosztetteiről, amelyek mint ismeretes a fő végrehajtói voltak az úgynevezett fehérterrornak Magyarországon a bolsevizmus bukása után. A dokumentumok, azaz a jegyzőkönyvek és határozatok nem eredetiek, hanem másolatok, mert az eredetieket korábban elkobozta a rendőrség, amikor tulajdonosuk, Kitel Károly[132] közölni akarta őket. A tulajdonos, aki maga is tagja volt a különítménynek, majd elhagyta azt, mert nem értett egyet Prónay módszereivel, állítása szerint elővigyázatosságból hiteles másolatot készített az iratokról. Az iratok az áldozatok nevét és ítéletét tartalmazzák.

Mindkét ügy lényegében az Ébredő Magyarok[133] ellen irányul, mert Gömbös és Prónay tevékenysége is abban az intézményben bontakozott ki, amely most szélső nacionalista és antiszemita politikai párttá alakult, „a magyar fajvédők pártjává", amelynek 5-6 képviselője van a parlamentben, Gömbössel az élén. Ebből kifolyólag megállapítható, hogy az akcióban a zsidó befolyás, illetve a Habsburg-ellenes irányzatok befolyása érvényesül, mert úgy vélik, hogy Gömbös szimpatizál Albrechttel,[134] Ferdinánd főherceg[135] fiával, s hogy a kormány nem óhajtva meglobogtatni a Habsburg-kérdést sem a Habsburgok mellett, sem ellenük, el akarja tussolni ezeket a botrányokat, de legfőképp a Prónay-különítményről szóló dokumentumok publikálását akarja megakadályozni.

3. A Mezőgazdasági Minisztériumban kiállított exportengedélyek miatt, amelyekkel Svájcba akartak búzát exportálni, egy „panama" keletkezett. Ez a harmadik esztendeje annak, hogy folyik a nyomozás. Októberben, úgy tűnik, el-

[129] Gróf Tisza István (1861–1918) konzervatív magyar politikus, 1903–1905 és 1913–1917 között Magyarország miniszterelnöke.

[130] Kun Béla (1886–1938) kommunista politikus, a Kommunisták Magyarországi Pártjának megalapítója, a Tanácsköztátrsaság tényleges vezetője. A Tanácsköztársaság bukása után előbb Bécsbe, majd Moszkvába emigrált.

[131] Prónay Pál (1874–1944/45), különítményeseiről elhíresült radikális jobboldali katonatiszt, a Lajtabánság létrehozója és bánja.

[132] Nem sikerült megtalálni életrajzi adatait.

[133] A jelentéstevő annyiban téved, hogy – jóllehet Gömböséknek szoros kapcsolataik voltak az Ébredő Magyarok Egyesületével (ÉME) – legfontosabb szervezetük a MOVE volt.

[134] Habsburg Albrecht főherceg (1897–1956) nagybirtokos, arisztokrata, a Habsburg család magyarországi ágának tagja, a legitimisták egyik lehetséges jelöltje az 1920-as években a magyar trónra.

[135] Helyesen: Frigyes főherceg (1856–1936) fiával.

kezdődik az ítélethozatal. Azonban a napokban volt ítélethirdetés Esküttnek,[136] a kisgazdák pártja főtitkárának az ügyében, amely pártnak az élén Nagyatádi Szabó áll, akit megrágalmaztak, hogy az ő tudtával, jóváhagyásával és rábeszélésére Esküt, a panama egyik résztvevője, az engedélyek kiállításakor pártcélokra fogadott el pénzt.

A vádlott valóban úgy viselkedett a bíróság előtt, mint aki nem épelméjű, s a bíróság nem fejezve be az ítélethozatalt, [orvosi] megfigyelésre utalta.

Azonban ez az eset, bár a bíróság előtt még nem fejeződött be, máris politikai jelentőségre tett szert. Nagyatádi Szabó megértette, hogy ezzel az ő és a pártja tekintélyét kezdték ki, mégpedig nem más, mint saját főnöke, gróf Bethlen részéről. Emiatt benyújtotta lemondását.

A kisgazdák kilépése a kormányból jelentősen módosítaná a kormány kinézetét. Bethlen gróf kabinetje jelenleg mérsékelt, az arany középút kormánya. Sem túlságosan baloldali, sem túlzottan jobboldali. Ebből adódik nézeteltérése Gömbössel és az Ébredő Magyarokkal. Néhány hete Bethlen gróf megszabadult pártjában az ultramontánizmus utolsó maradványaitól is, kidobta a pártjából Wolff[137] antiszemita, ultraklerikális csoportját. Az ország és a külföld liberális közvéleménye számára azonban Bethlen gróf félliberális nyilatkozatai, szakítása a szélsőjobbal, a legitimistákkal, a nacionalistákkal, a klerikálisokkal, a szélső baloldallal, az oktobristákkal és a kommunistákkal nem nyújtanak valódi biztosítékot, hanem csak az a tény, hogy a kisgazdák a kormányban vannak.

Bethlen gróf, ezért megszakítva szabadságát, Pestre érkezett. Hosszan-hosszasan tanácskozott Szabóval, és különös nyilatkozatokat tett a nyilvánosság előtt, csak hogy megbékítse, és a kormányban tartsa Szabót. Nevezetesen kijelentette a sajtónak, hogy ő szolidáris Szabóval, hogy Esküttet közönséges zsarolónak tekinti, s hogy nem igaz az, hogy ő inspirálta és rendezte meg ezt az Esküt-ügyet. Szabó elfogadta ezt, és visszavonta a lemondását.

4. MacDonald[138] kormányra kerülése, akinek pártja, mint ismeretes, annak idején a leginkább kiállt azért, hogy bebizonyítsa Bethlen gróf fehérterrorjának létezését, hatással volt Bethlen grófnak az arany középút irányába való végleges elkötelezettségére. Ez a hatás egyebek mellett abból látszik legjobban, hogy feloldották a visszatérési tilalmat az októberi forradalom (Károlyi köztársasága) és a bolsevik forradalom vezető személyiségeire vonatkozóan.

136 Esküt Lajos (1896–1957) Nagyatádi Szabó István személyi tikára és a Kisgazdapárt egyik titkára.

137 Wolff Károly (1874–1936) jobboldali legitimista politikus, fővárosi és nemzetgyűlési képviselő, a Keresztény Községi Párt elnöke.

138 Ramsay MacDonald (1866–1937) brit munkáspárti képviselő, 1924. január és november, majd 1929. június és 1935. június között brit miniszterelnök.

Az e kérdést érintő, pár hónap leforgása alatt hozott különböző határozatok után, ami ékesen bizonyítja, milyen nehézségekkel kell megküzdenie a fehérterror kormányának, hogy mérsékelt kormánnyá alakulhasson, végül megszületett a végső döntés. Ezek az elüldözöttek visszatérhetnek az országba, a kormány pedig rendes bírósági eljárással vádat emel valamennyi vezető személyiség ellen (köztük van Károlyi gróf, Szende Pál[139], Garami[140], Lovászi, Linder Béla[141] és még 21 fő), és folyó év novemberében sor kerül majd az ítélethozatalra. Magától értetődik, hogy a visszatérő menekülteket, amennyiben megkapják a vízumot az illetékes külképviseletektől, az országban azonnal letartóztatnák, mert tettük, amit elkövettek, olyan jellegű.

A kormánynak az ellenfeleivel szembeni politikájának illusztrálására [...][142]

21.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériumának távirata a londoni követségre, melyben továbbítja a budapesti követség jelentését a magyar kormány Stjepan Radićtyal kapcsolatos várakozásairól (1923. szeptember 18.)

AJ 341-2
Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma
Pov. Br. 8544.
Belgrád, 1923. szeptember 18.

A londoni királyi követségre

A Külügyminisztériumnak van szerencséje továbbítani a budapesti királyi követségünk következő jelentését:

---

[139] Szende Pál (1879–1934) politikus, közíró, pénzügyi szakember, 1918. október 31-től a Károlyi-kormányban pénzügyi államtitkár, majd november 25-től 1919. március 21-ig pénzügyminiszter. 1919 májusában Bécsbe költözött.

[140] Garami Ernő (1876–1935) politikus, a magyar szociáldomokrácia tekintélyes vezető alakja.

[141] Linder Béla (1876–1962) katonatiszt, 1918. október 3-tól november 9-ig a Károlyi-kormány hadügyminisztere, majd a béketárgyalások előkészítésével megbízott tárca nélküli miniszter, aki aláírta a belgrádi katonai konvenciót 1918. november 13-án. 1920. szeptember és 1921. augusztus között a szerbek által megszállt Pécs szocialista polgármestere. A terület kiürítését követően a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságba emigrált.

[142] Hiányzik az irat folytatása.

„Szinte valamennyi szövetségesünk diszkréten érdeklődött St. Radić akciója[143] felől. Mindenkinek elmagyaráztam, hogy ő egy közönséges kalandor, aki külföldön egyáltalán nem képes semmilyen akciót keresztülvinni Királyságunk ellen. Azt is hangsúlyozom, hogy már azzal, hogy elhagyta az országot, elveszítette minden jelentőségét a belpolitikai életünkben.

Jellemző, hogy a magyarországi politikai körökben nagyon komolyan veszik Radić lépését. Pozitívnak ítélik azt, hogy nemcsak nemzetünknek a teljes horvát része áll mögötte, hanem a szlovénok és a muzulmánok, és magától értetődően a Királyságunkban élő összes német és magyar is.

Megbízható forrásból tudtam meg, hogy itt úgy tekintenek a mi belső helyzetünkre, mint az elképzelhető legkritikusabbra. Az itteni szélsőséges nacionalista körökben egyenesen arra számítanak, hogy bármelyik órában eldördülhet a puska. Készülnek erre a pillanatra, és meggyőződésük, hogy amint belső zavargások törnek ki nálunk, visszaszerezhetik „Dél-Magyarországot", miután a horvátokkal közösen harcolnának Szerbia ellen.

Ezekre a hangokra azt válaszolom, hogy a háború előtti Szerbia megmutatta az erejét a nagy Osztrák–Magyar Monarchiának. Amennyiben a mai Magyarország úgy véli, hogy túlságosan nagy, lehet még kisebbíteni.

Annak ellenére, hogy a magyar irredentáknak ezek a képzelgései és készülődései az országunk elleni esetleges támadásra teljességgel komolytalanok, mégis úgy gondolom, szükség van arra, hogy a határ mentén végig kipróbált és megbízható tisztviselők legyenek.

Milojević

---

143 Stjepan Radić 1923 őszén európai körútra indult, melynek fő célja a nagyhatalmak támogatásának elnyerése volt Horvátország esetleges kiválásához a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságból.

22.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság konstantinápolyi követségének jelentése a magyar–török kapcsolatokról, a magyarok gazdasági jelenlétéről Törökországban és Horthy beszédének törökországi visszhangjáról (1923. szeptember 23.)

AJ 341-F2
A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság konstantinápolyi követsége
1923. szeptember 23.
Pov. Br. 343.

A Külügyminisztériumnak, Belgrád

A Törökország és Magyarország közötti diplomáciai kapcsolatok felállításáról szóló folyó hó 13-i jelentésemmel kapcsolatosan (Pov. Br. 632), a török lapokban megjelent adatok alapján van szerencsém tájékoztatni a Minisztériumot, hogy jelenleg Angorában tartózkodik Ruszkay[144] úr, mint magyar kereskedelmi képviselő, s hogy a magyar kormány általa kérte a diplomáciai kapcsolatok felvételét és agreemant[145] a jövendőbeli magyar követ részére, aki a törökül beszélő Dr. Brula Diamos[146] egyetemi tanár lenne.

Korábban volt szerencsém jelenteni a Minisztériumnak a magyarok azon törekvéseiről, hogy minél szorosabban magukhoz kössék Törökországot, s hogy különösen gazdasági téren igyekeznek a maguk számára különleges helyzetet biztosítani Törökországban, ahol megjelennének ipari termékeikkel, s nem utolsósorban a munkaerejükkel, amelyből most, úgy tűnik, bőven van az országban. Minden bizonnyal ennek a politikai-gazdasági gondolatnak az eredménye, hogy a napokban egy jókora magyar munkáscsapat állított be Konstantinápolyba. Az, ahogy ezek a szerencsétlenek jártak, legjobban a *„Le Journal d'Orient"* egyik cikkéből látszik, amelyet az 1. számú melléklet tartalmaz.[147]

[144] Ruszkay vezérkari tiszt volt, akinek a kereskedelmi kirendeltség csak álca volt, valójában a magyar kormányt volt hivatott képviselni Ankarában.

[145] Agreeman (helyesen: agrément [fr]) – diplomáciai megbízott kinevezésének elismerése a fogadó ország által.

[146] Talán Germanus Gyulára (1884–1979), a neves orientalistára, a Keleti Kereskedelmi Akadémia tanárára gondoltak, vagy – ami valószínűbb – Mészáros Gyulára (1883–1957), a politikai kalandorságáról is ismert turkológusra.

[147] Nem volt az irathoz csatolva.

A „*Vatan*" közli pesti tudósítója levelét, amelyben jelenti, hogy a magyarok eldöntötték: a törököket tekintik példának, és idéz Horthynak a legutóbbi háborúban elesett magyar katonák tömegsírjánál nemrégiben tartott beszédéből.[148] A „*Vatan*" tudósítója szerint Horthy egyebek mellett a következőket mondta:

„Ma egy helyre gyűjtünk sok hőst, akik a hazáért harcoltak, és nem féltek a haláltól. Ezek a hősök nem azért hullatták vérüket, hogy azok zsarnokságát biztosítsák felettünk, akik tegnap még remegtek előttünk..."

Majd miután megemlítette, hogy a magyarok bölcsője a Tisza és a Duna között van, s hogy a magyarok ebből a bölcsőből új életerőre kapnak, ami lehetővé teszi, hogy ismét kitűzzék zászlaikat a Kárpátokra, s hogy szétzúzzák a magyarok kicsiny ellenségeit, akiket csak a magyaroktól való rettegés egyesített, és akik egyébként soha nem tudnak egyetérteni, Horthy a következőkkel fejezte be beszédét:

„A magyar nemzetnek követnie kell török testvéreit. Török testvéreink vissza tudták szerezni tekintélyüket és dicsőségüket, egyedül és kizárólag hősiességüknek köszönhetően. Nekünk is követnünk kell testvéreink példáját."

Követ

23.

A Fővezérkar Hírszerző Osztályának átirata a Külügyminisztériumnak, melyben továbbítja a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság londoni követsége katonai attaséjának jelentését az angliai magyar propagandáról (1923. október 10.)

AJ 395-9-97 átirat
Fővezérkar
Hírszerző Osztály,
Pov. Dj. Ob. Br. 8783.
Belgrád, 1923. október 10.
Magyar propaganda Angliában

A Külügyminisztériumnak

Londoni katonai attasénk folyó év szeptember 24-én az angliai magyar propagandáról küldött jelentést:

[148] Horthy 1923. augusztus 26-i karcagi beszédéről van szó.

„Az utolsó nagy háborúban legyőzött államok közül Magyarország különösen nagy energiát fordított arra, hogy Nagy-Britanniában biztosítsa maga számára a jóindulatot, hogy úgy mutassa be magát, mint akivel a békeszerződés által igazságtalanul jártak el. A fokozatosan megszerzett brit szimpátia alapján a békeszerződés bizonyos határozatainak számára kedvező megváltoztatásán dolgozik.

Magyarország igen ígéretes módszert alkalmaz, nevezetesen az egyetemi tanárok és hallgatók jóindulatának elnyerését. Az akció központja Oxford, ahol a magyar önrendelkezés elérésének segítésére megalakították az *„Oxfordi Liga"* nevű egyesületet, amelynek védnöksége alatt jelenik meg az *„Oxford Hungarian Review"* folyóirat. A folyóiratot közvetve a magyar kormány tartja fenn a lap példányszámainak felvásárlásával.

A magyaroknak elsősorban azért volt módjuk mindezt elkezdeni és bizonyos sikereket máris elkönyvelniük, mert a háború előtt számos jó kapcsolatot ápoltak ezzel az álammal, különösen a két ország arisztokráciája, illetve burzsoá osztálya. Az osztályhasonlóság mellett nem meglepő, hogy akadnak olyanok, főleg a konzervatív elemek között, akik eleve fogékonyak a velük való szimpátiára. Emellett azt sem szabad szem elől téveszteni, hogy Angliában létezik az a szokás vagy hajlandóság az egyes személyiségeknél és csoportoknál, hogy kijelöljenek maguknak egy speciális érdeklődési területet, szociális, politikai vagy bármilyen más jellegű kérdést, egy nemzetet vagy országot. Egyesek ezt belső meggyőződésből, őszinte érdeklődésük miatt teszik, mások pedig azért, hogy legyen valamilyen felmutatható elfoglaltságuk, s hogy megjelenhessen a nevük a sajtóban és a nyilvánosságban. Választott személyes speciális érdeklődési területükhöz gyakran életük végéig hűek maradnak, még ha az nem mindig harmonizál is országuk fő politikai irányvonalával.

A magyarok pártfogolásában lord Newton[149] jár az élen, a brit parlament Lordok Házának tagja, aki meggyőződése szerint egyfajta pacifista. A háború alatt a franciáknak úgy tűnt, hogy szinte németbarát beállítottságú, ami úgy látszik, nem volt igaz, legalábbis nem a szó szoros értelmében. Most a magyarok oldalán áll, és úgy véli, hogy túlságosan meg lettek büntetve a békeszerződés által, pénzügyileg és gazdaságilag rendkívül meggyengítették őket; a kisantant államok alaptalanul vádolják Magyarországot, hogy harcias törekvéseivel veszélyezteti a békét; és hogy akadályozzák pénzügyi és gazdasági talpra állását. Egyenesen úgy véli, hogy Magyarországnak nem kell fizetnie semmilyen jóvátételt, s ha nem segítenek neki, végleg romba dől. Abban a beszédében, amelyet idén július végén tartott a parlamentben, lord Newton többek között a következ-

[149] Thomas Wodehouse Legh, Newton második bárója (1857–1942) brit konzervatív politikus, diplomata, 1916. decembertől 1919. januárig a külügyminiszter állandó helyettese.

zőket mondta: „A kisantant államok egyfolytában azt bizonygatják, hogy Magyarország veszélyes, cselszövő és agresszív állam; holott a 30 000 fős magyar hadsereg jelentéktelen a kisantant millióival szemben."

Lord Newton 1916-ban a külügyi államtitkár helyettese volt. Vele tart lord Philimore[150] is. A brit parlamentben a magyar jóvátétel tárgyalásakor a következő lordok is kitűntek a magyarok érdekében: Lamington,[151] Parmoor,[152] Charnwood[153] és Danby earlje[154]. Nem ismeretes azonban, hogy ők bármilyen kapcsolatban állnának a magyar propagandával.

Az Oxfordi Liga jórészt diákokból áll, és jelentőségét a diákoknak a professzorokhoz való kötődése adja.

A ligával és a folyóirattal főleg a professzorok, újságírók és más személyiségek érdeklődését segítik fenntartani. Az érdeklődők köréből egyeseket meghívnak Magyarországra, ahol szép és szívélyes fogadtatásban részesülnek, megmutatják nekik azt, ami a magyar kultúra és intézmények területén a legszebb, és tömik a fejüket a magyar érvekkel, amelyeket ők tájékozottságuk és Magyarország iránti hajlandóságuk mértékében tesznek magukévá. Ennek következményeként jelennek meg a meglapozatlan cikkek és irományok a magyar kisebbség állítólagos elnyomásáról a kisantant államokban, a békeszerződés igazságtalanságáról, amely egy „kulturáltabb" fajt részben alacsonyabb kultúra fennhatósága alá vetette; továbbá, hogy nincsen vagy a területen élő magyarok számához képest aránytalanul kevés magyar képviselő van a kisantant országok parlamentjeiben; a magyar nemzeti érzés bomlasztásáról és a magyar nemzeti emlékhelyek lerombolásáról, a magyarok bírósági ítélet nélküli bebörtönzéséről, és így tovább. Többnyire előre megjósolható, hogy elfogadják: a trianoni békeszerződés igazságtalan Magyarországgal. Emellett a magyarok a nyugati egyetemekkel korábban meglévő kapcsolataik helyreállítása jegyében az oxfordi diákokat meghívták egy kirándulásra a pesti egyetemre. Magyar szerzők írnak az *„Oxford Hungarian Review"*-be a magyar irodalomról, művészetekről, gazdasági és agrár kérdésekről, stb.

A liga tagjai igyekeznek szélesíteni a magyarbarátok körét, és a fenti módon tájékoztatják Nagy-Britanniában a közvéleményt, már amennyire az érdeklődik Magyarország és a magyarországi helyzet iránt. Az Oxfordi Liga igyekszik ha-

[150] Sir Walter Philimore (1845–1929) jogász, bíró, királyi tanácsos, a Lordok Házának tagja.

[151] Charles Wallace Alexander Napier Cochrane-Baillie, Lamington második bárója (1860–1940) brit politikus és gyarmati tisztségviselő.

[152] Charles Alfred Cripps, (1852–1841) Parmoor első bárója, brit konzervatív, majd munkapári politikus.

[153] Godfrey Rathbone Benson (1864–1945), Charnwood első bárója, brit liberális politikus, filantróp, tudós és író.

[154] George Godolphin Osborne (1862–1927), Leeds tizedik lordja, brit peer és konzervatív politikus.

sonló ligát alakítani a Cambridge-i egyetemen is, azonban a kisantant barátainak köszönhetően, különösen Seton Watson[155] professzornak hála, a magyarok eddigi igyekezete nem járt sikerrel, és nem is tűnik úgy, hogy kilátása lenne nagyobb sikerre.

Erről a ligáról, noha már tavaly év végén megalakult, semmi különöset nem lehetett olvasni a sajtóban, nem szerepel a nyilvánosságban, nem beszélnek róla, és a magyarok tevékenysége, minden jel szerint, egyelőre nem járt semmilyen komolyabb sikerrel. Azt sem kell feltételeznünk, hogy a magyarbarátok tevékenysége jelentős mértékben hatással lehet az egészséges és valós tényeken és érdekeken alapuló brit állami politikára. Bármennyire is így néz ki azonban, a magyar propagandát ebben az országban semmiképp nem szabad ignorálni. Ez a tevékenység, mint láthattuk, meglehetősen jó irányba halad, és nincs okunk feltételezni, hogy az itteni magyarbarátok megszűnnek érdeklődni Magyarország iránt, hacsak Magyarország maga nem tántorítja el őket. A magyar cél tehát egyelőre nem úgy néz ki, hogy teljes sikerrel jár, azonban az európai politikai helyzetben előálló alkalmas és kedvező időben ez a tevékenység megteremtheti és előkészítheti a terepet arra, hogy bizonyos magyar kérdések és Magyarországnak nyújtandó engedmények napirendre kerüljenek.

Angliában vannak olyan közéleti személyiségek is, akik Magyarországot olyannak látják, amilyen valójában, s ilyen értelemben nyilatkoznak és írnak róla. Ebben a tekintetben külön figyelmet érdemel a „Magyarország és a demokrácia"[156] címmel megjelent könyv. Ezt a munkát még nem volt módom kézbe venni, nem is olvastam, de amennyire tudom, Magyarország-ellenes, s a mű szerzője, Street[157] úr úgy véli, hogy az új Magyarország sem méltó a jóindulatra, mint ahogy a régi sem volt az.

Más európai államok is igyekeznek megszerezni Anglia rokonszenvét a maguk számára.

Ausztria, Magyarország és Bulgária a megmaradt rokonszenv alapján, míg az új államok, amelyek a világháború után alakultak, ezt a legelejéről kezdik megszervezni. Csehországnak különösen jó eredményei vannak ezen a téren, Lengyelországnak azonban igen szerény sikerei voltak egyelőre, lehet, hogy Franciaország miatt. Most azonban úgy tűnik, hogy lengyel oldalról nagyobb

[155] Robert William Seton-Watson (1879–1951) skót származású brit publicista, újságíró és történészprofesszor. A Brit Birodalom legnagyobb szaktekintélye kelet-európai kérdésekben a 20. század első felében. Az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlasztásának és a kelet-európai és balkáni nemzetállamok létrehozásának elkötelezett szószólója.

[156] *Hungary and Democracy*. T. Fischer Unwin, London 1923.

[157] Cecil John Charles Street (1884–1965) brit katonatiszt és író. Az első világháborúban propagandatiszt, az ír háborúban hírszerző tiszt, őrnagy. A háború után íróként kereste kenyerét, főleg detektívregényeket írt.

figyelmet szentelnek ennek. Ezt jelzi többek között lord Cavan[158] (a brit vezérkar főnöke) látogatása, és a lengyelek szándéka, hogy egy rövid időre Lengyelországba vigyék Hilton Young[159] urat – aki számunkra arról ismert, hogy 1914-ben a mi oldalunkon harcolt a háborúban – Lengyelország pénzügyi rendszerének megszervezésére.

24.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériumának távirata a budapesti követségének, melyben továbbítja a prágai követség katonai attaséjának jelentését a magyar külpolitikáról (1924. március 20.)

AJ 395-12-115
Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma
Politikai Osztály
Pov. Br. 2320
Belgrád, 1924. március 20.

A királyi követségnek
A Külügyminisztériumnak van szerencséje ismertetni prágai katonai attasénknak a magyar külpolitikáról készített jelentését, amely a következőképpen hangzik:

„A török–magyar szerződés. A szófiai magyar követ, Nemeskéri Kiss[160] január első napjaiban Angorában „barátsági szerződést" írt alá Törökországgal, magyar katonai személyiségek török katonai személyiségekkel találkoztak Szófiában. Azon dolgoznak, hogy katonai egyezményt kössenek, amelynek fő feladata összeveszejteni Kemal pasa[161] Törökországát Venizelosz[162] Görögországával,

[158] Frederick Lambart tábornagy, Cavan 10. earlje (1865–1946) 1922–1926 között a Brit Birodalmi Fővezérkar főnöke.

[159] Sir Edward Hilton Young (1879–1960) brit liberális, majd független, végül konzervatív politikus, pénzügyi szakértő és szakíró.

[160] Nemeskéri Kiss Sándor (1884–1958) 1921–1929 között szófiai magyar ügyvivő.

[161] Musztafa Kemal pasa, Atatürk, (1881–1938) a modern török állam megteremtője, 1923–1938 között a Török Köztársaság elnöke.

[162] Eleftheriosz Venizelosz (1864–1936) krétai liberális görög politikus, a 20. század első felének meghatározó görög politikusa, számos alkalommal az ország miniszterelnöke. Az első világháború után ő képviselte Görögországot a párizsi békekonferencián.

amely vita jelzés lehetne a bolgároknak Makedóniában, ami arra kényszerítené királyságunkat, hogy mozgósítson. Ez a tervezet, amit az egykori uralkodó, Ferdinánd[163] király dolgozott ki, előirányozza a török, bolgár, bajor és még az olasz együttműködést is.

A magyar legitimisták és Radić. Radić több alkalommal járt a bécsi magyar követségen. Kapcsolatba lépett a magyar legitimistákkal. Fogadta a magyar legitimista lap, a „Magyarország" munkatársát, és vele beszélt a horvát–magyar–szlovén konföderáció lehetőségéről.

Külföldi propaganda. a) Nemrég jelent meg Londonban Teleki gróf[164] könyve. A könyvben a magyar forradalomról van szó.[165] Dr. Nelky Jenő[166] mostanáig a budapesti magyar külügyminisztérium sajtóosztályának a vezetője lett kijelölve a londoni követség tanácsadójának. b) Carlo Avarna di Gualtieri[167] újságíró, a „*Corriera Italiano*" munkatársa állandó kapcsolatban áll az „Ébredő Magyarok" társaságával.

A régens kibékülése a Habsburgokkal. Habsburg József főherceg már több mint egy hónapja állandó résztvevője a Legfelső Haditanács valamennyi ülésének, mint tiszteletbeli főparancsnok és a magyar hadsereg Fővezérkarának tiszteletbeli parancsnoka. Kinevezéséről tavaly december 29-én döntöttek a Legfelső Haditanácsban, amely ülésen Horthy régens elnökölt. Ténylegesen még Nagy Pál[168] báró a főparancsnok, segítője pedig, mint a Vezérkar főnöke, Janky Kocsárd[169] tábornok. József főherceg mindkettejüknek segít. Úgy tűnik, hogy a magyar kormány és Károly fia, az ifjú Ottó gondviselője egyezséget kötött, amelyben a magyar kormány nem ismeri el, és nem létezőnek tekinti az antant határozatát, hogy a Habsburgokat megfosztják a trónjuktól. Ellenben Ottó jogát, mint Károly teljes jogú örököséét ünnepélyesen elismerték. Horthy ráállt arra, hogy átadja a hatalmat Ottónak, reményét fejezve ki, hogy a hatalmat az egész

[163] A Szász-Coburg Gotha házból való I. Ferdinánd (1861–1948) Bulgária fejedelme, majd 1908-tól 1918-ig királya. A világháború végén lemondott a trónról fia, Borisz javára, és csehszlovákiai birtokaira vonult vissza.

[164] Teleki Pál, volt miniszterelnök

[165] A szóban forgó munka valószínűleg *The Evolution of Hungary and its Place in European History*, amely azonban nem Londonban, hanem New Yorkban jelent meg a The Macmillan Company kiadásában 1923-ban.

[166] Dr. Nelky Jenő (1884–?) 1919-től a külügyminisztérium sajtóosztályának és politikai hírszerző osztályának munkatársa majd vezetője, 1924–1930 között a londoni magyar követség tanácsadója.

[167] Carlo Avarna di Gualtieri, fasiszta párthoz kötődő olasz újságíró, fontosabb művei közé tartozik az 1925-ben megjelent *Il Fascismo*, életrajzi adatait nem sikerült fellelni.

[168] Nagy Pál (1864–1927) gyalogsági tábornok 1922 és 1925 között a Magyar Királyi Honvédség főparancsnoka.

[169] Vitéz bulcsi Janky Kocsárd (1868–1954) honvédségi lovassági tábornok, 1925–1930 között a Magyar Királyi Honvédség főparancsnoka.

megszentelt Magyarország felett a legitim uralkodónak adhatja át. Ez egyszerűen és világosan kibékülés Horthy és a Habsburgok között.[170]

Prónay-per. Ebből a perből leginkább a következőket lehetett megállapítani:

1.) Prónay mindig is a hadsereg aktív tisztjének számított (ezt a Haditanács jelentette ki).

2.) A Burgenlandban működő bandákat a magyar kormány segítségével szervezték meg, amely utasításokkal látta el őket.

3). Ezeket a bandákat mindaddig nem vonták ki, amíg a kisantant nem fenyegette meg őket, és

4.) végezetül, hogy Prónay elismerte: tisztjei ahelyett, hogy a népet védelmezték volna, ami a kötelességük volt, raboltak és fosztogattak."

25.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság budapesti követségének beszámolója az optáns kérdés alakulásáról és a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságba optáltak, illeve optálásra jelentkezett magyarországi délszlávok létszámáról (1924. április 2.)

AJ. 14
Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Magyarországi Követsége
Pov. Br. 348.
A magyarországi optánskérdés
Budapest, 1924. április 2.
Dr. M. Ninčić külügyminiszter úrnak

Miniszter Úr,

A pravoszláv népesség a mai Magyarországon túlnyomórészt három területen él: a Duna mentén, Pesttől északra és délre; Baranya magyarországi részén; a Duna bal partján Bajától kezdve keletre Szeged környékéig.

A helységek, lakosság és háztartások száma a legilletékesebb hatóságok statisztikái szerint eltérő.

[170] Ez a hír a Habsburgok és a magyar politikai vezetés közötti megállapodásról, a hatalom átadásáról egyike annak a nem csekély számú tévedésnek a jelentésekben, amelyek szöges ellentétben álltak a valósággal: Horthynak és Bethlennek ugyanis a korszakban soha nem volt szándéka átadni a hatalmat sem Ottónak, sem a Habsburg család bármelyik tagjának, még ha időnként meglebegtették is ennek lehetőségét.

A magyar állami statisztika 22 000 lelket számolt össze. A budai püspökségben 1920 decemberében 60-64 települést jegyzett fel, a lakosság száma pedig 18.813-tól 19.216-ig változik, a háztartások száma e második, kedvezőbb szám szerint 3.376. Ebben a statisztikában az elsőben a 60 településből 15 település van, ahol a pravoszláv szerbek száma 50 fő alatti, a másodikban, a 64 települést feljegyzőben pedig 19 ilyen település [található]. Mindkettőbe 4 olyan település került, amelyben 50-nél több, de 100-nál kevesebb lélek élt.

Következésképpen biztosra lehet venni, hogy mintegy 40 település van, ahol összesen mintegy 17 000 pravoszláv szerb él háromezer háztartásban, ami alapján háztartásonként 5,6 személy van.

Ezekből a csoportokból területi kiterjedését tekintve a legnagyobb a baranyai. Ott 21 település van körülbelül 6000 személlyel. A legkompaktabb a Szeged körüli terület, ahol 5 faluban mintegy 7000 lélek él.

Mihelyt megtörtént az egyesülés,[171] megkezdődött az akció e lakosság körében az optálásra. 1923 végéig ezen a követségen a mi állampolgárságunkért 3.205 család jelentkezett 8.176 lélekkel (ez Baranyából 1.717 család 3.724 fővel, Magyarország többi részéből 1.488 család 4.452 lélekkel).

Ebből a számból ugyanebben az időszakban országunkba kiköltözött 816 család, körülbelül 1900 lélek (éspedig Baranyából 75 család 197 fővel, Magyarország más részeiből 741 család körülbelül 1700 fővel).

A követség ezen utolsó számaiból, amelyek kétségtelenül pontosak, két dolog látszik: az, hogy a püspökség statisztikájában a „háztartásba" 2,5 „családot" kell számolni, és egy családba 2,5 lelket.

Az 1923. július 19-i egyezmény szerint mind nekünk, mind a magyaroknak meg kell engednünk a száműzötteknek és a menekülteknek, hogy jöjjenek és átvigyék az ingóságaikat. A mi részünkről körülbelül 900 családfő jelentkezett. Ha figyelembe vesszük, hogy ez valójában 700 család, és ha figyelembe vesszük, hogy a bajai-szegedi körzetből mintegy 300 család vonult ki a katonaságunkkal, akkor azt jelenti, hogy a kitelepültekhez kell még 1000 családot számítani, körülbelül 2500 fővel.

Ezek szerint az országunkba kitelepült szerb pravoszlávok száma 1923 végéig 1.816 család lenne 4.400 lélekkel.

Vagyis 750 háztartás 4.440 lélekkel, ami azt jelenti, hogy a magyarországi pravoszláv lakosságunk ¼ része.

[171] A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság megalakulás 1918. december 1-jén.

II.

Ami a baranyai és a bajai körzet katolikus vallású szerbjeit illeti (bunyevácok és sokácok) eddig 250 család optált 625 fővel mintegy 40 faluból, a teljes szám ezekben a körzetekben 30 000 körül van.

Közülük 1923 végéig 24 család költözött ki 76 személlyel.

III.

A fent említett 816 családból Battonyánál (gyakorlatilag a szerb–magyar–román hármashatárnál) nagyobb csoportokban körülbelül 350 család költözött át Ovčje polje-ra[172], akik közül néhány tucat család elhagyta Ovčije polje-t és most Futaknál[173] vannak, ahol túlnyomórészt felesbirtokosként dolgoznak. Emellett nagyobb csoportokban mintegy 100 család költözött a beljei állami birtokra, mégpedig a legszegényebbek Pest környékéről és Baranyából. Ezek az emberek az „állandó munkáért és természetbeni járandóságért" érkeztek Beljére. Végül 17 család költözött a Pest melletti Bátáról (Százhalombatta, Fejér vármegye) 1923 végén Uzdinba, Bánátba, ahol a földreformért felelős minisztériumtól ingyen földet kaptak. A többiek kisebb csoportokban vagy egyénileg költöztek ki, és kisebb részük kért közvetlenül a földreformért felelős minisztériumtól földet (főleg a Szerémségben, Vukovár közelében) egyeseket pedig a szabadkai vasúti igazgatóság alkalmazta. Ezeknek az egyénileg kiköltözőknek a többsége a saját költségére költözött Királyságunkba, ahol elcserélték földjüket vagy földet vettek.

IV.

E 470, csoportokban költöztetett család költöztetésének költségét a követség a földreformért felelős minisztériumtól kapott hitelből fizette. 1923 elején a követség erre a célra 20 000 francia frankot kapott, majd valamivel később 250 000 dinárt, és az 1923-as év végén 100 000 dinárt. Ezt a pénzt magyar koronában kapta meg. Az első két hitelt már felhasználták, amiről már tájékoztatva lett a Külügyminisztérium; a harmadik, 100 000 dináros hitel, amely 20, 833.333,33 magyar korona, javarészt szintén felhasználásra került, úgy hogy csak 7.000.000 korona maradt.

Az optánsok elszállítása Battonyáról vasúton történt, és a magyar területen felmerülő költségeket a követség fedezte a földreformért felelős minisztériumtól

[172] Tájegység a mai Macedóniában.
[173] Futak (szerbül Futog) település a Dél-Bácskában, Újvidéktől 10 kilométerre, nyugatra.

kapott hitelből, míg a mi területünkön való szállításhoz követségünk a földreformért felelős minisztériumtól kapott utalványokat adott ki.

A Pest környéki optánsok uszályokkal költöztek, és követségünk a szállítási költségeket a mi hajózási társaságunknak fizette, szintén a földreformért felelős minisztériumtól kapott hitelből.

V.

1923 végén folytatódik a kiköltöztetési akció.

1923. december 8-i 1931-es számú bizalmas levelében Milojević követ úr írásban erősítette meg a földreformért felelős miniszter úrnak, hogy alelnöke, Stanković[174] úr 10 418 kataszteri hold földet bocsátott a rendelkezésére „a magyarországi szerb optánsok részére".

A földreformért felelős miniszter úr 1923. december 13-i 168-as számú bizalmas levelében tájékoztatta a követet, hogy neki csak 350 család részére van földje.

1923. december 28-án kelt 2066. számú bizalmas levelében Milojević követ úr tájékoztatta a földreformért felelős miniszter urat, hogy elkészítette az 1470 család, 4.811 fő beosztását a 10. 481 kataszteri holdra "amely a magyarországi szerb optánsok rendelkezésére lett bocsátva". Ebbe az elosztásba a dunai és a bajai-szegedi csoportok kerültek, a baranyaiak nélkül.

A földreformért felelős miniszter úr január 10-én, a 127-es számú bizalmas levelében válaszolt, hogy neki erre a célra 7. 356 kataszteri hold áll a rendelkezésére, a családok számát illetően rámutatva, hogy csak a nagybecskereki megyei földreform osztályon lehet körülbelül 170 családot elhelyezni.

Milojević követ úr 1924. január 22-i, 33. számú bizalmas levelében tájékoztatta a földreformért felelős miniszter urat, hogy: a pravoszláv papokkal történő egyeztetés alapján elosztotta a 7. 356 kat. hold földet 1.051 család, 3.528 fő között; név szerint osztotta ki a földet azon elv alapján, hogy gyerek nélküli család 5 holdat, minden gyerek után még két holdat, maximum 10 holdat kap; erről írást adott az optánsoknak a saját aláírásával, azzal az ígérettel, hogy bekerül a földjük a telekkönyvekbe, és elrendelte, hogy „a meghatározott határidőn belül" költözzenek. Másnap, január 24-én a követ úr elutazott új állomáshelyére, Bécsbe.

Új követként 1924. március 3-án és 8-án feltett kérdésemre, hogy vajon a földreformért felelős miniszter úr elfogadta-e a földnek ezt a felosztását, miután az optánsok arról tájékoztatnak, hogy a helyi földosztó szervek nem ismerik el, és mikor van ez a „meghatározott határidő" a föld elfoglalására, a földreformért felelős miniszter úr 1924. március 11-i 96. számú bizalmas levelében válaszolt: nem

[174] Dr. Svetozar Stanković, életrajzi adatait nem sikerült kideríteni.

hagyja jóvá az elosztást, amelyet az előző követ végzett, s hogy mintegy 7 000 kataszteri holdja van körülbelül 800 család részére, s az illetékes földosztó hivatalok határozzák meg, ki, hol és mennyi földet fog kapni, amikor átköltöznek és jelentkeznek náluk; hogy legkésőbb folyó év április 1-jéig küldjék át a kiköltözőket, mert különben ezen határidő lejárta után a földet erre a gazdasági évre művelésbe adják a mezőgazdasági közösségeknek és földműves szövetkezeteknek.

Megismertetve a pesti és a pécsi konzulokat a földosztásért felelős miniszter úr ezen válaszával, alulírott azt a feladatot hagyta nekik, hogy hajtsák végre az átköltöztetést (a másodiknak a folyó év január 22-i elosztásból kimaradt 46 családot kellett küldenie), segítség gyanánt a rendelkezésükre bocsátotta a saját személyzetét és a maradék összeget, 7.151.158, 33 magyar koronát a korábban említett, januárban Milojević követ úrnak jóváhagyott hitelből, továbbá a szükséges menetjegyeket és vasúti utalványokat.

Az optánsoknak jogi segítségnyújtás céljából a nép közé kiküldött tisztviselők jelentették, hogy április 1-ig 224 család, 678 fő fog kiköltözni.

Ami a többi optánst illeti, azok részére, akik ezen határidő után költöznének ki, a földreformért felelős miniszter úr folyó év március 31-i 56. számú bizalmas levelében, az alulírott kérésére biztosított földet, azzal, hogy csak a fele jövedelmét tarthatják meg, a másik fele pedig azoké az agrárközösségeké, amelyek elvégzik a vetést. A gazdasági év kezdetétől, azaz ősztől és a következő év tavaszától az ügyet a meg nem érkezettek részére ismét rendezni kell.

VI.

A technikai nehézségek ezen a téren általánosságban a következők.

1. Az optálás kérdése: hogyan kell azt egyáltalán végrehajtani, és főleg, hogy miként a szerb–magyar nemzetközi viszonylatban.

Mind mi, mind a magyarok rendelkeznek saját előírásokkal, azaz mindkét kormány közzé tett rendeleteket (a miénk 1920. november 25-én és 1921. augusztus 30-án, Magyarország 1921. szeptember 28-án[175] és 1921. október 7-én[176] illetve 14-én[177]), amelyek hasonlóak: mindkét kormány fenntartja magának a határozathozatal jogát az optánsok elbocsátására és fogadására; az opciót mindkét

[175] 6.500. M. E. sz. rendelet A trianoni békeszerződésben foglalt állampolgársági rendelkezéseknek ismertetéséről és végrehajtásáról

[176] 84.143. B. M. sz. A trianoni békeszerződésben foglalt állampolgársági rendelkezések tárgyában kiadott 69.500/1921. B. M. számú körrendeleti utasítás kiegészítéséről

[177] 90.100. B. M. sz. A trianoni békeszerződésben foglalt állampolgársági rendelkezések végrehajtása tárgyában kibocsátott 6.500/1921. M. E. számú kormányrendelet 19.§-ában megállapított „Igazolvány" kiállítása körüli eljárásról

esetben ahhoz a hivatalhoz kell benyújtani, amelynek területén vannak, függetlenül attól, hogy mit fog szólni az optáló állam.

Ha valamelyik kormány nem tartja be a saját rendeletét, vagyis nem hoz határozatot a benyújtott opciókról, akkor a vita elkerülhetetlen.

Ha az opciót ahhoz az államhoz nyújtják be, amelynek javára optálni szeretnének, márpedig ezt mindkét fél rendelkezése követeli, ugyancsak elkerülhetetlen a vita.

Igaz, mindkét fél rendelkezései előirányozták, hogy azzal az állammal, amelyet elhagynak, közlik az optálásra jelentkezők listáját, de vajon elfogadja-e a másik ezt az opciót? Saját önálló rendeletei alapján kötelessége kiadni a végzést, de ha nem adja ki, a vita ismét itt van.

Ezeket a vitákat tehát szükséges előzetesen megoldani, mert ellenkező esetben kedvezőtlenül fogják befolyásolni a kiköltözést.

Az optálási jog határideje hat hónap volt, 1921. július 26-ától számítva. Nyilvánvaló, hogy addig nem volt lehetséges az optálásra vonatkozó eljárást lefolytatni, még az önálló rendeletekkel sem. Ennél fogva a követség még most is kap optálási kérelmeket, amelyeket, amennyiben az optáns kiköltözik, korábbi dátumozással jelent a magyar hatóságoknak. Így az optáns kiköltözése pillanatáig magyar állampolgár marad, és ezzel védve van a lehetséges zaklatásoktól. Ilyen módon folytatták és folytatják a dunai és a bajai-szegedi körzet kitelepülői esetében is. Azonban egy szerencsétlen eljárási eset következtében, amiről a pécsi konzul írásban jelentette ki, hogy arra szóbeli felhatalmazása volt a követünktől, Milojević úrtól, a baranyai körzetben nagyon veszélyes és kellemetlen helyzet állt elő. Konzulunk ugyanis az optálás alapján mind az 1967 családot 4349 fővel a mi állampolgárainkként jelentette be a magyar hatóságoknak. Közülük, mint fentebb mondottuk, mindössze 99 család, 273 fő költözött át, beleértve a katolikus vallású szerbeket is, a maradék pedig azok a földművesek, akik Magyarországon élnek, de a mi állampolgáraink. Miután a magyar hatóságok ebben a kérdésben még nem jártak el a rendeleteiknek megfelelően, és nem hoztak döntést, ennél fogva jelenleg nem lehet tudni, hogy kinek az állampolgárai is valójában. Ezeknek a bejelentéseknek nem kell, hogy bármilyen jogi érvényük legyen, miután mind az önálló rendelkezések, mind a trianoni szerződés által előírt határidők után történtek. A magyar hatóságok ezeket a személyeket hol a mi állampolgárainkként, hol pedig a sajátjukként kezelik.

Ezek az ügyek ugyancsak elveszik vértestvéreink kedvét az optálástól és a kiköltözéstől, ezért ezeket is szükséges a mi érdekeinknek megfelelően rendezni.

2. Az optánsok ingóságai kiszállításának kérdése a kiköltözéskor.

A magyar rendelkezések ebben a kérdésben a következők: a háztartási felszerelés számára a községi hatóságok bizonylata és vízuma szükséges a vám és határőrségi szervek felé. Az élelmiszerre a Közélelmezési Minisztérium en-

gedélye, míg az állatok részére a Mezőgazdasági Minisztérium engedélye kell. A gépek és szerszámok esetében pedig a Pénzügyminisztérium hozzájárulása. Mindezen engedélyeknek magyar nyelvűeknek, és konzuli-diplomáciai szerveink által hitelesítettnek kell lenniük.

Egyértelmű, hogy ez az eljárás megnehezíti, ha ugyan nem lehetetlenné teszi a kiköltözést.

A mi itteni szerveink igyekeztek orvosolni ezeket a kellemetlenségeket oly módon, hogy kirendelték a követségi és a konzulátusi tisztviselőiket azokba a helységekbe, ahol az optánsok élnek. Ez azonban újabb kellemetlenségek alapja volt Magyarországgal, és mint az könnyen elképzelhető, a magyar kormány bizalmatlanul tekintett ezekre a kiküldöttekre, a lakosságra pedig még inkább.

Vagyis ezt az ügyet is Magyarországgal egyetértésben kell rendezni.

3. Az eladott javakért kapott pénz kivitele.

Jelenleg mindenféle tilalom teszi ezt a kérdést nagyon fontossá. Még komolyabbá válik ez év februárja óta, amikor a magyar korona szörnyű gyorsasággal száguld a megsemmisülése felé.

Követségünk úgy játszotta ki a pénz kivitelét tiltó előírások szigorúságát, hogy az optánsoktól kapott összeget egyszerűen adóból származó bevételnek tűntette fel.

Nyilvánvaló, hogy ezt a praktikát nem lehet tovább folytatni államunk tekintélyének sérülése nélkül, sem pedig az optánsok érdekeinek sérülése nélkül, amennyiben valóban segíteni akarjuk népünket a kiköltözésében.

Az, hogy milyen összegekről van szó, jól látszik a következő számokból:

a) a kiköltözési akció kezdetétől 1923. december 31-ig 790.840.300 magyar korona és 185.439,79 dinár,

b) 1924. január 1-től 1924. március 7-ig 1.187.061.085 magyar korona,

c) 1924. március 7-től 1924. április 1-ig 1.633.083.000 magyar koron,

vagyis dinárban kifejezve folyó év január elseje és április 1. között több mint 3 millió dinár.

Alulírott folyó év március 5-én megkapta a magyar hatóságok beleegyezését, hogy optáns pénzként 5 milliárd magyar koronát lehet küldeni Magyarországról, amelyből 1 milliárdot készpénzben, 4 milliárdot pedig Nemzeti Bankunk közreműködésével.

Miután ez természetesen a magyar kormány egyoldalú rendelkezése, és ennél fogva bármikor, akár a számunkra legkedvezőtlenebb pillanatban visszavonható, ezt a kérdést is nemzetközi egyezmény formájában kell rendezni.

4. Az optánsoktól eltulajdonított ingatlanok kérdése.

Ez a kérdés mindig nagy jelentőségű optánsaink számára, akik valamennyien földművesek, és többnyire kisbirtokosok. Különösen fontos abban az esetben, ha nagyobb számú család költözik egy faluból vagy vidékről.

A trianoni szerződés szerint az optánsok kiköltözését 1921. július 26-tól számított egy éven belül kellett lebonyolítani. Miután ezt nem volt lehetséges végrehajtani, a két állam közötti 1923. március 17-i megállapodással ezt meghosszabbították 1926. július 26-ig. Ámbár a trianoni szerződés szerint az optánsnak ezt követően is bármeddig jogában áll megtartani ingatlanát abban az országban, amelyet elhagyott, ez a jog a mi optánsaink szempontjából a fentebb említettek miatt nem bír tényleges haszonnal. A mi optánsunk tehát el kívánja adni vagy el akarja cserélni a földjét. Miután így állnak a dolgok, és mert meghatározott időn belül el kell hagynia addigi hazáját, természetes, hogy birtoka teljesen elértéktelenedhet. Ez a bizonytalanság az, ami megakadályozza abban, hogy az optálást és az elköltözést válassza.

Nagyon fontos ezért, hogy megfelelő módon biztosítva legyen részére birtokának valódi ellenértéke, amennyiben elköltözik.

Nemzeti ügyünk érdeke, hogy ezt mielőbb elérjük.

5. Optánsaink úti okmányainak kérdése, akik elköltözésük előtt szeretnék megtekinteni azt a földet, ahová költöznek, vagy pedig felépíteni szálláshelyüket ott, ahová érkeznek.

Ez szintén nagyfontosságú ügy. Ugyanis ebben a korban, amikor Közép-Európa államai, okkal vagy ok nélkül, kölcsönösen gyanakszanak egymásra, s ahol a represszáliákra hivatkozva azon vannak, hogy a minimumra csökkentsék az emberek nemzetközi mozgását, a mi két országunk nehezen ad ki úti okmányokat.

Miután a mi optánsainknak végleges kiköltözésükig magyar állampolgároknak kell maradniuk, ezen utazásaikhoz magyar útlevéllel kell rendelkezniük. Szemmel látható azonban, hogy azt nem kapják meg, s ez idézi elő az említett kérdést.

Igaz, hogy ez idáig szerveink megkerülték ezt a problémát azzal, hogy úgynevezett pasavant[178] állítottak ki. Amennyiben a pasavan birtokosa észrevétlenül távozott, és nem fizettették meg vele a magyar hatóságok a törvényben előírt vízumot, akkor nehézségei támadtak a visszautazásakor, mert a pasavant a mi hatóságaink állították ki. Ilyenkor különböző lehetőségek álltak elő: az útlevél illetékének megfizetése, ami igen magas, különösen a parasztok számára, vagy visszatérésük elutasítása, vagy visszaengedik, de a magyar hatóságok és polgárok mint külföldi ügynököt üldözik stb. Ami a lényeg, hogy ez a helyzet ebben a kérdésben semmiképpen sem erősíti a kiköltözés és optálás iránti hajlandóságot. Ez az egész ügy a kiköltözés és az optálás körül a csempészés megalázó színében tűnteti fel azt.

Ezt a helyzetet is mielőbb orvosolni kell.

[178] Pasavan: útilap

6. Ezeket követik a tisztán ránk tartozó ügyek, az optálás és az átköltözés tekintetében mutatott hozzáállásunk.

Elsősorban arra gondolok, hogy milyen csatornákon keresztül tájékoztatjuk a népet az optálásról és a kiköltözésről.

Nemzetünk Magyarországon fej nélkül maradt, abban az értelemben, hogy nem rendelkezik független vezetőkkel. A pravoszláv szerbeknek megmaradt az egyházi szervezete és püspöksége, ez igaz. Azonban az ilyen jellegű mozgalomra, amilyen az optálás és átköltözés, ez a szervezet több szempontból sem alkalmas. A legfontosabb, hogy ennek a feladatnak a bonyolításával ez a szervezet saját magyar hatóságai előtt kompromittálódik. Másfelől a vágyak megvalósulásának elmaradása miatt adódik ennek a valójában hazaszerető szervezetnek a meggyanúsítása a nemzeti elkötelezettségét illetően. Akkor pedig az, hogy magát felmentse a gyanú alól, hajlamos túlzásokba esni. Úgy vélem, így történt az, hogy mindig több volt a kiköltözésre jelentkező, mint ahányan valóban el akartak menni, és ahányan végül ténylegesen elköltöztek.

A Pest környéki és Baja környéki, meg a bajai katolikus szerbek – 40 falu [...][179]

26.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériumának távirata a bukaresti követségre, melyben továbbítja a budapesti követség katonai attaséjának jelentését a magyarországi politikai helyzetről a népszövetségi kölcsön megszerzése után (1924. május 15.)

AJ 395-12-115
Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma
Pov. Br. 4157
Belgrád, 1924. május 15.

A bukaresti királyi követségre,
Budapesti katonai attasénk folyó év április 3-án a következő jelentést juttatta el a Fővezérkarnak:

[179] A további részek hiányoznak.

„Magyarország külpolitikai tevékenysége a kölcsön[180] megszerzésére jórészt befejeződött. Miután a kormánynak igen heves ellenzéke van, mostanra gyakorlatilag az egész politikai élet arra szűkült le, hogy a parlamentben életbe léptessék a pénzügyi–gazdasági helyzet szanálását. Ily módon a politikai aktivitás a külpolitikáról a belpolitikára helyeződött át. Mégis szembetűnő a külpolitikai területen zajló tevékenység, a különböző kereskedelmi és más konvenciók kidolgozása a szomszédos országokkal, ami kétségtelenül enyhíti, legalább ideiglenesen, az eddigi feszült kapcsolatokat.

Az országban az ellenzék kitartóan támadja a kormányt a kölcsön vitája kapcsán, amivel energiát és időt von el más ügyektől. A szocialista jellegű pártok azért támadják, mert nem fordít gondot a munkásság helyzetére, hogy a politikai szabadságjogok még mindig meg vannak nyirbálva, hogy az országban nincs igazságosság, s hogy nem lépnek fel a kellő szigorral az „ébredő magyarok" kilengéseivel szemben, és így tovább. A fajvédők pedig azért támadják, mert a kölcsönt a magyar nemzet szuverenitásának csorbítása árán vette fel.

A szanálási törvény bírálatára igen nagyszámú felszólaló jelentkezett. A kormány tagjai gyakori válaszadásra kényszerülnek, ami jelentős mértékben lassítja a kormány és a parlament munkáját.

Amennyiben ezekhez a belpolitikai pártviszonyokhoz hozzávesszük az ország nehéz pénzügyi helyzetét, ami függőségbe hozza a külföldi országoktól, akkor könnyen belátható, hogy Magyarország jelenleg akadályozva van az aktív külpolitika folytatásában. Ez nekünk, katonák számára nagyon fontos, és minden jel szerint nem kell arra számítanunk, hogy Magyarország idén tavasszal vagy nyáron valamilyen katonai akcióval számol, akár önállóan vagy másokkal közösen.

Hírszerző szolgálatunk munkáját jelentősen nehezítette az a tény, hogy a kormány csökkentette tevékenységét a katonai előkészületek terén, és szigorúbb elővigyázatossági rendszabályokat léptettek életbe, hogy elhárítsanak minden akadályt, ami kompromittálhatta volna a kölcsön megszerzését.

Összegezve: hacsak nem kínálkozik valami rendkívül kedvező alkalom, a magyarok idén tavasszal nyugton maradnak."

A Külügyminisztériumnak van szerencséje a fentieket tájékoztatásul közölni a királyi követséggel.

Olvashatatlan aláírás

---

[180] A népszövetségi kölcsönről van szó.

27.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság budapesti követségének beszámolója a trianoni békeszerződés katonai rendelkezéseinek be(nem)tartásáról (1924. június 12.)

AJ 341-2
Magyarországi királyi követség
Szigorúan bizalmas
1924. június 12.

Dr. Momčilo Ninčić külügyminiszter úrnak, Belgrád

Miniszter Úr,

Folyó év március 25-i szigorúan bizalmas jelentésemben volt szerencsém beszámolni Önnek, mennyire hajtja végre Magyarország a trianoni békeszerződés katonai rendelkezéseit.

Mint megtudtam, Anglia javasolta a Népszövetség Tanácsában, hogy a trianoni békeszerződés 143-as cikkelye[181] alapján készítsenek erről egy felmérést. A javaslatról júliusban fog dönteni a Tanács. Van szerencsém kiegészítésként küldeni ezeket az adatokat is. Megjegyzem, hogy valamennyi adat, amelyet az említett jelentésemben megadtam, továbbra is teljesen helytálló.

Győrben az ellenőrző bizottság felfedezte és megállapította páncélozott gépkocsik gyártását. Erősen gyanítható tankok gyártása is.

Törökszentmiklóson, Szolnok közelében az ellenőrző bizottságot megakadályozták egy erődítmény átvizsgálásában, amelyben fegyvert rejtegettek. A bizottság azonban a távolból nézve megállapította, hogy az erődítményt kiürítik.

Hajmáskéren az ellenőrző bizottság talált egy nagyobb kapacitású, elektromos üzemeltetésű állami üzemet.

Az ellenőrző bizottság továbbá valamelyik nap megállapította a tartalékos tisztikar megfiatalítását az egyetemisták köréből.

Egyik nap az ellenőrző bizottság altisztképző iskola létezését állapította meg.

[181] „Magyarország kötelezi magát, hogy mindaddig, amíg a jelen Szerződés hatályban van, aláveti magát minden olyan vizsgálatnak, amelyet a Nemzetek Szövetségének Tanácsa szótöbbséggel szükségesnek ítél." *Sorsdöntések* i. m. 191.

Az ellenőrző bizottság valamelyik nap megállapította a sorkötelesek időszakos behívását. Az ellenőrző bizottságban a francia misszió vezetőjének feltételezése az, hogy évente négy alkalommal végzik ennek az engedélyezett létszámnak (17 500) a behívását, amely eltávozáson van, azaz évente mintegy 70 000 embert soroznak be, ami úgyszólván a teljes lakosság 10%-a.

Mindezek az adatok alátámasztják azt a nézetet, amit előterjesztettem a korábbi levelemben, hogy Magyarország ebben a tekintetben nem alkalmazkodik a trianoni békeszerződéshez.

A Szövetséges Ellenőrző Bizottság ebben a tekintetben most nagyon jól el van látva [adatokkal], és eltökélten igyekszik a szerződést végrehajtatni. Úgy véli, amennyiben Magyarországot kényszerítenék a trianoni szerződés rendelkezéseinek szigorú betartására, a bizottságnak az országon belüli szabad közlekedése, valamint az adminisztrációba való betekintése tekintetében, az Magyarország számára még sokkal több kellemetlen dolgot találna. A napokban az ellenőrző bizottság a szövetségesek haditanácsához fordult, és ismételten kérte tőle, hogy adja vissza és erősítse meg felhatalmazását a magyar kormánynál. Emiatt van az ellenőrző bizottság állandó vitában a magyar kormánnyal, olyannyira, hogy a kormány a bizottság egyik tagjának (francia őrnagy) sofőrjét majdnem kitiltotta, és az az incidens, ami miatt az egész ellenőrző bizottság fellépett, még mindig nem került le a napirendről.

Emiatt úgy vélem, hogy azt a felmérést, amelyet a Népszövetség Tanácsa elhatároz, semmiképpen sem szabad az ellenőrző bizottság jelenlegi tagjai nélkül végrehajtani. Azon kell igyekezni, hogy a bizottság vagy testületként kerüljön be a Népszövetség ankétjába, vagy tagjait egyénileg vonják be a felmérésbe. Bármilyen más felmérő biztosok a felmérést számunkra rossz irányba vinnék el, amit az ellenőrző bizottságnak, mint fölösleges testületnek a feloszlatása követne. Hasznos lenne azonban, nagyon is hasznos, hogy az ellenőrző bizottság bármilyen formában és bármilyen hatáskörrel még fennmaradjon. Mert ha megszüntetik ezt az ellenőrző bizottságot, bármilyen legyen is az, semmi sem tarthatja vissza Magyarországot a fegyverkezéstől. A pénzügyi ellenőrzés, amely maradna, nem lenne elég hatékony erre a célra.

Ha nem sikerül elérni a fent említetteket, vagy legalább azt, hogy az ankét bizottságba szigorúan semleges személyek kerüljenek be, akik hallgatnak majd az ellenőrző bizottság és a kisantant képviselők kezdeményezéseire, akkor minden áron azon kell dolgozni, hogy most meghiúsuljon a népszövetségi felmérés. Ennek alátámasztása az lehet, hogy már létezik az ellenőrző bizottság, mint a Nagykövetek Konferenciájának a szerve, s az elegendő tekintély a kormányok, a világ közvéleménye, stb. számára.

Mindenesetre pesti katonai attasénknak, Živko Stanisavljević[182] ezredes úrnak mint szakértőnek mindenképpen ott kell lennie a népszövetségi képviselőnk mellett, amikor erről a kérdésről döntenek.

Fogadja Miniszter Úr nagyrabecsülésemet

Tih(omir). A. Popović[183], követ

28.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság budapesti követségének beszámolója a magyar–szovjet diplomáciai kapcsolatfelvételről szóló magyar sajtóvisszhangról (1924. szeptember 24.)

AJ 341-F4
Magyarországi követség — Másolat
Pov. Broj. 1262.
Budapest, 1924. szeptember 24.

Miniszter Úr,

A kormány még nem publikálta a Szovjettel kötött egyezményt, és nem adott semmilyen tájékoztatást róla, nem számítva egy rövid nyilatkozatot, miszerint diplomáciai és gazdasági egyezményt kötöttek. Az újságok is hallgatnak, kivéve az ellenzéki lapokat, az ébredő magyarok szócsövét, a *„Magyarság"*-ot és az úgynevezett jobboldali radikálisok lapját, a *„Szózat"*-ot, amelyek ezt ellenzik, és a *„Pester Lloyd"*-ot, amely védi a kormányt bizonyos támadásoktól, amelyek meg sem jelentek még a nyilvánosság előtt. Az összes többi lap a kérdésről szóló csenevész hírek regisztrálására szorítkozik.

Ismeretes, hogy az ébredő magyarok és Wolff klerikálisai, mindketten főleg antiszemita nézeteik miatt, a Szovjettel való diplomáciai kapcsolatfelvétel ellen fognak szavazni, amennyiben az ügy a parlament elé kerül ratifikálásra, amire a hivatalos körök állítása szerint sor fog kerülni.

[182] Živko Stanisavljević (1883–1973) szerb katonatiszt, az első világháborúban a Šumadija-hadosztály vezérkari főnöke, az 1920-as években budapesti katonai attasé, majd 1925 decemberétől a vezérkar hírszerzési osztályának a vezetője.

[183] Tihomir A. Popović (?–?) szerb diplomata, 1924–1927 között a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság budapesti követe.

A magyar–szovjet kapcsolatok rendezésének kérdése régi történet. A tárgyalások már tavaly elkezdődtek. A magyarok csak gazdasági egyezményt szerettek volna. A szovjetek azonban, mint mindenütt, második helyen diplomáciai egyezményt is, természetesen a szovjet kereskedelmi missziók elismerése és fogadása mellett, mint ahogy például Csehországban történt. A magyarok elutasították ezt. Most azonban nehezebb feltételt fogadtak el: a szovjet diplomáciai kirendeltség elismerését, amely feltétel a „de jure" elismerést jelenti.

A kormány érvei e politika mellett, amelyeket hivatalos személyektől a *Pester Lloyd*-ban lehet olvasni, a következők:

Egy kis ország nem fordíthat hátat egy nagy országnak, és nem tekintheti nem létezőnek annak kormányát, különösen akkor nem, amikor nincs olyan helyzetben, amilyenben lennie kellene. Ha megtehette ezt Anglia, Olaszország és Németország, s Franciaország is erre készül, a mindmáig ki nem fizetett adósságokból származó kára stb. ellenére, akkor ezt Magyarország is megteheti. S neki különösen meg kell tennie, mert még ezek a trianoni szerződésben megvont és elismert határai sincsenek biztonságban a mohó szomszédjaitól, ezért szükséges biztosítania magát; továbbá kereskedelmi és ipari érdekei is ezt követelik, valamint azért, mert a Szovjet elismerése valójában már a breszt-litovszki szerződésben eldőlt, amelyben az akkori uralkodó, Károly elismerte a Szovjetet.

Úgy vélem, hogy Bethlen úr ez alkalommal csak hű maradt politikájához, amely arra irányul, hogy elnyerje a nyugati demokráciák, illetve vezetői jóindulatát, ebben az esetben MacDonaldét és Herriot-ét[184], de különösen az elsőét.

Ez volt a célja akkor is, amikor Genfbe utazott, és találkozott ezzel a vezetővel.

E cél érdekében, amelyet, ahogy gondolja, nem lehet másként elérni, mint úgynevezett balra mozdulással és a liberális elem beemelésével a kormányzásba, s Magyarországon a Szovjettel való kapcsolatot ilyen jelenségnek tartják, Bethlen úr arra kényszerült, hogy felbátorítson egy sor békétlen, nacionalista megmozdulást, amelyek jól esnek a reakciós és konzervatív elemeknek, akiknek élén Magyarországon a nemesség és a tisztikar áll.

A Berzeviczy[185] vezette magyar delegációnak Bernben az Interparlamentáris Konferencián a magyar kisebbségi kérdésben tett megnyilvánulása folyó év augusztusának végén (éppen akkor, amikor Kánya Kálmán[186] Berlinbe utazott,

[184] Édouard Herriot (1872–1957) francia radikális politikus, három alkalommal Franciaország miniszterelnöke.

[185] Berzeviczy Albert (1853–1936) történetíró, jogakadémiai tanár, vallás- és közoktatási miniszter (1903–1905), a Magyar Tudományos Akadémia elnöke (1905–1936).

[186] Kánya Kálmán (1869–1945) a Monarchia diplomatája, majd az első világháború után a magyar diplomácia egyik központi alakja, 1925-től berlini követ, 1933–1938 között Magyarország külügyminisztere.

hogy a Szovjettel tárgyaljon), mint ahogy az Apponyi vezette magyar delegációnak Genfben a Nemzetek Szövetségének ülésén a kisebbségi kérdésben, a leszerelés ügyében, és általában a trianoni békeszerződés vonatkozásában tett megnyilvánulásai szeptember elején mind a Szovjettel kötött egyezmény taktikai ellenpontjai voltak.

Bethlen úr, mint közismerten jó taktikus, ily módon mindent megtett, amit tudott, hogy biztosítsa a sikert a Szovjettel kötött megállapodás tekintetében: lehetőséget biztosított a szélsőséges elemeknek az egyik és a másik oldalon is, hogy mondjanak, amit akarnak, és hogy dolgozhassanak a céljaikért, az egyik Svájcban, a másik Berlinben.

Végezetül, úgy tűnik, hogy ezeket a Szovjettel kötött egyezményeket, csakúgy, mint a más államokkal kötött egyezményeket, kisebb-nagyobb különlegességek fogják jellemezni.

Kérem, fogadja Miniszter Úr nagyrabecsülésemet

Tih. A. Popović, követ.

29.

A Fővezérkar Hírszerző Osztályának átirata a Külügyminisztériumnak a szabadkai hírszerző szervek által eljuttatott jelentésről, melyben a magyarországi zsidók elleni mozgolódásról, a súlyos szociális helyzetről és rossz lakáskörülményekről számol be (1924. október 4.)

AJ 395-12-115
Fővezérkar
Hírszerző Osztálya
Pov. Ob. Broj. 9851 Másolat
Belgrád, 1924. október 4.

A Külügyminisztériumnak
Szabadkai hírszerző szervünk folyó év szeptember 30-án eljuttatott jelentése kivonatosan a következőket tartalmazza:

„Magyarországon ismét érzékelhető mozgalom a zsidók üldözésére.

A nálunk zajló politikai eseményeket a magyarok nagy érdeklődéssel követik: Pesten néhányszor azt híresztelték, hogy polgárháború van nálunk.

Magyarországon nagymértékűvé lett a munkanélküliség. Sok üzemben csak 2-3 napot dolgoznak hetente, és az üzletek Budapesten csak délelőtt tartanak nyitva.

A lakáskrízis Pesten szintén elérte mélypontját, nem ritka az olyan épület, amelyben 1000 főnél többen laknak nyomorogva, olyan végtelenül kevéssé higiénikus körülmények között, hogy az szégyen egy olyan állam számára, amely magát műveltnek igyekszik feltűntetni.

A munkások közül sokan szeretnének kiköltözni, azonban a kormányzati szervek akadályozzák azt, ezért illegális úton szöknek el. 200–300 000 munkás települt Franciaországba, ahol az északi lerombolt vidékeken dolgoznak.[187]

A magyar körök valamennyien nagyon elégedetlenek a genfi konferencia[188] kimenetelével, ami teljes sikertelenséget jelent Magyarország számára.

Számos tekintélyes magyar személyiség vélekedik úgy, hogy a magyarok számára jobb, ha a magyar kisebbségekkel a szomszédos országokban minél keményebb bánásmódot alkalmaznak, mert akkor megőrzik vágyukat, hogy egyesüljenek Magyarországgal, míg ellenkező esetben asszimilálódnának az új hazájukban.

A zsidók nagyon rémültek azoknak a személyeknek a felmentése miatt, akiket a csongrádi kaszinó elleni bombatámadással[189] vádoltak, és úgy vélik, hogy a kormány az „ébredők" nyomására járt közben a bíróságnál Szolnokon, hogy engedjék őket szabadon.

A drágaság növekszik, az adót maximálisra emelték; a szegény lakosság körében elkeseredettség uralkodik, mindenki szorongva várja a telet.

Általános a vélekedés, hogy a közeljövőben nagy zavargások várhatók, akár szociális forradalom is kitörhet. A magyar emigránsok ismét aktívak lettek, és úgy tűnik, a kormány úgy értesült, hogy valami komoly dolog készül. A kormány utasította az ügynökeit, hogy fokozott figyelemmel kövessék az emigránsok tevékenységét, különösen a mi országunkban, mint ahogy Károlyi grófot is.[190]

A rendőrség és az ellenőrzés megerősítése a határon, a sajtó, és a mind bensőségesebb viszony a kormány és a nacionalista szervezetek között, az állandó futárkapcsolat Zitával[191] Spanyolországban megengedhetővé teszi a feltételezést, hogy a kormány vár és készül valamire.

[187] Nyilvánvalóan elírásról van szó, legalább egy nullával többet írt a jelentéstevő.

[188] A Népszövetség őszi ülésszaka.

[189] 1923. karácsony másnapjának éjszakáján a Csongrádi Izraelita Nőegylet hagyományos báljának közönsége közé dobott kézigránát egy keresztény cselédlány és egy zsidó egyetemista életét kioltotta, s további 12 embert súlyosan megsebesített.

[190] Károlyi Mihály ekkoriban Jugoszláviában tartózkodott.

[191] Bourbon-Pármai Zita (1892–1989) IV. Károly felesége, majd özvegye. Ausztria császárnéja, Magyarország királynéja. Fiát, Habsburg Ottót következetesen uralkodónak neveltette, és a száműzetése alatt sem mondott le arról, hogy a magyar és/vagy osztrák trónra juttassa.

A zsidók, akik jó pszichológusok, azt beszélik, hogy nagyon sötét időszak következik, és nem lehet tudni, mit hoz a holnap."

A vezérkari főnök parancsára Pet. J. Marković[192], hadosztálytábornok.

30.

A Fővezérkar Hírszerző Osztályának átirata a Külügyminisztériumnak, melyben a budapesti katonai attasénak a magyar parlamentben zajló eseményeket és pártpolitikai küzdelmeket bemutató, valamint a Gömbös Gyula és Wild József között zajló vitát összefoglaló jelentését továbbítja (1924. november 14.)

AJ 341-4
Fővezérkar, Hírszerző Osztály
Pov. Đ Ob. Br. 11271
1924. november 14. másolat

A Külügyminisztériumnak

Budapesti katonai kiküldöttünk november 11-én a következő jelentést juttatta el:

„Október utolsó harmadában érdekes vita folyt a magyar parlamentben és a sajtóban, amelyet Gömbös képviselő, a fajvédő párt elnöke indított el. A vitát felkapta a sajtó is, majd Gömbös, egy képviselő az Egységes Pártból (Bethlen-féle) és a magyar honvédelmi miniszter[193] fejezte be a parlamentben.

Október 23-án a szociáldemokrata (zsidó) Vázsonyi Vilmos[194] szólalt fel a parlamentben a helyhatósági pénzügyi politika ellen, amely arra irányul, hogy megdrágítsa a lakásokat, és új adónemeket vezessen be. A felszólalás kimért és kiegyensúlyozott vélemény volt, így felbőszítette a fajvédőket, akiknek követői többségben vannak a budapesti helyhatóságban.[195] Elnökük, Gömbös egyik ki-

[192] Petar J. Marković (1879–1953) szerb katonatiszt, hadosztálytábornok, 1923 szeptemberétől 1925 decemberéig a Fővezérkar hírszerzési osztályának megbízott vezetője.

[193] Gróf Csáky Károly (1873–1945) tábornok, 1923. június 28. és 1929. október 10. között honvédelmi miniszter.

[194] A jelentés tévesen nevezi Vázsonyit szociáldemokratának, Vázsonyi Vilmosnak saját pártja volt, a Nemzeti Demokratikus Polgári Párt.

[195] 1922–1925 között a jobboldali keresztény pártok, a valóban fajvédő elveket valló, és időszakonként Gömbössel is együttműködő Wolff Károly vezette Keresztény Községi Párt uralta a fővárosi törvényhatósági közgyűlést.

jelentésében a parlamenti folyósokon a következőképpen adott hangot ennek az elégedetlenségnek:

„Vázsonyi nem fog többé bekerülni a községi bizottságba. Én csak addig leszek a jogrend és a parlamentarizmus követője, amíg ezek az intézmények a nemzeti érdekek szolgálatában állnak. Abban a pillanatban azonban, amint azt látom, hogy a helyhatóság irányítását annak a fajnak akarják átadni, amelynek nincsen semmilyen államalkotó ereje, s amelynek nemzeti értékét nem ismerem el, ezzel a fajjal, ha kell, az erő alkalmazásával is szembeszállok, ugyanúgy, ahogy annak idején felléptem a koronás királlyal szemben."

Ez a kijelentés azonnal nagy izgalmat váltott ki valamennyi parlamenti csoportban, olyannyira, hogy Gömbös még aznap kénytelen volt kijelenteni, hogy nem a fenti tartalmú kijelentést tette, hanem azt mondta, hogy:

„Ha volt erkölcsi bátorságom az ország érdekében szembeszállni Őfelségével, a királlyal, akkor lesz ugyanannyi bátorságom, hogy abban az esetben, ha a zsidóság be akar jutni a községi igazgatásba, azt is megakadályozzam."

Ez az utólagos kijelentés nem nyugtatta meg a sajtót; támadták ezekért a kijelentéseiért is. Ebben a polémiában különösen világosan nyilvánult meg Bethlen pártjának tagja, Wild[196] képviselő. A *Pester Lloyd* vasárnapi számában, folyó év október 26-án Wild nyílt levelet intézett Gömböshöz, amelynek legmarkánsabb pontjai a következők voltak:

1.) A jelenlegi magyarországi események némileg hasonlítanak a szerencsétlen 1918-as év napjaira. Kizárólag egyes jelentéktelen felfuvalkodottak személyes vágyai, viták és többé-kevésbé fontos adókérdések érdeklik a nyilvánosságot...

Mégis, akinek elég jó a füle és éles a szeme, annak észre kell vennie, hogy a kulisszák mögött a helyzet nemcsak gazdasági, hanem belpolitikai tekintetben is rendkívül súlyos, hogy a feszültség napról-napra fokozódik, és hogy nap, mint nap megjelenik valamilyen gyújtó anyag, amely katasztrofális robbanáshoz vezethet.

2.) „Ön arra törekszik, hogy a vidéki rendőrséget, a vasúti és postai csendőrséget és alacsonyabb adminisztrációt összekösse az Ön függetlenségi eszméjével, és hogy a jelenlegi rendszer ellen lépjen fel."

A diákok ma többet foglalkoznak a politikával, mint a könyvekkel. Ön még azt is megpróbálta, hogy a politikát bevigye a hadseregbe, és hogy a maga számára biztosítsa a fiatalabb tisztek ragaszkodását.

[196] Wild József (1881–?) a Margitszigeti Gyógyfürdő Részvénytársaság vezérigazgatója, Bethlen közeli munkatársa, 1922–1926 között kormánypárti nemzetgyűlési képviselő, többek között a véderő és közgazdasági bizottság tagja.

3.) Nem ülünk fel a blöffnek, továbbra is ellenőrizni fogjuk, ahogy eddig is tettük, a Duna és a Tisza közötti területet, és nem fogjuk engedni, hogy a félrevezetett tömeg kezet emeljen a kormányra és az országra.

4.) Tudd meg barátom, hogy vannak még emberek, akiknek volt bátorságuk, hogy a Te koronázott királyodnak nyugodtan, csendben, de meggyőző érvekkel bizonyítsák, hogy a restauráció ideje még nem jött el. Még ma is vannak olyanok, akik a Ti zavarkeltő terveiteknek azt mondják, hogy: Állj! Nem jött még el a pillanat, egyéni ambíciók ne taszítsák romlásba az országot.

Wildnek erre a nyílt levelére Gömbös a parlamentben válaszolt múlt hónap 27-én. Válaszának fontosabb elemei a következők voltak:

1.) A monarchista út ma őrültség lenne. Ennek felvetése csak ismét viszályt eredményezne a legitimisták és a szabad királyválasztók között. A királykérdés ismételt felvetése a keresztény gondolat veszélybe sodrását jelentené.

2.) A katonák kivételével más fegyveres szervezetről Gömbös azt állítja, hogy nem tud, azonban ehhez hozzáteszi: éppen Wild levelének lehet káros hatása, mert ránk szabadíthat különböző ellenőrző bizottságokat, hogy fegyvereket keressenek, és még azt is elvegyék, ami a birtokunkban van.

Október 29-én Wild a parlamentben válaszolt Gömbösnek, kitartva állításai mellett, amelyeket a fent említett levélben közölt. Jellemző, hogy ez alkalommal Wild ezt mondta:

„Látom, hogy készül valami, de a tettet nem várom meg."

Wild válaszát követően Gömbös beszélt, aki elutasított mindent, amivel Wild vádolta. A sorok között azt lehetett látni, hogy Gömbösnek ez az új beszéde meglehetősen ügyetlen volt, és kímélte ellenfelét.

Gömbös elismeri, hogy kapcsolatot tart fenn a külfölddel, azzal a céllal, hogy a nacionalistákat megszervezze, hasonlóan a kommunistákhoz és a kapitalistákhoz.

Annak érdekében, hogy nyugvópontra jusson ez az ügy, a magyar honvédelmi miniszter kért szót, akinek beszédéből a következők érdemelnek figyelmet:

„1.) Szomorú vagyok amiatt, hogy manapság itt és ilyen ügyekkel komolyan lehet foglalkozni, hogy még mindig lehetséges a külföld előtt úgy bemutatni a hazai helyzetet, mintha annak a szörnyű gondolatnak, hogy a főváros ellen fegyveres vállalkozás történjen, bármilyen lehetősége lenne.

2.) Nálunk kizárólag a hadsereg, a rendőrség és a csendőrség rendelkezik fegyverrel.

3.)/ Legnagyobb nyugalommal és határozottsággal jelentem ki, a katonaságban nincs és nem is lehet helye semmilyen politikai pártnak.

4.)/ A mi fegyveres erőnk kicsiny, de első osztályú, és nem törődik mással, mint a paranccsal."[197]

A fentebb elmondottakat a jobb megértés érdekében kiegészítem a következőkkel:

Wild német származású, korábban maga is tiszt és Gömbös barátja volt. Amikor szakításra került sor Gömbös és Bethlen között, Wild Bethlen oldalára állt. Bethlen Wilddel ellensúlyozza Gömböst, s ez már a második alkalom, hogy Wild nyílt levelet ír Gömbös ellen. Amint Gömbös támadásba lendül, Bethlen azonnal ellene küldi Wildet; ily módon Wild száján keresztül, magánemberként mondják el azt, amit a kormány nem akar, vagy nem tud elmondani.

Miután mindezt a fentebb elmondottakat szem előtt tartjuk, akkor levonhatjuk a következő következtetéseket:

1.) Ma Magyarországon a külpolitikai helyzet miatt, illetve, hogy ne osszák meg a keresztényeket a külföld és az ország zsidósága előtt, a királyválasztás kérdése háttérbe szorult.

2.) A fajvédők Magyarországon szoros kapcsolatokat ápolnak a németországi, az olaszországi, a bulgáriai és a törökországi nacionalistákkal.

3.) A magyarországi fajvédők (a parlamentben 7 képviselőjük van) az irredenta eszme legerősebb képviselői. Táborukban vannak professzorok, tanítók, az egyetemi ifjúság és a teljes alsó tisztviselői kar. Nem tudnak beletörődni [a fennálló helyzetbe], és nagyon is készen állnak a puccsra. Az akció első lépésben belső lenne, belpolitikai ellenfeleik ellen irányulna, majd hatalomra kerülésük után a legaktívabb tevékenységbe kezdenének a régi határok felállítására.

4.) A katonaság, a csendőrség és a rendőrség a fővárosban a kormány mögött áll, még nem megnyerve Gömbös által. Ez számunkra nagyon fontos tény, s a tényleges helyzet feltárására hírszerző szolgálatunknak nagy súlyt kell helyeznie.

5.) Gömbös politikailag szakított Bethlennel, azonban a kapcsolatok köztük nem szakadtak meg teljesen. Ezzel magyarázható az a körülmény, hogy Bethlen kormánya soha nem számol le Gömbössel. Csak megmutatja, hogy ő az erősebb, s hogy az markában van, megijeszti, majd amikor kicsit lehiggad, ismét szabadjára engedi. Bethlen Gömbösnek a választásokkor végrehajtott akciói segítségével került hatalomra, s miután ezek gyakran törvénytelenek voltak, Bethlen és Gömbös is kénytelen bizonyos dolgokat elhallgatni az egymás közötti vitákban. Horthy is mindig itt van, aki szintén hálás lehet Gömbösnek jelenlegi pozíciójáért, de Bethlennek is az ügyesen vezetett kül- és belpolitikáért. Bethlen tapasztaltabb, hajlékonyabb és mindig erősebb Gömbösnél ebben a küzdelemben.

A fentieket tájékoztatásul küldjük.

[197] A nemzetgyűlési vita részleteit lásd: Nemzetgyűlési napló, 1922. XXVI. kötet

31.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság chicagói Konzulátusának jelentése Károlyi grófné, Andrássy Katinka chicagói tartózkodásáról és tevékenységéről (1924. december 3.)

AJ 388-11
Chicagói főkonzulátus
Pov. Broj. 374.
Károlyi grófné[198] Chicagóban
1924. december 3.

A Külügyminisztérium Politikai Osztályának, Belgrád

A Főkonzulátusnak van szerencséje jelenteni, hogy Károlyi grófné, Károlyi Mihály felesége, Andrássy Gyula unokája és Ausztria-Magyarország egykori miniszterelnökének, Andrássy grófnak a lánya öt napig Chicagóban tartózkodott. Chicagóban három előadást tartott a Council of Foreign Relationsnél, a Casino Clubban, az Illinois League of Women Voters előtt, és a Studebaker színházban a Women's International League for Peace and Freedom előtt. Károlyi grófné főleg férjének a háború alatti, közvetlenül a háború utáni és a jelenlegi politikáját magyarázza beszédeiben. Az Osztrák–Magyar Monarchia háború előtti gazdasági, politikai és társadalmi helyzetével kezdi, kitér az arisztokrácia és nagybirtokosok privilegizált helyzetére, statisztikákkal illusztrálva a földbirtokosok és a föld nélküli személyek számát, bírálva a megalázó feudális rendszert és a nemzeti kisebbségek helyzetét az egykori Osztrák–Magyar Monarchiában. Majd beszél a háború alatti eseményekről a Monarchiában, a fegyverszünetről, férje kormányra kerüléséről, szociális, gazdasági és nemzetiségi politikájáról, amelyet megakasztott a forradalom és Kun Béla hatalomra kerülése. Végül élesen bírálja a jelenlegi Horthy-kormányt,[199] amelyet bizonyos statisztikákra és bizonyítékokra támaszkodva imperialistának, reakciósnak és bizonyos mértékig Közép-Európa békéjére veszélyesnek nevez, mert imperializmusa és reakcionarizmusa miatt nagyon rossz viszonyban van valamennyi szomszédjával.

[198] Károlyi Mihályné, Andrássy Katalin a „vörös grófnő" (1898–1985) író, emlékiratíró, az első Magyar Köztársaság miniszterelnökének, majd elnökének, Károlyi Mihály grófnak a felesége.
[199] Helyesen: Horthy-rendszert, Horthy Miklós soha nem alakított kormányt.

Károlyi grófné propagandájának célja, hogy elnyerje férje politikája és a jelenlegi magyar politikai emigráció számára a [z amerikai közvélemény] rokonszenvét. Ez egyúttal a kisantant Magyarországgal kapcsolatos céljai számára is a legjobb propaganda, mert ha mi magunk mondanánk neki, hogy mit mondjon, és mit kell mondania, akkor sem tudná jobban tenni. Különösen fontos az, ahogy hangsúlyozza a jelenlegi magyar kormány imperializmusát, reakcionarizmusát és megbízhatatlanságát a nemzetközi kapcsolatokban, amelyben ő veszélyt lát Európa békéjére.

Károlyi grófné New Yorkból érkezett, ahol hasonló előadásokat tartott, amelyekkel más amerikai nagyvárosokba is ellátogat majd. Ezek az előadások azért is örvendetesek, mert ellensúlyozhatják azt a hatást, már amennyiben volt ilyen, amelyet Apponyi báró[200] tavalyi amerikai előadásai váltottak ki, amelyről ez a főkonzulátus 1923. október 18-i 243-as bizalmas jelentésében beszámolt.

Érdekes megjegyezni, hogy az itteni magyarbarát körök és a magyar kormány az amerikai lapok pesti, de különösen bécsi tudósítói révén, nagyon ügyesen kitervelt propagandát folytattak a [grófné] amerikai sikerei ellen, cikkecskéket és táviratokat jelentetve meg valamennyi amerikai lapban arról, hogy Károlyi grófné bolsevik, „Vörös Katalinnak" nevezve, s hangsúlyozva, hogy ő, illetve férje nem játszik semmilyen szerepet Magyarországon és a közép-európai politikában. Ami teljesen igaz. Ez a propaganda meglehetősen összezavarta az amerikai közvéleményt, olyannyira, hogy egyes itteni társaságok és egyének, akik összejöveteleket szerveztek, és ebédet adtak tiszteletére, arra kényszerültek, hogy előzetesen megkérdezzék az amerikai külügyminisztériumot Washingtonban, hogy tényleg bolsevik-e Károlyi grófné, s csak a washingtoni negatív válasz után szervezték meg részére a fogadást.

Ez alkalommal a Főkonzulátus bátorkodik megjegyezni, hogy az angolszász országokban, különösen Amerikában semminek sincs olyan erős hatása a közvéleményre, és semmi sem tudja jobban kompromittálni és tönkretenni az egyes politikusokat és politikájukat, mint az a bizonyítékokkal és tényekkel alátámasztott gyanú, hogy bolsevikok, illetve bolsevik beállítottságúak, és hogy kapcsolatban állnak a Harmadik Internacionáléval. A Főkonzulátusnak van szerencséje ez alkalommal felhívni a minisztérium figyelmét arra, hogy ez a legjobb taktika, amit állami és nemzeti egységünk megőrzése érdekében a szeparatistáink elleni harcban követni kell, különösen az angolszász országokban, a szükséges bizonyítékok széleskörű felhasználása mellett, ellenakcióként kell alkalmazni a külföldön folytatott propagandájuk ellen.

---

200 Helyesen: gróf Apponyi Albert.

Károlyi grófné a mi útlevelünkkel utazik, amit Londonban állítottak ki. Chicagói tartózkodása idején felajánlottam szolgálataimat, amelyekre a körülmények szerencsés alakulásának hála nem volt különösebb szüksége, mert az itteni magyarok nem csináltak semmilyen zavart. Az előkelő, intelligens és szimpatikus Károlyi grófnénak és előadásainak nagy sikere volt, és a legjobb benyomást tette mindazokra, akikkel érintkezésbe került, azaz Chicago legjobb társaságára.

Dr. Božidar Purić[201], konzul

32.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság bécsi követségének jelentése Magyarország és a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság bomlasztásán dolgozó erők közötti kapcsolatokról (1925. április 8.)

AJ 334-7-23
Pov. Br. 223.
Bécs, 1925. április 8.
Dr. Momčilo Ninčić külügyminiszter úrnak, Belgrád

Miniszter Úr,

Amióta Radić világosan és egyértelműen teljesen kapitulált,[202] ahogy azt valamennyi itteni régi osztrák, meg a bolsevik, makedón és albán emigráns körökben vélik, úgy beszélnek róla, mint legutolsó alakról. Úgy tartják, hogy ilyen gyalázatos kapitulációt eddig még egyetlen politikai személyiség sem tett. Ezért dühükben, különösen a bolsevikok, úgy vélik, hogy nem is tekinthető embernek, hanem egy közönséges csirkefogó, jellemtelen alak.

Úgy látszik, hogy Radić ezzel a fegyverletételével komolyan összezavarta sokak terveit, és sokak álma foszlott szét. Miután Radić az országban van, és

[201] Božidar Purić (1891–1977) szerb-jugoszláv diplomata és politikus, 1922 és 1926 között a Szerb-Horvát -Szlovén Királyság chicagói konzlátusának a vezetője, majd 1927 és 1935 között a külügyminisztérium politikai osztályának a vezetője.

[202] Miután Radićot államellenes tevékenység vádjával börtönbe zárták, 1925 tavaszán létrejött a megállapodás közte és a kormányzó szerb radikálisok között, melynek értelmében Radić, feladva korábbi politikáját, belépett a kormányba és pártja nevéből kihagyta a köztársasági jelzőt.

pártjának tagjai maguk nyilatkoznak eddigi tevékenységükről, úgy vélem, hogy itt most fölösleges részletesen írni a Radić hajótöréséről szóló itteni kommentárokról. Mégis, tájékoztatásul, s hogy a Radić-pártiakkal folytatott beszélgetések során személyesen ellenőrizhesse [hitelességüket], van szerencsém legalább néhányat *post festum* átnyújtani ezekből a vélekedésekből.

Úgy tűnik, valamennyi szomszédunk közül Pesten örültek a legjobban Radić irányváltásának. Azt hitték, hogy Királyságunk magától fog felbomlani. Noha a Horthy–Bethlen rezsim feudális elveken és munkamódszereken nyugszik, Budán mégis megtalálták a módját, hogy kapcsolatba lépjenek Moszkvával. Az első érintkezés a katonák és tisztek cseréjének érdekében történt.[203] Ennek előmozdítására a magyar kormánynak külön képviselője volt Revalban: dr. Jungerth Mihály.[204]

Amikor Radić elutazott Moszkvába, Jungerthnek figyelemmel kellett kísérnie ottani tevékenységét. Ezt megelőzően Hriszto Rakovszki[205] Londonban kapcsolatba lépett Nyéki Jenővel[206] és Torday Emillel,[207] és arról győzte meg őket, hogy Moszkva és Radić között minden el van intézve. Maga Bethlen mondta a követnek, Mardsal Ferencnek,[208] hogy Rakovszki azt állította: zsebében van a szerződés Radićtyal. Rakovszki ugyanígy arról győzte meg Bethlen londoni ügynökeit, hogy a Szovjet és Radić, Todor Aleksandrov[209] és a koszovói komiték között már mindenben pontosítva van a megállapodás a tényleges balkáni föderatív parasztköztársaságról.

Miután ebben az időben Radić túlságosan is nagy zajt csapott tevékenységével, a magyar kormánynak úgy tűnt, hogy ez a terv akár meg is valósulhat, ezért érdekében áll a maga részéről támogatni azt.

Miután a bolsevikok legfontosabb célja ezzel az akcióval az volt, hogy felbomlassza országunkat és Romániát, Rakovszki együttműködést ajánlott a magyaroknak ebben a munkában. Amint ellenségeskedés robbanna ki Oroszország és Románia között, a magyarok szabadon vonulhatnának Arad és Erdély irányába, mivel egész királyságunkban forradalom törne ki, amelyet Horvátországban Radić, Dél-Szerbiában és Koszovóban a makedón és albán komiték irányítanának.

203 A hadifoglyok cseréjéről van szó.

204 Jungerth-Arnóthy Mihály (1883–1957) magyar diplomata, 1923–1933 között a balti államokban látta el Magyarország diplomáciai képviseletét, majd ankarai, illetve moszkvai követként teljesített szolgálatot.

205 Rakovszkij, Kriszthjan Georgijevics (1873–1941) szociáldemokrata, majd kommunista politikus, 1924 és 1926 között a Szovjetunió londoni követe.

206 Helyesen: Nelky Jenővel.

207 Torday Emil (1875–1931) híres magyar Afrika kutató, számos kutatóexpedíciót vezetett a Kongó vidékére, majd 1910-től a British Museum munkatársaként dolgozott Londonban.

208 Nyilvánvaló elírás, Magyarország londoni követe ekkoriban báró Rubidó-Zichy Iván volt.

209 Todor Aleksandrov (1881–1924) meggyilkolásáig a VMRO (Belső Makedón Forradalmi Szervezet) egyik vezetője.

A sikerben bízva a magyarok kedvet kaptak egy politikai-gazdasági egyezmény előkészítésére a Szovjettel. Maga Kánya Kálmán dolgozott rajta, aki még korábban, amikor a Balkánon volt, megismerkedett Leninnel, Trockijjal[210], Zinovjevvel[211], Kamenyevvel[212], Jofféval[213] és másokkal. Ők akkor még az osztrákok eszközeként tevékenykedtek a forradalom kirobbantásán az orosz Lengyelországban.

Most a magyarok Rakovszkiba és Radićba vetett reményei teljesen megsemmisültek.

Nemrégiben Pesten járt Hermer[214], Rakovszki egyik darabontja, és arról beszélt, hogy Radić Moszkvában igazi felfordulást okozott. Miután Radić együttműködött Todor Alekszandrovval, úgy mutatta őt be Moszkvában, mint a második Sztambolijszkit[215], aki talán még erősebb is. Továbbá azt állította, hogy Alekszandrov meg fogja dönteni Boriszt,[216] és parasztdiktatúrát fog bevezetni. Azonban ezt követően bebizonyosodott, hogy Todor Alekszandrov csak Borisz király exponense, bérence és védence volt. Mindez nagyon felbőszítette a bolsevikokat. Emiatt arra kényszerültek, hogy a makedón szabadcsapatok soraiba ügynököket állítsanak, amelynek első áldozata Todor Alekszandrov volt.

Jellemző, hogy azt beszélik, Radić még Moszkvában megígérte, hogy zavargásokat idéz elő, éppen Davidović[217] kormánya alatt, mert úgy látta, hogy alapjában véve nem létezik mélyebb elvi különbség Davidović és Pašić nézeteiben a horvátok és a szerbek közötti kapcsolatok rendezését illetően.

Amikor Pesten látták, hogy Radićtyal semmit sem lehet komolyan kezdeni, Bethlen megváltoztatta viszonyulását a bolsevikokkal kapcsolatban is. Néhány alkalommal megpróbálták, hogy az egyezményt közös bolsevik–magyar akcióvá alakítsák Románia és Szerbia ellen. Bethlen ezt egyelőre elutasította, amiatt is, mert közvetve úgy értesült a moszkvai német követ, Brockdorff-Rantzau gróf[218]

[210] Lev Davidovics Trockij (1879–1940) orosz–szovjet marxista politikus, forradalmár, az 1905-ös oroszországi forradalom, majd a bolsevik egyik vezéralakja.

[211] Grigorij Jevszejevics Zinovjev (1883–1936) bolsevik gazdasági és politikai vezető.

[212] Lev Boriszovics Kamenyev (1983–1936) az Össz-szövetségi Kommunista (bolsevik) Párt Központi Bizottságának, majd Politikai Bizottságának a titkára, a párt ideológusainak egyike.

[213] Joffe, Adolf Abramovics (1883–1927) szovjet diplomata, 1924–1925 között a Szovjetunió bécsi követe.

[214] Nem sikerült beazonosítani

[215] Alekszandar Sztambolijszki (1879–1923) bolgár politikus, a Földművesszövetség elnöke, miniszterelnök. Célje egy parasztköztársaság létrehozása volt. 1923-ban szélsőséges nacionalisták meggyilkolták.

[216] III. Borisz, Szász-Coburg Gottha-i (1891–1943) Bulgária uralkodója 1918–1943 között.

[217] Ljuba Davidović (1863–1940) szerb politikus, a Demokrata Párt elnöke, 1919-ben és 1924-ben rövid ideig kormányfő.

[218] Brockdorff-Rantzau, Ulrich (1869–1928) német diplomata, a Weimari Köztársaság első külügyminisztere, 1922-től Németország moszkvai követe.

révén (aki titkos vilhelmiánus), hogy legalábbis pillanatnyilag Moszkvában nem gondolkodnak háborúban Románia ellen.

Azonban, miközben Pesten így kihűltek a tervezgetések a Radićtyal közös akcióról, addig a bolsevik körökben, minden iránta érzett csalódottságuk ellenére, úgy vélik, a jövőben sem lenne célszerű teljesen kihagyni őt valamennyi ebbe az irányba mutató tervezgetésükből.

Imponál nekik, hogy sikerült megszerveznie szinte az egész horvát részét nemzetünknek, és most meg akarják várni, hogy a szélesebb tömegekben miként fogadják ezt a fordulatát.

Ha volna remény arra, hogy sikerül ismét felállítani egy irányzatot, amely Moszkvából vár erkölcsi és anyagi támogatást, a bolsevikok készek lennének azt megadni neki, mint ahogy készek voltak megadni ugyanezt a támogatást Radić felforgató terveihez is.

Kérem, fogadja Miniszter Úr ez alkalommal is legmélyebb nagyrabecsülésemet.

33.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság bécsi követségének beszámolója az ausztriai Habsburg-legitimista mozgalomról, a Habsburgok magyarországi lehetőségeiről, és a Zita királynénak juttatott Tokaj környéki birtokokról (1925. december 12.)

AJ 334-7-23
Pov.Br.995.
Bécs, 1925. december 12.
Dr. Momčilo Ninčić külügyminiszter úrnak, Belgrád

Miniszter Úr,

Az itteni Habsburg-legitimisták körében az utóbbi időben mintha eluralkodna az aggodalom, különösen a hivatalos Ausztria magatartását illetően. Így báró Albin Schager-Eckartsau[219], Károly császár egykori kabinetfőnöke nagyon elégedetlen Matajaval[220], a külügyminiszterrel. „Mataja úgy került erre a tiszt-

[219] Báró Albin Schager-Eckartsau (1877–1941) jogász, 1927-től az Osztrák Monarchisták Pártjának vezetőségi tagja, majd a Konzervatív Néppárt elnöke.

[220] Heinrich Mataja (1877–1937) osztrák keresztényszocialista politikus, 1924. november és 1926. január között Ausztria külügyminisztere.

ségre – mondta Schager, egyik régi barátjának –, mint tisztaszívű Habsburg-párti és igazi osztrák, most pedig beijedt, vagy elfogadta a külső befolyást, és az ujját sem mozdítja a legitimista ügy érdekében. Mataja is hibás, hogy Bécs és a legitimista Magyarország között a kapcsolatok nincsenek olyan összhangban, mint amilyenben lenniük kellene. Legitimista szempontból nézve szégyen, hogy Ausztria rendezte kereskedelmi kapcsolatait Szerbiával és Csehországgal, de még nem rendezte a hozzánk legközelebb álló magyarokkal."

Schager úgy véli, hogy a pesti kormány nem elég szorgalmas a Habsburgokért folytatott munkában, de mégis ő tette a legtöbbet. Horthy és Bethlen nemrégiben végre visszaadták Zitának a ráckevei uradalmat (a neve az előbbi község tisztán szerb lakosságából ered) közel 40 000 lánc termőfölddel[221], és szőlőket Tokaj környékén. Azóta a császárné némileg illőbb körülmények között él. Legutóbbi budapesti látogatásom alkalmával, folytatta Schager, minderről beszéltem Bethlennel, aki azt mondta nekem: „Legyenek türelmesek. Minden úgy alakul, ahogy kell, és minden visszakerül oda, ahol lennie kell. Dolgozunk a felsőház felállításán, amelyben Habsburgok ülnek majd, jogilag mint nemzeti hercegek. József főherceg ténylegesen nemzeti hadseregünk tábornagya, Albrecht főherceg pedig a fegyveres ifjúság élén áll. Amikor helyreáll a régi alkotmányos rend a főrendiházzal és a nádori méltósággal, jöhet a törvényes király, mihelyt az első megfelelő alkalom kínálkozik" – fejezte be Bethlen.

Ez a bátorítás Bethlen részéről jótékony hatással volt az itteni legitimistákra. Bár nem adott semmilyen konkrét ígéretet, mégis bíznak benne, miután mégiscsak a miniszterelnök kijelentése.

Beszélgetőtársa megjegyzésére, hogy mindezek a tervek csak üres szólamok, amíg létezik a kisantant, Schager azt felelte: „ellenkezőleg, a magyarok komoly tényezők a mi kombinációnkban, különösen most, amikor biztosak lehetnek benne, hogy az olaszok nem fogják megengedni, hogy a kisantant csak úgy saját szakállára bevonuljon Magyarországra, amennyiben ismét Habsburg jelenne meg a magyar határon. Számos bizonyítékunk van [arra], hogy a magyarok erre az esetre már biztosították a hátukat."

Másfelől úgy értesültünk, hogy az egykori császárné-királyné, Zita meglehetősen aggódik. Szinte mindig van nála egy vagy két mágnás, akik egyfajta kapocsként szolgálnak a „törvényes király" és a magyar kormány között.

[221] 1 lánc körülbelül 1000 négyszögöl, azaz valamivel kevesebb, mint egy hold (1200 négyszögöl)

A királyné mellett leggyakrabban egy Eszterházy[222] meg Károlyi gróf[223] (az elüldözött Mihály fivére) tartózkodik.

Egy ideje Zitánál járt dr. Gratz Gusztáv, egykori miniszter, újságíró és levéltáros. Gratz rendkívül boldog volt, amikor a mágnások segítségével külügyminiszter lett. Ő még most is a mágnások eszköze.

A magyar grófok megígérték Zitának, hogy idén visszatérhet. Ez nem valósulhatott meg, „a külső körülmények miatt". Emiatt aggódik és ideges. Mint a dinasztia odaadó hívét, Gratzot küldték megnyugtatni és türelemre inteni. A királynétól visszatérve Gratz azt mondta az egyik barátjának, hogy ő [Zita] időnként szinte elkeseredett. Már nemcsak a szomszédoktól fél, hanem úgy véli, hogy Berlinben sem nagyon érdeklődnek iránta és fia iránt.

Gratz sajnálta, hogy a királyné ellen intrikálnak. Németországban nem látják szívesen fivérét, Sixtus[224] pármai herceget, akit a háború alatt szívesen láttak Párizsban. Bizonyos német katonai körökben úgy vélik, hogy Zita nem tanúsított korrekt magatartást a háború alatt.

Nehéz megjósolni, hogyan fejlődik tovább ez a kérdés. Az alapján, hogy Horthy és Bethlen engedik ilyen mértékben szerepelni a hazai és a külföldi sajtóban, feltételezhető, hogy ezzel egyidejűleg a nagyhatalmaknál is dolgoznak azon, hogy elérjék a Habsburgok visszatérését a magyar trónra.

Elmondták nekem, hogy Magyarország nemrégiben Apponyi révén felmérte Chamberlain[225] véleményét Ottó visszatéréséről.

Ahhoz, hogy legalább némileg tisztán lássam, miként látják ezt a kérdést itt, a nemrégiben Matajával folytatott beszélgetésemben mintegy mellékesen érintettem ezt a kérdést. Miután Mataja nagyon beszédes, azt a benyomást kaptam, hogy pillanatnyilag nem a Habsburgok visszahozatala a fő gondja. Különösen igyekezett kiemelni azt, hogy ezzel a kérdéssel jelenleg [csak] néhány nyugdíjas foglalkozik.

Kérem, fogadja Miniszter Úr legmélyebb nagyrabecsülésemet.

---

[222] Nem sikerült beazonosítani, melyik Eszterházyra gondol, szóba jöhet Tamás, Ferenc, Antal vagy Sándor is.

[223] Gróf Károlyi József (1884–1934) Károlyi Mihály féltestvére, konzervatív politikus, két alkalommal rövid ideig Fejér vármegye főispánja, a legitimisták egyik kiemelkedő alakja, aki elkísérte IV. Károlyt Madeirára.

[224] Sixtus, Bourbon-Pármai herceg (1886–1934) IV. Károly sógora, Zita császárné és királyné öccse, akinek közvetítésével IV. Károly különbéke tárgyalásba kezdett Franciaországgal 1917-ben.

[225] Austin Chamberlain (1863–1937) Nobel-békedíjas brit konzervatív politikus, 1924 novembere és 1929 júniusa között brit külügyminiszter.

34.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság bécsi követségének beszámolója a Róma és Budapest közötti barátság elmélyítését célzó tevékenységekről, olasz tisztek magyarországi és magyar tisztek olaszországi jelenlétéről, és Dormándy Géza ezredes állítólagos kijelentéseiről az olasz–magyar együttműködésről (1925. december 21.)

AJ 334-7-23
Pov. Broj. 1003.
Bécs, 1925. december 21.

Momčilo Ninčić külügyminiszter úrnak

Miniszter Úr,

A rendelkezésemre álló információk szerint minden jel arra mutat, hogy továbbra is rendületlenül munkálkodnak a közeledésen és a barátság elmélyítésén Róma és Budapest között.

Amíg Stjepan Radić itthon és külföldön is, mint az állam legfőbb ellensége működött Királyságunk integritása ellen, Pesten, mint ismeretes, igyekeztek támogatni Radićnak ezt az államellenes tevékenységét.

A pesti politikusok törekedtek arra, hogy ennek Rómában is támogatást szerezzenek. Ebben nem jártak különösebb sikerrel, mert Mussolini úgy vélte, hogy Pašić[226] úrnak sikerül „megszelídíteni" Radićot. Amikor bekövetkezett Stjepan Radić pálfordulása, Pest igyekezett rámutatni Rómában arra, hogy a szerb–horvát megbékélés Olaszország és Magyarország számára is káros. Magyarország a maga részéről minden igyekezetével azon van, hogy Olaszország barátjaként tüntesse fel magát. Mussolini demonstratív kitüntetésével[227] a magyar kormány külső jelét akarta adni e politikájának. Azt mondták nekem, hogy az utóbbi időben főleg a katonai körök dolgoznak az olasz–magyar közeledésen. Ezért szaporodtak meg az olasz tisztek magyarországi, és a magyar tisztek olaszországi látogatásai. Nemrégiben Budapesten tartózkodott Guido Romanelli[228] olasz ezre-

[226] Nikola Pašić (1845–1926) a Szerb Királyság, majd a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság meghatározó politikusa, több alkalommal miniszterelnöke, a Népi Radikális Párt egyik alapítója és vezetője.

[227] 1925-ben Mussolini megkapta a kor egyik legreprezentatívabb kitűntetését, a Horthy Miklós által 1922-ben alapított Magyar Érdemkeresztet a Szent Koronával.

[228] Guido Romanelli (1876–1973) olasz katonatiszt, 1919 májusától a Szövetséges Olasz Fegyverszüneti Bizottság nevében Olaszországot képviselte Magyarországon. Kezdeti jó kapcsolata Kun Bé-

des. Ő Magyarországon volt Kun Béla rendszere idején, és határozottan kiállt a régi rendszer katonai és politikai vezetői mellett, akiket akkoriban a bolsevikok üldöztek. Ily módon nagyszámú barátra tett szert Horthy jelenlegi támogatói köréből. Azóta egyike az olasz kormány bizalmasainak, akire a magyar kormánnyal való fontosabb ügyek lebonyolítását bízzák. Romanelli közvetítésével adott el az olasz kormány nagyobb mennyiségű fegyvert és lőszert a magyar kormánynak 1920-ban és 1921-ben, amikor a legtöbbet beszéltek a cseh–szerb korridorról, illetve amikor d'Annunzio[229] a legharciasabb volt Rijeka megszerzése tekintetében.

Az elmúlt hetekben több magyar tiszt is járt Rómában, hogy elősegítsék a magyar–olasz közeledést, többek között Shvoy[230] és Kary[231] tábornokok és Dormándy Géza[232] vezérkari ezredes. Társai és a saját küldetéséről Dormándy egy közeli barátjával folytatott bizalmas beszélgetés során többek között a következőket mondta: Mussolini jóindulattal tekint a magyar tiszteknek az olasz vezérkarral való szorosabb érintkezésére, mert úgy véli, hogy a magyar tiszteknek maguknak kell megismertetni olasz kollégáikat katonai felkészültségük mértékével, illetve közeli és távolabbi terveikkel. Az a benyomásom, folytatta Dormándy, hogy Mussolini szinte semmit sem tesz a tisztekkel való egyeztetés nélkül. Mussolini mostanáig hegemóniára vágyott Közép-Európában és a Balkánon. Úgy gondolta, hogy ezt a tervét megvalósíthatja, tekintet nélkül Németországra. Az utóbbi időben Mussolini és Cadorna[233] is belátja, hogy Németország érezhetően erősödik, míg Franciaország gyengül. Mussolini extrém fasisztái úgy vélik, hogy amennyiben így folytatódik a helyzet Franciaországban, s amennyiben folytatja gyarmati háborúit, alkalmas pillanatban felvethetnék Nizza és Savoya kérdését. Annak ellenére, hogy ez nem tűnik komolynak, Németország mégis óvatosan meglebegteti ezt az elképzelést az olaszoknak. A németek egyidejűleg igyekeznek, Dormándy állítása szerint, ismét meggyőzni a mértékadó olasz köröket egy új közép-európai blokk megalakításának szükségességéről, amelybe Németország és Olaszország mellett helyet kapna

láékkal jelentősen megromlott, miután a Tanácsköztársaság megdöntésére szervezett sikertelen „ellenforradalmi" akció halálra ítélt résztvevőit, a Ludovika tisztjeit és kadétjai erélyes fellépésével megmentette a kivégzéstől.

[229] Gabrielle d' Annunzio (1863–1938) olasz író, költő, újságíró, katonatiszt és kalandor. 1919 szeptemberében csapatával megszállta a vitatott hovatartozású Rijekát (Fiume) és független állammá kiáltotta ki, amit csak 1920 decemberében ürített ki.

[230] Shvoy Kálmán (1881–1971) katonatiszt, vezérkari tiszt, de ekkor még csak ezredesi rangban szolgál.

[231] Gyergyószentmiklósi Kary Béla altábornagy (1875–1938) az Országos Tiszti Kaszinó elnöke.

[232] Dormándy Géza (1882–?) vezérkari ezredes, aktív részvevője a Tanácsköztársaság elleni szervezkedésnek, a magyar–román határkijelölő bizottság magyar tagja, majd a Duna Gőzhajózási Társaság vezérigazgatója.

[233] Luigi Cadorna (1850–1928) olasz katonatiszt, az első világháborúban a súlyos olasz vereséggel végződött caporettói áttörésig, 1917 októberéig az olasz hadsereg főparancsnoka, 1924-től tábornagy.

Magyarország, Bulgária és Ausztria, [javasolva], hogy a németek és az olaszok osszák fel befolyási övezeteiket az egykori Osztrák–Magyar Monarchia érdekszférájába tartozó területeken.

Mussolini és Cadorna úgy vélik, hogy ezekről a Berlinből érkező vágyakról annál is inkább érdemes elgondolkozniuk, mert egyfolytában tartaniuk kell nem csak a horvát, hanem a szerb aspirációktól is az Adrián.

Noha Belgrádból folyamatosan biztosítják őket, folytatja Dormándy, hogy a szerb törekvések nem mindenben esnek egybe a szlovén és a horvát törekvésekkel, az olasz katonai körök mégsem tudják elhinni, hogy „Jugoszlávia" kész és képes védelem nélkül hagyni tengerpartját. Ellenkezőleg, az olasz katonák meg vannak győződve arról, hogy a belgrádi kormány apránként folyamatosan erősíti nyugati határát. Nem gondolják, hogy a szerbek angol Dreadnoughtokat[234] építenek, de azt igen, hogy tengeralattjárókat és könnyű hadihajókat és aknákat. Nekünk is, mondta Dormándy, nemrégiben jelentette párizsi katonai attasénk (aki Láng Boldizsár[235] tábornok, Horthy korábbi első szárnysegédje, most követségi tanácsosként a párizsi követséget irányítja), hogy Belgrád ott különböző hadianyagokat rendel. Nekünk, magyaroknak szerencsénk, hogy mindezt az olaszok is tudják, ezért irányunkban ennek megfelelően jóindulattal viseltetnek. Egyes olasz tisztek egyenesen azt hiszik, hogy Franciaország és Szerbia között létezik valamilyen titkos szerződés arra az esetre, ha Olaszország az Adriát veszélyeztetné. Bennük már biztos támaszra találtunk bármilyen agresszióval szemben, ami a belgrádi pretoriánusok részéről ellenünk irányulna.

„Mi most tovább megyünk [mondta Dormándy] és azon dolgozunk, hogy oly módon biztosítsuk hátunkat a szerbek felől Olaszország révén, hogy bármilyen bonyodalom esetén szabadabban mehessünk felszabadítani Szlovákiát. Ez mindig az első számú célpont bármilyen esetleges katonai hadműveletünk esetére. Természetesen Németország felépülésére várunk, azonban megállás nélkül dolgozunk, hogy előkészítsük a terepet erre a sorsdöntő pillanatra. Ahogy törekszünk Olaszország segítségével semlegesíteni Szerbiát, amelynek katonasága még mindig minden tekintetben kiváló, ugyanúgy igyekszünk Románia fellépésével szemben is biztosítani magunkat."

Az Orosz Tudományos Akadémia 200 éves fennállásának ünneplésekor Magyarországot Nopcsa Ferenc[236] báró képviselte. Ő akkor beszélt Trockij-

[234] Brit csatahajó, amelyről a századfordulón hajóosztályt neveztek el. A kor legmodernebb, „elrettentő" erejű csatahajó típusa.

[235] Báró Láng Boldizsár (1877–1943) politikus, altábornagy, 1929-től kormánypárti országgyűlési képviselő, majd a felsőház tagja, az Interparlamentáris Unió magyar csoportjának elnöke, a magyar gazdasági élet befolyásos személyisége.

[236] Nopcsa Ferenc, báró (1877–1933) magyar paleontológus, geológus és albanológus, az MTA tagja.

jal és Kamenyevvel, akik kijelentették neki, bármilyen európai konfrontáció esetén bevonulnának Besszarábiába.

Végezetül Dormándy azt mondta beszélgetőtársának, hogy Magyarországnak különös érdeke is fűződik minél szorosabb barátsággal kötődni Olaszországhoz, mert reméli, hogy ily módon érheti el legkönnyebben azt, hogy Olaszország hivatalosan elsőként beleegyezzen katonai ellenőrzésünk megszüntetésébe. Igaz ugyan, hogy mellette is szinte szabadon fegyverkezhetünk, de összehasonlíthatatlanul kellemesebb volna nélküle. Ezt követeli nemzeti büszkeségünk is. Úgy vélem, tette hozzá Dormándy, hogy ezzel kapcsolatos Romanelli legutóbbi látogatása nálunk, mert Olaszországnak is érdekében áll megszüntetni az ellenőrzésünket. Ekkor aztán szabadon vásárolhatnánk az olasz gyáraktól a tankokat, repülőgépeket és más hadieszközöket.

Kérem, fogadja Miniszter Úr ismételten nagyrabecsülésemet.

M. Đ. Milojević s.k.

35.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság bécsi követségének jelentése a magyar kormánynak a frankhamisítási botrányban vélelmezett szerepéről (1926. január 9.)

AJ 334-7-23
Pov. Br. 15.
Bécs, 1926. január 9.

Dr. Momčilo Ninčić külügyminiszter úrnak, Belgrád

Miniszter Úr,

Amikor az elhunyt Károly király első visszatérési kísérlete alkalmával Szombathelyre érkezvén találkozott az ottani püspökkel[237], véletlenül már nála tartózkodott vendégségben Teleki gróf, az akkori miniszterelnök. Vadászni jött, magyarázta, és fogalma sem volt arról, hogy találkozni fog törvényes királyával!...

Ugyanezzel az ártatlansággal nyilatkoztak a magyar államférfiak, amikor a megboldogult Károly király második alkalommal is megjelent Magyarországon. Akkor ez a hivatalos Magyarország a külső veszély miatt kijelentette, hogy a király saját kezdeményezésére követte el ezt a második rajtaütést. Valójában

[237] Gróf Mikes János (1876–1945) szombathelyi megyéspüspök, a felsőház tagja.

minden elő volt készítve, hogy a királyt az őt megillető tiszteletadással fogadják. Csak miután Budapesten belátták, hogy mi valóban mozgósítjuk katonaságunkat és elindítjuk Magyarország ellen, akkor akadályozták meg fegyveres erővel Károly bevonulását Budára. Maga Kánya ment el a király táborába meggyőzni őt annak szükségességéről, hogy elhagyja az országot.

Károly kalandos kísérleteinek kudarca nem hogy ártott volna Magyarország tekintélyének, hanem, azt lehet mondani, hogy inkább emelte azt, mert úgy tekintenek rá, mint a hazafiasság nagyszerű megnyilvánulásaira.

E kalandorságokon felbuzdulva a magyar nacionalisták, a Horthyhoz és Bethlenhez legközelebb állók, elhatároztak egy másik kalandot: hamis pénzjegyek készítését.[238] Valóban, hallatlan eset, hogy az államhatalom legmagasabb szervei szervezzenek ilyen tolvajbandát, azzal a szándékkal, hogy megdöntsék külső ellenfeleiket. Amint a tolvaj társaságot elfogják, Bethlen azonnal mossa kezeit, és igyekszik menteni őket.

A magyar kormány minden eszközzel azon dolgozik, hogy megnyerje a maga számára az itteni újságírókat és a külföldi tudósítókat. A ./. számú mellékletként[239] van szerencsém egy Pesten írt cikket küldeni, amelyet az itteni magyar követségre küldtek, azzal az utasítással, hogy amennyire csak lehet, terjesszék az itteni külföldi tudósítók körében. Az egyik ilyen közvetítő Mandel[240]. A magyar kormány nagy hangsúlyt fektet arra, hogy az angol és az amerikai sajtó jóindulattal viseltessen irányában. Ezen dolgozik Fodor[241], a *Manchester Guardian* tudósítója is, aki magyar származású zsidó. A mellékelt cikkből kiderül, hogy a „szegény Magyarország" kilátástalan helyzetben van. A hazafias körök, amelyek elkeseredettek a hazának a békeszerződés általi feldarabolása miatt, szörnyű fegyverhez nyúltak. A kormány pedig, állítólag, képtelen volt mindezt megakadályozni. Teljesen azonos taktika, mint Szófiában. Ott a kormány „elkeseredetten" küzd, hogy feloszlassa a makedón irredenta szervezeteket, siker nélkül, mert mindez a fanatizált hazafiak műve. A pesti nacionalisták úgy számították, hogy szabadcsapat akciók helyet többet érnek el ellenségeikkel szem-

[238] Az 1925 decemberében kipattant frankhamisítási botrányra, illetve az ehhez kapcsolódó perre utal. A processzus dokumentumaiból részletes válogatást közölt: *Az ellenforradalmi rendszer gazdasági helyzete és politikája Magyarországon 1924–1926. Iratok az ellenforradalom történetéhez III.* Szerk.: Nemes Dezső. Kossuth Kiadó, Budapest, 1959. 442–587. Az ügy politikatörténeti vonatkozásaira lásd: Ormos Mária: Hamis frankokkal teli bőröndök. In: *Skandalum. Magyar közéleti botrányok 1843–1991.* Összeáll.: Gerő András. T-Twins Kiadó, Budapest, 1993. 175–193.; Ablonczy Balázs: A frankhamisítás. Hálók, személyek, döntések. *Múltunk*, 2008. 1. sz., 29–56.

[239] A melléklet nem volt az irathoz csatolva.

[240] Nem sikerült beazonosítani.

[241] Marcel W. Fodor (1890–1977) újságíró, számos amerikai, angol és német lap külföldi tudósítója volt a két világháború között.

ben, ha gazdasági alapjaikat rendítik meg. Ebből kifolyólag nyilvánvaló, hogy a hamis pénzjegyek készítése Horthy és Bethlen tudtával és minden bizonnyal hallgatólagos beleegyezésével történt. Mégis úgy tűnik, hogy az ügy Károly puccsaihoz hasonlóan fog véget érni: Magyarország számára előnyösen. Itteni angol körökben előre azt állítják, hogy a magyar kormány lojális volt az egész ügy során. Az olasz ügyvivő a velem folytatott hosszú beszélgetésben azt magyarázta, hogy az olasz és a magyar nemzetet a múltból származóan számos baráti szál köti össze, amelyek napjainkban is arra ösztönzik a magyarokat, hogy gyakran feltétel nélkül, Olaszországra támaszkodjanak.

Az itteni francia tudósítók nagy ellenszenvvel viseltetnek Magyarország irányában. A *Le Temps* tudósítója arra panaszkodik, hogy számos adatát, amelyek terhelőek Bethlenre, a szerkesztőség nem közli le. A francia követ, Beaumarchais[242] [...][243] azt mondta, hogy úgy látja, Bethlen korrekten járt el. Úgy véli, hogy ez egy élesebb küzdelem Bethlen és Horthy körei között, és reméli, hogy Bethlen megerősíti helyzetét. Hajlamos azt hinni, hogy ezt az egész ügyet, a hamis pénzjegyek nyomtatását a személyes haszonszerzés vágya inspirálta. Most azonban, hogy a hamisítókat elfogták, ezek szeretnék magukat nacionalista mártírokként feltüntetni. Rámutattam neki arra, hogy Párizsból kicsit több kritikával kellene figyelni Pestet, mert abban a percben, hogy Németország felkészült a revánsra, Magyarország lesz az első, aki a segítségére siet.

Másfelől meg azt mondták nekem, hogy a francia kormány szándékosan nem akar nagy felfordulást csinálni a hamis pénzjegyek nyomtatása körül, nehogy megrendítse vele a frank értékét a tőzsdén. Ugyanakkor úgy vélik, hogy a jelenlegi francia kormány túlságosan is a szélső baloldali elemek és a szabadkőművesek befolyása alatt áll, az itteni körökben pedig, gyakran akár még a nemzet és az állami tekintély csökkenése árán is a béke megőrzésén dolgoznak.

Nagy az izgalom a mai magyar körökben. Lázas igyekezettel dolgoznak azon, hogy legalább Bethlen tisztán kerüljön ki az egész ügyből. Ambrózy[244] követ közvetlen környezetéből hallottam, hogy még az sincs kizárva, hogy Horthy legyen a hamisítási botrány áldozata. Teljesen logikusan hangzik. A hamisítók a nemzet és a haza javára vállalták ezt a hatalmas feladatot. Nem sikerült nekik. Tehát, ha szükséges, Horthynak kell viselnie a következményeket, mint ahogy korábban Károly királynak.

[242] Maurice Delarue Caron de Beaumarchais (1872–1932) Franciaország bécsi követe 1924 és 1927 között.

[243] Olvashatatlan szövegrész.

[244] Sédeni és remetei gróf Ambrózy Lajos (1868–1945) diplomata, 1925-től 1932-ig bécsi rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter.

Azt hiszem, ez a megfelelő alkalom, hogy végre megdőljön a jelenlegi ultra-militarista-irredenta rendszer Budapesten. Ez könnyebben sikerülhet, ha Párizsban megértik, hogy Berlin és Pest továbbra sem szűnt meg a közös revánsban reménykedni.

Ez az alkalmas pillanat, hogy megrendüljön a magyar oligarchikus rendszer. Amennyiben most is megmenekül, akkor joggal folytathatja még merészebb akcióit a szomszédai ellen. A magyar merészség túllép minden határt, amikor Apponyi, a régi legitimista és [...][245] a trianoni békeszerződésnek a magyar nemzettel szembeni igazságtalan rendelkezéseivel merészeli mentegetni ezt a hamisítási botrányt.

A magyarok a nagylelkűségnek a részünkről tett legnemesebb gesztusait is gyengeségünk jeleként értékelnék, ezt már megtapasztalhattuk Bulgária esetében. Engedtük, hogy a régi ferdinándi Bulgária megdöntse az új Sztambolijszki-féle[246] Bulgáriát. Éles küzdelmek és vérontások után a régi Bulgária került ki győztesen, amely Ljapcsevval[247] minden korábbinál jobban testesíti meg a bosszúra vágyó Bulgáriát.

A központi hatalmak Hindenburggal[248], Bethlennel és Ljapcsevval az élen bizonyosan nem táplálják a legkisebb reményt sem a szövetségesekben arra, hogy megbékéltek a fennálló nemzetközi békeszerződésekkel.

Kérem fogadja Miniszter Úr a legmélyebb nagyrabecsülésemet.[249]

---

[245] Olvashatatlan szó.

[246] Alekszander Sztambolijszki, a Szerb–Horvát–Szlovén Királysággal megegyezésre törekvő, és a világháború utáni békerendszert tudomásul vevő bolgár miniszterelnök 1923-as meggyilkolására gondol.

[247] Andrej Ljapcsev (1866–1933) bolgár politikus, 1926. január 4. és 1931. június 29. között Bulgária miniszterelnöke.

[248] Paul Ludwig Hans Anton von Beneckendorff und von Hindenburg (1847–1934) az első világháború egyik kiemelkedő német tábornoka, 1925-től haláláig a weimári Németország elnöke.

[249] Aláírás nélkül, valószínűleg Milan Đ. Milojević bécsi követ.

36.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériumának tájékoztatója a vatikáni követségre, melyben a bécsi követség jelentésére hivatkozva arról informál, hogy a magyar ügynökök azt az utasítást kapták, hogy kiküldetésük helyének közvéleményét győzzék meg: Bethlen bukása esetén elkerülhetetlenül bekövetkezne a bolsevik veszedelem (1926. január 26.)

AJ 372-1
Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma
Hírszerző Osztály
Ausztria br. 2.
Belgrád, 1926. január 26.

A vatikáni királyi követségnek, Róma

Bécsi királyi követünk jelentése szerint, a jelenlegi magyar miniszterelnöknek a hamisítási botrány kellemetlen alakulása miatti lemondásáról szóló hírekkel kapcsolatosan a külföldön lévő magyar ügynökök azt az utasítást kapták, hogy mutassanak rá annak az országnak a közvéleménye előtt, ahol szolgálatot teljesítenek, hogy Magyarországon elkerülhetetlenül bekövetkezne a bolsevik veszedelem, amennyiben Bethlen visszavonulna a hatalomból. Különösen hangsúlyozzák azt, hogy Magyarországon megerősödnének a bolsevikok, akik azután a szomszédos államokra is veszélyt jelentenének. Ugyanezen személyek azt is híresztelni kezdték, hogy Bécsben a mi kommunistáinkat kormányunk kérésére kezdték el letartóztatni, mert ugyancsak bele vannak keveredve a dinárhamisítási ügybe.[250] Ezek a vádaskodások azért szükségesek a magyar propagandának, hogy legalább némileg enyhítsék a hamisítási botrányt a saját országukban.

A magyar emigránsoknak, akik igen aktívakká váltak Magyarország jelenlegi urainak szidalmazásában, szintén kijutott. Róluk azt híresztelik, hogy nem

[250] 1920-ban Szegeden hamis 1000 dináros bankjegyek kerültek forgalomba, amellyel kapcsolatban a magyar hatóságok nyomozást folytattak, ám az ügybe belekeveredett személyek elleni eljárást végül a szegedi királyi törvényszék megszüntette.

egy eszme harcosai, hanem egyszerű zsoldosok (Belgrádé és Prágáé), akiknek az a feladata, hogy külföldön élve pénzért gyalázzák szülőhazájukat. Londoni jelentés szerint az angol kormány úgy véli, hogy a legjobb megvárni a nyomozás végét, amiről meg vannak győződve, hogy Bethlen lelkiismeretesen fogja lefolytatni, mert nem ébredő magyar, hanem legitimista.

A fentieket tájékoztatásul küldjük

A miniszter utasítására a Hírszerző Osztály főnöke (olvashatatlan aláírás)

37.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma a bécsi követség jelentésére alapozva informálja a vatikáni követséget, hogy Magyarországon rendkívül aktív irredenta tevékenység zajlik, amely a társadalom szinte valamennyi rétegét átfogja (1926. március 12.)

AJ 372-6
A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma
Hírszerző Osztály, Ausztria br.9.
Belgrád, 1926. március 12.

A vatikáni királyi követségre, Róma

A bécsi királyi követség értesülései szerint Magyarországon az egyesült dzsentri és katonai klikk a hamisítási botrány[251] után sem hagyott fel tevékenységével, hanem ellenkezőleg, még aktívabb, és sikerült az egész állami és községi adminisztrációt az agresszív militarista-irredenta politika szolgálatába állítania. A famózus „Társadalmi Egyesületek Szövetsége"[252] nem más, mint a magyar állami és községi hatóságok egyazon irredenta táborba tömörítése a mindenható Horthy–Bethlen katonai diktatúra parancsnoksága alatt. Ez a szövetség az állami és községi tisztviselőknek több mint ötven kategóriáját öleli fel, akik mindannyian felesküdtek, hogy ők maguk, és gyermekeik is az irredenta és a katonai bosszú szolgálatába állnak. A társadalmi egyesületeknek ez az irredenta, bosszúálló

[251] Az 1925 decemberében kipattant frankhamisítási botrány.

[252] Közkeletű rövidítéssel TESZ, 1919-ben magyar nemzeti szellemű, jobboldali velleitású társadalmi egyesületek, szövetségek, társaságok, társulatok, testületek szövetkezése, operatív vezetője Gömbös Gyula egyik bizalmas munkatársa, Szörtsey József. 1942-ben mondták ki feloszlatását.

szövetsége támogatja az úgynevezett Nemzeti Szövetséget,[253] amelyet így hívnak, mióta a kormány rákényszerült, hogy *pro forma* betiltsa az első irredenta ligát (Területvédelmi Liga[254]).

A fenti két szervezet mellett Magyarországon még mintegy húsz titkos irredenta-terrorista szervezet van, valamennyi titokban tevékenykedik.[255] Tagjaikat általában a vád alá helyezett Zadravecz[256] tábori püspök eskette fel.

E szervezetek tagjainak túlnyomó többsége a tisztikarból kerül ki. Az ő feladatuk egyebek között az, hogy akár az életük árán is kémtevékenységet folytassanak Csehországban, Romániában és Szerbiában. Ezekből a szervezetekből verbuválódnak az úgynevezett keresztény-szociális munkások, akik, ahol csak lehetséges, felváltják a szociálisan szervezett munkásokat. Ezek a keresztény munkások dolgoznak azokban az üzemekben, ahol titokban hadianyagot gyártanak. Őket alkalmazták a francia frankok hamisításakor, mint ahogy a kisantant államok útleveleinek, pénzjegyeinek, illetékbélyegeinek és egyes katonai parancsnokságok pecsétjeinek a hamisítására is. Továbbá a kisantant országokban élő magyarok segítségével igyekeznek megszerezni hivatalos dokumentumokat, kiírásokat vagy hatósági utasításokat a helyi nem nemzeti elemekkel szemben [követendő] magatartásról. Ezen kiírások vagy utasítások alapján hamis iratokat készítenek, amelyekben a kisantant kormányokat vádolják meg, és amelyeket elküldenek Londonba, Amerikába, Rómába és Párizsba.

A fentieket tájékoztatásul küldjük.

A miniszter utasítására a Hírszerző Osztály vezetője.

Eljuttatva: valamennyi követségre, Fővezérkarnak.

---

[253] Magyar Nemzeti Szövetség, egyike az 1919 után alakult jobboldali társadalmi egyesületeknek, szoros kapcsolatot tartott a Gömbös vezette fajvédő csoporttal.

[254] Magyarország Területi Épségének Védelmi Ligája (TEVÉL), közkeletű nevén *Területvédő Liga* 1918 novemberében alakult Budapesten vezető értelmiségiek részvételével a béketárgyalásokkal kapcsolatban, a magyar tárgyalódelegáció tudományos támogatására. Később az irredenta propaganda egyik fő szervezője.

[255] Erre lásd Zinner Tibor: Adatok a szélsőjobboldali egyesületek megalakulásának körülményeihez. *Történelmi Szemle*, 1979. 3–4. sz. 562–576.

[256] Páter Zadravecz István (1884–1965) ferences szerzetes, részt vett a Horthy vezette Nemzeti Hadsereg szervezésében, több szélsőjobboldali egyesület, szervezet tagja, 1920-tól tábori püspök.

38.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság londoni követségének beszámolója az angliai magyar revizionista propagandáról (1926. április 7.)

AJ 341-1
Pov. Br. 179
London, 1926. április 7.

A Külügyminisztérium Általános Politikai Igazgatóságának, Belgrád.

A királyi követségnek van szerencséje a ./. számú mellékletben eljuttatni az itteni magyar követség által inspirált cikket, amely a *Times* folyó év március 26-i számában jelent meg. A cikkben érintik a hamisítási ügyet, és ennek kapcsán írója azt állítja, hogy kétmillió magyar él hazája politikai határain kívül. A cikk fő állítása, hogy a jelenlegi magyar határokat bizonyos mértékben ki kellene javítani, amely tézist a szerző történelmi és földrajzi érvekkel védi. A cikket a Londoni Egyetem földrajzprofesszora, L. B. Lloyd[257] úr írta, aki korábbról is magyarbarátságáról volt ismert. Steed[258] úr azonnal válaszolt neki, mint látható a 2. számú mellékletből.[259]

Nemrégiben itt Oxfordban a *Newman Society* katolikus egyesületben előadást tartottak az egyetem jelenlegi és egykori katolikus diákjainak. Az itteni magyar követ[260] is beszédet tartott, mint a katolikus „*Tablet*"[261] folyó év március 27-i számából kivágott cikkből is látható (3. számú melléklet).[262]

Az említett cikkből és beszédből látszik, hogy a magyarok folyton napirenden tartják a trianoni békeszerződés megváltoztatásának kérdését, mert az igazságtalan. Érdekes, hogy mind a cikkben, mind a követ beszédében csak a csehek és a románok vannak közvetlenül érintve. Zichy követ beszéde alkalmából az

[257] Nem sikerült beazonosítani.

[258] Henry Wickham Steed (1871–1956) angol újságíró és történész, a század elejének elismert és neves Kelet-Európa szakértője, a Habsburg Monarchia emigráns politikusainak támogatója és törekvéseik szószólója.

[259] Nem közöljük.

[260] Báró Rubidó-Zichy Iván (1874–1964) diplomata, Magyarország rendkívüli követe Londonban 1924 és 1932 között.

[261] A brit katolikusok 1840-ben alapított hetilapja.

[262] Nem közöljük.

itteni csehszlovák követ felkereste őt, hogy felhívja a figyelmét az ilyen jellegű polémiák kellemetlen oldalára egy misszió vezetője részéről, mert amennyiben ezt folytatná, akkor ő is kénytelen lenne hasonló módon válaszolni. Zichy úr kijelentette neki, hogy beszédét tévesen értelmezték.

Annak kapcsán, hogy a magyar követ beszédében és az említett cikkben mi nem vagyunk közvetlenül érintve, az egyik tekintélyes angol újságíró, aki kapcsolatban áll a magyarokkal, a következő magyarázatott adta: Zichynek nincsen szekvesztrum[263] alatt álló birtoka nálunk, hanem Erdélyben a románoknál, és ezért támadja őket. A csehszlovákokat pedig azért támadta meg, mert még abban a tévhitben él, hogy a szlovákok szeretnének velük egyesülni, illetve némileg az olasz befolyás miatt, akik a cseheket nagyobb franciabarátnak tartják nálunk.

Megemlíteném, mivel magyarázza Graves[264] úr, a *„Times"* munkatársa, aki Közép-Európa speciális problémáival foglalkozik, a jelenlegi magyar rendszer támogatását az uralkodó körök részéről: a) az angol kormánypárt úgy véli, hogy a rendszerváltozással Magyarországon a bolsevizmus kerülne hatalomra; b) az angol arisztokraták magyarországi vendégül látása magyar mágnások által, illetve hölgyeik kedvessége és nagyvonalúsága.

Annak érdekében, hogy tovább terjesszék a bolsevizmustól való veszélyeztetettség érzetét az angolok körében, a magyar követség tagjai állandó résztvevői az angol *The Anti Socialist and Anti-Communist Union* egyesület [rendezvényeinek], amely tulajdonképpen a konzervatív párt tagjaiból álló egyesület, hogy tájékozódjanak, milyen intézkedéseket tesznek a kommunizmus ellen, hogy ők is ugyanazokat alkalmazzák Magyarországon. A magyarok itt azt mondják, hogy hamarosan Angliába érkezik majd egy magyar kommunista, s kérik, hogy tartsák szemmel. Ebben olyan messzire mennek, hogy, mint értesültem róla, már nevetségesekké váltak.

3 melléklettel[265]

Ügyvivő

---

[263] Kisajátítás

[264] Philip Perceval Graves (1876–1953) ír újságíró, író, ekkor a *The Times* külföldi tudósítója.

[265] A mellékleteket nem közöljük.

39.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma Sajtóosztálya budapesti tudósítójának beszámolója a IV. Károly halála évfordulója alkalmából a budai várban tartott gyászmiséről és megemlékezésről (1926. április 13.)

AJ 396-19-39
A Sajtóosztály budapesti tudósítója
No. 2.

A Külügyminisztérium Sajtóosztályának, Belgrád

Folyó hó 12-én, 11 órakor a budai várban, a koronázási templomban gyászmisét tartottak Habsburg Károly királyért.

Halálának napja idén a nagyböjtre esik, és miután akkor nem tartanak gyászmisét, ezért Budapesten ezt 12-én, míg másutt vagy ugyanezen a napon vagy másnap tartották.

A székesegyház közepén, ahol 1916. december 30-án IV. Károlyt magyar királlyá koronázták, ravatalt állítottak fel, amit déli zölddel és királyi ornamentikával díszítettek. A gyászszertartáson részt vett Horthy, József és Albrecht főhercegek, Izabella, Auguszta, Gabriella és Anna főhercegnők. A miniszterek közül Vass[266] és Walkó[267], néhány mágnás (köztük Andrássy gróf és Csekonics János[268]) és a minisztériumok kijelölt tisztviselői. Noha az itteni lapok úgy írtak a gyászmiséről, mint a magyar nemzet kegyeletének nagy megnyilvánulásáról egykori királya iránt, a nép részvétele minimális volt. Még a templom mellé is csak egy század katona érkezett zenével. Legtöbb a csendőr és a detektív volt, akiket Horthy biztonsága védelmére rendeltek ki, aki ezúttal nem [ültette] a jobbjára a főhercegeket, és nem engedte őket maga elé a templomból való kijövetelkor. A század csak neki tisztelgett.

Az itteni újságírókkal folytatott beszélgetések megerősítették azt a benyomásomat, hogy a nép kevéssé van képviselve, hangsúlyozva, hogy ezek a gyászszertartások egyre kevésbé jelentősek.

Budapest, 1926. április 13.

[266] Vass József (1877–1930) kalocsai nagyprépost, kereszténypárti politikus, 1922–1930 között népjóléti miniszter.

[267] Walkó Lajos (1880–1954) politikus, diplomata, 1925–1931 között Magyarország külügyminisztere.

[268] Vélhetően Csekonics Iván (1876–1951) diplomata, legitimista politikus, akinek a keresztnevét a jelentéstevő magyarra fordította: Iván = János.

40.

Budapestről küldött jelentés a magyar belpolitikai életről, az ország pénzügyi szanálásáról, Bethlen helyzetének megrendüléséről és a Bethlen-kormány hatalmon tartásának előnyeiről (1926. június 4.)

AJ 334-14-39
Az udvari iratokból
Pov. Broj. 548.
Budapest, 1926. június 4.

Dr. Momčilo Ninčić külügyminiszter úrnak, Belgrád

Miniszter Úr,

Az egész magyar közvélemény türelmetlenül várja, milyen eredménnyel zárul Bethlen úr genfi küldetése. Ez az érdeklődés annál is inkább felfokozott, mert egyfelől Bethlen úr különös fontosságot tulajdonított ennek az útjának, másfelől, mert úgy hiszik, ennek az útnak az eredményétől függ a jelenlegi magyar kormány fennmaradása. Midőn elindult Genfbe, Bethlen úr meg volt győződve arról, hogy ha nem is teljesen, de legalább részben sikerrel fog járni. Az idei költségvetéssel zárul az a két és fél éves időszak, amelyre előirányozták Magyarország pénzügyi szanálását. Ennek a programnak a végrehajtása kellett, hogy megteremtse a magyar költségvetési egyensúlyt. Bethlen úr szerint az 1926/27. évi költségvetési tervezet az államháztartási egyensúly teljes helyreállítását jelenti. És már az 1925/26. évi költségvetésnek is 60 millió aranykorona többlettel kell zárulnia.

Emellett egyik nyilatkozatában, amelyet a *Neue Freie Presse*-nek adott, Bethlen úr azt a nézetet képviselte, hogy Magyarország pénzügyi ellenőrzése merőben technikai kérdés, amelynek megszüntetését semmilyen politikai körülménynek nem kellene akadályoznia.

Amennyiben ehhez hozzá adjuk, hogy a magyar kormány meg van győződve arról, hogy a francia frankhamisítási perben bebizonyította teljes ártatlanságát, akkor lehet megérteni Bethlen úr magabiztosságát és eltökéltségét genfi útja előtt.

Időközben azonban nem várt támadások érték a francia és a cseh sajtóban, a *Le Temps*-val az élen, amelyek élessége megrémítette nem csak a kormányt , de gyakorlatilag a teljes magyar közvéleményt is. Ez a váratlan fordulat, különösen a francia sajtó hangnemében, azért is megmagyarázhatatlan, mert azt követően történt, hogy a Banque de France képviselője a bíróság előtt kijelentette,

hogy a sértett fél elégedett az ítélettel. Miközben egyesek azt állították, hogy ez a fordulat a párizsi lapoknál azt követően állt be, hogy az itteni francia követ, Clinchant[269] úr Párizsba utazott, addig mások arról vannak meggyőződve, hogy ezeknek a cikkeknek a megjelentetését Károlyi Mihály úr és a többi emigráns kezdeményezte. Mindenesetre a párizsi lapoknak ez a támadása azt eredményezte, hogy elkezdtek kételkedni nem csupán Bethlen úr genfi akciójának sikerességében, de komolyan felmerült kormánya létének kérdése is. Andrássy úr a következőképpen írta le a helyzetet: „Kétség sem fér hozzá, hogy a jelenlegi kormány sorsa Genfben dől el, mert belpolitikai okokból semmiképp nem szabad megbuknia. Vagyis ebből kiderül, hogy milyen benyomást szereztek a nemzetközi érdekelt tényezők a hamisítókra kimondott ítéletet illetően. Véleményem szerint Bethlen úr kormányát megdöntik Genfben."

Amennyiben feltételezzük, hogy ennek a Bethlen úr és kormánya ellen indított francia–cseh támadásnak végső célja az, hogy e két ország követelése teljesüljön a magyarországi kormányváltást illetően, akkor a kérdést gyorsan és határozottan kellene megoldani. Máskülönben, amennyiben hosszú ideig húzzák ezt a kérdést, az csak azoknak az elemeknek a kezére játszana, akik megszokták a zavarosban halászást. Ez elsősorban a legitimistákat jelenti. Ők csak akkor kezdenének élénkebb akciót, ha éreznék a kormány bizonytalanságát, illetve a magyarországi helyzetet rendezetlennek ítélnék. Egyedül ezzel magyarázható a legitimistáknak az utóbbi napokban tanúsított erőtejesebb mozgolódása, amiről volt szerencsém folyó év június 3-án kelt 546. számú bizalmas táviratomban beszámolni. Ehhez még hozzá lehet tenni Zita franciaországi utazását, illetve udvartartása vezetőjének nemrégiben történt leváltását. Az új vezető Antall István[270], aki egyike a legkiemelkedőbb legitimistáknak; [meg kell említeni] továbbá, az új irredenta „Szent Korona" társaság[271] megalakulását, amelynek fő célkitűzése a legitimista álmok valóra váltása.

Már Habsburg József főherceg első irredenta beszédét (lásd a királyi követség folyó év május 30-i, 537. számú bizalmas jelentését) sem lehet egy naiv nacionalista megnyilvánulásként értelmezni, ahogy azt az itteni sajtó igyekezett beállítani. És ha kicsit hihetetlen is, mégis feltűnő, hogy a legitimistáknak ez a mozgolódása éppen Clinchant úr elutazása után történt, akiről azt állítják, hogy különösen jóindulattal viseltetik a legitimisták és mozgalmuk iránt.

[269] Louis Georges Raoul Clinchant (1873–1950) francia diplomata, 1925 decemberétől 1927 februárjáig budapesti francia követ.

[270] Nem sikerült fellelni életrajzi adatait.

[271] A Szent Korona Társaság 1920–1948 között működött, a királyság eszméjének terjesztését, a királyság visszaállításának segítését tekintette feladatának.

Itt kell megemlíteni a Horthy két hónapos távollétéről szóló hírt is. Eszerint, igaz még nem ellenőrzött a hír, hosszabb pihenésre utazik valahová az ország belsejébe.

A francia és a cseh sajtó ezen törekvései ellenére (mert nincs okunk feltételezni, hogy ez a francia kormány álláspontja is), a körülmények kényszerítő ereje folytán felmerülhet az a vélemény, miszerint a mi érdekünk talán azt diktálná, hogy továbbra is a jelenlegi kormány maradjon hatalmon Magyarországon. Bethlen úr kompromittálódott és hitelét veszített kormánya jobban megfelelne érdekeinknek, mint bármelyik más, a jelenlegit felváltó kormány, amely bizalmat élvezne az országban, és lenne hitele külföldön. Könnyebben lehetne elutasítani, ha szükséges, a kompromittálódott és hitelét veszített Bethlent a pénzügyi és katonai ellenőrzés kérdéseiben, mint bárki mást, akinek nincsenek ezek a negatív vonásai. Olyan helyzetek megismétlődésétől pedig, mint amilyen a hamisítási botrány volt, nemzetközi szerződés révén biztosítanánk magunkat.

Kérem, fogadja Miniszter Úr a legmélyebb nagyrabecsülésemet.

41.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma Hírszerző Osztályának tájékoztatása a londoni követség részére a magyar szellemi, politikai és katonai elit körében meglévő pánturanizmusról, és a magyar–török kapcsolatok erősödését szolgáló aktivitásukról (1926. június 5.)

AJ 341-1
Pov.br. 342/417.
Szerb–Horvát–Szlovén Králység Külügyminisztériuma
Hírszerző Osztály
Magyarország. 7.
Belgrád, 1926. június 5.

A londoni királyi követségnek

A királyi minisztérium rendelkezésére álló információk szerint a magyar politikusok, tudósok és felső katonai vezetők nagyon aktív tevékenységet fejtenek ki a pánturanizmus terjesztése, továbbá a Magyarország és Bulgária, valamint Törökország közötti baráti kapcsolatok erősítése érdekében. Pesten van egy

magyar–török klub a magyar–török kapcsolatok ápolására. Ez a klub igyekszik felújítani és megerősíteni a régi barátságot Magyarország és Bulgária meg Törökország között. A klub sikeres volt ezen igyekezetében, mert napjainkban nincs egyetlen európai nemzet sem, amely bensőségesebb kapcsolatban állna Szófiával és Ankarával, mint a magyarok.

Magyarország közeledésén Törökországhoz sokat dolgozik az ankarai magyar követ[272], aki fiatalabb éveiben konzuli tisztviselőként dolgozott a Balkánon, és kiválóan ismeri a keleti helyzetet. A magyarok tömegesen érkeznek Törökországba, ahol szinte kiváló helyzetet biztosítanak részükre. Különösen szívesen látottak a magyar katonatisztek és pilóták, akik egyebek között kapcsolattartókként is szolgálnak a törökök és a bolgárok között. A bolgár–török szerződés megkötése folyó év május 26-án, amelyet kihirdettek a Sobranje-ban[273], azoknak a személyeknek a műve, akik a hármas turáni szövetség felújításának megszállottjai.

Magyarország és Törökország kapcsolatai minden tekintetben egyre bensőségesebbek. Pest és Ankara között megállapodás született arról, hogy nagyobb számú magyar pilóta gyakorlatozhat Törökországban. Emellett Magyarország igyekszik tőkéjét kihelyezni Törökországba. Így magyar és török költségen épül Eski[274] környékén egy ágyúöntöde és Jaksahanban harci repülőgép gyár. Ezekben a gyárakban kizárólag magyar technikai személyzet van alkalmazva.

A fentieket tájékoztatásul közöljük.

A miniszter utasítására a Hírszerző Osztály vezetője

---

[272] Tahy László (1881–1940) karrierdiplomata, 1924–1933 között Magyarország törökországi követe.

[273] A bolgár parlament.

[274] Eskişehir, város Anatóliában.

42.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériumának körtávirata a magyar irredenta szervezetek vagyoni helyzetéről és a pénzgyűjtést célzó intézkedésekről (1926. június 10.)

AJ 341-1
A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma
Hírszerző Osztály
Ausztria broj 27.
Belgrád, 1926. június 10.

A királyi követségnek

A Királyi Külügyminisztérium rendelkezésére álló értesülések szerint a pesti tiszti körök, miután a magyar irredenták tervei a frankhamisítási botrány miatt jelenleg meghiúsultak, egy sor intézkedést foganatosítottak, hogy régi módszerekkel gyűjtsenek pénzt katonai szükségletekre. A gyűjtés önkéntes adományok formájában zajlik, rendszerint különböző állítólagos humanitárius célokra. Így a magyarországi árvíz alkalmából Rakovszky[275] belügyminiszter gyűjtést szervezett a károsultak megsegítésére. Annak érdekében, hogy minél nagyobb összeghez jussanak, azt híresztelték, hogy mintegy 18 000 hektárt öntött el az ár. Valójában, azt állítják, hogy az áradás 2000–3000 hektárt érintett. Az elárasztott földek nagyobb része mágnások birtoka. Miután az adományokat főleg állami szervek és a titkos irredenta szervezetek tagjai gyűjtik, magától értetődő, hogy az összegyűjtött pénz legnagyobb része a háborús alapba megy majd. Az irredenta szervezetek tagjai ugyanilyen elszántsággal gyűjtenek adományokat az egész országban, állítólag a Vöröskereszt és különböző nyugdíjalapok részére, azonban ezt a pénzt is főleg ugyanabba a háborús alapba fizetik be. Ismét lépések történtek annak érdekében, hogy a falvakban és a városokban ellentételezés nélkül gyűjtsenek minél nagyobb összegeket az állam védelmére. A falvakban gyakran a teljes bevételek 20%-át is elveszik, a városokban pedig egyfajta szükségadót vezetnek be magasabb állami szükségletekre. Az állam megmentésének

[275] Rakovszky Iván (1885–1960) politikus, nemzetgyűlési képviselő, 1922. június 16. és 1926. október 15. között belügyminiszter.

örve alatt sok kereskedőt és iparost, különösen zsidókat egyszerűen szisztematikusan kifosztanak.

Koner báró[276], zsidó, a *Pester Lloyd* fő részvényese egyik barátjának azt mondta, hogy az irredenta szervezetek a tisztek által támogatva évente csak a pesti bankároktól, kereskedőktől és iparosoktól legalább 5-6 millió aranykoronát gyűjtenek össze. Emellett a kényszeradományokon túl a kormány adó formájában is jelentősen gyarapítja a háborús alapot.

A Királyi Minisztérium rendelkezésére álló értesülések szerint a háborús alap a következőkből áll:

1. A kormánynak a Nemzeti Banknál elhelyezett letétje mintegy hat és fél milliárd papírkorona értékben, azaz körülbelül 40 millió aranykorona;

2. A Nemzetek Szövetségétől befektetésekre és úgynevezett szanálásra kapott mintegy 100 millió aranykorona, amelyet valójában soha nem használtak fel erre a célra. A kormány abban reménykedik, hogy a megmaradt 80 millió aranykoronát is átvezetheti ebbe a háborús alapként létrehozott letétbe.

3. A MÁV be nem számított többlete, mintegy 9 millió aranykorona;

4. A nagy pesti bankoknak Angliában és Amerikában eladott jelzálog kötvényei árából a kormány által a maga rendelkezési állományába vont, mondhatni elkonfiskált része, 75 millió aranykorona;

5. A tavalyi év költségvetési többlete 40 millió aranykorona értékben

6. Az ország belső részeiben több város hitelt vett fel, amelyekből a kormány saját céljaira 50 millió aranykoronát tartott meg.

Mindent összevetve, a magyar kormány ma több mint 300 millió aranykoronányi összeg felett rendelkezik háborús célokra, anélkül a 80 millió aranykoronányi összeg nélkül, amit a szanálási kölcsönből fog kapni, s amit idén szeptemberben remélnek kihúzni a Nemzetek Szövetségétől. Magyarország a legnagyobb erőfeszítéseket teszi annak érdekében, hogy a háborús alap minél nagyobb legyen, hogy minél biztosabb és felkészültebb legyen arra az esetre, ha Európában valamilyen komoly bonyodalmak állnának elő.

A fentieket személyes tájékoztatásul

A miniszter utasítására a Hírszerző Osztály vezetője

Eljutatva: valamennyi követségre;

Vezérkarnak.

---

[276] Kohner Alfréd (1866–1937) az első kereskedelmi érdekvédelmi szervezet, a Pester Lloyd Társulat elnöke és lapjának, a Pester Lloydnak fő részvényes.

43.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma Sajtóosztályának jelentése a Bacher-ügyről (1926. júliusa)

AJ 396-21
A Sajtóosztály budapesti tudósítója

A Bacher-ügy

1926. június 26-án a rendőrség Sztahe[277] államügyész utasítására letartóztatta a „Viktória" malomkonszern elnökét, a „Viktória" gőzmalom vezérigazgatóját, Bacher Emilt[278].

Ez a letartóztatás nem kis szenzációt keltett ipari körökben, mert Bacher egyike azon kevés gazdag, a malomiparban döntő szóval bíró iparmágnásnak, akik saját erőből váltak multimilliomossá.

Közvetlenül a letartóztatás után valamennyi budapesti lap egyetértett abban, hogy ez a letartóztatás összefüggésben van Bacher nagy kereskedelmi manipulációival, amelyek nélkül nem tudott létezni.[279]

Az energikus, hetvenéves, idős férfi már ötven éve intenzíven dolgozik azon, hogy Magyarország teljes malomiparát saját igazgatása alá vonja. E merész törekvése során számos akadállyal találkozott, konkurenciával és irigyekkel. Bachernek mégis sikerült 22 malmot egyesítenie az úgynevezett „Viktória" konszernbe, és a budapesti tőzsdei árak kis diktátora lett. A háború és az egyes területek elcsatolása Magyarországtól nagyban megnehezítette munkáját. Sok milliója maradt a határ túloldalán és került más számítások, más tőzsdei és kereskedelmi feltétek alá. Bacher azonban mégis megkísérelte, hogy a háború után malmait egyesével üzembe helyezze. Miután ehhez a munkához sok pénz szükséges, a befektetéshez és a búza idényszerű felvásárlásához külföldön keresett hitelt, amit Angliában talált meg. Egy 14 bankból álló angol szindikátus 1, 250 000 fontsterling értékű kölcsönt nyújtott neki, nagyon kedvező 9–10% kamat

[277] Nem sikerült azonosítani.

[278] Bacher Emil (1854–1926) közgazdász, iparmágnás, malomipari vállalkozó. A budapesti Izraelita Hitközség egyik leghatékonyabb anyagi támogatója.

[279] A kérdést részletesen Pogány Ágnes dolgozta fel: A Pesti Victoria Gőzmalom összeomlása. *Korall* 14. (2003. december) 98–116. http://epa.oszk.hu/00400/00414/00010/pdf/05poganyagnes.pdf – Utolsó letöltés: 2016. február 24.

mellett, akkor, amikor az országban 20–25%-ra kölcsönöztek pénzt. Törlesztés háromhavonkénti részletben. Megkapván ezt a pénzt Angliából, Bacher azonnal visszafizette a Nemzeti Banktól felvett 225 milliárd magyar koronás hitelét.

Ezzel a kölcsönnel vásárolta meg Bacher a 22 malma számára szükséges búzát. A búza mázsája ebben az időben 500 000 koronába került. Ez 1925 júliusában volt, amely nagyon termékeny esztendőnek bizonyult, úgyhogy a búza ára már októberre 350 000 magyar koronára esett. A liszt ennél fogva leértékelődött, s felhalmozva hevert a malmokban és raktárakban, mégpedig a drágán vásárolt búzából készült liszt.

Annak érdekében, hogy tovább tudjon működni, és olcsón vásárolt búzával javítsa a felhalmozott liszt árát, és ily módon csökkentse a veszteségét, újabb kölcsönért folyamodott. Hitelt azonban nem tudott szerezni. Az angol szindikátussal folytatott tárgyalásokat félbe kellett hagynia, mert ebben az időben pattant ki a frankhamisítási botrány, és Magyarország hitele nagyban romlott külföldön, olyannyira, hogy számos hitelező felmondta rövid lejáratú hitelét.

Bacher a szindikátussal kötött szerződés értelmében 35 milliárd korona értékben vehetett fel hitelt a Nemzeti Banktól is, de ehhez az eladósodásához kellett a szindikátus írásbeli hozzájárulása. Ezt az írásos engedélyt azonban 1925 végéig nem sikerült megszereznie.

Bacher új hitelt kért 400 milliárdos, tűz esetére vonatkozó biztosítási kötvénye terhére. Erre sem sikerült azonban hitelhez jutnia, mert a szindikátussal nem sikerült megállapodnia.

Ebben a helyzetben volt Bacher 1925 végén: a további munkához szükséges forgótőke nélkül, a drágán vásárolt búzából készített liszthegyekkel, gyakorlatilag kivitel nélkül, mert Magyarország huzakodott Ausztriával és Csehszlovákiával a kereskedelmi szerződés körül.

Annak érdekében, hogy néhány milliárdos veszteségtől megmeneküljön, Bacher elhatározta, hogy a chicagói tőzsdén fog spekulálni *a la bes*. Nagy mennyiségű lisztje volt és a chicagói tőzsdén adott el (vagyis nem mondhatni, hogy bianko eladás volt) nagy mennyiségű búzát azzal a feltételezéssel, hogy ha ott esik a búza ára, módja lesz az olcsóbb búza határidős vásárlásával fedezni, keresni, és ezzel a nyereséggel kiegyenlíteni a búza itthoni ára egyidejű esésének különbségét. A feltételezés tehát a kipróbált gyakorlaton alapult, hogy a gabona itthoni ára követi a világpiaci árat, mert az exportáló államok ugyanabba az irányba mozdítják áraikat.

Bacher balszerencséjére éppen fordítva történt. Hiába volt jó termésre kilátás, az argentin gabona az utolsó pillanatban kárba ment, és ahelyett, hogy csökkentek volna, nőttek az árak Chicagóban. Ez nagyfokú diszparitást eredményezett a határidős lekötésekben, amilyet Bacher is kötött.

És most kellett volna következnie a logikus következménynek, hogy a gabona itthoni ára összehasonlítva a chicagói árakkal elkezd nőni; balszerencsére az országban csökkent. Nem lévén hová kijutni, a magyar búza ára elkezdett esni, és még jobban esett a liszt ára, mert a malomiparban nagy volt a konkurencia. Sok független malom alig várta a pillanatot, hogy harcot indíthasson Bacher konszernje ellen, és a lisztet a legkisebb nyereséggel adták.

Így aztán Bacher veszített a búza árának ugrálása miatt Chicagóban és a liszt árának csökkenése miatt az országban is. Ezt a két irányból érkező súlyos csapást nehéz volt elviselni. Újabb eszközökre volt szükség, a rossz konjunktúra átvészeléséhez, ami magával vonta a liszt, és gabonakereskedők csődbe menetelét, mint ahogy a pékekét is, akiknek Bacher hitelre adott árut. Itt is veszített Bacher. Az egyetlen kiút a szanálás kérése maradt. Megpróbálkozott a külföldi malmok eladásával, de ez sem ment olyan könnyen, mondhatni sehogyan sem, mert sem Csehországban, sem Jugoszláviában, ahol Bacher konszernjének malmai voltak, nem volt pénz a befektetésre.

Az első, aki érdeklődést mutatott megmenteni Bachert, a pénzügyminiszter, dr. Bud[280] volt, aki azon a nézőponton volt, hogy a konszernen segíteni kell annak érdekében, hogy megőrizzék hitelüket Angliában, amelynek tőkéje elsőként érkezett Magyarországra a háború után. A Nemzeti Bank kormányzójával folytatott megbeszélés során a pénzügyminiszter elhatározta egy részvénytársaság magalapítását, amely állami és magán pénzből megalakítva hajtja majd végre a Bacher konszern szanálását. Így alakult meg a „Molinum" részvénytársaság, amelyben az állam 100 milliárd koronával részesedett, amit központi pénzintézetekből adtak be, és 100 milliárd koronát a nagy magánbankok és gyáriparosok bankjainak kellett befizetni. Ez történt 1926. február 13-án. A magánintézmények mindössze 50 milliárd koronát fizettek be a Molinumba. Noha a Molinum legfontosabb feladata a szanálás végrehajtása volt, ez a társaság valójában nem csinált semmi mást, mint tárgyalt és akadékoskodott. Nem volt egységes terv, és nem volt egyetértés a társaság és Bacher között sem. A gyárak-malmok nem üzemeltek és a veszteségek folyamatosan nőttek.

Volt azonban még egy nagyon fontos dolog, amire kevés figyelmet fordítottak, nevezetesen, hogy sem a kormány, sem a Molinum nem voltak tisztában a megalakításukkor, mekkora is Bacher vesztesége. Ezt csak később vizsgálták meg, ami alkalmat kínált az ellenzéknek, hogy támadja a kormányt, amiért egyáltalán belefolyt abba, hogy megmentsen egy magánvállalatot, állami pénzből, akkor, amikor más nemzeti vállalatok tönkre mennek. Bachert nem

[280] Bud János (1880–1950) statisztikus, jogász és pénzügyi szakember. 1924 novembere és 1928 szeptembere között a Bethlen-kormány pénzügyminisztere.

tekintik magyarnak, mert galíciai zsidó. Az ellenzéknek ez a tiltakozása és ellenkezése fokozatosan átterjedt a kormány támogatóira is, olyannyira, hogy a kormánytöbbség egyik ülésén Bethlen kénytelen volt kijelenteni, hogy a Bacher ügyben szigorú vizsgálatot fog elrendelni. Ehhez kapcsolódik ugyanannak a pénzügyminiszternek a jelentése, hogy Bacher nem fizet rendszeresen adót. Erre, ahelyett, hogy a kormány azon igyekezett volna, hogy kihúzza a saját 100 milliárdját és hagyta volna Bachert, hogy egyedül mentse meg vállalatait, annál is inkább, mivel Bacher vagyona 600 milliárd korona feletti értékűre becsült, és saját maga is tudná fedezni a spekulációja által előállt hiányt, a kormány 1926. június 26-án letartóztatta.

A letartóztatásával tovább estek a Viktória konszern értékpapírjai, ugyanakkor a vállalatból kiiktatták az egyetlen szakértőt, aki képes lehetett megtalálni a kiutat.

Az államügyész elrendelte az előzetes fogva tartást, amit a Főügyészség is jóváhagyott.

Bachert az ügyek hűtlen kezelésével vádolják, mégpedig a Viktória konszern azon részei ügyeinek hűtlen kezelésével, amelyekben az ő tulajdonában van a részvények többsége, s amelyek pénzügyi-tőzsdei működéséhez egész vagyonát a Molinum rendelkezésére bocsátotta, mint az esetleges deficit fedezésére szolgáló biztosítékot.

Gazdasági körökben ezt az intézkedést a lehető legrosszabbnak tartották. Hiába nyilatkoztak úgy a szakértők, hogy Bacher működése a chicagói tőzsdén nem volt hűtlen kezelés, ellenkezőleg, a megfelelő lépés minden valamennyire is kereskedelmi képzettséggel bíró személy számára, akinek határidős lekötésekkel kell takaróznia az egyensúly fenntartásához, Bacher börtönben maradt. Mert valakinek felelnie kellett a pénzügyminiszter, dr. Bud elhamarkodott lépéséért, és mert Bachernek kellett annak a személynek lennie, aki lecsillapítja Bethlen gróf pártjának antiszemita vonalát. Bachert letartóztatták – a vihar elült. Úgy tűnik, hogy nagyobb volt az elégedetlenség Bacher ellen, mint dr. Bud ellen, aki az állam 100 milliárdját adta az Ébredők és a „fajvédők" számára olyannyira gyűlöletes zsidó megmentésére. Ilyen messzire lehet jutni a logikátlanságban az elvakult antiszemitizmussal.

Bacher védői felismerték a helyzet valós voltát, és nem nagyon igyekeztek elérni Bacher mielőbbi szabadlábra helyezését. Érezték, hogy előbb le kell higgadniuk azoknak, akik kiabáltak rá. Ezért már július 2-án kérték, hogy Bachert vigyék orvosi kivizsgálásra. Megállapították, hogy Bachernek torokgyulladása van, és már július 8-án Dr. Keti[281] professzor orvosi igazolást állított ki, hogy Bacher szklerotikus, cukorbeteg és a legsúlyosabb gyomorbántalmakban

[281] Nem sikerült megtalálni életrajzi adatait.

szenved, illetve, hogy neuroszténiás. Münich[282] professzor, igazságügyi orvosszakértő egyetértett abban, hogy a börtön veszélyezteti az életét és az ügyészség július 16-án határozott, hogy Bachert házi őrizetre kell bocsátani. Miután ugyanezen a napon letettek 30 millió koronát a házi őrizet rendőrségi költségeinek fedezésére, kiengedték.

A házi őrizetben Bacher megegyezhet az angolokkal, akiknek még 400 000 fonttal tartozik, a fizetés mikéntjéről.

Az angol szindikátus képviselői kijelentették hajlandóságukat, hogy a fizetési határidőt, amely szeptember 30-án jár le, 12–14 hónappal meghosszabbítsák.

Ipari körökben úgy vélik, Bachernek sikerül szanálnia a Viktória konszernt, még mielőtt a bíróság előtti záró tárgyalásra sor kerülne.

Az ügyek hűtlen kezelése címen történő vádemelés tulajdonképpen csak magánszemély károsultsága esetén lehetséges. [Itt] nem ez volt a helyzet. Az állam, mint olyan nem károsult Bachertől, mert neki csak a Molinummal szemben kell kiegyenlítenie a számlát, amelynek kiadásait fedezik a Viktória konszern ingatlanjai és a lisztkészletek eladása.

A kormánynak ez a lépése Bacherrel szemben újabb bizonyítéka a kormány könnyelműségének, és az olcsó, komolytalan akcióknak azok ellen, akikre az Ébredők és a „fajvédők" neheztelnek.

Érdemes még megjegyezni, hogy senki se próbálkozott meg a szanálással, amíg Bacher a börtönben volt, mert az angolokkal kötött szerződés szerint Bacher az egyetlen személy, aki rendelkezhet a Viktória konszern vagyona felett.

Budapest, 1926. július.

---

282 Vélhetően Münich Károly törvényszéki orvosszakértő.

44.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma Hírszerző Osztályának távirata a bukaresti követségre Pallavicini György visszavonulásáról (1926. július 20.)

AJ 395-15-152
Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma
Hírszerző Osztály
Magyarország br. 9. a
Belgrád, 1926. július 20.

A bukaresti királyi követségre

Azoknak a forrásoknak az alapján, amelyekkel a pesti királyi követség rendelkezik, ottani politikai körökben nagy szenzációt keltett a *Magyar Hírlap* által közölt hír, miszerint Pallavicini György[283], a legitimisták ismert vezetője a politikától való visszavonulását fontolgatja, s hogy egyidejűleg le kíván mondani a képviselői mandátumáról is. A jelek szerint Pallavicini azért szánta el magát erre a lépésre, mert belátta, hogy a legitimista mozgalom hanyatlik és látja, hogy a barátai, ismert legitimisták egymás után kötnek békét Bethlennel, mert kezdték elveszíteni a hitet eszméjük sikerében. Így Beniczky[284] elhagyta a parlamentet, Rakovszky István[285] visszavonult a politikától, Andrássy elvesztette a kedvét a további akciótól, Vázsonyi halála pedig megfosztotta a legitimistákat attól a közvetítőtől, aki a baloldallal való kapcsolattartást szolgálta.

Pallavicini egy érdekes és markáns harcos. Ő a legodaadóbb híve Andrássy ideológiájának. A mágnások azon girondista csoportjába tartozott, akik Tisza ellen harcoltak, és a demokrácia új eszméinek bevezetése volt az ideáljuk. Esz-

[283] Pallavicini György őrgróf (1881–1946) nagybirtokos, legitimista politikus 1922-től az Andrássy–Friedrich-féle Keresztény Nemzeti Párt tagja, több ciklusban országgyűlési képviselő.

[284] Beniczky Ödön (1878–1931) legitimista politikus, Horthy elszánt bírálója. 1925-ben az *Újságban* közzétett cikkében támadta Horthyt a fehérterrorban játszott szerepéért. Kormányzósértésért letartóztatták és kétévi börtönre ítélték.

[285] Rakovszky István (1858–1931) földbirtokos, mérsékelt legitimista politikus, a Nemzetgyűlés elnöke 1920. február és 1921. június között, képviselő. 1926-ban visszavonult a politikától.

terházy kabinetjében[286] és később Wekerle kormányában[287] a miniszterelnök-helyettes tisztjét töltötte be. A forradalom idején egyik vezetője volt a bécsi ellenforradalmárok megbízottainak. Aktív szervezője volt a titkos társaságoknak, és Bethlennel és Wolffal együtt maga is tagja volt az egyik titkos társaságnak. A frankhamisítási botrányban kiemelkedő szerepet játszott, és Bethlen egyik legnagyobb ellenségeként nyilvánult meg, azonban a tárgyalás alatt, miután nyilatkozataiban nem volt következetes, nem eskették meg.

A hírt azonban, amely már néhány napja megjelent kivonulásáról a politikából, Pallavicini még nem cáfolta, hanem ellenkezőleg, országszerte gyűléseket tart.

A fentieket tájékoztatásul közöljük.

A miniszter utasítására a Hírszerző Osztály főnöke (olvashatatlan aláírás)

45.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma Hírszerző Osztályának körtávirata a magyarországi pártélet alakulásáról (1926. július 29.)

AJ 395-15-152
Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma
Hírszerző Osztály
Magyarország Br. 10.
Belgrád, 1926. július 29.

A királyi követségnek,

A budapesti követség jelentése szerint Magyarországon 14 képviselőből új ellenzéki politikai párt alakult, amelynek vezetője Rassay Károly úr, neve pedig Független Nemzeti Demokrata Párt. Az új párt magja az eddigi demokrata párt, amely a nemrégiben elhunyt Vázsonyi Vilmos után vezető nélkül maradt. Ennek az új pártnak az alelnöke Pakocs József[288] úr, a demokrata párt képviselője. Rassay úr kísérlete, hogy ebbe a pártba beléptesse a Kossuth Párt[289] követőit, si-

[286] Az Eszterházy Móric vezette kormány 1917. június 15. és 1917. augusztus 23. között volt hatalmon.

[287] A harmadik Wekerle-kormányról van szó (1917. augusztus 23. – 1918. október 31.)

[288] Pakocs József (1877–1933) író, újságíró, 1922–1926 között nemzetgyűlési képviselő, demokrata párti programmal, az 1932-ben megszervezett IGE (Írók Gazdasági Egyesület) első elnöke.

[289] Több névváltozatban 1921–1945 között létező, az 1918-as polgári demokratikus forradalom esz-

kertelen maradt, mert a Kossuth pártiak nem akartak lemondani önállóságukról és októbrista programjukról.

Az új párt programja: szabad választások, általános választójog, sajtószabadság. Azonban a kormányfő, Bethlen gróf is kezdeményezte egy új kormánypárt[hoz közeli csoportosulás] létrehozását. Ezzel a feladattal kormánya korábbi pénzügyminiszterét, Kállay Tibor[290] urat bízta meg, és Kállay úrnak sikerült is megalakítania a „Polgári Egység Klubját". Ennek a pártnak a fő célja, hogy Bethlen kormánypártjának minél nagyobb számú követőjét gyűjtse össze Budapesten, miután ismeretes, hogy Budapest városa egyetlen képviselőt sem adott Bethlen Egységes Pártjába.

Kállaynak ez a pártja nem más, mint Bethlen Egységes Pártjának a baloldala.

A fentieket tájékoztatásul közöljük.

A miniszter utasítására a Hírszerző Osztály vezetője

Eljuttatva valamennyi követségre, Fővezérkarnak.

46.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma Hírszerző Osztályának körtávirata az Olaszországból Magyarországra érkező fegyverszállítmányokról (1927. január 12.)

AJ 395-16

Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma

Hírszerző Osztály, Ausztria br. 1.

Belgrád, 1927. január 12.

A királyi követségnek,

A bécsi királyi követségtől a következő jelentés érkezett:

„Múlt hónap 9-én Olaszországból 7 vagon fegyver érkezett Kelenföldre (Pest közelében). A szállítás Szentgotthárdon keresztül történt.[291] Egy ideig Körmenden

meiségét valló, liberális ellenzéki pártalakulat, 1924 márciusától Országos Függetlenségi Kossuth Párt néven működött..

[290] Kállay Tibor (1881–1964) közgazdász, politikus 1921 decembere és 1924 februárja között pénzügyminiszter.

[291] A nemzetközi diplomáciai, illetve nagy hazai és nemzetközi sajtóvisszhangot kiváltó ún. szentgotthárdi fegyverszállítási botrányra utal.

tartózkodtak, ahol katonai őrség vigyázta a vagonokat. Három vagont azonnal továbbküldtek Kelenföldről Székesfehérvárra, a többi vagon pedig a múlt hónap 10-éig Kelenföldön maradt az I. gyalogsági és mezei lerakat kirendeltségének erős őrsége mellett. A vagonokon a „Verona-Olaszország" felirat szerepelt, s datolya és más déli gyümölcs volt a rakománya, aminek címzettje a „Magyar Általános Kereskedelmi Rt." volt. A vagonok kipakolását az említett kirendeltség végezte, s a katonák a jobb titoktartás érdekében külön jutalmat kaptak. A vagonokból 80 golyószórót pakoltak ki géppuskaállvány nélkül. Valamennyi golyószórót az Osztrák–Magyar Monarchia adta át annak idején Olaszországnak mint hadizsákmányt, és abba a típusba tartozik, amelyet Olaszország ismét eladott Romániának, Bulgáriának és Magyarországnak. Az egész küldeményt még Kelenföld előtt Szűts[292] magyar százados vette át.

A fentieket tájékoztatásul küldjük.

A miniszter utasítására

A Hírszerző Osztály vezetője (olvashatatlan aláírás)

Eljuttatva: valamennyi követségnek, Fővezérkarnak

47.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma Hírszerző Osztályának körtávirata az új magyar ellenzéki párt létrehozásáról, amely Bethlen gróf jóváhagyásával alakult (1927. január 27.)

AJ 395-16
Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma
Hírszerző Osztály, Magyarország br. 1.
Belgrád, 1927. január 27.

Tekintettel arra a tényre, hogy a legutóbbi választások után a magyar parlament ellenzék nélkül maradt, Bethlen gróf kénytelen volt létrehozni egy irányában jóindulattal viseltető ellenzéket az egyik a kormányzó blokk soraiba tartozó pártból. E kombinációjára Bethlen a Keresztényszocialista Pártot választotta ki, mint a legalkalmasabbat, annak is a Zichy gróf vezetése alá tartozó szárnyát. Egyedül a keresztényszocialista párt alkalmas a kormány jóindulatú ellenzéke

[292] Nem sikerült azonosítani személyét.

szerepének eljátszására.[293] Ebben különösen segítségére lesznek azok a kérdések, amelyekben teljesen ellentétesen vélekednek Bethlen gróffal, mint amilyen a „numerus clausus"[294] kérdése. Nem kizárt, hogy Bethlen gróf hamarosan megpróbál bizonyos engedményeket tenni a zsidóknak ebben a kérdésben. Önmagában ezzel automatikusan az ellenzék táborába tereli a keresztényszocialista pártot. Még ha a „numerus clausus" kérdése még mindig igen kényes kérdésnek számít is Magyarországon, azt már most fel lehet tételezni, hogy Bethlen gróf nem mer majd ebben a tekintetben szélesebb engedményeket tenni a zsidóknak. Ezzel majd csak azt tudja bizonyítani a világnak, hogy munkája mégiscsak az ellenzék komoly kritikájának van kitéve.

A királyi követség fenti jelentését tájékoztatásul küldjük.

A miniszter utasítására a Hírszerző Osztály vezetője (olvashatatlan aláírás)

Eljuttatva: valamennyi követségnek, Fővezérkarnak

48.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma Hírszerző Osztályának körtávirata az olasz magyar barátsági és döntőbírósági szerződés előkészítéséről szóló hírekről (1927. január 29.)

AJ 370-30
Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma
Hírszerző Osztály, Magyarország br. 2.
Belgrád, 1927. január 29.

A királyi követségre

Megbízható forrásból szerzett értesülés szerint a magyar kormány már konkrét javaslatot kapott Mussolini úrtól az Olaszországgal kötendő barátsági és döntőbírósági szerződésre, illetve a magyar szabadzóna kérdésnek rendezésére a rije-

[293] Az 1926. decemberi országgyűlési választásokon a kormánypárt a mandátumok 70,2%-át szerezte meg. A gróf Zichy János vezette Keresztény Gazdasági és Szociális Párt nem ellenzéke, hanem koalíciós partnere volt Bethlen miniszterelnök Egységes pártjának, amit előbb Vass József (1922–1930), majd az ő halála után Ernszt Sándor (kanonok, lapszerkesztő) népjóléti és munkaügyi miniszteri tisztsége reprezentált.

[294] Numerus clausus, „zárt szám" a magyar parlament által 1920-ban elfogadott XXV. sz. törvény, amely a felsőoktatásban nemzetiségek arányának megfelelően engedélyezte a hallgatók felvételét, ami a zsidó származásúak számára volt hátrányos, lényegében korlátozta egyetemi tanulmányokban való részvételüket.

kai kikötőben. Olaszországnak ezzel a szerződéssel garantálnia kellene Magyarországnak a békeszerződés revízióját, és a királyválasztás kérdésének megoldását, oly módon, ahogy azt Bethlen úr alkalmasnak találja. A barátsági szerződést Bethlen úr római látogatása alkalmával kell aláírni. A másik verzió szerint ezt a szerződést az újonnan kinevezett magyar követnek, Horynak[295] kellene aláírnia, aki ehhez már megkapta a szükséges utasításokat legutóbbi pesti látogatásakor. Ezzel magyarázzák Hory gyakori pesti tartózkodását.

Azonban Bethlen római látogatásának híre a magyar oktatási miniszter, Klebelsberg úr indiszkréciója folytán nyilvánosságra került. Neki szintén a napokban kellett volna Rómába utaznia, hogy ott részt vegyen pár tanácskozáson a magyar és az olasz kultúra közelítésének szükségességéről és egy magyar intézet megalapításáról Rómában. Klebelsberg nagy olaszbarát, és már régóta segíti a magyarországi olasz propagandát. Egyedül az ő elszólása miatt halasztották el Bethlen római útját, és álltak el ideiglenesen a szerződés aláírásától. Azonban a magyar sajtó (a kormányé és az ellenzéki is) továbbra is hangoztatja Bethlen véleményét, hogy az esetleges szerződés megkötése Olaszország és Magyarország között nem zárja ki a baráti kapcsolatokat Magyarország és országunk között. Úgy tűnik, Bethlen úr terve az volt, hogy az Olaszországgal megkötött szerződéssel kész tények elé állítson minket, és azonnal javasolja [egy] egyezmény megkötését velünk. Ettől a tervtől minden jel szerint még mindig nem állt el.

A fentieket tájékoztatásul küldjük

A miniszter utasítására a Hírszerző Osztály vezetője

Elküldve: valamennyi követségre, Fővezérkarnak

---

[295] Hory András (1883–1967) diplomata, 1924 és 1926 között belgrádi, majd 1927-től római magyar követ.

49.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériumának távirata a párizsi követségre a magyar–orosz kapcsolatok helyreállítását célzó magyar törekvésekről (1927. február 9.)

AJ 388-11
Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma
Bizalmas, Ausztria br. 7.
Belgrád, 1927. február 9.

A párizsi királyi követségre

Ausztriai királyi követségünk értesülése szerint Pestről egyidejűleg dolgoznak Berlinben és Bécsben a Magyarország és Oroszország közötti kapcsolatok helyreállításán. Bethlen úgy véli, hogy a berlini követtel való kapcsolatfelvétel megkönnyíti az oroszoknak a nyugati nagyhatalmakkal elkezdett munkájuk folytatását. Magyarország számára azonban sokkal fontosabb az érintkezés a bécsi szovjet képviselővel, mert úgy vélik, hogy a bolsevikok segítségével közvetve terjeszthetik a híreket a kisantant ellen, és támogathatják a balkáni intrikákat.

Ambrózy gróf, a bécsi magyar követ és Berzin[296] úr, a szovjet követ, személyesen fognak találkozni a tárgyalások miatt. A találkozók egyelőre, mint értesültem, nem a követségeken, hanem közös barátoknál lesznek.

A fentieket tájékoztatásul és tudomásulvételül küldjük.

A miniszter utasítására az általános politikai igazgatóság igazgatója,

Božidar Purić

---

[296] Jan Antonovics Berzin, (1989–1939) szovjet katonatiszt és diplomata. 1922–1924 között a hírszerzés helyettes vezetője, 1925 júniusától 1927 szeptemberéig a Szovjetunió követe és meghatalmazott minisztere Bécsben.

50.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma Sajtóosztálya budapesti tudósítójának beszámolója a Talbot-kölcsön körüli fejleményekről és botrányról (1927. március 4.)

AJ 396-19-39
A Sajtóosztály budapesti tudósítója
A Talbot-kölcsön
/beszámoló/

Február[297] második felében a magyar közvélemény angol lapokból szerzett tudomást arról, hogy Bethlen gróf kormánya Hermann Miksa[298] kereskedelmi miniszteren keresztül tárgyalásokat folytat egy angol pénzügyi csoporttal egy kölcsönről, amely kizárólag egy nagy villamos erőmű felépítését szolgálná.

Ez a hír kiváltotta a sajtó egy részének éles támadását a kormány ellen, hogy ilyen jelentős kérdésről titokban folytat tárgyalásokat. A tájékozatlan sajtó megnyugtatására a kormány február 17-én félhivatalosan cáfolta azt a hírt, hogy a tárgyalások már befejeződtek volna. A félhivatalos *Pester Lloyd* azonban másnap a cáfolat ellenére azt állította, hogy a tárgyalások szinte pontosan akkor fejeződtek be, amikor annak cáfolatáról szóló hírt összeállították és megjelentették. A sajtó értesülései szerint egy nagy, 100 000 lóerős erőmű felépítéséről van szó, amely 60 millió pengőbe fog kerülni, s elsősorban a Budapest-Hegyeshalom vasútvonal villamosítását szolgálja, illetve biztosítja Budapest, valamint az erőmű (Bánhida) és Budapest közötti települések világítását és villamos energia szükségletét. A kölcsön megkötésével állítólag azért siettek annyira, mert a *Trade Facilities Act*[299] érvénye (amelynek segítségével kívánja az angol tőke finanszírozni ezt a vállalkozást) megszűnik 1927. március 31-én.

[297] 1927. év

[298] Hermann Miksa (1868–1944) gépészmérnök, egyetemi tanár, kormánypárti parlamenti képviselő 1920–1935 között. 1926 októbere és 1929 augusztusa között kereskedelmi miniszter. Lemondása után a Talbot Centrale elnöke.

[299] A *Trade Facilities Act* a brit törvényhozás által a gazdasági mélypontról történő kilábalás érdekében 1921-ben elfogadott, 1926-ig, majd meghosszabbítása után 1927. március 31-ig érvényben lévő törvényi szabályozás, amely a Kincstárat felhatalmazta, hogy a befektetés céljára felvett hitel esetén tőke és/vagy kamat garanciát nyújtson, így könnyítve meg a hitelszerzést.

Ugyanezen a napon a *Pester Lloyd* közölte a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank elnökével, Weiss Fülöppel[300] folytatott beszélgetést, amelyben Weiss csodálkozásának adott hangot, hogy a kormány ilyen nagy volumenű ügyről versenyeztetés nélkül kíván dönteni, illetve, hogy a szakértők állítása szerint a Budapest–Tata nyomvonal rosszul lett lefektetve, ezért a Magyar Államvasutak Igazgatósága már régóta foglakozik e nyomvonal megváltoztatásának gondolatával. A továbbiakban Weiss, nem bonyolódva bele az erőmű kivitelezési tervének tisztán technikai részleteibe, kijelentette: a kölcsön pénzügyi oldala rendkívül kedvezőtlen, mi több káros a magyar iparra és Magyarország pénzügyi presztízsére. Ugyanis a kölcsön 40%-át valamivel 5% alatti kamatparitás mellett adják, míg 60%-át 6,5%-os kamatra 92-es árfolyamon. Ez még kedvező is lenne, kedvezőtlen azonban az, hogy a kölcsön 40%-án Angliában kell árut vásárolni, úgyhogy már előre biztosra lehet venni, hogy ez a kötelezettség lehetőséget nyújt az angol áruk eladási konjunktúrájának a kihasználására, ami miatt nem lehet biztosan megállapítani a tartozás végső összegét.

Ugyanezen a napon, február 18-án délután a minisztertanács sajtóközleményt adott ki, amelyben azt állította: a kereskedelemügyi minisztert, Hermann Miksát utasították, hogy folytassa a tárgyalásokat ennek a kölcsönnek a megszerzéséről, amely közvetítőjéről a „Talbot"-kölcsön nevet kapta.

Weiss Fülöp nyilatkozata után felhördült az ellenzéki sajtó, és élesen támadta a kormányt, amiért az ilyen feltételekkel belement a kölcsönbe, ami Angliának a gyarmatai részére nyújtott kölcsöneire jellemző. A *„Magyarság"* hangsúlyozza, hogy néhány éve, amikor a magyarországi pénzügyi helyzet meglehetősen siralmas állapotban volt, a Smith Tilden cég kínált Magyarországnak ilyen jellegű kölcsönt, de már akkor akkora volt az országban a felháborodás, hogy el kellett utasítani az ajánlatot. Az áruval kombinált kölcsön valójában gyarmati koncesszió. Ilyen koncessziókra ma Magyarországnak nincs szüksége. A lap tovább megy, és az ilyen kölcsön megkötését egyszerűen Magyarország és pénzügyi méltósága lábbal tiprásának nevezi, egy ismeretlen angol cég kedvéért, s csodálkozásának ad hangot, hogy Anglia miért bánik úgy Magyarországgal, ahogy csak a gyarmataival bánhatna.

Ezek az éles hangú támadások kiváltottak egy tisztán szakmai vitát is. Így Stark Leopold[301] mérnök a *Pester Lloyd*ban február 22-én nyíltan a kölcsön mellett foglalt állást, mondván, hogy egy elektromos erőmű felépítése egy gyengébb minőségű szénbánya közelében mindenképpen előnyös gazdasági szempont-

[300] Weiss Fülöp (1859–1942) bankár, üzletember, a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank elnöke (1921–1938), 1927-től a felsőház tagja.

[301] Stark Lipót (1866–1932) gépészmérnök, a magyar villamos ipar kiemelkedő alakja, a Magyar Villamos Művek Országos Szövetségének alapítója és elnöke.

ból, mert így ezt a szenet megfelelő kazánok segítségével energia előállítására lehet felhasználni. Amíg ugyanis nem racionális a várpalotai bányából szállítani a lignitet vagy a tatai medencéből (Bánhida) a szénpalát, addig ésszerű a helyszínen a gőzkazánok révén belőlük nyert energiát szállítani. Emellett az erőműben energiává átalakított szén 50%-kal hatékonyabb, mint ha ugyanazt a szén mennyiséget gőzmozdonyban alakítanák át energiává. Azt sem kell elfelejteni, hogy napjainkban a Budapest–Hegyeshalom vonalon 85 000 tonna jó magyar szenet és 15 000 tonna külföldi szenet használnak. Ennek a vonalnak a villamosításával megtakarítanánk ezt a mennyiséget. Egyébként az a feltétel, hogy a beszerzések 40%-a Angliából történjen, nem olyan szörnyű, mert a magyar ipar – fejezi be Stark – jobban örül 30% megrendelésnek ma, mint kétszer annyinak a bizonytalan jövőben.

Ez a cikk arra buzdította a „Talbot"-kölcsön ellenzőjét, Fodor István[302] mérnököt, hogy a *Pester Lloyd* február 23-i számában elismerje: Starknak a villamosításra vonatkozó állításai helytállóak, mert annak elsődleges célja kímélni a jó minőségű szenet és a rosszat felhasználni, ezt a villamosítást azonban, véli Fodor, Magyarországnak egyedül kellene kiviteleznie, fokozatosan, külföldi tőke nélkül. Úgy véli, létre lehetne hozni egy részvénytársaságot hazai tőkével, amelynek a villamosítás végrehajtása a feladata, annál is inkább, mivel az ajánlatukkal maguk az angolok is elismerik, hogy ez a vállalkozás kifizetődő.

Azonban Hoor Tempis Mór[303] professzor a *Pester Lloyd* február 24. számában közölt cikkében azt válaszolta Fodornak, hogy abszurdum azt feltételezni, hogy a magyar tőkét mozgósítani lehetne egy több mint 53 millió aranykoronás (60 millió pengő) befektetésre, mert ez nincsen. Ezt a pénzt külföldön kell megtalálni, „mert az angol adózó egységek pénzének a megjelenése a mi gazdasági vérkeringésünkben gazdasági érdekközösséget jelent. A gazdasági kapcsolatok összefonódása pedig egyik bevált és biztos eszköze az államközi összetartozás kialakításának."

Február 28-án a *„Reggel"* közli a hírt, miszerint Sir Gerald Francis Talbot[304], a korábbi athéni haditengerészeti attasé tárgyalásokat folytat a magyar kormánnyal a londoni Power and Trucks Finance Company Limited megbízásából, vagyis egy magáncéggel, amelyet 1922. április 20-án alapítottak 250 000 font alaptőkével. Ez a cég afrikai elektromos erőművek berendezésével foglalkozott. Talbot ennek a cégnek a titkára, amely a Budapesten tartózkodó Horchfal[305] tu-

[302] Fodor István (1856–1929) villamosmérnök, a Magyar Elektrotechnikai Egyesület alapító tagja, a Budapesti Általános Villamossági Rt. igazgatója.

[303] Hoor Tempis Mór (1867–1944) villamosmérnök, műegyetemi tanár, az elektrokémia magyar úttörője, az MTA tagja.

[304] Sir Gerald Francis Talbot (1881–1945) brit katonatiszt, diplomata, üzletember.

[305] Nem sikerült beazonosítani.

lajdona. A „*Reggel*" értesülései szerint az angol kormány kész arra, hogy a Trade Facilities Act alapján 1 250 000 font értékű kölcsönt nyújtson az elektromos központra, azzal a feltétellel, hogy a magyar kormány garantálja azokat a koncessziókat, amelyeket a Power and Trucks Finance CO. Ltd. kér.

A sajtó támadása után a kormány arra kényszerült, hogy a kölcsön felajánlóitól bizonyos biztosítékokat kérjen. A „*Pester Lloyd*" március 4-i száma szerint a kereskedelmi miniszter garanciát kért: egyfelől, hogy az erőmű felépítésének költsége nem haladja meg azt az összeget, amelyet az angolok az előzetes tervben kiszámítottak; másodszor pedig, hogy garantálják a gőzkazánok működését a gyengébb minőségű szénnel is.

Az angol megbízottak elutaztak Londonba, hogy megállapítsák ezeknek a garanciáknak a formáját. Visszatérésük a napokban várható, amikor is végleges döntés születik ebben a kérdésben.

A fentiekből látszik, hogy a vélemények megegyeznek abban, hogy szükség van a villamosításra, azonban eltérnek a nézetek, hogy hazai vagy külföldi tőkével történjen, és végül, támadják azt a kitételt, amely előírja, hogy a kölcsön 40%-án angol árut kell vásárolni.

Az egyetlen indokolt kifogás éppen ez maradt, hogy Magyarországot úgy kezelik, mint Anglia valamelyik gyarmatát. De még ennek a kifogásnak sem lenne foganatja, ha nem két bank rivalizálásáról lenne szó.

Ismeretes, hogy a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank elnöke, Weiss Fülöp a külügyminiszter Walkó Lajos apósa, két alkalommal volt közvetítő a Speier cégnél felvett kölcsönnél. Akár azt is lehet mondani, hogy Weiss a kereskedelmi bankon keresztül megnyitotta az utat a külföldi magyar kölcsönök előtt, és ő volt az egyetlen, aki megjelent külföldön, amikor Magyarországnak kölcsönre vagy valamilyen pénzügyi tranzakcióra volt szüksége. A Kereskedelmi Bankkal szemben van a Hitelbank, amely a tőzsdéken kötött devizaügyleteiről ismert. Pénzügyileg erős, elnöke[306] a mostani belügyminiszter, Scitovszky Béla[307] fivére, [aki] ebben a kapcsolatban bízva kereste meg Talbotot, hogy nyélbe üsse ezt a kölcsönt. Talbot, aki pénzügyi szempontból jelentéktelen, az angol kormányhoz fordult és sikerült ígéretet szereznie a Trade Facilities Act alapján nyújtandó kölcsönre, a fent említett feltételek mellett.

[306] Scitovszky Tibor (1875–1959) politikus, pénzügyi szakember, 1924. november 16. és 1925. március 17. között a Bethlen-kormány külügyminisztere, majd a Magyar Általános Hitelbank vezérigazgatója és alelnöke.

[307] Scitovszky Béla (1878–1959) politikus, parlamenti képviselő, 1922. augusztus 18. és 1926. október 18. között a Nemzetgyűlés elnöke, utána 1931. augusztus 24-ig belügyminiszter.

A harc tehát most főleg a Kereskedelmi és a Hitelbank között folyik. Majd a minisztertanácsban kiderül, hogy miként végződik.

1927. március 4. Budapest.

51.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériumának tájékoztatója a bukaresti követségnek a magyarországi iskolákban folyó nacionalista és revizionista szellemű tanításról és nevelésről (1927. május 24.)

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma
Pov. Broj. 4531
Belgrád, 1927. május 24.
AJ 395-16

Követ Úr,

A magyar gyerekek az általános iskolában, de más iskolákban is kifejezetten nacionalista szellemű oktatást kapnak. A tanítók mellett, akik szó szerint öntik beléjük az ilyen ideológiát, a hivatalos általános iskolai tankönyvek is bővelkednek a tisztán nacionalista propagandájú olvasmányokban. A gyerekeket így ösztönzik a revánsra és a háború előtti Nagy-Magyarország felállítására. Beléjük táplálják annak a szörnyű igazságtalanságnak a gondolatát, amit a trianoni békeszerződéssel követtek el Magyarország ellen. Lelkesítik a militarista szellemet, és olyan szervezetbe való belépésre ösztönzik őket, amelynek célja katonai nevelésben részesíteni a magyar gyerekeket és fiatalokat, hogy egy újabb háború esetén katonailag felkészültek legyenek. Országunkat, Csehszlovákiát és Romániát ellenségként ábrázolják, amelyeket a közeljövőben le kell győzni. A magyar állam emellett úgy tünteti fel magát előttük, mint a régi, háború előtti Magyarország, s azok a területek, amelyek hozzánk, Romániához és Csehszlovákiához kerültek, ideiglenesen megszállt területekként vannak ábrázolva stb.

Ez a tankönyveken keresztül folytatott magyar propaganda bizonyára ismert annak a kormánynak is, amelynél akkreditálva van, ezért van szerencsém megkérni Önt, Követ Úr, hogy kérje ki a véleményét, milyen lépéseket kellene tenni ez ellen a propaganda ellen.

Kérem, fogadja Követ Úr személyes nagyrabecsülésemet.

A miniszter utasítására miniszterhelyettes (olvashatatlan aláírás)
Boško Čolak-Antićnak, meghatalmazott miniszternek és rendkívüli követnek, Bukarest.

52.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériumának távirata a budapesti királyi főkonzulátusra Shvoy Kálmánról, előléptetésének körülményeiről és olaszországi utazása feltételezett céljáról (1927. június 14.)

AJ 396-14
Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma
Pov. Br. 5105
Belgrád, 1927. június 14.

A budapesti királyi főkonzulátusra,

A Külügyminisztérium a következő tartalmú jelentést kapta:
„Shvoy Kálmán vezérkari ezredes, az 5. vegyesdandár gyalogsági parancsnoka Szegeden, április 13-án Budapestre utazott, majd onnan hathetes tartózkodásra Olaszországba, amely idén május 24-én telik le. Azt, hogy miért utazott Shvoy ezredes Olaszországba, nem lehetett megtudni.

Shvoy ezredes fiatalember (44 év körüli), aki az osztrák–magyar hadsereg vezérkarában szolgált. A kommün alatt a szegedi nemzeti hadseregben volt. Ezt követően a 9. gyalogezred parancsnoka lett Szegeden, majd tavaly az 5. vegyesdandár parancsnoka. Jogi doktorátusa van.

A magyar hadsereg tisztikarában nagyra becsülik magas intellektusa, széleskörű általános műveltsége, nagy szakmai tudása és kiváló parancsnoki és nevelői képességei miatt. A katonák körében népszerű és kedvelt, amiért mindig törődik velük. Militarista, nagymagyar, és meg van győződve arról, hogy Magyarországra nagy jövő vár. A szegedi polgárság köreiben is kedvelt és nagyra értékelt személyiség. Közeli kapcsolatban áll a jelenlegi kormányzóval, Horthyval, és bensőséges baráti szálak fűzik a Honvédség főparancsnokához, Janky Kocsárd tábornokhoz. Háború esetén magas tisztséget tölt majd be a hadseregben, amelyet a

mi határaink ellen vetnek be. Ismeri a nálunk uralkodó állapotokat, és állítólag tanul szerbül. A Fővezérkarban Janky Kocsárd tábornok utódjának tekintik.

Dr. Shvoy ezredest május elsején léptették elő vezérőrnaggyá, de kiemelik, hogy ez a rangja már 1926. május 1. óta. Úgy tűnik, hogy utazása kapcsolatban áll a Magyarország és Olaszország között megkötött katonai egyezményről szóló hírekkel.

A fentieket további megerősítés és tájékoztatás végett közöljük.

A miniszter utasítására a politikai főigazgató (olvashatatlan aláírás)

53.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma Sajtóosztálya budapesti tudósítójának levele a Külügyminisztérium Sajtóosztálya igazgatójának, melyben figyelmébe ajánlja a fürdőhelyek és gyógyfürdők nemzetközi magazinjának főszerkesztőjét, Forgács Bélát, aki a szerbiai fürdőhelyekről kíván tájékoztató füzetet megjelentetni magyarul (1927. július 25.)

AJ 396-21
Pov. Broj. 265
1927. július 25.
A Sajtóosztály budapesti tudósítója

Igazgató Úr,

Van szerencsém, jelen soraimmal a legmelegebben a figyelmébe ajánlani Forgács Béla[308] urat, a fürdőhelyek és gyógyfürdők nemzetközi magazinjának főszerkesztőjét.

Forgács úr magyar nyelven kíván kiadni egy füzetet fürdőhelyeinkről, olyat, mint amilyet megjelentetett a csehszlovákiai fürdőhelyekről, amihez bírta a csehszlovák követség támogatását.

Ahhoz, hogy ezt a füzetet kiadhassa, bátorkodom arra kérni az Igazgató urat, hogy szíveskedjen a Gazdasági Minisztérium turisztikai osztálya vezetőjének, Žižek[309] úrnak a figyelmébe ajánlani.

[308] Forgács Béla, számos európai ország fürdőhelyeit bemutató kiadvány szerkesztője a két világháború között. Elképzelhető, hogy az 1979-ben Budapesten elhunyt könyvkereskedő Forgács Béláról van szó, születésének éve ismeretlen.

[309] Ciril Žižek (1890–1974) szlován származású jugoszláv gazdasági szakember.

Miután a füzetnek lesz egy melléklete, amely hirdetéseket tartalmaz, ami fedezi ezen brosúra kiadási költségeit, Forgács úrnak biztosítani kellene hirdetőit, hogy a füzet kizárólag a mi fürdőinkről tartalmaz majd cikkeket, s más országokéiról nem.

A csehszlovák kiadáshoz a szerző a vasúti kedvezményeken kívül nem kapott más támogatást.

Kérem, fogadja Igazgató Úr ezúttal is kiváló nagyrabecsülésemet.

1927. július 25. Budapest.

Ljuba Hadži-Đorđević[310] Úrnak, a Külügyminisztérium Sajtóosztálya igazgatójának.

54.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma Sajtóosztálya budapesti tudósítójának beszámolója az Interparlamentáris Unió 24. ülésének magyarországi sajtóvisszhangjáról (1927. szeptember 10.)

AJ 396-19-39, 40
A Sajtóosztály budapesti tudósítója

A magyar sajtó és az Interparlamentáris Unió 24. ülése Párizsban

A magyar közvélemény nagy reményekkel bocsátotta útjára Budapesten a magyar küldöttséget az Interparlamentáris Unió 24. ülésére. Reményekkel, amelyeket a magyar sajtó konstruált meg, maga nagyítva fel saját nemzetét és nemzetközi presztízsét. A magyar nyilvánosság azzal a hittel kísérte ki őket, hogy vele van az angolszász faj közvéleménye, vele van új szövetségese, Olaszország közvéleménye, és a közelmúltban vele katonai szövetségben állt országok közvéleménye is. A magyar küldöttség azzal a hittel indult útnak, hogy ott sikerrel vethetik fel a nemzeti kisebbségek – „idegen uralom alatt senyvedő testvéreik" – kérdését, és a leszerelési kérdést – „a teljesen leszerelt Magyarországot állig felfegyverzettek veszik körbe". Ezen hit miatt, a magyar küldöttség magára

[310] Nem sikerült megszerezni életrajzi adatait.

vállalt még egy feladatot, hogy „a magyarok nagy és őszinte barátjának, lord Rothermere[311]-nek, aki idealizmusból harcol a magyarok jogos ügyéért", átad tíz bekötött könyvet 100 000 hálás magyar aláírásával. Az aláírásokat, amelyeket oly ügyesen és oly sok gonddal gyűjtött össze a TESZ (Társadalmi Egyesületek Szövetsége), hogy ünnepélyesen átadják lord Rothermernek.

A magyar küldöttség, el kell ismerni, már hosszú ideje készült a párizsi útra. Még tavaly április 24-én kijelölték elnökét, tagjait és a témák, a nemzeti kisebbségek és a leszerelés kérdése előadóit.

A *Pester Lloyd* tavaly augusztus 24-én „Magyarok Genfben" című vezércikkében a következő szavakkal kísérte el a küldötteket a genfi előkészítő konferenciára: „Nekünk, magyaroknak a nemzetiségi kérdés megoldásában nagy szerep van fenntartva. Honfitársaink biztosan életképes javaslatokkal fognak előállni."

És elérkezett az Interparlamentáris Unió 24. ülése Párizsban. A magyar delegáció 12 szavazati joggal rendelkező tagja mellett 18 „drukker" is érkezett.

Briand[312] beszéde volt az első döfés az öntudatos magyar küldötteknek. A németek tapsa a francia miniszternek és a Reichstag elnökének, Löbének[313] békés hangú beszéde bebizonyította, hogy a magyarok nem számíthatnak a németekre, akik a közelmúltban még a szövetségeseik voltak. Locarno szelleme,[314] amely Párizsban mindezt tovább erősíttetve Berlint jelölte meg az Unió következő helyszínéül, árnyékot vetett a magyar delegációra. Poincaré[315] beszéde csak további bizonyossága volt ennek.

Hiába várták a szenzációs jelentéseket Párizsból a magyar delegáció sikereiről. Nem érkeztek, noha biztosra várták őket. Amikor a küldött urak visszatértek Budapestre, valamennyien még a pályaudvaron bizalmasan tájékoztatták a kíváncsi újságírókat: "Ez alkalommal semmit sem tehettünk. Kis sikertelenség." Az újságírók, akiket szerkesztőségeik külön a parlament anyagi támogatásával küldtek ki, és külön magyar vagonokkal szállítottak Párizsig, őszintébbek voltak társaikkal. „Kudarcot szenvedtünk" – volt a válaszuk.

[311] Harold Harmsworth, Rothermere első lordja (1868–1940) angol laptulajdonos és politikus. Lapjában, a *Daily Mail*ben 1927. június 21-én megjelentetett cikkével váltak a magyar revíziós igények a nemzetközi sajtó gyakori témájává.

[312] Aristide Briand (1862–1932) francia politikus, 1909 és 1929 között összesen hat alkalommal volt Franciaország miniszterelnöke, neve a húszas évek második felében összeforrt a francia–német megbékélés politikájával.

[313] Paul Löbe (1875–1967) német szociáldemokrata politikus, 1920. június 25. és 1924. május 28., majd 1925. január 7. és 1932. augusztus 30. között a Reichstag elnöke, a német Páneurópa-csoport elnöke is volt.

[314] Az 1925 októberében kötött locarnói egyezményre utal, amelyben megerősítették a versailles-i békében meghatározott francia–német és belga–német határt.

[315] Raymond Poincaré (1860–1934) határozott németellenes francia politikus, 1913–1920 között a Francia Köztársaság elnöke, három alkalommal miniszterelnök.

A *Pester Lloyd* párizsi tudósítója, Horáciusz Pál[316] a következő szavakkal kívánja enyhíteni a magyar kudarcot: „A konferencián az egyes küldöttségeknek nem kínálkozott lehetőség arra, hogy többet tudjanak meg, mint amit ideérkezésükkor is tudtak". Vagyis nem csak a magyar küldöttségnek, másoknak sem kínálkozott lehetőség előtárni problémáikat. Mintha bizony a francia–német viszony nem lenne „probléma".

A magyar delegáció párizsi kudarcáról „Ferenc József titkos tanácsosa", Berzeviczy Albert, az egykori miniszter és a magyar küldöttség vezetője is cikket írt a „*Pester Lloyd*"-nak, amely idén szeptember 6-án jelent meg a vezércikk helyén.

Ebben von Berzeviczy azt írja:

„A mi csoportunkat főleg két kérdés érdekelte, nevezetesen a nemzeti kisebbségek védelme és a fegyverkezés korlátozása." Azonban, részben szervilizmusból, részben amiatt, hogy elkerüljék a nézeteltéréseket, és hogy kizárják a kellemetlen kérdéseket a konferencia napirendjéről, „az idei konferencia napirendjéből kimaradt a nemzeti kisebbségek kérdése, és a jövő évi konferencia programjában a fegyverkezés kérdése egyáltalán nem fog önálló tárgyként szerepelni. Sajnos, a semleges államok állásfoglalása ebben a vonatkozásban csalódásra adott okot, de nem csak ők, Amerika is kiábrándított minket." Ahelyett, hogy szövetségesként és szinte valamennyi háborúzó fél hitelezőjeként felvetné a leszerelés kérdését, „Amerika olyan kétértelmű álláspontot vett fel, hogy teljesen valószínűnek tűnik az, hogy nehéziparának önző érdekei a fegyverkezési korlátozás ellen vannak."

No nem csak a semleges államok és Amerika, és más államok mutattak érdektelenséget a magyar problémák iránt. Erről von Berzeviczy a következőket írja:

„Elszigetelt helyzetünk ezekben a számunkra legfontosabb kérdésekben annál is erőteljesebben mutatkozik meg, mert úgy tűnik, hogy az ebben a vonatkozásban ugyanígy érdekelt államok csoportjai ez ügyben egyre jobban visszavonulnak: Ausztria nem akarja senkivel sem elrontani kapcsolatait, és rendkívül passzív magatartást tanúsít; Bulgária, mióta Mollov[317] vette át a pénzügyi tárcát, gyengébben van képviselve; Törökország távol tartja magát, és a saját útját járja; Németország, úgy tűnik, egyelőre minden figyelmét a Rajna-vidék megszállása feloldásának szenteli, és amíg ezt a célját nem éri el, kerülni kíván minden véleménykülönbséget."

Angliáról és Olaszországról, amelyeket a magyar sajtó a magyarok nagy barátainak kiáltott ki, von Berzeviczy nem ír. Miért is tenné? Mert ha itt is megírná

[316] Nem sikerült azonosítani személyét.

[317] Vladimir Mollov (1873–1935) bolgár jogász, politikus, 1926 és 1931 között Bulgária pénzügyminisztere.

az igazságot, hogy esetükben is csalódtak, akkor hol vannak Magyarország barátai, akikről annyit hall a derék magyar paraszt. Ezért jobb volt erről hallgatni. Von Berzeviczy hallgatott is, de nem tehette meg, hogy cikkében ne figyelmeztessen: a magyar külpolitikának több figyelmet kell fordítania a franciaországi hangulatra, mert ily módon sok csalódástól megkímélheti magát.

Az első, aki megértette a magyar küldöttség sikertelenségének okát és von Berzeviczy figyelmeztetését, a *„Pester Lloyd"* szerkesztője, Vészi József[318] úr, Bethlen gróf bensőséges munkatársa volt. Már másnap, szeptember 7-én a következőkkel kezdte vezércikkét:

„Az európai nagyhatalmak között Franciaország az, akinek külpolitikája a legnagyobb – s mint megállapíthatjuk – legvégzetesebb és legmeghatározóbb Magyarország sorsára. Franciaország a kisantant védelmezője, valamennyi érdekét és törekvését feltétel nélkül támogatja, különösen ott, ahol e hatalmak csoportjának útjai Magyarország politikáját keresztezik."

Vészi úr tehát helyesen mérte fel és első alkalommal ismerte el nyilvánosan, hogy Franciaország és a kisantant az, amelytől Magyarország sorsa függ, s nem – Anglia és Olaszország. Mert, amíg Franciaország és a kisantant mindent követ és értékel, addig Anglia és Olaszország más kérdésekkel van elfoglalva és Magyarországot abban az elszigeteltségben hagyta, amelyről von Berzevizcy írt.

Vészi úr ma nem meri nyíltan leírni, mit kell Magyarországnak tennie ahhoz, hogy Franciaország és a kisantant megváltoztassa magatartását Magyarország irányában, amelynek ez a változás elkerülhetetlenül szükséges ahhoz, hogy kikerüljön elszigeteltségéből, mert akkor azt kellene írnia, hogy: hagyjatok fel a lord Rothermere akcióval, és valamennyi revizionista tevékenységgel, fogadjátok el Trianont saját tiszta nemzetállamotokként. Ezt Vészi még nem meri leírni, ezt csak főnöke, Bethlen gróf merészelte burkoltan leírni. Azonban egyelőre ő is csak nagyon bizalmas módon. Hogyan? Erről az Interparlamentáris Unió konferenciájának egyik résztvevője a következőt súgta meg:

A magyar küldöttség, mint ismeretes, azt a feladatot vállalta magára, hogy a magyar nagybirtokosok Londonban tartózkodó képviselőinek a társaságában, dr. Nagy Emillel[319] az élén, ünnepélyesen átnyújtsa lord Rothermerenek Párizsban azt a 100 000 magyar aláírást. A párizsi magyar követ, Korányi báró a legkevésbé sem tartva kedvezőnek a párizsi helyzetet egy ilyen jellegű demonstrációra a trianoni szerződés ellen, meglátogatta a magyar küldöttséget, és megkérte őket, hogy álljanak el ettől a demonstrációtól. Korányi bárót végtelenül felindultan elutasí-

[318] Vészi József (1858–1940) író, újságíró, publicista, képviselő, *Budapesti Napló* megalapítója, a *Pester Lloyd* főszerkesztője.

[319] Nagy Emil (1871–1956) ügyvéd, jogász, publicista, 1923–1924 között a Bethlen-kormány igazságügy minisztere, a Rothermere-akció egyik fő magyarországi exponense.

tották. Ő azonban nem hagyta annyiban a dolgot, személyesen Bethlen grófot értesítette erről, arra kérve, hogy befolyásával akadályozza meg ezt a demonstrációt. Bethlen gróf táviratával válaszolt erre, amelyben kérte a magyar küldöttséget, hogy álljanak el lord Rothermere hivatalos felkeresésétől és az aláírások átadásától. A küldöttség eleget tett kérésének, megállapítva a tényt, hogy a sajtó által előidézett hangulatot nem lehet átvinni Párizsba a magyar érdekek sérülése nélkül. A tíz vastag könyvet 100 000 magyar lord Rothermere-nek szóló hálás aláírásával ládába pakolták, és a párizsi magyar követség pincéjébe szállították.

A magyar küldöttség párizsi sikertelensége és „elszigeteltsége" mellett ezt a fiaskót is meg kellett érni, amelyet a magyar sajtó hebegve magyarázott olvasóinak, megígérve az aláírások más alkalommal történő átadását – októberben.

Lehetséges, hogy a párizsi látogatás mélyebb nyomokat hagy egyes magyar parlamenterekben, és értelmesebb külpolitikát eredményez.

Budapest, 1927. szeptember 10. olvashatatlan aláírás

55.

Vojislav Marinković jugoszláv külügyminiszter távirata a romániai jugoszláv követségre, melyben egyfelől ismerteti nézeteit Magyarország határozottabb magatartásának hátteréről, másfelől utasítja a követet, hogy figyelmeztesse a román kormányt, hogy Magyarország csak egy felfegyverzett Romániától tart (1927. december 11.)

AJ 334-10-17
Str. Pov. Broj 538.
Belgrád, [1927.] december 11. 14. 20.
Bukarest, [1927.] december 11. 16. 40

Magyarország magatartásában szemmel látható változások mutatkoznak. A békeszerződés revíziójáért folyó kampány, amelyet a kormány is támogat, csak azt a célt szolgálja, hogy előkészítse a terepet az országban és külföldön azoknak a lépéseknek a megtételére, amelyekkel ténylegesen lerombolhatja a trianoni békeszerződést. Több felől rendelkezünk értesülésekkel, amelyek szerint Magyarország fegyverkezik és készülődik. Ebben bátorításra lel Olaszország ellenünk folytatott akciójában és a bizonytalan romániai helyzetben, illetve a román hadsereg fegyverkezésében beállt fennakadásban. A román hadsereg

fegyverkezésének leállása kétszeresen is bátorítja: egyfelől feljogosítja azt hinni, hogy Románia nem gondol a [...][320] és katonai erejének bármilyen konfliktus esetén való felhasználására, másfelől, mert csökkenti Románia védelmi erejét. Ilyen feltétel mellett Pesten azt hiszik, hogy nagyon hamar elérkezhet a pillanat, amikor Magyarország szétzúzhatja azt az abroncsot, amelynek szorításába a trianoni békeszerződés és a kisantant taszította. A köztünk és Olaszország között kirobbanó konfliktus esetén, amit Pesten tiszta szívből kívánnak és várnak, arra is számítanak, hogy a kisantant azonnal felbomlana Románia tétlensége miatt, amely esetben választhatnának, hogy ránk vessék-e magukat, akik már más irányban vagyunk lekötve, vagy a felfegyverzetlen és felkészületlen Romániára, arra számítva, hogy később, ha mi már elbuktunk Olaszország elleni harcunkban, könnyedén megszerezhetik tőlünk, amit akarnak. Olyan jelzéseim is vannak, amely alapján azt kell hinnem, hogy ők tulajdonképpen leginkább erre a második megoldásra számítanak, mert attól tartanak, hogy amennyiben Olaszország előbb végezne velünk, nem engedné meg nekik Románia megtámadását.

Annak érdekében, hogy ezeket a reményeket Pesten szertefoszlassuk, és csökkentsük az ott jelentkező veszélyes aktivitást, a legnagyobb jelentősége van annak, hogy Románia meggyorsítsa fegyverkezését, s ezzel adja tudtul, hogy eltökélt a fennálló rend megvédelmezésében, és Magyarországnak konfliktus esetén lesz kivel tárgyalnia.

Kérem, ismertesse mindezt Titulescuval[321], és mondja el neki, hogy én úgy vélem, a dolog rendkívül fontos, és nehezen fogjuk magunkat bármilyen diplomáciai kombinációval biztosítani, ha katonai gyengeségünk Pesten azt a reményt kelti, hogy a fegyverek erejével tehetnek valamit.

Kérem, tájékoztasson Titulescu válaszáról.

Marinković

---

[320] Olvashatatlan szöveg.

[321] Nicolae Titulescu (1882–1941) román politikus és diplomata, szabadkőműves. 1927 és 1936 között több alkalommal Románia külügyminisztere.

56.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma Sajtóosztálya budapesti tudósítójának levele a Külügyminisztérium Sajtóosztálya igazgatójának, melyben ismételten figyelmébe ajánlja a fürdőhelyek és gyógyfürdők nemzetközi magazinjának főszerkesztőjét, Forgács Bélát, és javaslatot tesz támogatásának mikéntjére
(1928. január 3.)

AJ 396-21
Pov. Broj 376.
A Sajtóosztály budapesti tudósítója

Igazgató Úr,

Bátorkodom ezúton figyelmébe ajánlani Forgács Béla urat, aki elkészített egy brosúrát a fürdőhelyeinkről és gyógyfürdőinkről. Az említett brosúrát magyar nyelven kívánja megjelentetni, s az a célja, hogy a külföldi látogatókat ide vonzza.

Miután a magyarok a fürdőhelyeink legjobb vendégei, mert fényűzően élnek és sokat költenek, úgy vélem, hogy ez a brosúra jelentősen hozzájárul majd ahhoz, hogy még nagyobb számban érkezzenek hozzánk a vendégek.

A kiadványt ingyenesen terjesztenék Magyarországon, ezáltal [anyagi sikere] teljesen a hirdetői résztől, illetve az állam részéről bizonyos példányszám felvásárlásától függne. Ugyanez volt a helyzet a csehszlovákiai brosúrával is.

Ebből kifolyólag bátorkodom a javaslattal élni, hogy a kiadvány megjelentetését támogassák bizonyos példányszám felvásárlásával. A példányok terjesztését képviseleteink, a budapesti, a pécsi és a bécsi, esetleg a pozsonyi konzulátusaink ellenőrizhetik, vagy maguk is végezhetik.

Kérem, fogadja Igazgató Úr ezúttal is kiváló nagyrabecsülésemet

1928. január 3. Budapest.

Ljuba Hadži-Đorđević úrnak, a Külügyminisztérium Sajtóosztálya igazgatójának. Belgrád

---

57.

Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma továbbítja Bukarestbe a budapesti követség táviratát, melyben a magyar revizionizmust és reviziós propagandát ért kudarcokról számol be (1928. július 19.)

AJ 395-18
A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma
Pov. Broj. 8548
Belgrád, 1928. július 19.

A bukaresti királyi követségre

A budapesti királyi követség 1928. június 28-án a következő jelentést küldte: „A revizionista kampány az utóbbi időben némileg alábbhagyott. Ez nem meglepő, amennyiben figyelembe vesszük, hogy a magyar optimizmus és magabiztosság, ami az utóbbi időben túltengett, különösen Esmond Hamsworth[322] látogatása alkalmával és azt követően, több súlyos csapást szenvedett, ami a magyar revizionisták figyelmét a valós nemzetközi helyzetre irányította. A hivatalos és félhivatalos nyilatkozatok azt célozzák, hogy pontosítsák Magyarországnak a békeszerződés revíziójával kapcsolatos nézeteit, azonban ezek idegessége és egyöntetűsége nehezen fedi el a korábbi optimizmus helyébe lépő csalódottságot.

1) A magyar revizionizmus Genfben kapta az első pofont, ahol általános vélekedés szerint Magyarország a teljes fronton vereséget szenvedett. Ami a legsúlyosabb, és egyben a legfájdalmasabban érintette, hogy a Népszövetség határozatával az olasz küldöttség is egyetértett, nem sokkal az után, hogy Mussolini kijelentette, hogy az olasz kormány támogatni fogja a magyar követeléseket.

2) További fájdalmas meglepetés volt a kisantant nem várt ereje Genfben, amiről pedig az utóbbi időben, különösen Mussolini külpolitikáról tett kijelentéseit követően Magyarországon igen lekicsinylően írtak és beszéltek. A genfi kudarcot kisantant sikerként tekintik, ami azért ilyen nagy, mert a magyarok annál kevésbé számítottak kudarcra, minél jobban bíztak az olasz oldalról várt, de végül elmaradt segítségben.

[322] Esmond Cecil Hamswort, Rothermer II. lordja (1898–1978), lord Rothermer fia.

Mint az 502-es számú bizalmas levelemben jelentettem, ezt a kudarcot a kisantant befolyásának tudják be, ugyanakkor azok, akik nem veszítették el minden érzéküket a valóság iránt, a magyar revizionisták túlzásainak és provokációinak következményét látják benne.

Ezért sietett Bethlen gróf a berlini *Tag*-on keresztül nyilatkozatban deklarálni a magyar kormány békés szándékát és lojalitását a nemzetközi szerződésekhez, és cáfolni azt, hogy bármilyen kapcsolat létezne közte és a revizionista kampány között - ami a *Pester Lloyd* szerint nem más, mint a nép hangulatának spontán kifejeződése. Egyúttal Bethlen figyelmeztette az európai nyilvánosságot arra a veszélyre, amit a kisantant jelent az európai békére, amennyiben nincs megfelelő diplomáciai ellensúlya. Ezen kijelentések szándéka egyértelmű: Európának látnia kell, hogy igazságtalanság segítséget nyújtani a veszedelmes kisantantnak és Magyarországot felelőssé tenni azokért a hibákért, amit a nép ellenállhatatlan hazafias lelkesedésből a kormány részvétele nélkül tesz.

3) Magyarország Baldwintól[323] kapott egy nagyon komoly figyelmeztetést, aki a *Neue Freie Presse* szerkesztőjének adott nyilatkozatában lord Rothermere tettét megbocsáthatatlannak és veszélyesnek nevezte. Erre a kijelentésre, amely egyértelműen rámutatott arra, hogy a magyar revizionizmus semmiben nem számíthat az angol kormányra, a *Pester Lloyd* válaszolt az egész magyar nemzet nevében. A válasz szerint – amelynek szövege elárulja a csalódottságot, amit ez a kijelentés kiváltott a revizionista körökben – vannak dolgok, amelyeket kevésbé lehet megbocsátani, és amelyek veszélyesebbek, mint az az akció, ami a szerződés revízióját célozza. Megbocsáthatatlan: a) a mód, ahogy Magyarországgal bántak Trianonban, b) három és félmillió magyar elszakítása hazájuktól, c) a legideálisabb geopolitikai egység felbomlasztása, és hogy veszedelmesebb azok makacssága, akik nem hajlandók belátni, hogy Trianon nem csak Magyarországon szült elégedetlenséget, hanem azokban az országokban is, amelyek az ő rovására gyarapodtak, s ahol keserűség uralkodik. Magyarországnak követelnie kell és követeli is a békeszerződés revízióját, mert tudja, hogy ezzel a béke megőrzését szolgálja és az igazságtalanságok megerősítése az izgatottságot állandósítaná.

4) A magyar revizionista köröket azonban valamennyi csapás közül a kisantant konferenciájának[324] határozata érintette a legkellemetlenebbül, amelyben pontosították a trianoni békeszerződés revíziójával kapcsolatos nézeteiket. A határozat határozott hangneme, valamint eltökéltsége rámutatott arra, menynyire utópisztikusak a magyar remények.

[323] Stanley Baldwin (1867–1947) brit konzervatív politikus, több alkalommal, így 1924–1929 között is Nagy-Britannia miniszterelnöke.

[324] Az 1928 júniusi bukaresti kisantant tanácskozásról van szó.

Miután természetesen tudni lehetett, hogy a kisantant ezúttal határozott állást foglal a trianoni békeszerződés revíziójával kapcsolatban, találkozóját és a határozatait bizonyos félelemmel várták. Ez a rettegés megfigyelhető a fentebb említett nyilatkozatokban is, de legjobban a sajtónak a bukaresti konferencia megnyitását megelőző csipkelődő hangnemű és izgatott írásában jött elő. Itt érdemes megjegyezni Bethlennek a *Tag* tudósítója számára adott interjúját, amelyben Európa figyelme fel lett hívva a kisantant veszélyességére, valamint a *Pester Lloyd* cikkét. Ezek az európai közvéleményhez szóltak, s céljuk az volt, hogy bizalmatlanságot ébresszenek a kisantanttal, mint a közép-európai megbékülés legfőbb akadályával szemben, diszkreditálják a szervezetet, és bebizonyítsák a magyar követelések megalapozottságát és jogosságát.

Ebben leginkább Olaszországra számítottak, mert hittek Mussolininek a békeszerződés revíziójával kapcsolatban tett kijelentései komolyságában. Annak érdekében, hogy ráijesszenek a kisantantra, a kisantantnak a békeszerződés revíziójával kapcsolatos álláspontját Olaszország provokálásaként állították be, mondván, hogy Mussolini majd megfelelő választ ad rá.

Nagy reményeket fűztek a parlamentünkben bekövetkezett véres események következményeihez. A *Pester Lloyd* azon a véleményen volt, hogy Puniša Račić[325] gaztette keresztülhúzta a kisantant számításait.

A konferencia kiáltványa bebizonyította azonban, hogy a magyar revizionista köröknek mindezek a várakozásai megalapozatlanok és túl koraiak voltak. Meglepetésük és tehetetlen dühük jól kirajzolódnak a kommentárokban, amelyek a határozattal foglalkoznak, s amelyekben azt bombasztikusnak és felfújtnak nevezik. A kisantant határozat [...][326] gúnyolódó megjegyzéssel konstatálták, [mondván] hogy hasonló kemény szavakat hallottak már a kisantantnál nagyobb hatalmaktól is, de mégis eljött az az idő, amikor [...].[327]

A kisantant olyan tényezőként mutatkozik, amely a fegyveres fellépés fenyegetésével akadályozza a körülmények békés és normális fejlődését Közép-Európában. A külügyi bizottságban az egykori miniszter, Gratz azt mondta, hogy a kisantant határozatot Magyarország erősödő külpolitikai helyzete váltotta ki, ám a békeszerződés nem jogosít fel a békeszerződés revízióját békés eszközökkel megvalósítani akaró mozgalom erőszakos megakadályozására.

Mint már említettem, a magyar revizionizmus a kisantantban látja céljai megvalósításának fő akadályát, ezért annak megszüntetését akarja. Így nyilat-

[325] Puniša Račić (1886–1944) a Radikális Párt montenegrói szerb képviselője 1928. június 20-án a belgrádi Skupštinában megölt, illetve megsebesített több horvát képviselőt, a Horvát Parasztpárt vezetőit, köztük annak elnökét, Stjepan Radićot.

[326] Hiányos szöveg, talán *határozott hangnemét.*

[327] Hiányos szöveg, talán *ez a hangnem megszelídült,*

kozott Gratz is abban a beszélgetésben, amit a *Deutsches Tagblatt* tudósítójának adott. Többek között azt mondta, hogy a kisantant két részre osztja a közép-európai államokat, akadályozza a közép-európai helyzetnek a békeszerződés és az együttműködés alapján történő új rendezését. A közép-európai együttműködés felé vezető első lépés a kisantant megszüntetése."

A Külügyminisztériumnak van szerencséje a fentieket tudomásulvétel végett a királyi követségre továbbítani.

A miniszter megbízásából, a Politikai Osztály megbízott igazgatója,

(olvashatatlan aláírás)

58.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériumának távirata Bukarestbe, melyben továbbítja a budapesti követségnek a Népszövetség szentgotthárdi fegyverbotránnyal és az optáns kérdéssel kapcsolatos döntéseinek magyarországi fogadtatásáról beszámoló táviratát (1928. július 24.)

AJ 395-18
A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma
Pov. Broj. 8776
Belgrád, 1928. július 24.

A bukaresti királyi követségre

Budapesti követségünk a következő taralmú jelentést juttatta el a minisztériumnak:

„A Népszövetség döntését a szentgotthárdi fegyverbotrányról az itten sajtó magyar sikerként értékelte, az optánskérdésben hozott döntést viszont kudarcként.

Ez az első pillanatra érvényes, most már a szentgotthárdi ügyben hozott döntésről is az elégedetlenség hangján írnak és beszélnek, noha Magyarország ebben a kérdésben tényleg elérte azt, amit egyáltalán el lehetett érni. Ezt a formális kudarcot a kisantant befolyásának rovására írják.

Általános a vélekedés, hogy azért volt lehetséges a kisantant sikere, mert Európában nincs megfelelő diplomáciai ellensúlya. Bethlen a berlini *Tag* tudósítójának adott interjújában azt mondta, hogy nem megnyugtató sem Magyarország,

sem Ausztria, de még Olaszország és Németország számára sem az, hogy földrészünk szívében a kisantant nincs a kellő mértékben diplomáciailag ellensúlyozva.

Ezt az ellensúlyt, a *Pester Lloyd* szerint, az Olaszország és Magyarország közötti barátság tudná megteremteni, amely kikristályosodási pont lehetne egy ilyen, ezen célnak megfelelő kombinációnak. Ebben a kombinációban Németországnak is benn kellene lennie. Ezért Bethlen interjújában figyelmeztetett arra, hogy az olasz–német barátság az ő érdekükben állna. A *Pester Lloyd* ismételten felhívta a figyelmet arra a nagy előnyre, ami abból származna rájuk nézve, ha a kisantantnak, ami nem más, mint a francia diplomáciai front keleti szárnya, nem könnyítenék meg túlzottan azt, hogy hegemóniára tegyen szert Közép-Európában.

A kisantant célja, a *Pester Lloyd* szerint, amely Bethlen hivatalos sajtóorgánuma, az, hogy meghatározó szerepre tegyen szert a közép-európai helyzet végleges rendezésében. Amennyiben minden marad a jelenlegi szerint, és amennyiben más hatalmak nem akadályozzák meg a kisantant tevékenységét, akkor előfordulhat, hogy az, mint egyetlen szervezett tényező Közép-Európában, végül saját belátása szerint rendezi el a helyzetet.

A kisantant presztízsének növekedése, amelyről nemrégen még azt állították, hogy többé nem is olyan szilárd, a jó irányban történő változás, ami Olaszországgal való kapcsolatainkban várható, valamint Titulescu látogatása Belgrádba, ami megcáfolja a Mussolininél tett korábbi látogatása kapcsán keletkezett merész kombinációkat, hozzájárul ahhoz, hogy a kisantant következő konferenciája elé bizonyos fokú aggodalommal tekintsenek."

A Külügyminisztériumnak van szerencséje a fentieket tájékoztatásul továbbítani.

A miniszter utasítására a Politikai Osztály megbízott igazgatója.

59.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériumának távirata Londonba, melyben továbbítja a budapesti követség jelentését a magyar kormány közép-európai gazdasági egység megalakításával kapcsolatos álláspontjáról (1928. július 24.)

AJ 341-1928-I.
A Szerb-Horvát és Szlovén Királyság Külügyminisztériuma
Pov. Broj. 8783
Belgrád, 1928. július 24.

A londoni királyi követségre

Budapesti követségünk a következő tartalmú jelentést juttatta el minisztériumunkba:

„Bármikor, bármilyen formában is merüljön fel egy közép-európai gazdasági egység megalakításának gondolata, a magyar kormány mindig a legeltökéltebben szegül szembe Magyarországnak egy ilyen egységbe történő bevonásával, még ha nyilvánvaló is, hogy egy ilyen egység felbecsülhetetlen értékű lenne számára. Nyilvánvaló azonban, hogy egy ilyen szövetségbe történő belépéssel le kellene mondania valamennyi jelenlegi politikai aspirációjáról, azaz elismerni a jelenlegi területi rendezést, és elállni a békeszerződés bárminemű revíziójának követelésétől. Ezt azonban nem akarja, mert úgy véli, nem szükséges, miután a fennálló helyzet csak ideiglenes.

Ilyetén magatartásának másik oka pedig az, hogy úgy véli, a kezdeti gazdasági függés idővel politikai függéssé alakulna azokkal az államokkal szemben, amelyekkel gazdasági közösségben lenne.

Nem kisebb mértékben ellenzi Magyarország egy olyan gazdasági egység létrejöttét sem, amely nélküle valósulna meg, mert ebben az esetben egyedül találná magát szemben egy erős gazdasági tényezővel, amely rá tudná kényszeríteni akaratát.

Ezért valamennyi eddigi kísérlet, amelyet Csehszlovákia vetett fel, javasolva a közép-európai államok közötti szorosabb gazdasági együttműködést, Magyarországon a leghatározottabb elutasításra talált.

Ezen álláspontja mellett a magyar kormány annál is makacsabbul kitart, mert maga mögött tudhatja nem csupán a hivatalos Olaszországot és a teljes olasz sajtót, hanem az osztrák, a német és az angol sajtónak is bizonyos részét, amely támogatja a magyar revizionista célokat.

Ilyen hangulat mellett, amely a veszedelmes megalománia valamennyi jelét mutatja, és Magyarországot arra készteti, hogy olyan célokat tűzzön maga elé, amelyek elérhetetlenek, illetve tekintettel arra a csalódásra, amit a magyar politika az utóbbi időben elszenvedett, s az általa kiváltott általános idegeskedésre, már magának a bukaresti konferenciának a kisantant államok közötti gazdasági kapcsolatok megszilárdításáról hozott határozata is nagyfokú elégedetlenséget kellett, hogy kiváltson, amit ki is váltott.

A kisantant gazdasági vonatkozású kiszélesítése irányában tett lépését sikertelennek tartják, mondván, hogy még soha egyetlen kezdeményezés sem volt olyan kategorikusan visszautasítva, mint ahogy Ausztria vetette el a kisantantnak ezt a kezdeményezését. Ebből arra a következtetésre jutottak, hogy ez az elutasítás mindenképpen vitát vált majd ki a világsajtóban, és semmiképpen sem fogja növelni a kisantant presztízsét.

Az összes említett újság a kisantant iránti káröröммel és gyűlölettel van tele, és egyöntetűen rátarti és sértő hangnemük csak azt bizonyítja, hogy mekkora a félelmük egy, mint a *Pester Lloyd* írta, szervezett tényezőtől Közép-Európában, és mindentől, ami ennek a tényezőnek nagyobb erőt és befolyást tudna adni."

A Külügyminisztériumnak van szerencséje tájékoztatásul továbbítani a fentieket.

A miniszter utasítására a Politikai Osztály megbízott igazgatója (olvashatatlan aláírás).

60.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériumának távirata Londonba, melyben továbbítja a budapesti követ jelentését a magyar külügyminiszterrel folytatott beszélgetéséről a királyi diktatúra bevezetéséről és országaik szomszédos államokkal való kapcsolatairól (1929. február 7.)

AJ 341-1929-I.
A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma
Pov. Broj. 1062
Belgrád, 1929. február 7.

A londoni követségre

Királyságunk budapesti követe a következőket jelenti:

„Ma meglátogattam a külügyminisztert, és hosszabb beszélgetést folytattam vele. Nagy érdeklődést mutatott a nálunk történt legutóbbi változások iránt. Én részletesen elmagyaráztam a rendszerváltozás[328] okait, és jelentőségét, és ecseteltem azt a széleskörű támogatást, amit ez a változás élvez országunkban. Azt mondta, hogy nem lepődött meg nagyon a király döntésén, mert itt mindenki számára nyilvánvaló volt, hogy parlamentünk a pártok közötti kiéleződött harc miatt képtelen volt a pozitív munkára. Reményét fejezte ki, hogy a jelenlegi kormány, megszabadulva a parlamenti eljárás lassúságától, gyorsan a végére jár néhány még rendezetlen kérdésnek országaink között.

Azt válaszoltam, hogy minden minisztériumban nagy energiával dolgoznak azon, hogy a rendezetlen kérdéseket lezárják, amelyek között vannak olyanok is, amelyek az országunk és Magyarország közötti kapcsolatokat érintik, mint például a kereskedelmi szerződés, amelyet nagy valószínűséggel a napokban ratifikálnak. Elégedett volt ezzel a kijelentésemmel.

Érdeklődött kapcsolatainkról a szomszédos államokkal, különösen Olaszországgal. Azt mondtam, hogy semmit sem változtak az egyezmény[329] lejárta után. Több jelből azonban arra következtetek, hogy az ő kapcsolataik Olaszországgal nem olyan bensőségesek és szívélyesek, mint amilyenek tavaly voltak. Valószínű, hogy ennek oka a Magyarország és Franciaország közötti kapcsolatok bizonyos fokú javulása, amiről az itteni francia követ[330] beszélt nekem.

A beszélgetés további részében elmondta, hogy egy kicsit javultak a kapcsolataik Romániával, s reméli, hogy az optánskérdés, amit most közös delegáltjaik vitatnak meg Magyarországon, s amely egyike a köztük lévő nagyobb vitás kérdéseknek, az érintett magyar tulajdonosok érdekeire nézve kedvezően fog megoldódni.

Csehszlovákiával való kapcsolataikról azt mondta, hogy azok nem a legjobbak, de az utóbbi időben semmi sem történt, ami tovább rontotta volna a helyzetet. A jelenlegi csehországi belpolitikai helyzetet elég pesszimistán látja.

Végezetül azt mondta nekem, hogy tárgyalásokat folytatnak Bulgáriával egy minden kérdésre kiterjedő békéltető, és egy kizárólag jogi természetű kérdésekre vonatkozó döntőbírósági egyezmény megkötéséről, s hogy ebben az egyezményben nem lesz semmiféle politikai kikötés, sem a semlegességről, sem bármi másról.

[328] Az uralkodó, I. Sándor által 1929. január 6-án bevezetett királyi diktatúrára utal, amellyel feloszlatta a parlamentet és betiltotta a pártokat.

[329] Az 1924-es római egyezmény Olaszország és a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság között, amely végérvényesen rendezte a két állam közötti viszonyt Fiume (Rijeka) tekintetében, s Belgrád elfogadta, hogy a város Olaszország részét képezze.

[330] Louis Alfred Edmond Marie Mathieu de Vienne, márki (1874–1944) francia arisztokrata, diplomata, Franciaország budapesti követe 1928–1934 között.

A Külügyminisztériumnak van szerencséje a fentieket tájékoztatásul tudatni a királyi követséggel.

A miniszter utasítására a Politikai Osztály igazgatója

61.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság budapesti követének jelentése Bethlennek az első világháborúban elesett katonák emlékműve leleplezésekor tartott beszédéről (1929. május 27.)

AJ 341-1929-I.
Pov. Broj.385/29
Budapest, 1929. május 27.

A Külügyminisztérium Politikai Osztályának, Belgrád

Tegnap a kormányzó, a kormány, a hadsereg és a diplomáciai testület képviselőinek a jelenlétében nagyszámú közönség előtt, rendkívül ünnepélyes körülmények mellett leleplezték az első világháborúban elesett katonák emlékművét.[331]

Ez az ünnepség a békeszerződés revíziójának nagyszabású megnyilvánulásává vált, olyan manifesztummá, amely azáltal kapta meg sajátos jellegét, hogy az első és fő szónok maga a miniszterelnök, Bethlen gróf volt.

Bethlen revíziós beszéde tulajdonképpen nem tartalmazott semmi olyat, amit különböző alkalmakkor az elmúlt két esztendőben ne mondott volna már el. A beszéd újdonsága az az intenzitás volt, amellyel kifejtette a már ismert magyar követeléseket és tiltakozását a trianoni békeszerződés ellen. Beszédét a közönség viharos helyesléssel fogadta.

A haza, mondta Bethlen gróf, amelyet megörököltünk, elszámolást követel tőlünk, miért adták életüket a harcosaink, akik emlékére az emlékművet emeljük. Mi nem tudunk elszámolni. És mindaddig, amíg nem tudunk, nincsen helye sem ünneplésnek, sem siratásnak. Siratni csak azt lehet, ami végkép elveszett. A mi feladatunk az, hogy a régi hazánkat visszaállítsuk régi fényében. A magyar nemzetre a bíróság kiszabta az ítéletet, mint ezeréves bűnösre. Igazságtalannak minősítette azt, amit a természet alkotott, amiért fajtól, vallástól és

[331] A Hősök terén, a Millenniumi emlékmű előtt lévő Hősök emlékkövének 1929. május 26-ai felavatási ünnepségéről van szó.

nyelvtől függetlenül milliók dolgoztak, harcoltak és szenvedtek és ontották vérüket ezer éven keresztül. Ennyi erény nem állhatott ezer éven keresztül az igazságtalanság szolgálatában. Lehetséges, hogy félmillió magyar harcos esett el valamely igazságtalanságért? Elesett katonáinkra emlékezve, a legünnepélyesebben emeljük fel tiltakozásunkat, az ő nevükben is, a jövő igazságosabb bíráinak lelkiismeretére apellálva. Amíg egy magyar is él, azt feleljük erre az ítéletre, hogy „Nem, nem, soha".

Magyarország nem könnyelműen lépett be a háborúba, hanem azért, mert nem tudta kikerülni [azt].

Ez a sírkő az új Magyarország alapköve, amely annál nagyobb, erősebb és tartósabb lesz, minél több erénnyel bírnak majd fiai, akikre épül.

Ez a beszéd tartalmazza a széles tömeg részére szánt sikeres demagógia valamennyi elemét. Azt bizonyítja, hogy a kormány, amelyről Bethlen mindig azt állította, hogy a revíziós propaganda nem az ő feladata, mégsem akar a revíziós mozgalomban a szélen állni, hanem tőle telhetően igyekszik azt minél hatékonyabban támogatni.

Bethlen beszédének hangneme és szenvedélyessége olyan alkalomkor, amely a kegyeletről kellene, hogy szóljon, annál is meglepőbb, mivel eddigi politikai beszédei visszafogott hangnemükkel tűntek ki. Lehetséges, hogy így kívánta megnyugtatni a nyilvánosságot, amely a revíziót érintő legutóbbi kijelentései miatt igen izgatott volt, és amely már régóta a kormány szemére hányta e kérdésben tanúsított passzivitását és nemtörődömségét.

Azt, hogy ez a beszéd olyan ünnepségen hangzott el, amelyen a kormány meghívására nem csak a nagyantant, hanem a kisantant képviselői is jelen voltak, csak úgy lehet értelmezni, hogy a magyar kormány Grandi[332] és Zaleski[333] látogatása után annyira kedvezőnek ítéli Magyarország helyzetét, hogy a kormányfő beszédében nem tartotta szükségesnek tekintettel lenni mindenki érzékenységére.

Követ

---

[332] Dino Grandi (1895–1988) olasz politikus és diplomata, a Fasiszta Nagytanács tagja, 1929 és 1932 között Olaszország külügyminisztere.

[333] August Zaleski (1883–1972) lengyel politikus és diplomata 1926 és 1932 között lengyel külügyminiszter.

62.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság budapesti követsége ügyvivőjének jelentése a magyarországi politikai életben a parlament feloszlása után beállt nyugalmi helyzetről, illetve a Szociáldemokrata Párt és a Revíziós Liga közötti huzavonáról a szociáldemokrata munkásságnak a Ligához való csatlakozása körül (1929. július 25.)

AJ 159-5
Pov. Br. 558/29
Budapest, 1929. július 25.

A Külügyminisztérium Politikai Osztályának, Belgrád

A parlament feloszlása[334] után a magyarországi belpolitikai életben szinte teljes a nyugalom. Az összes politikai tevékenység, már amennyi van, a revizionista mozgalom további szervezésére koncentrál, nevezetesen, hogy a Revizionista Liga[335] zászlaja alá gyűjtsék a szociáldemokrata munkásságot. Noha ez a beszervezés jár bizonyos eredményekkel, és a szociáldemokrata munkásság csoportokban csatlakozik a Ligához, a revizionista körök mégsem elégedettek, mivel jól tudják, hogy milyen körülmények mellett történik csatlakozásuk, és hogy ez a munkásság mindaddig nem lesz tevékeny része a revizionista mozgalomnak, amíg a párt vezetésével nem sikerül megegyezni.

Miután a szociáldemokrata párt vezetése nem adja fel demokratikus elveit (lásd a 305 és 405-ös számú bizalmas jelentéseket)[336], a Revíziós Liga pedig elutasítja, hogy demokratikus szellemben szerveződjön újjá, ahogy azt a szociáldemokrata párt kéri, a Liga elnöke[337] kerülő úton próbált célt érni. Ő ugyanis azt javasolta a párt vezetésének, hogy alakítsanak egy külön revíziós szervezetet, amely a változatlan magyarországi rendszer mellett is a Revíziós Ligával párhuzamosan működne a közös cél eléréséért.

[334] Nem a parlament feloszlatásáról, hanem a tavaszi ülésszak befejezéséről, és a parlamenti szünet megkezdéséről van szó.

[335] Helyesen: Magyar Revíziós Liga. A szervezet 1927. július 27-én alakult, és a trianoni béke igazságtalan, illetve a magyar revíziós törekvések jogos voltának nemzetközi propagandáját tekintette feladatának.

[336] Nem sikerült megtalálni őket.

[337] A kor „írófejedelme", Herczeg Ferenc.

A vezetőség határozottan elutasította ezt a javaslatot, mondván, hogy nem gondol semmilyen együttműködésre a Ligával, amíg az nem helyezkedik a demokrácia álláspontjára.

A nacionalista sajtó támadásai és nemzetárulási vádjai arra kényszeríttették a szociáldemokrata pártot, hogy ismét pontosítsa álláspontját a békeszerződés revíziója tekintetében, amit az e hónap 23-án rendezett pártbizottsági ülésen tett meg.

A pártbizottság kijelentése szerint a szociáldemokrata párt

a) elítéli a békeszerződést, és minden eszközzel igyekszik elérni békés revízióját. Azonban, sokkal nagyobb sikerrel dolgozhatna ezen, ha Magyarországon olyan rendszer lenne, amely nem tér el a nyugat-európai kormányzati rendszerektől, és lehetőség lenne, hogy a revízió kérdését a nép ügyévé tegyék, s nem csak a magyar, hanem valamennyi demokratikus orientáltságú nép ügyévé;

b) nemcsak fegyverzet korlátozás kell, hanem teljes leszerelés;

c) nemzetközi védelmet kér a nemzeti kisebbségeknek, demokratikus autonómiát a kompakt egységben élők részére, és teljes egyenjogúságot a szétszórtan élőknek, szabad nyelvhasználatot, iskoláik és kultúrájuk fenntartását, illetve állandó panaszbizottság megalakítását a Népszövetségnél;

d) együtt kívánnak működni ebben mindenkivel, kivéve azokat, akik nem demokratikusak és akik háborút akarnak;

e) azt kívánják, hogy ezeknek a céloknak megnyerjék más államok szociáldemokratáit is, de tudják, hogy mindaddig csak mérsékelt sikereik lesznek, amíg Magyarország nem indul el a demokratizmus útján.

Ez a nyilatkozat, amely tulajdonképpen nem tartalmaz új elemeket, a mi szempontunkból fontos, mert népszavazás kérése azoknak a nemzeteknek a részére, amelyek korábban valamelyik legyőzött államhoz tartoztak, valamint a kisebbségek tekintetében elfoglalt álláspontja olyan kérdések, amelyekben a szociáldemokraták álláspontja egybeesik a Liga álláspontjával. A kérdés csak az, hogy ezekből mennyit kell komolyan venni, és mennyit lehet a politikai taktika számlájára írni.

A fent említett okok mellett, amelyek miatt a magyar szociáldemokrácia a fenti nyilatkozatott tette, minden bizonnyal fontos szerepet játszottak a következők is:

A királyi követség értesülései szerint a szociáldemokrata párt vezetősége angol barátaik javaslatára azt kérte Bethlentől szabadságra utazása előtt, hogy tekintettel az Angliában bekövetkezett változásokra,[338] egy bizalmas ad hoc tanácskozáson fejtse ki véleményét és szándékait Magyarország demokratizálásáról. Bethlen eleget tett ennek a kérésnek, azonban a szociáldemokratáknak olyan nyilatkozatot tett, ami nem elégítette ki őket.

[338] A brit Munkáspárt választási győzelme és kormányra jutása.

A szociáldemokraták fenti nyilatkozatát tehát úgy kell felfogni, mint Bethlen Magyarország demokratizálásáról tett kijelentésére adott választ, amely nélkül nem számíthatnak a jelenlegi Anglia támogatására. Ügyvivő, titkár

---

63.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériumának távirata Bukarestbe, mellyel továbbította a budapesti követség katonai attaséjának jelentését a budapesti francia követ törekvéseiről, hogy Magyaroszágot közelítse Párizshoz és kivonja Olaszország befolyása alól (1929. július 31.)

AJ 395-20
Szerb–Horvát–Szlovén Királyság
Külügyminisztériuma Pov. Broj. 7681
Belgrád, 1929. július 31.

A bukaresti királyi követségnek

Budapesti katonai attasénk a következő tartalmú jelentést juttatta el Fővezérkarunknak:
„A budapesti francia követ, de Vienne már tavaly elkezdte a Magyarország és Franciaország közötti közeledés politikáját, amit minden jel szerint saját kezdeményezésére tesz, azzal a céllal, hogy Magyarországot kivonja Olaszország befolyása alól, és a kisantanthoz közelítse. De Vienne úr meg van győződve arról, hogy ez kivitelezhető.

Az utóbbi időben, különösen Bethlen úr párizsi útját követően, erről a közeledésről a nyilvánosságban is elkezdtek beszélni.

Bethlennek sikerült meggyőznie de Vienne-t e francia–magyar barátságot óhajtó vágyának őszinte voltáról.

Jellemző, hogy Budapesten egy ideje bizonyos bizalmatlanság figyelhető meg a francia és a csehszlovák képviselők között. Míg a francia körök a legbizalmasabban azon félelmükről beszélnek, hogy Csehszlovákia fokozatosan Németország befolyása alá kerülhet, addig a másik oldalon a csehszlovák körök arra gyanakszanak, hogy Franciaország és Magyarország közelítése a Csehszlovákia kárára Magyarországnak nyújtandó kompenzációkon alapszik.

A megkérdezett magyar körök az itteni francia hivatalos személyeknek úgy nyilatkoznak, hogy nem reflektálnának a békeszerződésnek országunkkal

szembeni revíziójára, és lemondanának ezekről a követeléseikről, amennyiben revíziós követeléseiket Románia és különösen Csehszlovákia irányában Franciaország részéről támogatnák.

Amennyiben ezt összevetjük a budapesti olasz követ, Durini di Monza[339] úrnak ezzel egyidejűleg játszott közvetítő szerepével Magyarország és Románia közelítésében a kisantant többi államának kirekesztésével, akkor kiderül, hogy Bethlen gróf kétszínű játékot folytat Franciaország és Olaszország között.

Miközben egyik oldalról Bethlen úr arról győzködi a francia köröket, hogy Magyarország elállna a Jugoszlávia irányában foganatosítandó revíziótól, ezzel egyidejűleg az olasz követ közvetít Magyarország és Románia között, ami közvetlenül Jugoszlávia ellen irányul. Ebből egyértelműen megállapítható, hogy az egész manőver a kisantant felbomlasztását célozza."

A fentieket tájékoztatásul közöltük.

A miniszter megbízásából a Politikai Osztály főigazgatója (K. Fotić[340])

64.

Vojislav Marinković külügyminiszter tájékoztatója a budapesti követségnek a jugoszláv kormány vélekedéséről Franciaország azon kezdeményezéséről, hogy Ausztriát és Magyarországot a vonzáskörzetébe vonja, esetlegesen a kisantant helyett e két államra alapozza közép-európai politikáját (1929. október 11.)

AJ 341-1929-I.
Pov.Broj. 13223.
Belgrád, 1929. október 11.
Radomir Luković[341] királyi követ úrnak, Budapest

Követ Úr,

Meggyőződésem, hogy Franciaországnak, vagy legalábbis az ottani francia követnek az a kísérlete, hogy Magyarországot eltántorítsa Olaszországtól, amiről Ön is beszélt folyó év június 24-i és szeptember 26-i (704-es számú) jelentésében, valóban létezett, de természetesen nem sikerült. Ez egy réges-régi, gyógyít-

[339] Ercole Durini di Monza (1876–1968) olasz diplomata és politikus, ekkor az Olasz Királyság magyarországi követe.

[340] Konstantin Fotić (1891–1959) szerb/jugoszláv diplomata, 1926-tól 1935-ig kisebb megszakításokkal Jugoszlávia állandó képviselője a Népszövetségnél, majd hazája washingtoni képviselője.

[341] Nem sikerült kideríteni életrajzi adatait.

hatatlan betegsége a francia diplomáciának, hogy azt hiszi, ügyes diplomáciával, személyes befolyással és csábító kombinációkkal egy ország, egy kormány vagy egy rendszer politikája olyan mértékben megváltoztatható, hogy letérjen arról a vonalról, amelynek követésére érdekei, meggyökerezett eszméi, nemzeti vagy társadalmi szenvedélye, gyűlölet vagy szeretet, nemzeti hiúsága és egyéb komoly tényezők determinálják, amelyek együttesen határozzák meg egy állam és egy rendszer politikáját.

A bolgárok sokkal jobban kihasználják a franciáknak ezt a gyengeségét, mint a magyarok, mert a bolgárok, amennyiben hasznot remélnek, nem átallnak egyszerűen a szemükbe hazudni, és olyat is megígérnek, ami megalázó és a legroszszabb színben tünteti fel jellemüket, miközben a magyarok jellemükből és becsületességükből fakadóan képtelenek a megalázkodásra és álnokságra. Mégis, még nekik is, e merevségük ellenére is sikerült azt a benyomást kelteniük, különösen némely hozzájuk akkreditált diplomatában, hogy Magyarország hajlandó lenne átállni Franciaországhoz, amennyiben az valamelyest teljesítené igényeit.

A magyarországi körülményeket kicsit is ismerők számára azonban egyértelmű: teljességgel kizárt, hogy szó lehessen komolyabb francia–magyar kombinációról vagy akár csak a magyar politikai orientáció megváltozásáról, amíg a mostani feudális-junker rendszer van [hatalmon] Magyarországon. Hacsak Franciaország nem lenne kész szétbomlasztani teljes [szövetségi] rendszerét az európai kontinensen, elhagyni valamennyi barátját Közép-Európában, és gyakorlatilag csatlakozni a magyar táborhoz. Ez nem Magyarország csatlakozása lenne Franciaországhoz, hanem Franciaországé Magyarországhoz. A napnál is világosabb, hogy Franciaország ezt nem teheti meg, nem hagyhatja el a kisantantot, s nem fogadhatja el a Szent Istváni határok politikáját azért, hogy megnyerje Magyarországot.

Az, amit egyes francia diplomaták szeretnének, s ezt a vágyukat gyakran szuggerálják a Quai D' Orsay-on[342], nevezetesen, hogy Magyarország változtassa meg politikai orientációját – s ne Franciaország változtassa meg – csak úgy lehetséges, ha alapvető változások történnének a magyar belpolitikában. Csak egy teljesen demokrata Magyarország lehetne talán annyira alkalmazkodó a körülményekhez, hogy reménykedni lehessen általános külpolitikai irányvonalának megváltozásában is.

A magyarországi rendszer ilyen változására azonban erős és szisztematikus külső nyomás nélkül nem kerülhet sor. Csak abban az esetben [volna lehetséges], ha a jelenlegi magyar rendszernek nem lennének még látszólagos diplomáciai sikerei sem; ha egyértelmű lenne, hogy ez és az ehhez hasonló

[342] A francia külügyminisztérium.

rendszerek nem élvezhetik sem Franciaország, sem Anglia barátságát; [ha belátnák] hogy Olaszország oly sokat reklámozott barátsága nem ér semmit, s hogy valamennyi akciójában sikertelen és sikertelenségre kell hogy legyen ítélve. Csak ekkor lenne lehetséges, hogy a jelentős és nem látszat reformok kérdése elkerülhetetlenül napirendre kerüljön. Éppen ez az, ami valószínű, hogy ne mondjam biztos [hogy bekövetkezik], mert a magyarok – különösen ez a junker-feudális, illetve a művelt iskolázott réteg – szenvedélyes hazafiak, akik készek lennének a rendszerváltásra, amennyiben arra a meggyőződésre jutnának, hogy a külpolitikai érdekek ezt kívánják, s ez szükséges a külpolitikai sikerekhez. Ezen okból kifolyólag fogadták el 1918-ban Károlyi demokrata-szocialista kormányát, s 1919-ben ugyanezen okok miatt volt Károlyi kész átadni a hatalmat a bolsevikoknak, abban bízva, hogy ők képesek lesznek jobban védeni a határokat és Magyarország nemzeti érdekeit.

Az egyetlen mód tehát, hogy Magyarországot megnyerjük, éppen az, hogy mindaddig, amíg ez a rendszer van hatalmon, ne kapjon semmilyen kedvezményt a nyugati hatalmaktól, azaz Franciaországtól és Angliától, sem morálist, sem anyagit. Ennek a politikának most kifejezetten kedvezőek a feltételei. A munkáspárti kormány Londonban (és némileg a liberális közvélemény azon része is, amely támogatja külpolitikáját) teljesen ellenzi a jelenlegi magyarországi rendszert, és kész mindent megtenni, ami módjában áll, hogy ezt a rendszert lecseréljék és Magyarországot demokratizálják. A jól értesült budapesti körök ezt megérezték – bár azt hiszem, még nem tudják mennyire komoly az angol veszély irányukban –, és ez a magyarázata azoknak a hangoknak, amelyek bizonyos változtatások szükségességéről beszélnek, amelyeket Ön is jelentett tárviratiban. Londonban azonban nem fogják beérni látszat változtatásokkal, ahogy azt Budapesten képzelik. Szilárd meggyőződésem, hogy az eredmények nagyon gyorsan felülmúlnának minden várakozást, amennyiben Franciaország, akinek ez kétségtelen érdeke, kész határozottan követni ezt az egyedüli helyes vonalat, és segíteni a munkáspárti kormány ezen politikáját, esetleg még bátorítaná is ilyen irányban.

Végzetes hiba lenne, ha a francia diplomácia arra próbálná kihasználni a kapcsolatok elhidegülését, ami szükségszerűen be fog következni London és Budapest között, hogy látszólag „megerősítse helyzetét" Budapesten. Ez olyan kicsinyes és céltalan politika lenne, hogy inkább nem is nevezem a nevén. Ugyanígy alapjaiban lenne elhibázott, hogy Franciaország Budapesten egyfajta semleges felet játsszon barátai: országunk, Csehszlovákia, Románia és Magyarország között. Ezzel csak kiélezi a helyzetet köztünk és Magyarország között, és tovább növeli Magyarországon a népszerűtlenségét minden olyan kombinációnak, amelyben mi is benne lennénk, mert közvetlenül ránk hárítanának min-

den felelősséget valamennyi magyar kudarcért, és csak növelné a szakadékot Magyarország és a kisantant között. Ez a taktika csak akkor volna célravezető, ha Franciaország elhatározná, hogy elhagyja a kisantantot, és kontinentális [szövetségi] rendszerében Magyarországgal helyettesíti.

Lehetséges, hogy a francia diplomaták között akadnak olyanok – mint ahogy ismert előttem, hogy az újságírók között vannak ilyenek –, akik úgy vélik: fennáll annak a lehetősége, hogy a kisantant rákényszerüljön bizonyos engedmények megtételére Magyarország irányában, és ily módon megszerezhetik Magyarországot, és megtarthatják a kisantantot is. Ez a lehetőség azonban abszolút kizárt. A kisantant természetesen valóban támaszkodik Franciaországra, és minden helyzetben tanúbizonyságát adta hűségének a francia szövetséghez, amikor szükséges volt – ilyen helyzet pedig számos volt. Rá van utalva Franciaországra nem csupán számos szellemi kötődése révén, a francia nemzet iránti régi és mélyen gyökerező csodálata és szeretete, illetve Franciaországnak a kisantant valamennyi államának tett nagy szolgálataiért érzett hálája miatt, hanem közös, jól felfogott elemi érdekei miatt is. Ez a hűség Franciaországhoz azonban nem mehet túl azon a szinten, hogy az ő elhibázott politikája miatt, éppen azokat a saját elemi érdekeit áldozza fel, amelyek miatt olyan értékes számára Franciaország barátsága. Amennyiben idáig jutnánk, a kisantant semmiképpen nem egyezne bele. Ez több mint bizonyos. Franciaország nélkül is elég erős ahhoz, hogy szembeszegüljön minden olyan törekvéssel, amely ellentétes érdekeivel, s amely a kialakított közép-európai rend megváltoztatására irányul. Nem is beszélve arról, hogy ebben az esetben nem sokáig maradna egyedül. Egyébiránt bizonyos, hogy Franciaország a döntő pillanatban meghátrálna ennek lehetősége előtt, és visszatérne az egyedüli természetes és racionális politikához, vagyis az egész kokettáló és Magyarországgal hűtlenkedő politikájának eredménye tiszta veszteség lenne mind nekünk, mind Franciaország számára. Mi ebből az egészből számos érdekünk csorbulásával és sérülésével kerülnénk ki, ami Franciaországhoz hasonlóan tekintélyvesztéssel, politikai és diplomáciai helyzetünk gyengülésével járna.

Arra kérem, hogy a fenti eszmefuttatás értelmében szíveskedjen hatni francia kollégájára, az Ön által legmegfelelőbbnek tartott módon. Tekintetbe véve személyes tulajdonságait és mentalitását, amelyek előttem ismeretlenek, és kerülve mindent, amit megítélése szerint az Ön személyes kapcsolataiban úgy lehetne értelmezni, mint az ő személyes véleményével szembeni kritikát, vagy általában a francia politika elmarasztalását, azonban mégis a szükséges határozottsággal képviselje a Magyarországgal szembeni kedvezmények módszerével kapcsolatos nézeteinket, hogy befolyásolhassa az általános politikai irányt. Egyébként mindezt teljes mértékben az Ön belátására bizom.

A magyar követ beszélt Bakotić[343] úrral a jóvátétel kérdéséről, és csodálkozott, hogy miért vagyunk mi is szolidárisak a románok kérésével, hogy ez alkalommal összevonják és vele együtt oldják meg a mi magyar állampolgáraink esetlegesen felmerülő követeléseinek kérdését is. Bakotić úr erre nem válaszolt semmit. Amennyiben a Külügyminisztériumban ez is szóba kerülne, azt mondhatja, hogy mi a jóvátétel kérdésében senkivel sem vagyunk szolidárisak, s hogy mi valójában semmivel sem kérünk többet, mint ami eddig járt nekünk, mi több, mindkét fél érdekében csak azt kérjük, hogy ezúttal tisztázzuk a pénzügyi viszonyainkat, a követeléseket és az ellenköveteléseket. A magyarok mégsem várhatják el tőlünk, hogy beleegyezzünk abba, hogy követeléseinket csökkentsék, vagy eltöröljék, mi pedig fizetésre legyünk kötelezve. Egyébként mi sem tekintjük az ellenünk irányuló ellenségesség vagy barátságtalanság jelének a magyar kormánynak azt az igyekezetét, hogy minél kevesebbet, vagy semmit se fizessen, sőt esetleg még kapjon is valamit. Egyébiránt, még ha sikerülne is ez, nem Magyarországra haragudnánk, hanem azokra, akik ennek elérésében őt az irányunkban meglévő határozott kötelezettségeik ellenére segítették.

Kérem, fogadja Követ Úr ezúttal is kiváló nagyrabecsülésemet, Vojislav Marinković

külügyminiszter

65.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság budapesti követének jelentése a budapesti francia követ igyekezetéről, hogy Magyarországot közelítse Franciaországhoz, valamint Magyarország fegyverkezésének nagyhatalmi megítéléséről (1929. november 27.)

AJ341-1929-I.
Pov. Broj. 804. Budapest, 1929. november 27.

Miniszter Úr,

Megkaptam a múlt hónap 28-án kelt 13223-as számú bizalmas levelét, amelyben szíveskedett kifejteni nézeteit a Magyarországgal kapcsolatos politikáról, annak kapcsán, hogy jelentettem az itteni francia követ arra irányuló kí-

[343] Nem sikerült beazonosítani a személyét.

sérletéről, hogy Magyarországot leválassza Olaszországról és megnyerje őt egy Franciaországgal kötendő egyezménynek.

Jelentésemben említettem, hogy itt úgy tűnt, mintha inkább csak a saját téveszméit követve, s nem Párizs utasítására cselekedett volna. Teljesen valószínű azonban, hogy ehhez bírnia kellett kormányának legalábbis hallgatólagos beleegyezését, amely feltehetően hagyta, hogy meglássa, mit tud elérni.

Kisantant kollégáimmal együtt minden alkalmat kihasználtam arra, hogy rámutassunk előtte kombinációi megvalósíthatatlanságára, és arra, hogy milyen ártalmas a Magyarországgal szembeni kedvezmények politikája annak érdekében, hogy megnyerjék ennek az egyezménynek. Kezdetben elég kitartóan védte elképzeléseit, s csak nemrégiben kezdte belátni, hogy nem is olyan könnyű és egyszerű egyezményt kötni Magyarországgal, s hogy azt nem lehet a kisantant feláldozása nélkül megvalósítani.

Kéthavi távollét után, két-három napja tért vissza Franciaországból. A vele folytatott beszélgetésem alkalmával fogékonyabbnak találtam érveinkre, mint elutazása előtt. Többé nem beszél a Magyarországhoz való közeledés lehetőségéről, látja, hogy ez most nagyon nehéz, azonban úgy véli, hogy ez Olaszország hibája, aki túlzó ígéreteivel visszatartja Magyarországot, majd elkezdte szidni Olaszországot, amelyről korábban igen visszafogottan nyilatkozott. Azt azonban nem merném állítani, hogy teljesen elvetette korábbi elképzeléseit.

A beszélgetés további részében részletesen érintettük az új francia és angol kormányok politikáját Magyarország irányában. Mindabból, amit elmondott, arra a következtetésre jutottam, hogy kormánya Angliával együtt nem kíván konfrontálódni az itteni rendszerrel, legalábbis nem kíván előtérbe kerülni, hanem előnyösebbnek tartja, ha hagyja Angliát előre menni. Amennyiben így lesz, és valószínű, hogy így, akkor a siker esélyei jelentősen csökkennek.

Itt érzékelhető Anglia megélénkült érdeklődése a magyarországi viszonyok iránt. Nemrégiben magas rangú angol tisztek érkeztek, és az ország belsejébe utaztak. A cél a diszkrét katonai ellenőrzés volt. Az angol követ[344] azt mondta nekem, hogy Londonból tőle és a katonai attaséjuktól is kértek adatokat arról, hogy Magyarország mennyivel lépi túl az engedélyezett fegyverkezést. Mindez alapján úgy tűnik, legalább Anglia energikusabban fog fellépni Magyarországgal szemben.

Kérem, fogadja Miniszter Úr ezúttal is kiváló nagyrabecsülésemet

Rad. M. Luković
sk.

---

[344] Aretas Akers-Douglas, Chilston 2. vikomtja (1876–1947), brit főnemes és diplomata, 1928–1933 között a Brit Birodalom magyarországi képviselője.

66.

Vojislav Marinković távirata a bukaresti jugoszláv követségre, melyben tájékoztatja a bukaresti jugoszláv követet, hogy a magyar exportőrök azzal a kéréssel fordultak a jugoszláv exportőrökhöz, hogy a búzát és kukoricát exportáló országok kössenek megállapodást a gabonafélék eladásáról és kiviteléről. Jelzi az ezzel kapcsolatos jugoszláv véleményt, és egy ilyen egyezmény esetlegesen várható politikai hasznát (1929. december 13.)

AJ 395-19
Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma
Pov. Broj. 16486
Boško Čolak-Antić királyi követ úrnak, Bukarest
Belgrád, 1929. december 13.

Követ Úr,

A magyar exportőrök képviselői azzal a javaslattal keresték meg a mi exportőreinket, hogy a búzát és kukoricát exportáló országok kössenek megállapodást a gabonafélék eladásáról és kiviteléről, hogy megvédjék magukat az importőr országok kizsákmányolásától.

A mi exportőreink kikérték a Minisztérium véleményét, hogy Magyarországgal egyáltalán bármiféle tárgyalásba kezdhetnek-e erről. Azt feleltem nekik, hogy tisztában vagyok azzal, milyen haszonnal járna egy ilyen egyezmény, de mi semmilyen ilyen jellegű egyezménybe nem mehetünk bele, ha abban nincs benne Románia is. Erre megkértek, hogy a Minisztérium tájékozódjon a román kormánynál: hajlandó lenne-e beleegyezni abba, hogy a román exportőrök is részt vegyenek egy ilyen megállapodásban.

Kérem Önt, hogy ennek értelemben tegye meg a szükséges lépéseket az ottani kormánynál és közölje velük a véleményemet, miszerint egy ilyen egyezmény amellett, hogy kétségtelen gazdasági haszonnal járna, relatíve rövid idő alatt jó politikai eredményeket is hozna. Amennyiben a magyarok belépnének ebbe a közösségbe, amelyben országunk és Románia a körülmények ereje folytán fontos és meghatározó szerepet játszana, és a mezőgazdasági termelők kezdenék érezni ennek az együttműködésnek az áldásait, az a mindenkori magyar kormányt arra ösztönözné, hogy kerülje a kapcsolatok kiéleződését, ami okot adhatna arra, hogy Magyarországot kiszorítsák ebből az együttműködésből.

Kérem, táviratilag azonnal értesítsen lépései eredményéről, miután az ügy sürgős.

Fogadja Követ Úr legmélyebb nagyrabecsülésemet.

Vojislav Marinković

67.

A Jugoszláv Királyság budapesti követének jelentése a Hágában elfogadott döntések magyarországi visszhangjáról és értékeléséről (1930. január 28.)

AJ 395-22
Budapest, 1930. január 28. Pov. Broj. 64.
A Külügyminisztérium Politikai Osztályára
Belgrád

43-as és 44-es távirataimhoz kapcsolódva, illetve a Magyarországgal Hágában megkötött egyezménnyel[345] kapcsolatban a királyi követségnek van szerencséje a következőket jelenteni:

A magyar politikai közvélemény azon az álásponton van, hogy a Magyarország és szomszédjai közötti vitás kérdések a revizionizmust szolgálják, s minden rendezés és a viták megoldása a békeszerződéssel létrejött helyzet stabilitását erősíti, ezért nem lelkesedik különösebben az egyezményért, amelyet meg kellett kötnie Hágában, amely ha nem is az összes, de legalább a legfontosabb vitás kérdéseket rendezi.

A magyaroknak a jóvátétel kérdése volt a legkellemetlenebb. Ezért a magyar közvélemény a kormány intranzigens nyilatkozataitól támogatva olyan egyezményt várt, amely a magyar nézőpont teljes diadalát tükrözi: azaz Ma-

[345] A hágai tanácskozásnak az volt a célja, hogy teljes és végleges módon rendezzék a trianoni szerződésből, az 1918. évi november hó 3-án kötött fegyverszüneti szerződésből és az ezeket kiegészítő minden szerződésből Magyarországra háruló pénzügyi kötelezettségeket, és biztosítsák azoknak a pénzügyi természetű vitás kérdéseknek a rendezését, amelyek egyfelől Magyarország vagy a magyar állampolgárok, másfelől bizonyos hatalmak vagy ezek állampolgárai között felmerültek. Az 1930. január 20-án kötött megállapodás előkészítő jelleggel 4 jegyzőkönyvet tartalmazott, többek között Magyarországnak a nagyhatalmak irányában mutatkozó kötelezettségeiről és a jóvátétel fizetéséről, valamint a földreformokra és a vegyes döntőbíróságokra vonatkozóan. Ezek végleges megszövegezésére egy bizottságot hoztak létre, amely bizottság munkájának eredményei voltak a Párizsban 1930. április 28-án aláírt egyezmények.

gyarország ne fizessen semmit, de ugyanakkor a magyar állampolgárok jogai semmiben ne sérüljenek. Minden egyéb egyezményt elvet. A kormány szemére hányják, hogy deklarálta hajlandóságát arra, hogy végső esetben esetleg magára vállaljon bizonyos újabb terheket, amennyiben azokat nem tekintik jóvátételnek, és azzal semmilyen összefüggésbe nem hozhatók.

Amikor Hágában kiderült, hogy bár Magyarország nem tudja teljesen keresztülvinni álláspontját, de Bethlennek mégis sikerült megőrizni a magyar pozíciókat, s amikor a sajtón keresztül tudatta a hírt, hogy Magyarország és szomszédjai között egyáltalán nem lesz semmilyen egyezmény, a magyar közvélemény teljesen elégedett volt. Ily módon a megoldást sikerként fogadták, és a teljes kormánysajtó túlcsordult Bethlen munkájának dicsőítésétől, kiemelve nagy államférfiúi képességeit. A kisantantról azt állították ugyanakkor, hogy senki segítségére sem számíthat biztosan, és egyébként is megszűnt meghatározó tényező lenni a kelet-európai politikában. Ilyen közhangulat mellett érthető, hogy a január 20-án váratlanul megjelent hírt, miszerint az egyezményt mégis megkötötték, nem fogadták lelkesedéssel, mert már a hiányos adatokból is látszott, hogy az egyezmény nem olyan, amilyennek a kormány ígérte, s amilyet a közvélemény várt. Bár a kormány azonnal utasította a szerkesztőségeket, hogy tartózkodjanak a kedvezőtlen kritikától, mégis voltak lapok, amelyek elismerték, hogy nekik nem tetszik az egyezmény, és azt firtatták, hogy vajon valóban olyan volt-e a helyzet Hágában, hogy az egyezményt meg kellett kötni. Amenynyiben nem ez volt a helyzet, akkor, mondja a lap, jobb lett volna, ha Bethlen visszatér, és nem ír alá semmit.

A kormánylapok egyáltalán nem bírálták az egyezményt, csak kiemelték annak morális és politikai jelentőségét. Bethlent úgy ünnepelik, mint aki nehéz csata után kétfrontos harcot nyert meg: sikerült megszereznie az egész világ szimpátiáját Magyarország számára, még Franciaországét is, és így jelentősen növelte országa tekintélyét. Azért, hogy ezek a sikerek minél plasztikusabbnak tűnjenek, a kisantantot soha nem látott módon támadják. Felhánytorgatják kulturális elmaradottságát, nyughatatlanságát és szerénytelenségét, amivel, így a vádak, az egész konferencia munkájának sikerét megkérdőjelezték, s ettől a szégyentől és szerencsétlenségtől csak Bethlen bölcsessége és előzékenysége mentette meg Európát.

Ilyen volt az első benyomás. Az egyezménnyel senki sem volt őszintén elégedett – a nagybirtokosok kivételével, akik a fő haszonélvezői voltak –, mert első pillanattól világos volt, hogy a magyar állampolgárok követeléseit gyakorlatilag maga Magyarország fizeti. Minél több részlet tudódott ki azonban az egyezményből, és minél több figyelmet szenteltek neki, mint egésznek, annál egyértelműbbé vált, hogy a hágai egyezmény Magyarország számára nagyon kedvező siker. Különösen a pénzügyi körök hangsúlyozzák ezt.

Ami az ellenzéket illeti, az különösen azt rója fel Bethlennek a hágai egyezmény kapcsán, hogy annak révén az optánsokból, akik többnyire nagybirtokosok, és köztük van a kormányfő is, létrejön egy privilegizált osztály, amely minden anyagi veszteségéért kárpótolva lesz, miközben a háború által károsult többi állampolgár üres kézzel marad. Ezért a demokraták felvetették azt az ötletet, hogy a magyar hadikölcsönöket valorizálják oly módon, hogy erre használják fel az A alap 50%-át[346], amiből az optánsokat fizetnék ki. Az ellenzék számos interpellációt jelentett be a hágai egyezménnyel kapcsolatban.

Ami a nép hangulatát illeti, az sem kedvező Bethlen számára, mert a nép csak azt tudja, hogy a megkötött egyezmény alapján újabb fizetségek terhelik majd. Az, hogy ezt a jóvátétel céljára követelik tőle vagy nem, az őt nem érdekli.

Bethlen csütörtökön számol be a parlamentben a hágai tevékenységéről. A kormánytöbbség ez alkalomból ünnepséget készít elő, amely ünnepség a kormánysajtó szerint felülmúl minden korábbi ünneplést, amit a magyar parlament valaha is rendezett egy kormányfőnek.

A hágai konferencia után Bethlen és kormánya helyzete cseppet sem rendült meg. Mégis azt beszélik, hogy Bethlen benyújtja kormánya lemondását, mégpedig vélhetően azért, mert bár az egyezmény egészében véve kedvező, mégsem felel meg Magyarország minimum programjának, amelynek elérésére a miniszterelnök vállalkozott. Amennyiben sor kerül a lemondására, az új kormány alakítására természetesen ismét Bethlen kap majd felkérést, s ez a formális lemondás alkalmat szolgáltat számára arra is, hogy átalakítsa kormányát.

A hágai egyezménnyel kapcsolatban felmerül a Magyarország és szomszédjai közötti kapcsolatok jövőjének kérdése. Általános a vélekedés, hogy ez az egyezmény szükségszerűen fontos változásokat fog eredményezni ezekben a kapcsolatokban. Itt két nézőpontot kell megkülönböztetni: a kormánytöbbségét és az ellenzékét.

346 Az említett egyezmény rendelkezett egy bizonyos agráralap létrehozásáról „A" alap néven, amelyet Olaszország kezdeményezésére hoztak létre, s amely átvette a kisantant államok alperesi szerepkörét az agrárperekben. A magyar állampolgárok igényeit az alapban létrehozott pénztőke (219,5 millió aranykorona) jövedelméből kívánták biztosítani. Erre a célra Jugoszláviának és Romániának 1931-től 1944-ig helyi kártalanítás címén évi járulékot kellett befizetni, a hitelező hatalmak pedig lemondtak az alap javára arról a jóvátételről, amelyet számukra Magyarország 1930. július 1-től 1943-ig fizetni fog. Ugyancsak erre a célra kívánták átutalni a Magyarország által, a különleges pénzügyi követelésekre, 1944-től nekik befizetett évi 13,5 millió aranykorona egy részét. A hitelező hatalmak vállalták, hogy 1930. április 1-től 1966. április 1-ig évi járulékot fizetnek, amelynek összege megegyezik a Bulgáriától számukra befolyó jóvátételi összeggel. Az ötödik forrás pedig azok a befizetések voltak, amelyeket Nagy-Britannia, Franciaország, illetve Olaszország vállalt 1931-től kezdődően. Bővebben lásd: Magyar Törvénytár, http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=7870, illetve Aradi Gábor: A San Remo-i tárgyalások magyarországi előkészületei http://www.natarch.hu/szemle/20023/aradi.htm Utolsó letöltés: 2016. május 20.

Az ellenzék, mint ismeretes, a fokozatos közeledést célzó munka haladéktalan megkezdését támogatja, s azt is elsősorban Jugoszláviával, amely a magyarok számára a kisantant államai közül a legkevésbé ellenszenves. Emellett úgy vélik, hogy ez a legrövidebb és legjobb út, amely a kisantant felbomlásához és a békeszerződés revíziójához vezet.

A kormánytöbbség sem ellenzi a közeledést az egyes kisantant-államokhoz, azonban, mint azt Bethlen a Kellogg paktum[347] becikkelyezésénél kijelentette, „előzetesen szűnjön meg a kisantantnak valamennyi szerződése, amely Magyarország ellen irányul (lásd a 479. sz. jelentést 1929. július 28-án). A kormánytöbbségnek ilyen szempontból nem sürgős, mert úgy véli, hogy néhány éven belül olyan változások következnek be Európában, hogy fölöslegessé válik az ilyen kérdésekről való töprengés.

A kormány sajtója ennek a nézetnek megfelelően a hágai egyezménnyel kapcsolatban azt hangsúlyozta, hogy a kisantant-államokon áll, hogy közeledjenek Magyarországhoz.

Végezetül, a királyi követségnek van szerencséje megjegyezni, hogy az itteni sajtó írásai az egyezménynek azt a részét, amely Magyarországnak minden, a békeszerződésből származó kötelezettség alóli felszabadításáról szól, úgy tolmácsolják, hogy Magyarországnak azokat a kötelezettségeket sem kell teljesítenie, amelyeket a békeszerződéshez kapcsolódó különböző egyezmények megkötésekor vállalt.

Követ

---

[347] Frank B. Kellog (1856–1937) amerikai külügyminiszter és Aristide Briand franica külügyminiszter kezdeményezésére 1928-ban létrejött egyezmény, amelyben az aláíró felek kötelezték magukat, hogy lemondanak a háborúról, mint a nemzetközi konfliktusok megoldási eszközéről.

68.

A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának távirata a bukaresti követségre, melyben ismerteti a budapesti követség katonai attaséjának jelentését a Horthy Miklóssal folytatott beszélgetéséről, amelyben a kormányzó reményét fejezte ki az országaik közötti jobb megértés és együttműködés kialakulását illetően (1930. április 17.)

AJ 395-22
A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériuma Belgrád, 1930. április 17.
Pov. Broj. 7339/M-300
Horthy kormányzó.

A bukaresti követségre

A Külügyminisztériumnak van szerencséje tájékoztatás céljából továbbítani magyarországi katonai attasénk jelentését:

„Március 25-én az olasz követ soirée-ján[348] odalépett hozzám Horthy régens és szerb nyelven szólt hozzám: »Hogy van, ezredes?« és mintegy negyed órát beszélgettünk. A kormányzó azt mondta: »Már 12 éve nincs módom beszélni az önök nyelvét, már el is felejtettem«, majd németül folytatta: »Tengerésztisztként megismertem az önök népét a haditengerészetben, és nagyon jó véleményt szereztem a népéről. Szép volt a tengerész élet, mindig a tengeren, folyton a messzeséget kémlelni, az ember általános látásmódja is kiszélesedik.«

Azt feleltem Horthy kormányzónak, hogy népünk kiváló képességeiről alkotott véleménye már régóta ismert nálunk, s annál is értékesebb és jelentősebb, mert az ő véleménye ez, aki Magyarország élén áll. Erre Horthy kormányzó a következőt válaszolta: Az események úgy hozták és egyéb körülmények is befolyásolják, hogy bár az ország élén állok, nincs módom nézőpontom megvalósítására, reménykedjünk azonban, hogy idővel megszűnnek országaink között az ellentétek, előbb gazdasági téren, majd más területeken is. Nemzeteink sokban hasonlítanak, egymás szomszédságában éltünk, részben közös államban is, ezért természetes, hogy hasonlóak vérmérsékletükben, és velük született vitézség tekintetében is.

[348] Estélyén.

Horthy kormányzóval folytatott fenti beszélgetésemet továbbítva van szerencsém megjegyezni:

Horthy kormányzó a beszélgetésben nem mondott semmi konkrétumot és semmi újat. Arról, hogy értékeli nemzetünk tulajdonságait, már korábban is nyilatkozott, velem való beszélgetésében éppúgy, mint a követünknek, sőt az itteni francia képviselőknek is.

Egy magas tisztséget betöltő katonai személyiségtől hallottam a következő értékelést Horthyról: »Horthy nagy hazafi, kiváló példaképe a magyar nemzetnek, nyílt és becsületes, azonban erős személyi energiák nélkül, és nagyon könynyen esik külső befolyás alá. Most Gömbös és néhány körébe tartozó személy hatása alatt áll, akik ugyan valójában jó magyarok, de intellektuálisan nincsenek olyan szinten, hogy a megfelelő útra tereljék. Ezeknél az embereknél és különösen Gömbösnél az érzelem uralkodik az értelem felett, és hajlamosak 'mindent vagy semmit' játszani, ami nagy veszélyt jelent Magyarországra.«

Amennyiben Horthy kormányzónak döntő szerepe lenne a magyar politika irányításában, lehetséges, hogy nemzetünk iránti szimpátiájának nagyobb jelentősége volna, mert meggyőződésem, hogy ezek jórészt őszinték. Úgy tűnik azonban, mint azt Horthy kormányzó maga is megjegyezte, hogy az események alakulása és egyéb körülmények őt is Mussolini karjaiba sodorták, számunkra pedig maradt a plátói szimpátia, legalábbis ebben a tekintetben."

A miniszter utasítására
megbízott politikai igazgató, tanácsos

olvashatatlan aláírás

69.

A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának távirata a bukaresti követségre, melyben ismerteti a budapesti követség katonai attaséjának jelentését a Gömbös Gyulával folytatott beszélgetésről, amelynek fő témája a királykérdés és Habsburg Ottó volt
(1930. április 17.)

AJ 395-22
A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériuma
Pov. Broj. 7350/M-100
Jelentés a Gömbössel folytatott beszélgetésről
Belgrád, 1930. április 17.

A bukaresti követségre

A Külügyminisztériumnak van szerencséje tájékoztatásul továbbítani magyarországi katonai attasénk következő jelentését:

„Folyó év március 26-án magához kéretett a honvédelmi miniszter, Gömbös Gyula úr, és több mint egy órás beszélgetést folytatott velem.

Gömbös úr egyebek mellett a következőket mondta:

Az utóbbi időben a legitimisták különböző kitalált híreket terjesztenek, és azt híresztelik, hogy a kormányzó tábornokká léptetett elő, hogy segítsem abban, hogy Magyarország királyává kiáltsa ki magát. Aki csak egy kicsit is ismeri a kormányzót, az tudja, hogy neki nincs ilyen ambíciója, s akkor sem állna rá erre, ha az egész magyar nemzet ezt kívánná. Ez, és az ehhez hasonló hírek a legitimisták kitalációi, akik Ottót szeretnék a magyar trónon látni, ami azonban soha nem fog bekövetkezni. Magyarországon Ottót csak néhány arisztokrata támogatja, s ők is személyes érdekből. Ottó hamarosan meg fogja kísérelni, hogy rövid tartózkodásra Magyarországra érkezzen, azonban ezt nem fogjuk engedélyezni neki. Ő nem magyar állampolgár, hanem megőrizte az egykori Monarchia állampolgárságát.

Hágából való visszaérkeztét követően Bethlen azt kérdezte tőlem, mi volt az oka a Honvédség főparancsnokának, Janky nyugdíjazásának. Azt feleltem, hogy a hadsereg élén nem lehet egymás mellett két tekintély, ezért mennie kellett. Janky tábornok legitimistának számított, én ellenük vagyok, ami két frakcióra osztotta a tisztikart: az enyémre és Janky tábornokéra. Ezt a hadseregben nem szabad megengedni, ezért én a főparancsnok nyugdíjaztatásával megoldottam ezt [a problémát].

Áttérve az országunkról folyó beszélgetésre, Gömbös úr így nyilatkozott: „Maguk szerencsés helyzetben vannak, van királyuk, aki nagy tekintélynek örvend a nép körében, van országuk, amelynek körülbelül 14 millió lakosa van, van saját tengerük, népük dolgos, bátor és engedelmes, szereti az országát. Egy valami hiányzik önöknek, nincsenek jó politikusaik. Önöknél a politikában is 100%-ig biztosra akarnak menni, ez azonban nem működik.

Nekünk, magyaroknak szintén jó és bátor népünk van, azonban az összes többi hiányzik. Trianon romokba döntött minket, ha rajtam múlna, elrendelném, hogy a gyász jeléül az egész nemzet járjon fekete ruhában, mint ahogy maguknál egyes vidékeken még mindig szokás, hogy az asszonyok fekete kendőt viselnek még a Zrínyiek után. Így azonban csak azon leszek, hogy legalább beiktassák a gyásznapot.

Rátérve saját magára, Gömbös úr kijelentette: azon vagyok, hogy mindent megtegyek a magyar hadsereg érdekében, ami módomban áll, bár a nehézségek óriásiak. Mit lehet tenni 35 000 fős toborzott hadsereggel? A honvédelmi miniszter nincs abban a helyzetben, hogy mindent bevezessen, amit szeretne, sok tábornokunk van, de csak kevés ér valamit. Megpróbáltam eltávolítani őket, de ez is nehézségekbe ütközött, annyit értem csak el, hogy korlátozzam a jövőbeni előléptetéseket. Tábornok csak az lehet, akiről én úgy vélem, hogy értékes. Magyarország sorsán nem kesergek, Magyarország visszaszerzi azt, ami megilleti, de hogy én megérem-e azt, hogy a sorsát jobb mederbe tereljem, az kérdéses. Krisztusnak, Luthernek és Napóleonnak az események is a kezükre játszottak, ezért is váltak naggyá, de ez nincs mindenkinek elrendelve.

A beszélgetés végén Gömbös úr megkérdezett, hogyan tekintenek nálunk a hadsereg motorizációjának kérdésére? Azt feleltem neki: személyes véleményem az, hogy a legfontosabb a szellem és a morál, majd a jó gyalogság és tüzérség következik.

A Gömbös úrral folytatott fenti beszélgetésről készített jelentésem továbbítása mellett, bátorkodom megjegyezni a következőket:

Jellemző, hogy Gömbös úr rögtön a beszélgetés elején utalt azokra a híresztelésekre, miszerint neki kell segítenie Horthyt, hogy királlyá koronáztassa magát. Nem kizárt, hogy Gömbös úrnak valóban az jár a fejében, hogy Horthy fejére helyezze a koronát, s hogy Horthyn keresztül, aki teljesen a kezében van, teljhatalomra tegyen szert Magyarországon. Jelentős az is, hogy Gömbös úr azt állítja: a Honvédség főparancsnokának, Janky tábornoknak a leváltása Bethlen tudta nélkül történt. Ez a tény azokat a híreszteléseket támasztja alá, hogy egyfelől Bethlen úr, másfelől Horthy és Gömbös között ellentétek vannak, s hogy Gömbös úr hozzálátott terve megvalósításához, hogy előkészítse a terepet Bethlen felváltására a kormány élén.

Gömbös úr Krisztusról, Lutherről és Napóleonról folytatott eszmefuttatása, amennyiben összevetjük azt a korábbi jelentésekkel, amelyek arról szóltak, hogy belevetette magát Napóleon tanulmányozásába, megerősítik azt a tényt, hogy Gömbös úr letért a kiegyensúlyozott, normális és még megengedhető ambíciók vágányáról, de hogy hová fogják ezek az ambíciók eljuttatni, azt még nehéz megjósolni.

A miniszter utasítására és a Politikai Osztály igazgatójának megbízásából
tanácsos (olvashatatlan aláírás)

70.

A Jugoszláv Királyság budapesti követsége ügyvivőjének jelentése azokról a híresztelésekről, melyek szerint a magyar kormánynak szándékában áll kereskedelmi kapcsolatokat létesíteni a Szovjetunióval (1930. április 17.)

AJ 395-22
Pov. Broj. 255. Budapest, 1930. április 17.

A Külügyminisztérium Politikai Osztályának, Belgrád.

Az utóbbi napokban hívták fel a királyi követség figyelmét azokra a híresztelésekre, melyek szerint a magyar kormánynak szándékában áll a szovjetekkel kereskedelmi kapcsolatot létesíteni, és jóváhagyni egy szovjet kereskedelmi kirendeltség megalakítását Budapesten. Ezen híresztelések szerint a magyar kormány, a külügyminisztérium, a belügyminisztérium, a hadügyminisztérium és a kereskedelmi minisztériumok különleges jóváhagyásával engedélyezte a mezőgazdasági termékeket értékesítő „Futura" Rt.[349] egyik korábbi igazgatójának, és Pallai Géza[350] tőzsdésnek a szerződés megkötését a szovjetek berlini követségével (más forrás szerint a prágai kereskedelmi ügynökséggel).

[349] A Futura Magyar Szövetkezeti Központok Áruforgalmi Részvénytársaságot 1910-ben a Földművelésügyi Minisztérium, a Hangya, az Országos Központi Hitelszövetkezet és a Magyar Mezőgazdák Szövetkezete részvételével, az akkori gabonamonopólium szerveként alapították, fontos szerepet játszott a magyarországi gabonakivitelben.

[350] Pallai Géza (?–?) pénzember, a zürichi Transimpex Import, Export & Tranzit Társaság tanácsának tagja.

A budapesti képviselet magánjellegű lenne, részvénytársaság formájában, 10 millió pengő tőkével.

Ennek a képviseletnek a fő feladata a magyarországi fabehozatal lenne. Ez a fa állítólag 36%-kal lenne olcsóbb a szomszéd államokból származó fánál.

Azt állítják, hogy a Magyarország és Oroszország közötti kereskedelmi kapcsolatok kialakításán sokat dolgozik egy magyar kommunista, bizonyos Per Ernő[351], aki jelenleg Oroszországban él.

Bár hivatalosan is cáfolták ezeket a híreket, mégis makacsul tartják magukat, és a kereskedelmi körökben sokat kommentálják őket. Amennyiben létrejön ez a képviselet, vélik, akkor a szomszédos országból származó fabehozatal magától értetődően megszűnik.

Azt gondolják továbbá, hogy ez az akció összefüggésben van Olaszország azon igyekezetével, hogy függetlenítse magát a jugoszláviai fabehozataltól, és minden faszükségletét Oroszországból elégítse ki.

Jos.[ip] Bernot[352], ügyvivő

71.

A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának távirata a bukaresti követségre, melyben ismerteti a budapesti követség beszámolóját a budapesti nemzetközi vásárról és a román résztvevők tiszteletére rendezett bakettről (1930. május 13.)

AJ 395-22
A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériuma
Pov.broj. 9089/M-106
A budapesti vásár és bankett a románoknak
Belgrád, 1930. május 13.

A bukaresti királyi követségre

A budapesti királyi követség táviratban jelentette, hogy Budapesten elégedetlenek a Jugoszláviából érkező látogatók elmaradása és a külkereskedelmi intézet vezetőjének elmaradt látogatása miatt.

[351] Nem sikerült beazonosítani személyét.
[352] Nem sikerült megszerezni az életrajzi adatait.

Egy romániai küldöttség tartózkodása kapcsán, amely nagy figyelmet kapott, a kormány esti lapjában vezércikk jelent meg, amely Jugoszlávia teljes ignorálása mellett szorgalmazza egy magyar–román agrárfront létrehozását. A cikket, mint megtudtuk, maga az államtitkár, Braczy[353] írta.

Egy későbbi jelentésében a budapesti királyi követség azt jelentette, hogy a románoknak rendezett bankett a rendkívüli szívélyesség jegyében zajlott. A bankett után a társaságba érkezett az olasz ipari tanácsos a katonai attaséval és a sajtótudósítóval. Ez a rendkívüli szívélyesség csodálkozást vált ki. Úgy vélik, hogy az egész mögött Olaszország áll, aki meg akar akadályozni minden közeledést Magyarország és Jugoszlávia között. A kormány lapjában megjelent vezércikkről azt mondják, hogy előzetesen egyeztettek az olasz követtel.

A Minisztériumnak van szerencséje a fentieket tájékoztatásul megküldeni.

A miniszter utasítására a megbízott általános politikai igazgató.

(olvashatatlan aláírás)

72.

A Jugoszláv Királyság Fővezérkara Hírszerző Osztályának tájékoztatója a Külügyminisztériumnak a budapesti követség katonai attaséjának a honvédelmi miniszterrel, Gömbös Gyulával folytatott beszélgetéséről (1930. június 16.)

AJ 341-1930-I.
Jugoszláv Királyság
Fővezérkar Hírszerző Osztály III.
Str. Pov. B. Ob. Br. 731.
Belgrád, 1930. június 16.
Beszélgetés Gömbös úrral. Másolat

A Külügyminisztériumnak

A Fővezérkar május 28-án a következő jelentést kapta a magyarországi katonai kiküldöttünktől:
„Május 28-án meglátogattam a honvédelmi minisztert, Gömbös urat, hogy köszönetet mondjak neki azért a koszorúért, amelyet a Honvédelmi Minisztérium

[353] Vélhetően elírás, bárcziházi Bárczy Istvánról (1882–1952) lehet szó, aki 1928-tól a miniszterelnökség adminisztratív államtitkára volt.

a Csehszlovákiából Magyarországon keresztül Jugoszláviába szállított elesett katonáink földi maradványaira helyezett.

A Gömbös úrral folytatott beszélgetés során érintettem Albrecht főherceg Ottónak tett esküjét, amelyet a sajtó az utóbbi napokban kommentált.

Gömbös úr ezzel kapcsolatban a következőket mondta: „Szó sem lehet Ottónak a magyar trónra kerüléséről. A legitimisták szeretnék, azonban én, a régens és Bethlen gróf ebben a kérdésben tökéletesen egyetértünk, és trónra jutását határozottan ellenezzük. Nekünk nem kell Ottó, ő még gyerek, nem ismeri a körülményeinket, nincs tapasztalata, még magyarul sem tud, tehát valójában nem is ő uralkodna, hanem valaki más, és az a más semmi esetre sem lenne alkalmasabb nálunk, akik most Magyarország sorsát irányítjuk. Nem akarjuk Ottót, amiatt sem, mert ő legitimista, s nekünk legitimista király nem kell, egy nap elfoglalná Ausztria trónját is, és akkor visszatérnénk az 1914 előtti helyzethez, amit mi, magyarok nem akarunk.

Nekünk most nem királyra van szükségünk, hanem az állam erősödésére és konszolidálására. A Habsburgokat leráztuk a magyar nemzet nyakáról, többé nem kellenek.

Horthy régenst kedvelik Magyarországon, 10 éves uralma alatt nem tett egyetlen hibás lépést sem, és hiszem, hogy külföldön is jó szemmel nézik, emellett egészséges, még akár 20 évig is élhet, miért kellene hát nekünk most egy gyerekkirály.

Albrecht esküt tett Ottónak, úgy tűnik, ezt a Habsburg-ház egy titkos belső törvénye alapján tette le, amelyet én nem ismerek. Amikor elindult Budapestről, nem szólt senkinek sem erről a lépéséről. Azt hiszem, hogy szeretője, egy szép, tűzrőlpattant magyar nő beszélte rá erre a lépésre. Lehet, hogy betegségének is a következménye, ami immár két éve tart.

Amint mondtam Önnek, ebből nem lesz semmi, csak megint gondot okoznak, azonban a végén az fog történni, hogy talán ismét ki kell vonulnom, mint Károly ellen, ha a legitimisták, a papok és a nők bármit megpróbálnak."

Előadása végén Gömbös úr még hozzátette: Íme, milyenek ezek a Habsburgok! Tegnap eljött hozzám tiltakozni József főherceg, amiért nem engedélyeztem, hogy az ismeretlen hős megkoszorúzására rendezett ünnepségen előttem foglaljon helyet. Felhozta, hogy ő magyar marsall, elmúlt 60 éves, miközben én alig vagyok 40 stb. Azt feleltem neki, hogy én miniszterként magasabb rangú vagyok a marsallnál, ami pedig az éveket illeti, Napóleon 30 évesen császár volt. A Habsburgok csak Magyarországon részesülnek tiszteletben és vendégszeretetben, nem kellene erről elfeledkezniük és visszaélni vele. Ezzel Gömbös úr a beszélgetésben ezt a témát lezárta.

Még ha kissé furcsállható is, hogy Gömbös úr ilyen őszintén fejtette ki előttem ezt a kérdést, és még ha Gömbös úr kijelentéseinek egyáltalán nem is kell sok hitelt adni, mégis úgy gondolom, hogy ebben a kérdésben őszinte volt. Horthy régensnek és Gömbösnek a jelenlegi helyzet felel meg a legjobban, és teljesen természetes, hogy ezt fenn is akarják tartani. Ottó trónra kerülésével Horthy és Gömbös is elveszítené minden befolyását. Ami Bethlen urat illeti, feltételezhető, hogy pillanatnyilag taktikai okokból ő is teljesen velük van, de nem kizárt, hogy alkalmas pillanatban elhagyná őket, és a legitimistákhoz csatlakozna.

Ugyanennek a kérdésnek, Ottó királlyá történő kikiáltásának kapcsán a napokban beszéltem az itteni francia katonai képviselővel, Jouart[354] ezredessel. Jouart ezredes a napokban tért vissza Párizsból, ahol, mint mondta, több mint két órát beszélt a vezérkari főnökkel különböző kérdésekről. Jouart ezredes a háború vége óta folyamatosan külföldön van, Pesten már három éve. Minden jel szerint jól jegyzik Párizsban és ezen a poszton gyakran kap különleges megbízatásokat, időnként Belgrádba, Bukarestbe, Bécsbe, Varsóba és Prágába utazik. Sikerült rávennem Jouart ezredest, hogy kifejtse személyes véleményét erről a kérdésről, aki a következőket mondta:

„Személyes véleményem az, hogy jobb lenne, ha Ottó a magyar trónra kerülne, mint ha a jelenlegi helyzet maradna Gömbös úrral. Magyarország jelenlegi irányítói, különösen Gömbös készek a legszélsőségesebb kalandokra is, amit Ottóról nem lehet elmondani. Ottó fiatal, nem merne kalandokba bocsátkozni, valamennyi lépésében tekintettel kellene lennie a trónra is, emellett rokonságban áll Franciaországgal. Zita egy alkalommal az olaszok ellen nyilatkozott, és fiának francia neveltetést adott." Talán, mert úgy gondolta, hogy eleget mondott, Jouart ezredes befejezte a kérdés további fejtegetését, és igyekezett még néhány alkalommal megjegyezni, hogy ez csak az ő személyes véleménye.

Összefoglalva a fentebb kifejtetteket, és közvetlen közelből követve ezt a kérdést, valamint a különböző személyekkel folytatott beszélgetések alapján arra a következtetésre jutottam, hogy Ottó királlyá történő kikiáltása nem az a harmadlagos fontosságú kérdés, amilyennek Bethlen úr fel akarja tüntetni. Ottónak és királlyá történő kikiáltásának kérdése az utóbbi időben előtérbe került és komollyá válhat, különösen, ha bizonyos hatalmak támogatják, ami nem kizárt."

A fentieket tudomásul vétel céljából küldjük.

A vezérkari főnök helyett
II. helyettes hadosztálytábornok

---

[354] André Jouart, francia katonatiszt, 1932-ig budapesti francia követség katonai attaséja.

73.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyág Külügyminisztériumának tájékoztatója a budapesti követség részére a Jugoszláv Kereskedelmi és Ipari Minisztériumnak a Budapesten megalakítandó magyar–jugoszláv kereskedelmi kamara kérdésében elfoglalt álláspontjáról (1930. július 2.)

AJ 396-15
Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma
K. T. Broj. 5775
Belgrád, 1930. július 2.

A budapesti királyi követségnek

A Külügyminisztériumnak folyó év június 11-én kelt KT 4672-es számú levelemmel kapcsolatban van szerencsém tájékoztatni a királyi követséget, hogy a Budapesten megalakítandó magyar–jugoszláv kereskedelmi kamara kérdésében a Kereskedelmi és Ipari Minisztériumtól a következő tartalmú levél érkezett:

„Ami a Budapesten megalakítandó magyar–jugoszláv vegyes kamara kérdését illeti, e tárca véleménye az, hogy a tiszteletbeli konzulunk számára fenn kell tartani a feladatot, hogy továbbra is szondázza a terepet, és megismerje egy ilyen intézmény létrehozásának az előkészületeit, hogy végérvényesen és egyértelműen kiderüljön: van-e lehetőség és szükség egy ilyen intézményre.

E tárca számára a következő tények előzetes megállapítása fontos:

a) hányan, és kik kerülhetnének be a mi embereink (állampolgáraink) és budapesti vállalataink közül ebbe a kamarába, onnan biztosítva üzleti köreink számára a részvételt és az együttműködést ebben a vegyes intézményben. Meg kell határozni és el kell juttatni hozzánk ezen személyek listáját, mert jelentős mértékben ettől függ a kamara statútumának kidolgozása. Ebbe a statútumba be kell épülniük azoknak a rendelkezéseknek, amelyek ennek az intézménynek vegyes kamara jellegét biztosítják.

b) juttassák el hozzánk a Budapesten már létező vegyes kamarák statútumait, hogy tanulmányozhassuk, és lássuk, milyen típusaik vannak, és milyen elveken alapulnak. Egy korábbi értesülés szerint Budapesten lennie kell magyar–osztrák, magyar–bolgár, magyar–görög kamarának, azonban még nem létezik magyar–román és magyar–cseh. Végezetül, magától értetődik, hogy a kamarai statútumot, amelyet valamennyi előkészület végén és a fentebb említett

körülmények tanulmányozása után – amelyeket legelőször meg kellene állapítani és meg kellene vizsgálni – nálunk is jóvá kell hagyni az érintett minisztériumoknak, közülük is először a miénknek. Ismeretes, hogy a kamarákat is érintő törvényhozásunk jelenlegi unifikálatlansága miatt nem engedélyezhetjük országunkban ilyen vegyes kamarák létrehozását. Nyilvánvaló, hogy ezért gondolták a hiányosságot pótolni állandó bizottságok létrehozásával Belgrádban és más fontosabb városokban, illetve a bizottságok és a Külkereskedelmi Fejlesztési Intézet közötti együttműködéssel.

A múlt évben (1929) életbe lépett az új kereskedelmi szerződésünk Magyarországgal, majd életbe léptek a hozzá kapcsolódó konvenciók is (közlekedési, a határmenti forgalomról stb.). A kereskedelmi kapcsolatok tehát szabályozva vannak, és most azzal lehetne foglalkozni, hogy a fejlesztést szolgáló intézmények alakuljanak (amennyiben bebizonyosodik, hogy van lehetőség a létrehozásukra)".

A Külügyminisztériumnak van szerencséje megkérni a királyi követséget, hogy a Kereskedelmi és Ipari Minisztérium fentebbi véleményét szíveskedjen ismertetni tiszteletbeli főkonzulunkkal, Pavlinović[355] úrral, és megkérni, hogy szíveskedjen a Kereskedelmi és Ipari Minisztérium kérésének meglelően eljárni.

A miniszter utasítására a Konzuli-Kereskedelmi Osztály igazgatója

(olvashatatlan aláírás)

---

[355] Bernard Pavlinović (1877–?), 1930 elejétől Jugoszlávia budapesti főkonzulja.

74.

A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának távirata a bukaresti követségre, melyben ismerteti a budapesti katonai attasé jelentését a Magyarország és Olaszország közötti katonai szövetségről szóló híresztelésekről (1930. november 12.)

AJ 395-22
A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériuma
Pov. Broj. 22389/I-2, 05
Tárgy: a Magyarország és Olaszország közötti katonai szövetségről szóló hírek ellenőrzése

Belgrád, 1930. november 12.

A bukaresti királyi követségre.

A Külügyminisztériumnak van szerencséje tudomásul vétel végett ismertetni a Vezérkar következő tájékoztatóját:

„A Fővezérkar a budapesti katonai kiküldöttől azt a jelentést kapta, hogy Olaszország és Magyarország között már 1929-ben létrejött a katonai szövetség, közvetlenül Grandi Budapestre és Gömbös Rómába érkezését követően. A Magyarország és Olaszország közötti katonai szövetség létezéséről konkrét bizonyítékok is vannak.

A budapesti diplomáciai köröknek az a véleménye, hogy Olaszország és Magyarország között létezik ez a katonai szövetség.

Azt, hogy október 5-én sor került-e valamilyen kiegészítő rendelkezés aláírására, még nem sikerült kideríteni, tény azonban, hogy ez a szövetség létezik, amit alátámasztanak a két vezérkar közötti bensőséges kapcsolatok és a [meglévő] együttműködés.

A különböző olasz katonai missziók, bizottságok, szakértők stb. Magyarországra érkezését igyekeztek gondosan titkolni. Civilként érkeztek, álnéven, hamis foglalkozást megadva jelentkeztek be a szállodákba, kerülték azokat a helyeket, ahol feltűnt volna jelenlétük, de jelenlétük mégsem maradhatott mindig észrevétlen.

Csak folyó év október havában a következők nyertek teljes bizonyságot:

1) Október 4-én a Honvédelmi Minisztériumba az olasz katonai attasé kíséretében három civil ruhás tiszt érkezett: Saruzzi[356] alezredes, Selvi[357] őrnagy és egy kapitány. Gömbös és a vezérkari főnök, Rőder[358] fogadta őket.

2) Október 12-én két olasz tisztet láttak egy magyar kapitány társaságában Szombathelyen, ahová a Honvédelmi Minisztérium autójával érkeztek

3) Október 17-én négy olasz tisztet láttak Balatonfüreden Spanner[359] vezérkari őrnagy kíséretében, aki a Honvédelmi Minisztérium elnökségi osztályán szolgál. Ezek a tisztek a Honvédelmi Minisztérium kocsijával érkeztek Balatonfüredre a mi határunk felől, ahol bejárták a Muraszombat–Légrád szakaszt.

4) Egy három magyar és két olasz tisztből álló bizottság októberben különböző budapesti üzemeket járt körbe azzal a feladattal, hogy megállapítsák, szükség esetén vajon a szóban forgó gyár termelését át lehet-e alakítani hadi szükségletek kielégítésére. A bizottság az üzemek igazgatóival és munkavezetőivel megállapította azokat az intézkedéseket, amelyeket e cél érdekében azonnal foganatosítani kell.

5) Különböző forrásokból származó jelentések arról számolnak be, hogy a szombathelyi pilótaiskolában, a diósgyőri állami gyárban és a hajmáskéri lövésziskolában mindig bizonyos számú magyar és olasz tiszt tartózkodik.

6) Szembeötlő, hogy különböző források erősítik meg a tényt, miszerint egyes olasz katonai missziók nagyon gyakran utaznak a határainkra, hogy megismerjék az ottani állapotokat.

Az utóbbi időben érzékelhető ennek az aktivitásnak a felerősödése a magyar és az olasz vezérkarok együttműködésében, ami alátámasztja azt a feltevést, hogy országunk elleni közös fellépés előkészületei folynak. Az a sietség, amivel dolgoznak, túlmutat egy minden eshetőségre való felkészülésen, itt olyan jelenségről van szó, amit komolyan kell venni.
A miniszter utasítására a Politikai Osztály vezetőjének, tanácsos,

olvashatatlan aláírás.

Eljuttatva a királyi követségekre: Róma, Párizs, London, Berlin, Prága, Bukarest, és a genfi küldöttségnek.

---

[356] Nem sikerült beazonosítani személyét.

[357] Nem sikerült beazonosítani személyét.

[358] Rőder Vilmos (1881–1969) vezérezredes, gyalogsági tábornok, 1930 és 1934 között a magyar hadsereg vezérkari főnöke.

[359] Nem sikerült azonosítani kilétét.

75.

A kisantant államok vezérkarainak elfogadott haditerve
Magyarország és Bulgária ellen
(1931. május 11.)

A Jugoszláv Néphadsereg Hadtörténeti Intézete
Az Ellenséges Haderők Levéltára
2/1-217-18 No 2-es számú tervezet „H-B"
A kisantant haditerve Magyarország és Bulgária ellen
Valószínűsíthető előfeltevés

Arra az esetre, ha a kisantant államokat nem támadja meg, és nem veszélyezteti más hatalom Magyarországon és Bulgárián kívül, Romániát pedig nem provokált támadás éri (akár egyidejűleg, akár egymás után Magyarország és Bulgária részéről).

Tulajdonképpen kevéssé hihető, hogy Magyarország és Bulgária egyedül támadva, kizárólag Románia ellen irányítsák akciójukat, mert le kellene küzdeniük a Kárpátokat és a Dunát, azaz nem arathatnának gyors győzelmet. Ellenkezőleg, sokkal valószínűbb, hogy Magyarország és Bulgária megpróbálják megosztani a román erőket.

Akárhogy volna is, kétségtelen, hogy támadásuk valamennyi kisantant államot ellenük fordítaná, amelyek ereje mind létszámban, mind stratégiai szempontból fölényben van velük szemben.

Amennyiben azonban Magyarország és Bulgária elszánná magát egy ilyen hadműveletre, azzal feltehetően az lenne a céljuk, hogy nagyobb méretű konfliktust váltsanak ki.

Ebből kifolyólag általános szövetségesi érdek, hogy Magyarországot és Bulgáriát veszélytelenné tegyék, maximálisan kihasználva a kedvező helyzetet, mielőtt még a többi fronton is érzékelhetővé válna a hadműveletek hatása.

I.

Magyarország és Bulgária feltételezett haditervei és katonai ereje

1) Magyarország és Bulgária vélhetően akkora erőket állítana fel, amekkorát a 4"H" és 2"B" tervekhez csatolt Bukarestben 1929. május 25-én és Belgrádban 1930. november 19-én kötött protokollok feltételeztek. Ezek az erők még egyesítve is gyengébbek a kisantant erőknél. Mi több, ezek nagy távolsággal (300 km) és jelentős akadályokkal vannak megosztva (Duna és Kárpátok).

2) Magyarország és Bulgária mozgósított hadereje, azaz 21 gyalogos és 2 lovashadosztály, illetve 12 gyalogos és 2 lovashadosztály valószínűleg a következő módon lesznek csoportosítva:
- Románia ellen 14 magyar gyalogos és egy lovashadosztály
8 bolgár gyalogos és egy lovashadosztály
- Jugoszlávia ellen 2-3 magyar gyalogoshadosztály
4 bolgár gyalogoshadosztály és egy lovashadosztály
- Csehszlovákia ellen 4 magyar gyalogoshadosztály és egy lovashadosztály

3) A csapatösszevonások ideje:
a magyar erőknek 12 nap
a bolgár erőknek 19 nap

vagyis kétféle helyzet állhat elő:

- Magyarország Bulgária után mozgósít, és így egyidejűleg indítanák meg a támadást,
- vagy, ami valószínűbb, Magyarország egy időben mozgósít és 7 nappal Bulgária előtt indítaná a támadását.

4) a hadműveletek feltételezett kivitelezése

a) Magyarország és Bulgária koncentrált támadása Románia ellen Olténián és a Bánáton keresztül nem elképzelhető, és minden bizonnyal az 1-es számú „H-B" tervben foglaltaknak megfelelően alakulna;

b) a magyar támadás Debrecenből Kolozsvár irányába kombinálva lenne a bolgár támadással Bukarest irányába vagy Dobrudzsán keresztül.

Bukarest irányába indított támadás, amennyiben sikeres, annak mértékében hozná Romániát nehezebb helyzetbe, amilyen mélyen hatolnának a magyar erők Erdélybe.

Másfelől a Dobrudzsán keresztül indított bolgár támadás eltávolítaná a román erőket a szövetséges Jugoszláviától, aminek, ha a helyzet rosszabbodna, súlyos következményei lehetnének.

Mindenesetre a kisantant számára Magyarország az első számú cél, mert:
- egyidejűleg három irányból is meg lehet támadni, míg Bulgáriát csak két oldalról
- földrajzi helyzetéből adódóan előbb kényszerülne döntő ütközet megvívására, Magyarországot sokkal gyorsabban ki lehetne iktatni, mert a Tisza árterületének síksága sokkal jobb kilátásokkal kecsegtet erre, mint a bulgáriai terep.

– Kiváló kommunikációs hálózatának és központi elhelyezkedésének köszönhetően Magyarországot a belső hadműveleti irányokba történő manőverezésekre jobban ki lehet használni, mint Bulgáriát.

II.
A szövetséges katonaság (erők) hadműveletei

A manőverek ideológiája
– először megverni a magyar haderőt, és a lehetőséghez mérten megszállni Magyarország egész területét.

Ezt követően a román és a jugoszláv főerőket a bolgár katonaság ellen fordítani.

Az egyes hadseregek feladatai:
a) a csehszlovák hadsereg
első szakasz:

A csehszlovák hadsereg legkésőbb a mozgósítás 17. napjáig 20 gyalogoshadosztállyal (kiegészítve a hadosztályok kötelékébe nem tartozó megfelelő szolgálatokkal-intézményekkel) megtámadja az ellenség oldalát és hátországát, a támadás fő erejét Losonc felől Szolnok ellen irányítva. Bal szárnyát egy segédcsapattal biztosítja, amely Kassa felől Tiszapolgár irányában folytatja hadműveleteit.

„A csopi[360] összekötő különítmény" (kezdetben két csehszlovák gyalogoshadosztálynyi erővel) a román csapattal Szatmárnémetinél (Satu Mare) el fogja vágni a Magyarország észak-keleti határán lévő kiugró részt, hogy így biztosítsák a vasúti összeköttetést a két szövetséges ország között.

második szakasz:

Megtisztítani azt a részt, amely a Dunától nyugatra fekszik, és megszállni egész Magyarországot, hogy a jugoszláv és a román erők felszabaduljanak.

b) a jugoszláv hadsereg
első szakasz

A jugoszláv hadsereg legkésőbb a mozgósítás 17. napjáig megtámadja Magyarországot, legalább 9 gyalogos és 1 lovashadosztállyal, majd 4-5 nap múlva további 2 gyalogoshadosztállyal (a hadosztályok kötelékébe nem tartozó megfelelő szolgálatokkal-intézményekkel támogatva) a támadás fő erejét Cegléd irányába fejtve ki. Egy segédcsapat (1 gyalogoshadosztály és egy lovasdandár) a Nagykikinda-Orosháza irányban folytatna műveleteket.

[360] Csap, fontos vasúti csomópont és határátkelő Kárpátalján, a mai Ukrajnában.

A jugoszláv hadsereg Bulgária ellen a No.1 „H-B" tervben előirányzott erőt állít ki. (Az az eset, ha Magyarország és Bulgária megtámadja a Jugoszláv Királyságot; Románia és Csehszlovákia maximális erejével avatkozik be.)

Második szakasz:
A jugoszláv hadsereg a rendelkezésére álló MAXIMÁLIS erővel fordul Bulgária ellen a No. 1 „B" tervben foglaltak szerint. (Az az eset, ha Bulgária megtámadja Jugoszláviát; Románia maximális erejével avatkozik be.)

c) a román hadsereg
első szakasz:
A román hadsereg a magyar hadsereg ellen 8 gyalogos és 1 lovashadosztályt állít ki. Amint érzékelhető lesz a szövetségesek akciója, a román hadsereg ellentámadásba megy, támadásának fő iránya Szolnok. Lásd a 4-es tervet „H" (Az az eset, ha Magyarország megtámadja Romániát, Jugoszlávia és Csehszlovákia minimum erővel interveniálnak.)

A román erők átkelése a Tiszán megkönnyíti a szövetséges erők hadműveleteit.

A bolgárok ellen a román hadsereg 12 gyalogos és 1 lovas hadosztályt állít fel.

második szakasz:
A román hadsereg a rendelkezésére álló MAXIMÁLIS erővel működik a No. 2 „B" tervben meghatározott csoportosítás és irányok szerint. (Az az eset, ha Bulgária megtámadja Romániát; Jugoszlávia minimum erővel avatkozik be.)

A szövetségesek általános érdeke, hogy a csehszlovák és a jugoszláv hadsereg támadása Magyarország ellen minél előbb megkezdődjön, lehetőség szerint még a mozgósítás 17. napja előtt; a második szakaszra ugyancsak szükséges, hogy a román és a jugoszláv erők minél előbb a bolgár erők ellen forduljanak.

d) folyami flotta
A jugoszláv folyami flotta a Dunán fog működni Magyarország ellen.

A román folyami flotta a Duna alsó folyásán marad és Bulgária ellen fog működni.

e) Légierő
lásd a No 4 „H" és No.2 „B" tervet

összeköttetés és szállítás
a főparancsnokságok vezérkarai

- csehszlovák hadsereg: Trencsén
- jugoszláv hadsereg: Belgrád
- román hadsereg: Bukarest

vezérkarok: lásd a No. 4 „H" és No. 2 „B" terveket
a részleteket lásd a speciális egyezményben[361]

Az összes többi kérdést, amelyet szabályozni kell e tervvel összefüggésben, a szövetséges vezérkarok közvetlenül és egyetértésben fogják szabályozni.

Bukarest, 1931. május 11.
A csehszlovák hadsereg fővezérkarának főnöke
Sirovy[362] tábornok, sk.

A jugoszláv hadsereg fővezérkarának főnöke
Milovanović[363] tábornok, sk.

A román hadsereg fővezérkarának főnöke
Samsonovici[364] tábornok, sk.

---

[361] Nem sikerült megtalálni.
[362] Jan Sirovy (1888–1970) 1926–1933 között a csehszlovák hadsereg vezérkari főnöke.
[363] Milan Milovanović (1874–1942) szerb tábornok, 1929–1933 között vezérkari főnök.
[364] Nicolae Samsonovici (1877–1950) hadosztálytábornok, 1928–1932 között a román hadsereg vezérkari főnöke.

76.

A Jugoszláv Királyság konzulátusának jelentése Bánffy Miklós pécsi tartózkodásáról a „Janus Pannonius Irodalmi Társaság" kongresszusán (1932. május 10.)

AJ 395-26
Pov. Broj. 236
Két másolattal
Bánffy báró Pécsen
Pécs, 1932. május 10.

A Külügyminisztérium Politikai Osztályának, Belgrád

A királyi konzulátusnak van szerencséje tájékoztatni a Minisztériumot, hogy május 8-án a magyar, német és osztrák városok képviselői és a „Janus Pannonius Irodalmi Társaság" kongresszust tartottak Pécsen.

Kolozsvárról Pécsre érkezett a Teleki-kormány egykori külügyminisztere, jelenleg román állampolgár, Bánffy Miklós[365] gróf is mint a romániai magyar irodalmi társaságnak, a „Helikonnak" különleges küldötte. A gyűléseken részt vett a Bethlen-kabinet egykori oktatási minisztere, Klebelsberg Kuno gróf is. E konzulátus értesülései szerint Klebelsberg a külügyminiszter, Walkó helyett érkezett.

Május 8-án Klebelsberg és Bánffy két alkalommal voltak a pécsi püspöknél, Virágnál[366], ahol a katolikus püspöki konferenciát tartották.

A konferencián részt vett több aktív politikus, és megvizsgálták a gazdasági és politikai együttműködés lehetőségét Románia és Magyarország között.

Bánffy gróf jelenléte a konferencián annál is inkább fontos, mert Bánffy készítette elő Károly király és Bethlen temesvári találkozóját.[367]

A temesvári találkozó óta megfigyelhető, hogy sem a budapesti, sem a vidéki sajtó nem támadja Romániát.

Konzul

---

[365] Gróf Bánffy Miklós (1873–1950) író, politikus, színházi szakember, erdélyi kisebbségi politikus, 1921. április 14. és 1922. december 22. között Magyarország külügyminisztere.

[366] Virág Ferenc (1869–1958) 1926–1958 között pécsi püspök.

[367] Bethlen István 1931. december elején – immár magánemberként – látogatott Romániába, ahol találkozott a román uralkodóval is.

77.

A Jugoszláv Királyság budapesti követe, Jovan Dučić[368] jelentése a magyar–román kapcsolatokban mutatkozó közeledési tendenciákról (1932. november 2.)

AJ 395-26
Pov.Broj. 629/32.
Magyar–román kapcsolatok
Közeledési tendenciák
Budapest, 1932. november 2.

Miniszter Úr,

Egyik korábbi jelentésemben volt szerencsém felhívni a figyelmét a Magyarország és Románia közötti kapcsolatokban az utóbbi időben megfigyelhető különös jelenségekre. Már a tavalyi évtől megfigyelhető bizonyos enyhülés közöttük, amikor itt járt a román Miklós herceg[369]. Attól kezdve a pesti sajtó szinte egyetlen becsmérlő szót sem közölt Romániáról, és még Románia és Magyarország egyesülését perszonálunió formájában elképzelő teoretikusok is felbukkantak, mint például az ismert legitimista, Pallavicini őrgróf. Az ő elképzelése az, hogy a magyar és a román állam és Erdély konföderációját kell megvalósítani. Magyarországon Ottó király uralkodna, Erdélyben a román Miklós herceg, míg Károly király mintegy császára lenne ennek a konföderációnak. Csak a legextrémebb pesti lapok dobnak be időnként [olyan] híreket, amelyek megzavarhatják ennek a meglehetősen váratlan kezdeti barátkozásnak az atmoszféráját.

Ezen a nyáron a közeledés újabb jelei kerültek felszínre. Néhány alkalommal pár turistavonat haladt át egyik országból a másikba, amelyek utasai közül egyesek azért mentek, hogy lássák Pestet, míg mások azért, hogy Bukarestet. Végül, mint azt már jelentettem, Romániából Pestre érkezett egy meglehetősen nagy csapat rendőr és nyomozó, hogy itt tanulják meg a magyar nyomozás munkamódszerét.

Végezetül, nemrégiben a magyarok viszonozták a román balneológusok pesti látogatását. Bukarestben tanácskozásokat tartottak, ahol a balneológiai kérdések mellett a minél szorosabb turistakapcsolatokról is tárgyaltak. A magyar lapok bi-

[368] Jovan Dučić (1871–1943) szerb/jugoszláv diplomata, költő és író. 1931 és 1933 között a Jugoszláv Királyság budapesti képviselője.

[369] Hohenzollern-Sigmaringen Miklós (1903–1978) I. Ferdinánd király negyedik gyermeke, 1927–1930 között harmadmagával Románia régense.

zonyos fokú elégedettséggel közlik, hogy sikerült megkötni a kölcsönös művészeti kiállításokról szóló egyezményt. A magyarok el voltak ragadtatva a bukaresti fogadtatástól, különösen Maniu[370] elnök fogadásától, és koszorút helyeztek el az ismeretlen román katona sírjára, ahogy a nyáron a román balneológusok tették Pesten.

E megfigyelések sorából meg kell említeni a gazdasági közeledést. Most, október 8-án lépett érvénybe a közöttük megkötött klíringegyezmény, amelyből látszik, hogy a románok túlságosan is eleget tettek a magyarok elvárásainak. A románoknak van egy 1930. február 27-én kiadott törvényük, ami lehetetlenné tenné a szélesebb alapokon nyugvó klíringegyezményt, ezért, hogy ez a klíringegyezmény ne kerüljön e törvény hatálya alá, csak kompenzációs egyezménynek nevezték el. Az új klíringegyezményben nem csak kétoldalú gazdasági kedvezményeket irányoztak elő a magyaroknak, hanem egészen különleges egyoldalú pénzügyi kedvezményeket is. Természetesen ezt annak fényében kell értelmezni, hogy a magyar arisztokrácia birtokainak nagy része Romániában van, és sokan közülük emiatt elszegényedtek, Románia pedig ebben az esetben igyekezett figyelmesnek mutatkozni, ami nyilván politikai célokat szolgált a részéről.

Az erről a klíringegyezményről szóló jelentésemet elküldtem a Minisztérium konzuli osztályára.[371]

Mindezzel kapcsolatban nemrégiben beszélgetést folytattam az itteni román kollégámmal[372], akivel a legjobb kapcsolatban vagyok, ő azonban bizonyos eseményeknek nem tulajdonít semmilyen különösebb jelentőséget. Azt mondja, hogy a turistavonatok valamilyen újságok szerkesztőségeinek a művei, és a magyar sajtó, különösen *„Az Est"* játszotta benne a főszerepet, az ő intervenciója nélkül. Ami a nyomozókat illeti, ezt az esetet elég közömbösen említi, alig emlékezve arra, hogy néhány detektív idejött, hogy lássa az itteni bűnügyi rendőrség szervezetét.

Ami Pallavicininek az elméletét illeti Károly királyról, mint itteni jövendőbeli császárról, az történt, hogy napjainkban egy vita alkalmával ugyanez a román követ, Grigorcea, kifejtette véleményét az itteni *„Reggeli Újság"*-nak. A követ azt mondta, hogy nem tud elképzelni olyan királyt, akinek két szíve lenne két különböző nemzet részére. Ugyanígy nem tudja elképzelni, hogyan tartozhat egyetlen király egyidejűleg a pravoszláv és a katolikus egyházhoz. A román király csakugyan nagyon kedveli a magyarokat, de nem gondolkozik azon, hogy magyar királlyá koronáztassa magát.

Kérem, fogadja Miniszter Úr nagyrabecsülésemet.

J. Dučić

[370] Iuliu Maniu (1873–1953) erdélyi román politikus, az erdélyi Román Nemzeti Párt vezetője, 1928. november 10. és 1933. január 14. között három alkalommal Románia miniszterelnöke.

[371] Nem sikerült megtalálni.

[372] Vasile Grigorcea, román diplomata, 1928 és 1936 között Románia budapesti követe.

78.

Összefoglaló a magyarországi szerbek helyzetéről (valamikor 1932 után)

AJ 159-58
Ismeretlen szerző jelentése, jelzet és dátum nélkül, valamikor 1932 után.

Szerbek Magyarországon
Jelentés az egyes szerbpravoszláv községek helyzetéről és vezető személyiségekről [373]

1. Budapest: Dr. Zubković György[374] püspököt valamennyi híve művelt, becsületes főpapként és öntudatos nacionalistaként tiszteli és értékeli. Szemére vetik, hogy nem ismeri eléggé az ország belsejében lévő pravoszláv községek helyzetét, illetve hogy túlságosan is a környezete befolyása alatt áll, amely gyakran nem megbízhatóan tájékoztatja a tényleges helyzetről.

A vladika[375] körül a konzisztóriumban van Szabados lelkész, akiben már vezetékneve miatt sem bíznak a szerbek, illetve Uzsvik lelkész, és a konzisztóriumi írnokok Terzin és Čamprag. Ők ott a meghatározók, és a nép, miután nincs rálátása, és mert nem lát semmilyen kedvező eredményt, ferde szemmel néz rájuk.

Bikar és Nedeljković esperesekeről úgy vélik, hogy meg vannak félemlítve a magyar hatóságok által, és nem tűnnek ki semmilyen tekintetben. Főleg azt nézik, hogy anyagilag jól be legyenek biztosítva, csakis törvényes eszközökkel, de azokat minél jobban kihasználva.

2. Szentendre: a templomok eladása és lerombolása nagyon rossz benyomást tett minden magyarországi szerbre, akik valamennyien nagyon vallásosak. Úgy vélik, hogy erre nem volt szükség, és meg kellett volna őrizni ezeket az imahelyeket, mint nagy múltunk dokumentumait, annál is inkább, mert Szentendre a patriarkátus és Čarnojević pátriárka[376] első székhelye volt annak átjövetele után.

[373] A dokumentumban szereplő személyek többségét nem sikerült azonosítani, sem életrajzi adataikat megadni.

[374] Georgije Zubković (Zubkovics György, 1878–1951) a budai görögkeleti szerb egyházmegye püspöke, a felsőház tagja,

[375] Vladika: görögkeleti szerb püspök. A szláv nyelvben kormányzót jelent, ami nemcsak egyházi szempontból, hanem politikai tekintetben is értendő, mert a szerb nép püspökét nemcsak egyházi fejének tekintette, hanem ahol más politikai feje nem volt, ott püspökét tekintette annak.

[376] III. Arsenije Čarnojević (1633–1706) ipeki (Peć) szerb pátriarka, majd 1691-től szentendrei metropolita. Vezetésével zajlott a szerbek nagy vándorlása (seoba Srba) 1690-ben, melynek során százezres nagyságrendben érkeztek a Magyar Királyság területére a török elől menekülő szerbek.

A szentendreiekre, mint jó nacionalistákra, már 1924-ben[377] gyanakodva néztek a magyar hatóságok, ami mindenképpen a fejlett nemzeti öntudat jele oly távol anyaországuktól. Már ekkor megvádolták Petar Mojić városi szenátort, a város és környékének egyik legkiemelkedőbb szerbjét, 1915-ben felségárulásért letartóztatták, de szabadon engedték. Továbbá [letartóztatták] Laza Perzi pópát és a szerb általános iskola igazgatóját; illetve Milan Mihajlovićot, Dušan Grujićot, Milenko Čampragot, Kosta Mihajlovićot és Đura Stojanovićot.

1923-ban Szentendréről 12 optáns családunk költözött Jugoszláviába.

3. Lőrév: körülbelül 300 pravoszláv él, főleg piaci árusok és csekély birtokkal rendelkező kertészek. Az egyházközség anyagilag tönkrement, mert az előző lelkész, aki szerzetes és állítólag a vladika rokona, 5000 pengőt (50 000 dinárt) sikkasztott, leszedte az ikonokról az aranydukátokat és bearanyozott pengőkkel helyettesítette őket. Ez a szerzetes börtönben is volt, és állítólag át lett toloncolva a mi országunkba. Az ügyben folytatott nyomozásról úgy vélik, hogy nagyon hanyag volt. Most, amikor a vladika egyházi pótadót vetett ki, a nép fellázadt, nem akarja azt fizetni, és új nyomozást követel. Mi több, azzal fenyegetőzik, hogy amennyiben ez nem történik meg, kilép az egyházközségből és elhagyja vallását.

Amikor egy bizonyos idővel ezelőtt, egy esperes érkezett Budapestről, hogy lebonyolítsa a plébános választást, a nép elutasította és fellázadt. Egy crnogorác megragadta a zárat és nem akarta beengedni a templomba. Az esperes erre a csendőrség beavatkozását kérte, mire az egyik nő záptojással dobálta meg.

Ez a parókia elárvult, nincs egyházi vezetője és nincs tanítója sem. Csak időnként érkezik [egy tanító] és tart oktatást.

4. Ráckeve: 350–500 hívő, de nincs pópája, csak időnként jön egy.

5. Pomáz: 6–700 szerbünk van. Van iskolájuk, tanítójuk és lelkészük, és van dalárdájuk is.

6. Budakalász: mintegy 140-en vannak a mieink, van pópájuk és tanítójuk is.

7. Grabóci kolostor: Tolna vármegye, az ottani rendfőnök Čamprag (egykori borbély). Van egy idős szerzetese és volt két diákja is. Ezek a diákok 8 évet voltak ott, de nem tanultak meg semmit. Most átjöttek a mi államunkba. A kolostorban értesüléseink szerint évente mindössze három alkalommal tartottak istentiszteletet. A kolostornak 180 hold földje van, amiből 30 hold szőlő.

8. Szeged: az egyházközségnek 250 tagja van, (a városban 738 pravoszláv él, akikből 488-an magyarok) azonban ebből a 250-ből [is] 175-en magyarnak érzik magukat, és nem tudnak, illetve nem akarnak szerbül beszélni. Ezek egy kérvényt nyújtottak be a püspökhöz 25 aláírással, azt követelve, hogy Đurđević pópát utasítsa havonta egyszeri istentisztelet tartására. A kérvényt a püspök elutasította.

377 Elírás, 1914-et akart írni.

A szegedi pópa Stevan Đurđević, korábban Šević esperes volt, aki, amikor látta, hogy a szegedi egyházközségben eluralkodott a magyarizmus, átjött hozzánk Adára. Ševićet nem szerették a magyarok. De éppen azért a szerbek tisztelték. Đurđevićnek sikerült elérnie, hogy Szeged városi tanácsa megszavazzon évi 1300 pengő tiszteletdíjat, amiben korábban Šević nem részesült. Emellett kapja a 600 pengős lelkészi fizetést Szegeden és a deszki elárvult egyházközség lelkészi fizetését, 400 pengőt évente. Továbbá övé a szegedi lelkészi birtok (30 lánc), amely nálunk van Gyálán, és a lelkészi birtok Deszken, 30 lánc. Most pedig azon igyekszik, hogy megkapja Deszken az elárvult egyházközség 33 hold földjét.

Szegeden megszüntették a szerb iskolát; a gyerekek magyar iskolába járnak, de a mi vallási nevelésünkben részesülnek.

Szegeden van egy egyházi énekkórus, amelyet Đurđević alapított. Az Úr színeváltozására ez az egyesület autóbusszal érkezett Deszkre énekelni. Velük volt Leontije Magarašević nyugalmazott ezredes is, aki szintén énekelt a kórusban. Ebben a kórusban is sokat beszélnek magyarul.

Szegeden van egy szerb nőegylet is, amelynek Đurđević-né asszonyság az elnöke.

A pravoszláv magyar egyházközség 1932-ben jött létre Nikola Savić magyar ezredes, és Stevan Kardoš tanító kezdeményezésére. Elnökének Pap Sándor államügyész lett kiválasztva, alelnökének Kardoš. Az egyházközség védőszentje Szent György. Plébánosnak dr. Milan Dakićot választották meg, míg kántornak Teofil Boronkovot. Azon igyekeznek, hogy az egyházközségbe bevonjanak mindenkit, aki magyarul érez, hogy ily módon ellehetetlenítsék a szerb egyházközségeket.

Dr. Milan Dakić, jogász, akit egy teológiai kurzus elvégzését követően szenteltek fel. Deszken volt esperes 1931. augusztus 5-től 1932. február 20-ig, amikor leváltották. Most ügyvédbojtárként dolgozik Szegeden dr. Lévai ügyvédi irodájában, aki ébredő magyar és ennek a szervezetnek kiemelkedő tagja. Dr. Lévai ismeri dr. Strelitzky[378] szabadkai és dr. Deák[379] zombori ügyvédeket, a mi magyar kisebbségünk kiemelkedő vezetőit. Maga Dakić is tagja az ébredőknek, cserkész, és mint ilyen, részt vett a dzsemborin Gödöllőn. Nagy magyarón, akárcsak apja Đorđe, aki kereskedő és Szegeden a Horthy Miklós utca 6. szám alatt lakik. Dr. Milan édesanyja elvált az apjától, és Szabadkán él. Dakićnak van egy nagynénje, aki egyik lelkészünkhöz ment férjhez Szabadkán. Segítőkész a szerbekkel és fel-

[378] Dr. Streliczky Dénes (1888–1953) ügyvéd, főszerkesztő, a jugoszláviai Magyar Párt meghatározó alakja és a délvidéki magyar kisebbség egyik vezetője, 1927-től a királyi diktatúra bevezetéséig belgrádi parlamenti képviselő.

[379] Dr. Deák Leó (1888–1945/46?) jogász, ügyvéd, a jugoszláviai Magyar Párt meghatározó alakja és a délvidéki magyar kisebbség egyik vezetője, a délvidéki területek visszacsatolása után Bács-Bodrog vármegye főispánja és országgyűlési képviselő.

ajánlja szolgálatait a magyar hatóságoknak, akiknél nagy befolyása van. Haragban áll a szegedi esperessel, Stevan Đurđevićtyel, mert Dakić feljelentette Đurđevićet a magyar hatóságoknál, amiért az Szabadkára küldött egy legénykét, Brčant, aki most a nagybátyjánál, a mi egyik vasutasunknál lakik, de különösen amiatt [haragszik rá], mert Đurđević három levelet adott ennek a Brčannak, hogy hozza el ide. A kiszombori járási elöljáró emiatt 15 nap börtönbüntetésre ítélte Đurđevićet.

A szerb egyházközség ellenségeként valamennyi szerb magyar tiszt és altiszt bizalmasa Szegeden. Ez abból is jól látszik, hogy a magyar egyházközségnek (Dakić-féle) 18 szerb tiszt és 2–3 altiszt a tagja. Mint például Savić Nikola, hivatalosan nyugdíjas, valójában aktív magyar ezredes, aki egyáltalán nem beszél szerbül, pontosabban nem akar beszélni. Három évig volt egy szerb tisztiszolgája, akivel egyetlen szót sem váltott a mi nyelvünkön.

Davidov Svetozar, nyugalmazott tábornok, a felesége is szerb. Tavaly még tartotta a szlavát[380], de azt mondta, hogy többet nem fogja, állítólag, és saját elbeszélése szerint is azért, mert Đurđević esperes 50 pengőt (500) dinárt kért tőle, vízszentelésért a házában.

Herz ezredes (szerb nevét germanizálta a háború alatt). Jelčić tiszthelyettes, pancsevói származású, 10 lánc földbirtokkal rendelkezik Deszken. Nešć tiszthelyettes, a felesége kecsai horvát. Van egy lánya, aki Deszken volt tanítónő, de elköltözött, Zagorkába ment férjhez és most a község alkalmazottja.

A szerbek egyik ismert ellenségeként említik a gyálai származású Adamovot, akinek saját sátra van Szegeden. Ő elvből nem beszél szerbül.

A jó szerbek a következők lennének:

Kuručev Aleksandar, gazdag melenci származású kereskedő, fivérei ott élnek. A felesége kikeresztelkedett zsidó. Két fia van, Ivan és Tomislav. A házában szerbül beszélnek, nincs baráti viszonyban Đurđević esperessel. Golić szabó és felesége.

A szegedi bolgárok. Körülbelül 200-an vannak, és nagy tekintélynek örvendenek. A magyarok szeretik őket, mindenben segítenek nekik, és testvéreiknek nevezik őket. A propaganda tette őket népszerűvé. Többnyire gyűlölik a szerbeket.

A legkiemelkedőbb bolgár Szegeden Jovan Savov, aki korábban kertész volt, de meggazdagodott, és most nem dolgozik semmit. Ő nem mutatja ki gyűlöletét a szerbek iránt, mi több, nagyon illendően viselkedik velük, és a nyelvünkön köszönti őket. A felesége bácskai magyar, és időnként ő is ellátogat Kúlára és Bácstopolyára, ahol rokonai élnek. 42 éves, barátságos, barna képű, erős kurta bajusszal.

9. Deszk: 67 pravoszláv család mintegy 315 fővel. Van saját templomuk, de papjuk nincsen. Korábban Lastić, majd Dakić volt a pap, de most a szegedi pópa,

[380] Slava, szerb ünnep, a család védőszentjének ünnepe, búcsú.

Đurđević jár ki. A mi iskolánkban 21 diák van, tanítójuk nincsen, de azt beszélik, hogy majd kapnak egyet. Volt 16 fős dalárdájuk, amelyet a tanítónő, Vukosava Nedićeva alapított, de amikor áthelyezték Szőregre, a dalárda megszűnt.

A hitközségi tagok össze vannak veszve Đurđević és Dakić miatt. Így például Đurđević pópa kizavarta az éneklőszékből Jezdimir Brčant, egy 11 gyermekes helyi gazdát, a következő ok miatt: Jezdimirnek 20 hold földje van, amelyre 20 000 pengő tartozása van. Amikor árverésre került a sor, felkereste Milan Dakićot, a korábbi lelkészt, hogy segítsen, s ő megmentette. Ez volt az oka annak, amiért eltávolították az éneklőszékből. Erre az öreg Jančikin is kilépett az egyházközségből. A faluban Đurđevićnak sok ellensége van, és fennáll a veszélye annak, hogy dr. Dakićnak sikerül rávennie őket az ő egyházi szervezetéhez való csatlakozásra.

10. Hódmezővásárhely: a lelkész Viner. Az egyházközség belépett a magyar pravoszláv egyházba, és most a magyar nyelvet használja. Az ottani szerbek: Panić kereskedő; a Konstantinović testvérek, egyikük az egyházközség vezetője; Terzan bőrműves és Radovanović. Lenne még mintegy 20 egykori szerb család, ők azonban elmagyarosodtak.

11. Szőreg: a faluban még 37 szerb család él, mintegy 200 lelket számlálva. A lelkész Svetozar Nedeljkov, aki korábban Szentivánon volt, jó ember, csak egy kicsit hirtelen haragú. A mi népünk nem egységes ott. Két iskolaépületük van, amelyből az egyiket albérletbe adták. A másikban van a mi iskolánk mintegy 15 diákkal, a tanítónőjük a baranyai származású Vukosava Nedićeva. Mindeddig jó szerb asszony volt, azonban érződnek rajta a változások. Eddig havi 260 pengős fizetést kapott, amit a község most 100 pengőre akar csökkenteni. Volt dalárdájuk is, de felbomlott. Szőreg egykor egyike volt a legnagyobb településeinknek ezen a vidéken, az országunkba való nagyarányú kiköltözés és a kihalás miatt azonban [mára ez megváltozott].

12. Újszentiván: 35 család. Van szerb pravoszláv iskolája 7 gyerekkel. A papjuk a szerémségi származású Lastić, derék szerb nacionalista, mindenkit megver, aki magyarbarát. Korábban Bátán volt lelkész, ahol egy fára festett ikonnal megverte a bolgár Risztovot. Megtiltotta a gyerekeknek, hogy a magyar trikolort hordják, ami miatt összetűzésbe került a hatóságokkal. Amikor áthelyezték Szentivánra, kidobta az iskolából Horthy képét, és kikaparta a szemét. Az ilyen magatartása miatt egy időre bezárták az őrültek házába. Úgy tűnik, ismét készülnek valamire ellene.

13. Makó: mindössze két szerb él itt: Svetozar Nedeljkov, a borbély, és még egy mészáros.

14. Kiszombor: egy szerb, Svetozar Milić munkás, a felesége magyar.

15. Kübekháza: nincsenek szerbek, jellegzetességként meg lehet említeni, hogy az ottani svábok nagyon szívesen táncolnak szerb kólót.

16. Csanád: mintegy 60 pravoszláv család él itt, akiknek körülbelül a fele vlah. A papjuk Miron Kočoban szerzetes a Bezdina kolostorból, nagyon becsületes és jó ember, akit mindenki szeret. A jelesebb szerb családok közül megemlítem a Ješićeket, a Tucakovokat és a Lučajenékat. Az utóbbiak ugyan románok, de otthon a mi nyelvünkön beszélnek.

17. Battonya: a mieink mintegy 1000–1200 lelket számolnak. A papjuk Mišo Pandurović, tiszteletre méltó ember, derék szerb, csak szereti a pénzt. Azt szokták példaként felhozni erre, hogy Battonyán két szesszió[381] földje van, míg Tordán is van egy. Emellett jól keres a keresztelőkkel és az esküvőkkel is, valamint a korábbi egyházközségi tagok gyászmiséivel, akik itt élnek Jugoszláviában.

A tanítónőjük Vidosava Miloševa volt, aki egy évet lakott ott. Azonban a népet fellázították ellene, és nem választották újra, a nagynénjénél él Versecen.

A battonyaiak döntően nagyon jó szerbek, de náluk is érződik az erős magyar és román nyomás. Azok, akik a mi országunk javára optáltak, és átköltöztek ide, anyagilag tönkrementek és visszaköltöztek Battonyára, ahol nagy ellenségei lettek országunknak, akiket a magyar hatóságok felhasználnak. Emiatt is olyan erős a széthúzás a községben.

18. Székesfehérvár: körülbelül 500 szerb van, de többségükben elmagyarosodottak. Az egyházközségük gazdag, és ők is csatlakoztak a magyar pravoszláv egyházi mozgalomhoz.

19. Miskolc: szerbek már szinte nincsenek is, de azért sok más pravoszláv van: magyarok, oroszok, románok. A községnek[382] körülbelül 1000 hold földje van.

20. Kecskemét: nincsenek szerbek. Az istentiszteletet görög nyelven tartják, míg a prédikációt magyarul. Az istentiszteletet időnként Stevan Đurđević tartja Szegedről. Ez az egyházközség is kijelentette hajlandóságát a magyar pravoszláv egyházba való belépésre.

21. Szentes: Van néhány szerb, egyébként az egész egyházközség magyar. Innen indult ki a magyar pravoszláv egyház létrehozását célzó mozgalom. A mozgalmat Német István vezeti, akit Nišben szenteltek pappá.

---

[381] Sessio: jobbágytelek, 34 lánc, 32 hold.

[382] Az egyházközségnek.

79.

A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának tájékoztatója a londoni követségre az új magyar külügyminiszterről, Kánya Kálmánról (1933. január 25.)

AJ 341-1938-I.
Jugoszláv Királyság Külügyminisztériuma
Pov. br. 1040
Belgrád, 1933. január 25.

A londoni királyi követségre

A Külügyminisztériumnak van szerencséje eljuttatni a királyi követségre a következő adatokat Kánya Kálmán úrról, az új magyar külügyminiszterről.[383]

Kánya Kálmán 65 éves. Nagyon szép karriert tudhat maga mögött. Hosszabb ideig volt az Osztrák–Magyar Monarchia konzuli szolgálatában a Közel-Keleten. Itt annyi ismeretre tett szert a balkáni viszonyokról, hogy a Balkán háborúk előtt a bécsi sajtóiroda vezetőjének nevezték ki. A háborút megelőzően és e háborúk alatt, valamint a világháború kitöréséig terjedő időszakban folytatott valamennyi sajtókampányt az ő tevékenységének lehet betudni. Különösen: a Friedjung per[384] megszervezése; a pristinai[385] osztrák konzulról, Prohaszkáról[386] szóló bécsi kitalációknak a világsajtóba való bekerülése; csapatainknak a balkáni háborúk alatti ó-szerbiai kilengéséről szóló kitalációk; Berchtold[387] egyik legfontosabb tanácsadójának tartják a Szerbia elleni támadásban.

Közvetlenül a világháború kitörése előtt, 1913 végén Mexikóba nevezték ki követnek, ahol a háború alatt aktív szerepet játszott a tájékoztatásban és valamennyi osztrák–német intrikában.

[383] Kánya pályájáról és személyiségéről lásd Tóth Imre: *Egy polgári arisztokrata. Kánya Kálmán (1869–1945).* Kronosz Kiadó, Pécs, 2016.

[384] Heinrich Friedjung (1851–1920) bécsi újságíró és történész nevével fémjelzett per 1909-ben, amelynek során felségárulással és a Monarchia felbomlasztására irányuló politikával vádolták meg a szerb-horvát koalíciót.

[385] Helyesen: prizreni konzul.

[386] Oscar Prohaska (1876? –) az Osztrák–Magyar Monarchia prizreni konzulja, amikor 1912-ben az első Balkán-háborúban a szerb csapatok elfoglalták a várost, akkor állítólag bántalmazták és fogságba vetették. Az ügy komoly diplomáciai feszültséghez vezetett a Monarchia és Szerbia között.

[387] Leopold von Berchtold (1863–1942) osztrák nagybirtokos, diplomata, az Osztrák–Magyar Monarchia külügyminisztere 1912 februárja és 1915 januárja között.

Rögtön a háború után a külügyminiszter helyettese lett Pesten, amely tisztséget 1925-ig töltötte be. Ebből az időszakból származnak bensőséges kapcsolatai Gömbössel, a kormányzó egységes párt akkori alelnökével. Abban az időben Kánya valamennyi nyilvános nacionalista megnyilvánulásban részt vett.

1925-ben berlini magyar követ lett, ahol hét teljes évet töltött.

Mint rendkívül kezdeményező, éles eszű, kulturált és társasági életre alkalmas személy, Berlinben sok szimpátiára tett szert, különösen a mérsékelt jobboldali körökben. Tevékenységét Magyarországnak a Reich-hel való jó és szoros kapcsolatok fenntartása mellett, amit az egykori szövetségesség és a legyőzöttek közös sorsa diktált, főleg a békeszerződés revíziója érdekében fejtette ki. Természetes, hogy ebben a tevékenységében nem sikerült látványos sikereket elérnie, hiszen a Reich világháború utáni külpolitikájában nem szerepelt az első helyen a revízió – azonban a revízió magyarországi hangoztatása cseppet sem zavarta saját elsődleges külpolitikai tevékenységében.

Most, amikor maguk az események hozták az első helyre a revíziót a Reich politikájában, nagyon jellemző Gömbös döntése, hogy bensőséges barátját és aktív társát a revíziós munkában a magyar külpolitika élére helyezze.

[Ezzel] egyidejűleg Gömbös meg szeretett volna szabadulni Bethlentől, oly módon, hogy megteszi berlini vagy párizsi követnek. Berlint Bethlen elutasította, párizsi kinevezését pedig, úgy tűnik, hogy nem fogadnák örömmel, tekintettel a Windischgräz-féle hamisítási botrányban való aktív közreműködésére.

Bizonyos értesülések szerint úgy tűnik, hogy Budapest és Róma között nézeteltérés van bizonyos olasz ígéretek nem teljesítése miatt, ezért Kánya külügyminiszteri kinevezése a magyar külpolitika Berlin felé fordulásának a jele. Pedig ez valójában csak látványos orientálódás az európai revizionista tevékenység fő és természetes központja felé, amelynek a vezetése eddig, ideiglenesen Olaszország kezében volt. Németország Franciaországgal szembeni harcában csak ideiglenesen használta Olaszországot, és nem is gondolhatta azt, hogy mindig maga mellett tudhatja külpolitikai programjának megvalósulására irányuló akciójában, amely a revízión keresztül az Anschlusst is célozza.

Természetes, hogy a magyar külpolitika ingázik a revíziós politika e két központja között, hogy kitapasztalja, hol fog nagyobb támogatásra lelni, és honnan fogják az első csapást mérni a közép-európai területi rendezésre.

Természetes, hogy Kánya külügyminiszteri kinevezése nem feltétlenül kell, hogy a revíziós politika terén valamely tényleges akció megindítását jelentse, de mindenesetre demonstráció az egész eddigi revizionizmus érdekében folytatott tevékenység keretein belül. Gömbösnek Kánya azért kell, hogy bebizonyítsa az országnak, miszerint revíziós követeléseiket kezdik valóra váltani.

A miniszter utasítására a Politikai Osztály vezetője

80.

A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának utasítása a budapesti követségre, hogy tájékoztassa a magyar kormányt Jugoszlávia azon szándékáról, hogy a magyar–jugoszláv kereskedelmi kapcsolatok javítása érdekében kész az 1926-os kereskedelmi szerződés kiegészítéseiről mielőbb tárgyalásokat kezdeni (1933. február 7.)

AJ 396-15
Pov. K. P. Broj. 975.
Jugoszláv Királyság Külügyminisztériuma
Belgrád, 1933. február 7.

Követ úr!

A behozatali tilalom, amit Magyarország a tavalyi év elején jelentett be, valamint a kereskedelmi szerződések, amelyeket ezt követően kötött Csehszlovákiával és Romániával, azt eredményezték, hogy lehetetlenné vált áruink megjelenése a magyar piacon. Ez különösképpen igaz valamennyi fafajtára és gyümölcsre.

Mielőtt hasonló, illetve megfelelő válaszlépésre szánnánk magunkat a magyar árukkal szemben, a Jugoszláv Királyi Kormány fontosnak tartja megkísérelni, hogy szóbeli tárgyalások útján találják meg a mindkét fél számára kielégítő megoldást, ezért van szerencsém felkérni a Képviselő Urat arra, hogy tájékoztassa a magyar kormányt kormányunk szándékáról, hogy tárgyalásokba kezdjünk az 1926-os kereskedelmi szerződés kiegészítéséről és változtatásairól.

A tárgyalásokat célszerű lenne még ebben a hónapban megkezdeni. Kérem, tájékoztasson lépései eredményéről.

Kérem, fogadja Követ Úr ezúttal is kiváló nagyrabecsülésemet.

Momčilo Jurišić[388]
Külügyminiszter-helyettes

Jovan Dučić úrnak,
Rendkívüli követnek és meghatalmazott miniszternek, Budapest

---

[388] Momčilo Jurišić-Šturm szerb külügyi tisztviselő, majd jugoszláv diplomata. A Monarchia hadüzenetét ő adta át Pašić miniszterelnöknek. A második világháborúban a jugoszláv emigráns kormány svájci képviselője 1941-től.

81.

A Jugoszláv Királyság budapesti követségének jelentése, melyben beszámol a Külügyminisztérium február 7-i utasításának végrehajtásáról, egyúttal jelzi, hogy a kereskedelmi tárgyalások megkezdésére technikai okok miatt még nem kerülhet sor (1933. február 10.)

AJ 396-15
Budapest, 1933. február 10.
Ek. Broj. 10265/33

Miniszter Úr,

Van szerencsém jelenteni, hogy az Ön Pov. K. P. Broj. 975. sz. folyó hó 7-i, a magyar kormánnyal az 1926-os kereskedelmi szerződésünk kiegészítése és megújítása érdekében való tárgyalások megkezdésére vonatkozó levele értelmében, megtettem a szükséges lépéseket az itteni külügyminiszter-helyettesénél, Khuen-Héderváry[389] úrnál, aki a minisztert képviselte. Egyidejűleg átadtam neki azt a jegyzéket, amelynek átiratát mellékelem.[390]

A miniszer-helyettes úr azt mondta, hogy ez a kérdés a kereskedelmi miniszter hatáskörébe tartozik, akit haladéktalanul tájékoztatni fog lépésünkről. Amint megkapja a válaszát, tájékoztatni fog róla. Ezt követően módomban áll majd azonnal tájékoztatni Önt.

A magam részéről mindazonáltal meg szeretném jegyezni, esetleges tájékozódás végett, hogy a magyar kormány aligha tudja elfogadni javaslatunkat, hogy már e hónapban meginduljanak a tárgyalások, amint az az Ön levelében áll, miután delegációjának tagjai, akik szinte valamennyi kérdésben megkerülhetetlenek, Dr. Nickl[391] a Külügyminisztériumból és Dr. Ferenczy[392] a Kereskedelmi Minisztériumból éppen Párizsban vannak, ahol a kereskedelmi kompenzációk ügyében tárgyalnak. Ugyancsak nehezen jöhetne számításba Dr. Winkler[393], aki

[389] Gróf Khuen-Héderváry Sándor (1881–1947) a Monarchia diplomatája, majd a világháború után a magyar külügyi apparátus megszervezője, 1925-től 1934-ig a magyar külügyminiszter állandó helyettese.

[390] A melléklet nem volt a dokumentumhoz csatolva.

[391] Oppavári Nickl Alfréd (1884–1963) gazdasági és pénzügyi szakértő, rendkívüli követ és meghatalmazott miniszteri rangban a magyar külügyminisztérium gazdasági osztályának vezetője.

[392] Ferenczy Izsó (1881–1958) kereskedelmi államtitkár, iparpolitikus, a Horthy-korszakban az iparpolitikai törvényhozás és az önálló vámtarifatörvény kidolgozója.

[393] Helyesen: Winchkler István (1890–1940) jogász, diplomata, politikus, 1933. január 1. és 1935. március

a Külügyminisztériumból a napokban lett kinevezve az újonnan létrehozott Külkereskedelmi Intézet igazgatójává, s épp csak hogy átvette új feladatát.[394]

Kérem, fogadja Miniszter Úr ezúttal is kiváló nagyrabecsülésemet

Momčilo Jurišić úrnak, a külügyminiszter-helyettesének

Belgrád

82.

A Jugoszláv Királyság budapesti követsége sajtóattaséjának összefoglalója a Bethlen István lemondása óta eltelt időszak magyarországi eseményeiről és politikai fejleményeiről (1933. március 27.)

AJ 396-21
Pov. Broj. 43/33
Tanácsos Úrnak tájékoztatásul, s kérve, hogy juttassa vissza
(A Bethlen gróf bukásától eltelt időszak áttekintése, a Központi Sajtóiroda Publicisztikai Osztálya újonnan kinevezett vezetője részére készített összeállítás)

A Minisztertanács Elnöksége Központi Sajtóirodájának, Belgrád

Gróf Bethlen István miniszterelnök távozása után, akinek belpolitikája rejtett diktatúra volt, s akinek külpolitikáját egész Európa bizalmatlansággal figyelte, míg gazdaságpolitikájának fő jellemzője az ország gazdasági romlása volt, a puritán Károlyi Gyula[395] gróf következett, aki őszintén jót akart belpolitikában és külpolitikában egyaránt.

Kormánya szándékai a legjobbak voltak. Azonban Károlyi gróf a miniszterelnökséggel megkapta Bethlen gróf örökségét is, ez pedig azt jelentette, hogy ki

5. között a Külkereskedelmi Hivatal elnöke volt kormánybiztosi jogkörrel, a második Gömbös-kormány kereskedelem- és közlekedésügyi minisztere 1935. szeptember 2. és 1936. október 12. között.

[394] Dučić előérzete bevált, február 16-i levelében arról tájékoztatta a jugoszláv külügyminisztériumot, hogy a magyar külügyminisztériumtól aznap kapott jegyzékben a magyar kormány jelezte: kész a tárgyalásokra, azonban miután több irányban is elfoglalt hasonló tárgyalásokkal, kéri a királyi kormányt, hogy járuljon hozzá, hogy a tárgyalásokat csak március elején kezdjék meg. AJ 396-15. Ek.-Br. 10505. 1933. február 16.

[395] Gróf Károlyi Gyula (1871–1947) nagybirtokos, konzervatív politikus, 1919-ben a Tanácsköztársaság idején az aradi, majd a szegedi ún. ellenforradalmi kormány elnöke, Bethlen István lemondása után 1931. augusztus 24-től 1932. szeptemberig Magyarország kormányfője.

kell vezetni az országot a gazdasági káoszból és pénzügyi csődből. Teljesen lehetetlen feladat, amihez egyetlen magyar államférfi sem nőtt fel, amíg az eddig követett utakon haladnak. Gróf Károlyi Gyula kétségtelenül józanul mérte fel országa helyzetét, amit tettekkel is bizonyított, mert nagyon jól ismerte fel, hogy az országot csak egy alapjaiban megváltozott külpolitikával tudja megmenteni; a magyar nacionalista követelések és a trianoni békeszerződés revíziójának hangoztatása, illetve az Olaszországgal szembeni hálás barátság mellett kereste a békés közeledést a szomszédos államokhoz is, jól tudván, hogy az elvezethet a Franciaországgal való kapcsolatok javulásához.

Bethlen István gróf, aki ismerte és figyelemmel kísérte Károlyinak ezen törekvését, s aki Károlyi rendszerének 13 hónapja alatt a legbensőségesebb kapcsolatokat ápolta a fasiszta Olaszországgal, Károlyi külpolitikájában veszélyt látott Magyarországra nézve, amiben természetesen Mussolini is megerősítette. Ezért Bethlen szisztematikusan készítette elő Károlyi rendszerének bukását. Ez nem volt nehéz feladat, amennyiben figyelembe vesszük, hogy ő maradt a lelke és vezetője a kormánypártnak, amelyben rendkívül nagyszámú személyes követője volt. Így végül palotaforradalmat szervezett a kormányblokkon belül, aminek Károlyi gróf áldozatául esett. Megsértve és megkeseredetten teljesen visszahúzódott, kilépett a kormánypártból, sőt lemondott képviselői mandátumáról is.[396]

Az olasz kívánságoknak Bethlen gróf miniszterelnöksége felelt volna meg legjobban, és személye valóban felmerült a kombinációkban. Hamarosan bebizonyosodott azonban, hogy a külföld bizalmatlansága olyan nagymértékű volt irányában – már hatott Bethlen tízéves fraudulózus[397] politikája –, hogy személyét teljesen számításon kívül kellett hagyni.

Bethlen gróf a kormányválság ideje alatt csak néhány átlátszó, hosszúra nyúló, elterelő tárgyalást szervezett a kormányzó és a különböző politikai pártok politikusai között – valójában pedig eleve elhatározta, hogy Gömbös jelölését fogadja el, mert így szólt a Mussolinival kötött megállapodás.

A maga idejében volt szerencsém tájékoztatni a Központi Sajtóirodát a kormányváltásról és e változás minden szakaszáról. Ezért csak a Gömbös-kormány bevezetésének első szakaszait ismertetem röviden. Gömbös, teljesen Mussolini és a német nemzetiszocialisták példáját követve, rádióüzenetet intézett a magyar néphez, majd megtartotta híres beszédét a hazafias egyesületek több ezer tagja előtt, amit az összegyűltek a 20 kihelyezett hangszórón, a rádió révén pedig az egész ország hallhatott. Csak ezt követően, hogy az utcán a tömeg frenetikus lelkesedését sikereként lehetett értékelni, tartotta meg programbeszédét a par-

[396] 1932. november 3-án lemondott székesfehérvári mandátumáról, és visszavonult szatmári birtokára.
[397] Megtévesztő, csaló.

lamentben. Ez teljes siker volt, ezt nem lehet kétségbe vonni, mert ez a beszéd valóban tartalmazott egy programot – még ha csak egy harmad valósult is meg belőle ténylegesen –, amely kielégített minden pártot. Gömbös ebben a beszédében – akár csak Papen[398] – kisajátította valamennyi párt programjának a legjavát. Minden pártnak kézfogást kínált: keresztényeknek, legitimistáknak, kisgazdáknak, szocialistáknak, polgárságnak, parasztságnak és munkásságnak. Azonban nem bíztak Gömbösben – kalandos politikai múltja túl frissen élt még mindenki emlékezetében. A szocialisták ismerik Gömböst a szegedi katonaság pesti bevonulásából. A Peidl[399] kabinetjének erőszakos megbuktatását követő korszakból, az egész zsidó polgárság úgy ismeri Gömböst, mint az Ébredő Magyarok szellemi (és tényleges) vezetőjét. A keresztények és a legitimisták emlékeiben Gömbösnek az első és a második királypuccs alkalmával játszott szerepe él, és azt a személyt látják benne, aki Budaörsnél lövetett a megkoronázott magyar királyra. A demokraták, a liberálisok, a szocialisták és a pártonkívüliek Gömbös nevével a diktatúrát társítják. A nemesség és a klérus pedig, mint parvenue-t és protestánst utasítja el.

Az ellenzék aggodalma számos parlamenti felszólalásban megnyilvánult – amelyek hangnemén az sem enyhített, hogy Gömbös, nagyon ügyesen első parlamenti beszédére időzítve, megszüntette a rendkívüli állapotot és a statáriumot[400].

A gazdasági nyomor, a katasztrofális munkanélküliség, az ország anyagi és morális hitelvesztése a külföld szemében, az agrárválság, az értelmiség nyomora, a kiskereskedők, a kisiparosok, a kisbirtokosok és a földművesek elkeserítő helyzete – semmit sem javult Gömbös szép beszédeitől. Gömbös útja Rómába, közvetlenül hatalomra kerülése után még inkább elkedvetlenítette [őket]. Valamennyi társadalmi réteg ösztönösen érezte, hogy ez a teljesen egyirányú külpolitikai lépés morálisan csak árthat az országnak.

A hónapokig tartó „szónoki kirándulások korszaka" Gömbös számára teljesen negatív volt. Ideig-óráig ugyan ünnepelte a vidék és a parasztság, de ez a dicsőség eltűnt, amikor másnap a parasztnak az utolsó tehenét is elárverezték, hogy kifizethesse elmaradt adóját.

Hamarosan maga Gömbös is belátta, hogy számtalan beszéde, csodás ígéretei és nagy nemzeti jövőbe vetett remények ébresztgetése a széles tömegekben csak

[398] Franz von Papen (1879–1969) német katonatiszt, politikus és diplomata. 1932. június 1. és november 17. között német kancellár, majd 1933. január 30. és 1934. augusztus között alkancellár, 1934 őszétől a Harmadik Birodalom bécsi követe.

[399] Peidl Gyula (1873–1943) nyomdász, szakszervezeti vezető, a Szociáldemokrata Párt vezetőségének tagja, 1919. augusztus 1. és 6. között Magyarország miniszterelnöke, az úgynevezett szakszervezeti kormány elnöke. Friedrich István gyakorlatilag erőszakkal lemondatta, és maga alakított kormányt.

[400] Károlyi Gyula gróf 1931 szeptemberében a biatorbágyi viadukt elleni 22 áldozatot követelő merénylet után rendelte el a szükségállapotot, és vezette be a statáriumot.

ideiglenes sikerek – mert fél év után nem volt abban a helyzetben, hogy egyetlen egy pontot is megvalósítson 95 pontos programjából. Ezért fel is hagyott beszédeivel, és kijelentette, hogy kormányának 96. programpontja úgy hangzik: türelem.

A bizalmatlanság, amely valamennyi rétegben jelen volt, természetesen tovább nőtt, amikor látták, hogy milyen elemekkel vette magát körül Gömbös, milyen embereket helyezett magas és a legmagasabb tisztségekbe, hogy a legfontosabb posztokra mindenhová katonákat helyezett – ráadásul olyanokat, aki részt vettek a Windischgrätz-féle frankhamisítási botrányban.[401] (Épp a napokban neveztek ki a Kereskedelmi Minisztérium Külkereskedelmi Intézete élére egy bizonyos Mankovicsot[402], akit a frankhamisítási botrányban betöltött szerepe miatt két év börtönre ítéltek, éspedig a „hazafiasságból elkövetett" enyhítő körülmény nélkül.

Rendkívül fontos mozzanat Kánya Kálmán külügyminiszteri kinevezése, mégpedig Mussolini kifejezett kérésére. Január 14-i jelentésemben volt szerencsém részletesen jellemezni a Központi Sajtóirodának ezt az embert és szerepét a bécsi Ballplatzon[403], amit az Aerenthal[404] és Izvolszkij[405] közötti interjúban Buchlau-ban játszott 1912. októberi fellépéséig.[406] Ez a szerepe nem csak sok idősebb magyar politikusnak volt ismerős, de még inkább az volt a külföldön, és magától értetődő, hogy a Gömbös iránti bizalmatlanság ezen kinevezés után progresszívan megnőtt.

A Gömbös-kormánnyal szembeni ellenszenv legeklatánsabb megnyilvánulása a néhány választókerületben megrendezett utólagos választásokkor volt. Gömbös először nem aggódott miatta, amikor azonban két ellenzéki jelöltet választottak meg, dacára a kormány által gyakorolt szörnyű választási terrornak, Gömbös mindjárt Bethlen módszereihez[407] nyúlt, és azonnal elrendelte a gyülekezési tilalmat, amit kormányra kerülésekor ünnepélyesen megszüntetett. Ily módon megszűnt bárminemű ellenzéki választási agitáció, és a kormány jelöltjének megválasztása eleve biztosítva volt. Ez történt más utóválasztások alkalmával is.

[401] 1925 decemberében kipattanó pénzhamisítási botrány, amelybe a legmagasabb körök, közvetve maga Bethlen miniszterelnök is, érintve voltak. A bankók az Állami Térképészeti Intézetben készültek.

[402] Helyesen: Mankovich György, a Gömbös vezette Fajvédő párt tagja, akit 1925 decemberében Hollandiában tartóztattak le a hamis frankok ottani terjesztési kísérlete miatt.

[403] Az Osztrák–Magyar Monarchia közös külügyminisztériumának közkeletű elnevezése.

[404] Gróf Alois Lexa von Aerenthal (1854–1912) diplomata, 1906 és 1912 között az Osztrák–Magyar Monarchia külügyminisztere.

[405] Alekszandr Petrovics Izvolszkij (1856–1919) 1906–1910 között Oroszország külügyminisztere.

[406] A morvaországi Buchlauban a két külügyminiszter szóbeli megállapodást kötött Bosznia és Hercegovina Monarchia általi annektálásáról, cserébe Bécs támogatást ígért Szentpétervárnak a tengerszorosok státuszának megváltoztatásához.

[407] Valószínűleg Károlyit akart írni.

Gömböst kevéssé zavarta, hogy egy ilyen utólagos választásnál a külföldi sajtó (köztük a *Reuters* és az *Associated Press*) több képviselőjét a csendőrség mondvacsinált ürüggyel letartóztatta, és több órán keresztül bezárva tartotta egy parasztházban, majd az urakat a csendőrség kíséretében kizavarták automobiljukon a választókörzetből; ugyanígy kevéssé zavarta az, hogy a parlamentben szenvedélyesen interpelláltak a szörnyű választási terror ellen, mindezen támadásokra Gömbös a szokásos, sztereotip választ adta: hogy az ellenzék veszedelmes módon lázítja a lelkeket, amelyek egyébként is zaklatottak a gazdasági nyomorúság miatt, és ezáltal előidézik a forradalom kirobbanásának veszélyét. Gömböst az sem zavarja, hogy a sajtót középkori eszközökkel hallgattatja el, emellett frivol játékot űz, felhasználva minden lehetőséget arra, hogy a sajtó képviselőinek azt tanácsolja: ragadjanak meg minden alkalmat a kritikára, mert „abból lehet a legjobban megtudni, hol kell javítani". Belpolitikai szempontból Gömbösnek legalábbis opportunizmusból szimbolikus szabadságot kell adnia a sajtónak, azonban a külpolitikában a sajtó oly módon el van nyomva, ahogy még a háborús évek cenzúrája idején sem volt. Egyetlen lap sem merészelne úgy kinyomtatni a legcsekélyebb mértékben is gyanús hírt, hogy előzetesen nem kérdezi meg a sajtóosztály jóváhagyását.

Szociális téren Gömbös nem csak hogy nem tett semmit, hanem még gúnyolódva jelentette ki, hogy szó sem lehet a munkanélkülieknek nyújtandó bármilyen segélyről. Megígérte azonban, hogy lehetőséget teremt a munkára (itt meg kell jegyezni, hogy mindenhová a szervezett szocialistákat helyezi).

A szociáldemokraták számos interpellációját szofisztikusan hárítja, s kérdéseikre, mint például a külügyi bizottságban (ezek a megbeszélések, mint ismeretes, titkosak) olyan [mértékű] cinizmussal reagál, ami miatt joggal lehet hazardőrként jellemezni. Egyetlen magyar miniszterelnök sem merte volna a külügyi bizottságban (a szocialista Buchingernek[408]) a Hirtenberg-affért[409] firtató kérdésére cinikus provokációként azt válaszolni, hogy: „A kormány számára semmivel sem áll több információ a rendelkezésére a hirtenbergi fegyverekről, mint amiről a sajtóból értesült. Egyébként is vannak olyan katonai jellegű kérdések, amelyekről haboznék beszélni még magában a bizalmas parlamenti bizottságban is – ezek olyan dolgok, amelyekről nem beszélhetek még három megbízható embernek sem." Ilyet még gróf Tisza István sem merészelt mondani a világháború idején.

De nem csak a szocialisták csalódtak keserűen a Gömbös-kormányban. Kiábrándította a kisgazdákat, a nemzeti liberálisokat, a nemzeti radikálisokat, a

[408] Buchinger Manó (1875–1953) szociáldemokrata politikus, 1931-től 1939-ig országgyűlési képviselő

[409] 1933 januárjában osztrák szociáldemokrata vasúti munkások felfedezték, hogy Olaszországból hamis papírokkal nagy fegyverszállítmányt küldenek Magyarországra.

keresztényeket és az ellenzéki keresztényeket is, röviden az összes pártot, kivéve a kormánypártot. Ez utóbbin belül is szaporodnak azonban az elégedetlenkedő elemek, mert Gömbös elüldözte a vezető helyekről a Bethlen szűkebb köréhez tartozó társaságot, és hozzá hű elemekkel pótolta őket az ébredő magyarok soraiból, a fehérterror idejéből és a frankhamisítási botrányból. Nyílt titok, hogy a kormánypárton belül „szovjetek" alakultak, amelyek ugyan pillanatnyilag hallgatnak, de alkalmas pillanatban készen állnak, hogy eljátsszák a *frondeur* szerepét (Bethlen vezetésével). Mert Bethlen Gömbös kormányával olyan indulatokat ébresztett fel, amelyekhez még nem teljesen nőtt fel. Ennek ellenére Gömbös, amennyiben megbukik, akkor csak Bethlen keze által fog bukni, még ha nem is Bethlen fog a helyébe lépni.

A Gömbös-kormány az igazi erőszak kormánya, amely a szuronyokra támaszkodik, s a hangulat ennek megfelelő.

Egyetlen ember sem merészeli többé hangosan kimondani véleményét, mert Gömbös besúgói mindenütt ott vannak. A besúgás a legszebb virágkorát éli. Aki nem húzódott vissza gyáván, vagy nem hódolt be Gömbösnek, az csendben marad. Gömbös titkos informátorai mindegyik politikai táborban ott vannak, még az előkelő arisztokratikus nemzeti kaszinóban is, a magyar nemességnek ezen a legexkluzívabb helyén, ahol lenézik Gömböst, mint felkapaszkodottat, s amely bármelyik pillanatban kész együttműködni megbuktatása érdekében. Amiért a nemesség nem lép fel nyíltan, annak az az oka, hogy úgy vélik, először annyira el kell lehetetleníteni Gömböst, hogy egyszer és mindenkorra lehetetlen legyen számára a visszatérés miniszterelnökként. Ez utóbbi gróf Bethlen taktikája is, aki pontosan látta, hogy végig kell csinálni a Gömbös-korszakot, s akinek az a legmegfelelőbb, ha erre most kerül sor, addig, amíg Magyarországnak nincs lehetősége sem gazdasági, sem belpolitikai, sem pedig külpolitikai téren a felemelkedésre. Bethlen ebben a kérdésben szemmel láthatóan Kánya külügyminiszterrel egyetértésben működik, mert Kánya is a legszívesebben Gömbös mielőbbi távozását látná.

Gömbös külpolitikájának, amelyet ma már Kánya vezet – akit, mint említettem, a szerbek iránti patológiai esetnek minősíthető gyűlölete miatt neveztek ki külügyminiszternek Mussolini kérésére –, sikerült a legrövidebb időn belül véget vetnie a közeledésnek Magyarország és Franciaország, illetve a kisantant között, és Magyarországot ismét Mussolini korlátlan befolyása alá helyezte.

Ha megnézzük a magyar revizionista mozgalom fejlődését, ha megvizsgáljuk az erről kiadott nyilatkozatokat és a nép hangulatát, akkor látható, hogy az értelmiségnek és a népnek is az [volt] a meggyőződése, hogy amikor majd előbb vagy utóbb elkezdődnek a tárgyalások a revízióról, az ellentétek sokkal nagyobbak lesznek Magyarország és Románia meg Csehszlovákia között, mint Magyarország és Jugoszlávia között. Széles körben lehetett érzékelni a létező gyűlöletet

a csehek és a románok iránt, de véletlenül sem a jugoszlávok ellen. Ellenkezőleg, mindenütt hangoztatták, hogy a szerbek a háborúban éppoly vitézül harcoltak, mint a magyarok, egyenrangú, méltó ellenfelek voltak. A legkomolyabb, legnépszerűbb és legjelentősebb magyar politikusok részéről olyan sajnálkozó kijelentéseket lehet még napjainkban is hallani, amelyek afelett sajnálkoznak, hogy Horthy kormányzó 1926-os mohácsi beszéde[410], amelyben baráti kézfogást kínált Jugoszláviának, „sajnos válasz nélkül maradt Belgrádban".

Mára mindez alapjaiban megváltozott: Róma domináló befolyásának köszönhetően minden gyűlölet Jugoszlávia, „mint a kisantant katonai gerince" ellen irányul. Rendszeres ellenünk az uszítás, hamis hírek szervezett terjesztése belpolitikai helyzetünkről, amit maga a kormány vezet és szervez. A hivatalos Magyar Távirati Iroda a tulajdonába tartozó ügynökségeket, a *Budapesti Tudósítót* és a *Dunapostát* használja fel a bécsi Gritsch hírügynökség híreinek terjesztésére. A klerikális sajtó legmélyebb meggyőződéséből áll ezen rágalmazások mellé, amióta felhatalmazást kapott rá a Vatikántól, amely szemmel láthatóan együttműködik a fasizmussal. Püspökeink pásztorlevele a Sokol mozgalom[411] ellen jó alkalom volt a magyar revizionista, a revans-nacionalista és a kormánysajtó együttműködésére. Mindezen tényezők minden erejükkel azon vannak, hogy bebizonyítsák, nem csupán a magyar, hanem az európai nyilvánosságnak is, hogy államunkban kultúrharc zajlik, aminek az emberiség és a civilizáció nevében véget kellene vetni.

A reguláris és félhivatalos katonaság felfegyverzését, ami már teljesen nyíltan folyik, nem tartják titokban, mint korábban – szájról szájra terjed a hír az olasz repülőgépek, tankok, fegyverek és lőszer érkezéséről, és csak a sajtónak tiltják meg, hogy írjon a túlságosan szemet szúró esetekről, mint például arról az esetről, amikor néhány héttel ezelőtt az egyik gyakorlótéren egy olasz tiszt lezuhant a gépével, és a helyszínen szörnyethalt. Vagy például a Déli pályaudvaron történt eset. Mint ismeretes, a magyar pilóta, Endresz[412] lezuhant a gépével, a Justice for Hungary-val éppen Rómába érkezése előtt. Holttestét átszállították Pestre, és itt ünnepélyesen eltemették. De a repülő roncsait is gondosan összeszedték és elküldték kivizsgálásra Pestre. A kereskedelmi minisztérium légi közlekedési osztálya egyik bizottságának kellett fogadnia a Déli pályaudvaron a gép maradványait. Amikor az urak ki akarták nyitni a leplombált vagonokat, vá-

[410] A kormányzó a mohácsi csata 400. évfordulóján tartott beszédében a török elleni szerb–magyar közös harcra hivatkozva felvetette a közeledés lehetőségét Magyarország és Jugoszlávia között.

[411] A Sokol mozgalom, csehszlovák eredetű, az össz-szláv összefogást hirdető tornaegyesületek szervezeti formája, amely ellen 1932 novemberében a horvát katolikus püspöki konferencia nyilatkozatban lépett fel, elítélve katolikusellenességét és horvátellenességét.

[412] Endresz György (1893–1932) katonatiszt, gépével, a „Justice for Hungary"-vel az Atlanti-óceánt átrepülő első magyar pilóta.

ratlanul egy vezérkari tisztekből álló bizottság érkezett, amely eltávolította őket, a technikai személyzettel együtt. Véletlennek tűnhet, egynek a sok közül, hogy a repülőgép alkatrészek nem a „Justice for Hungary" részei voltak, hanem olasz harci repülőgépeké. Még ugyanezen az éjjelen az egész magyar sajtó a legélesebb intézkedéseket kilátásba helyező figyelmeztetést kapott, hogy „hallgasson a Déli pályaudvaron történtekről, amit a szocialisták találtak ki".

A teljes magyar közvéleményen már vagy 8–10 hete háborús pánikhangulat vett erőt. Senki sem tudja megmondani, miért, de mindenki biztosra veszi, hogy Jugoszláviában forradalom lesz, s akkor Magyarországnak Olaszország oldalán be kell avatkoznia. Az egész nép meg van győződve Jugoszlávia belső felbomlásáról. Ha mindehhez hozzávesszük azt a tényt, hogy a levente egységek fokozott mértékben tartanak éjszakai gyakorlatokat országszerte, valamint, hogy a tartalékos tisztek csak nehezen kaphatnak útlevelet külföldre, és amennyiben kapnak is, csak néhány napra szólót, azzal a megjegyzéssel, hogy „egyetlen konzuli kirendeltség sem hosszabbíthatja meg", akkor érthető, hogy az 1914. augusztus utolsó heteihez hasonló hangulat uralkodik errefelé.

Csak a legutóbbi napok hoztak némi nyugalmat, miután sor került a Mussolini–MacDonald találkozóra.[413] Gömbös nagyszerű békés kijelentéseit, és a háborús uszítást élesen elítélő nyilatkozatait itt valójában csak az irónia megnyilvánulásaiként fogadták, de a közhangulat mégis valamelyest megnyugodott, mert úgy vélik, sor kerülhet a trianoni békeszerződés békés revíziójára. Azonban a bécsi sajtókiadványok, amelyek nem beszéltek a békeszerződés revíziójáról, hanem csak határ-kiegészítésről, azt eredményezték, hogy újra fellángolt a háborús készülődés. Ismét mindenütt azt hallani, hogy „márciusban masírozik Magyarország" – amiről mindenki beszél, de amit senki sem tud megmagyarázni.

Ez a pillanatnyi helyzet. Gömbös és kormányzatának belpolitikai és főleg gazdasági pozíciói nagyon megrendültek, csak a szuronyok erejére támaszkodhat, és a népnek a külföldről fenyegető veszélytől való félelmére. Ezt illetően van szerencsém felhívni a figyelmet a nemrégiben Horthy részvételével megtartott kormányülésről készített bizalmas tájékoztatómra, amit március 24-én küldtem futárral.

Legnagyobb várakozással tekintenek a külügyminiszter, Kánya expozéja elé, aki éppen most tért vissza Genfből és Rómából. Ő egyelőre a miniszterelnök mellett csak az első szekcióvezetőjével, gróf Khuen-Héderváryval és a kormányzóval beszélt róla. Pillanatnyilag Kánya „jegyzetel", ezért elnapolták a parlament külügyi bizottságának ülését. Meg fogom tudni, mit jelentett Kánya, de nem le-

[413] Az európai nagyhatalmakat (elsősorban Németországot) érintő, eredetileg a határok békés módosítását is lehetővé tévő négyhatalmi paktumról szóló tárgyalások keretében történt találkozóról van szó 1933. március 16-án.

het különösebben jelentős, mert köztudott, hogy Kánya éppoly kevéssé őszintén tájékoztatja ezt a bizottságot, mint maga Gömbös. Csak apránként lesz módom megbízható közvetítőkön keresztül megtudni valami közelebbit az igazságról.

Budapest, 1933. március 27.

Božidar Albert sajtóattasé

83.

A Jugoszláv Királyság budapesti követsége sajtóattaséjának beszámolója Gömbös Gyula beszédének magyarországi sajtóvisszhangjáról (1933. május 16.)

AJ 396-21
Pov. Br. 106.
A Minisztertanács Elnöksége Központi Sajtóirodájának, Belgrád

A tegnapi (folyó hó 15-i) 105-ös számú jelentésemhez van szerencsém mellékelni néhány sajtóhírt a magyar miniszterelnök, Gömbös beszédéről. Pirossal aláhúztam, és három példányban elküldtem.

Emellett van szerencsém felhívni a figyelmet ezeknek a sajtóhíreknek a hangnemére, ami jellemző a jelenlegi hivatalos Magyarország és – a domináns – revizionista körök mentalitására. A sajtó egyértelműen arra törekszik, hogy a magyar miniszterelnöknek azt a szándékát, hogy zöld asztalhoz üljön a kisantanttal és tárgyaljon a revízióról, amelyet a vasárnapi beszédében hangoztatott, úgy mutassa be a széles tömegek előtt, mint Magyarország részéről a kisantantnak tett engedményt.

Egyedül a *Pesti Napló* eszközölt egy kis változtatást, közölve az egykori miniszterelnök, Friedrich vezércikkét, aki nyíltan hangoztatja, hogy végre a magyar kormány feje felelősen reagál a kisantant ismételt jóindulatú beszédeire.

Kihasználtam ezt az alkalmat, hogy a parlamentben beszéljek a különböző pártok képviselőivel, megállapíthattam, hogy Gömbös beszéde valamennyi pártban központi beszédtéma.

Az egyes aktív politikusokkal és jól értesült vezető publicistákkal folytatott beszélgetések azonban lényegesen más, majdnem teljesen eltérő képet adnak a hangulatról, mint ami a – vezényelt – sajtóban megjelent.

Gömbös beszéde a kormányzó magyar köröknek azon nagyon helytálló felismerésére adott válasz, hogy a revízió ügye a négyhatalmi terv dacára, a Mac-

donald-kormány hajlandósága, és Mussolini bombasztikus kijelentései ellenére kritikus helyzetbe került a németországi változások után. Az ellenzéki körök ezt világosan látják, de nem tagadják ezt a kormánypárt parlamenti blokkjának bölcsebb elemei sem (még ha csak személyes beszélgetésekben is).

Húsz napja még Kánya, a magyar külügyminiszter az utolsó percben elutasította, hogy interjút adjon egy itt tartózkodó jugoszláv újságírónak, akinek az én közbenjárásomra megígérte az interjút, és fogadásának időpontját is kijelölte. Miután értesült arról, hogy ez az újságíró egyebek között azt is meg kívánja kérdezni tőle, hogy van-e valamilyen lehetőség a közeledésre Magyarország és Jugoszlávia között, visszavonta ígéretét. Kánya a sajtóosztály vezetőjét utasította, hogy teljesen nyíltan kijelentse, úgy véli, még nem alkalmas az idő megválaszolni egy ilyen kérdést, mert „a légkör valóban mérgezett".

Amit a miniszterelnök, Gömbös most alig két héttel ezután nyilvános beszédében hangoztat, miszerint Magyarország kész a tárgyalásokra, csak azt támasztja alá, hogy az itteni ellenzéki politikai körök a jelenlegi helyzetet helyesen ítélik meg.

Budapest, 1933. május 16.

(Božidar Albert, sajtóattasé)

84.

A Jugoszláv Királyság budapesti követsége sajtóattaséjának jelentése a magyarországi legitimista mozgalomról (1933. szeptember 26.)

AJ 396-21
Pov. Br. 195.
Tárgy: A legitimista mozgalom

A Minisztertanács Elnöksége Központi Sajtóirodájának, Belgrád

Az utóbbi hetek eseményei bebizonyították, hogy a legitimisták tevékenysége sokkal erősebb, mióta dr. Griger Miklós[414] képviselő vezetésével, mint keresztény polgári párt formálisan is képviselve vannak a törvényhozásban; másrészt

[414] Griger Miklós (1880–1938) plébános, országgyűlési képviselő, a Keresztény Nemzeti Egyesülés, majd a Keresztény Gazdasági és Szociális Párt tagja, 1934-től a legitimista Nemzeti Néppárt elnöke.

Gömbös miniszterelnök, aki kezdetben úgy vélte, hogy el lehet bagatellizálni ezt a legitimista mozgalmat, most sokkal komolyabban veszi tevékenységüket, mint azt a parlamentben, és azon kívül ismételten elhangzó nyilatkozatai alapján várhatnánk.

Az utóbbi hetekben két megmozdulást tartottak, amelyeket a miniszterelnök különösen figyelemmel kísért: az egyik a Keresztény Gazdasági Párt gyűlése volt a külvárosban, Pesterzsébeten, a másik egy hivatalos legitimista gyűlés Debrecenben. Míg az első a párt elnökének vezetésével világos határozatot fogadott el, hogy a keresztények most nyíltan átmennek a parlamenti ellenzékbe, a debreceni gyűlés nyilvános botrányba fulladt, amelyet a kormány rendezett meg. Csakhogy ez negatív siker volt Gömbös számára, mert ezt követően dr. Griger akciója népszerűbb lett.

Kétségtelen, hogy Gömbös a parlamenti szünet hónapjaiban, amely egyébként egészen november közepéig fog tartani, teret vesztett. A keresztény gazdasági párt, amelyet Zichy János gróf vezet, mindig a kormányblokkhoz tartozott. Igaz ugyan, hogy formálisan fenntartotta magának a döntési jogot főleg a Habsburg legitimizmust érintő kérdésekben, de egyébként mindig a kormány mellett volt. A keresztények ezen politikája azon a *treuga dei*n alapul, amelyet még annak idején Bethlen István gróffal kötöttek, és amely szerint a királykérdés megoldását határozatlan időre elhalasztják, amikor külpolitikai és belpolitikai szempontból is alkalmasabb lesz az időpont. Bethlen gróf nagyon taktikusan a királykérdésnek még az érintését is kerülte. Ilyen halogatóan, nagyon ügyesen viselkedett a keresztény párt is, amely maga is belátta a restauráció időszerűtlenségét és nyugton maradt. Ez a helyzet Gömbös hatalomra kerülése után azonnal megváltozott, miután ő a Habsburg restauráció elleni határozott állásfoglalásával mélyen megsértette a legitimistákat. Amikor pedig Németországban a nemzeti szocialista párt került hatalomra, és számolni kellett az Anschluss veszélyével, a keresztények, akik táborukban egyesítik a legitimisták többségét, sokkal aktívabbak lettek, és aktivitásukkal együtt természetesen nőtt szembenállásuk Gömbössel, aki egyre határozottabban lépett fel a Habsburg restaurációval szemben.

Mindehhez jön még a keresztények[415] elvi bizalmatlansága a protestáns Gömbös iránt, ami csak erősödött, amikor Gömbös Kánya Kálmánt tette meg külügyminiszterének, aki ugyancsak protestáns és a Habsburgok közismert ellenfele. A legitimistáknak mindezen felül amiatt is jó okuk van óvatosnak lenni, mert Gömbös a korábbi években, amikor még nem tartozott a kormánypártba, újra és újra kiállt a szabad királyválasztás mellett, és nagyon jó kapcsolatban

[415] Értsd: katolikusok

állt a sokat emlegetett jelölttel, Albrecht főherceggel, amely kapcsolatokat még mindig kitartóan ápolja.

Bár Gömbös látszólag elbagatellizálta a legitimista mozgalmat, [valójában] soha nem becsülte azt alá. Ügyesen érvelt azzal, hogy csak az a király méltó Szent István koronájára, aki a régi Nagy-Magyarország felett uralkodik – azonban ennek nem volt hatása a legitimistákra, akik a jelenlegi megcsonkított Magyarország trónjára is a legitim királyt akarják, mert azt akarják, hogy a trianoni békeszerződés esetleges revíziója a király történelmi sikere legyen. Amikor Gömbös látta, hogy módszere semmit sem segít, felhagyott a legitimisták nyugtatgatásával, és a maga brutalitásával lépett fel. Nyílt beszédben támadta őket a parlamentben, elutasítva, hogy „gyerek kerüljön a trónra", s arról beszélt, hogy csak az a király méltó a trónra, aki megnyerte a csatákat, végül nyomatékosan hangsúlyozta, hogy bármely legitimista kísérlet az egész kormány teljes hatalmával találja magát szembe.

Ez a nyílt hadüzenet vezetett a Keresztény Polgári Párt megalakulásához. Dr. Griger Miklós hozta létre ezt a pártot, mégpedig tisztán stratégiai okokból, hogy biztosítsa a jogot gyűlések tartására, mert a jelenlegi rendelkezések értelmében csak azoknak a pártoknak van gyülekezési joguk, amelyek parlamenti képviselettel rendelkeznek.

Noha még nem csatlakozott valamennyi legitimista ehhez a keresztény polgári párthoz, és a keresztény gazdasági párt Zichy János gróf vezetésével külön egységet alkot, a taktika mégis az, hogy külön képviselni, de együtt támadni, ha a Habsburg dinasztia restaurációjáról van szó. Akut esetben csatlakoznak majd hozzá nemcsak a pártonkívüli legitimista elemek, hanem azok a legitimisták is, akik igen számosan vannak Gömbös kormányzó pártjában, s akik csak a szigorú pártfegyelem miatt hallgatnak egyelőre.

Ezek azok a tényezők, amelyekkel Gömbös számol, és bár megmaradt erős parlamenti többsége a keresztényeknek a kormányblokkból való kiválása után is, gondolnia kell a kisgazdák megbízhatatlanságára, akiket ellenfele, dr. Eckhardt Tibor[416] vezet. Figyelembe kell vennie egyébként a szocialisták bizonytalan magatartását is, akik elszigeteltségük és elvtársaik németországi és ausztriai kudarca miatt manapság igen deprimáltak, és akik minden további nélkül kiegyeznének a Habsburgok restaurációjával, ha megkapnák az általános és titkos választójogot, amivel már 15 éve folyamatosan hitegetik őket.

Gömbös miniszterelnök védekezésbe szorult, és fellépése bizonyos idegességet mutat. Többé nincs abban a helyzetben, hogy fölényes nyugalommal ig-

[416] Eckhardt Tibor (1888–1972) fajvédő, majd kisgazdapárti politikus, 1932-től a Független Kisgazdapárt vezére, országgyűlési képviselő, diplomata (Magyarországot képviselte a Népszövetségnél a marseille-i merénylet ügyében).

norálja a legitimisták kiabálását. Ő is segédeszközökhöz nyúl, amelyek azonban nincsenek összhangban a magabiztos fölénnyel.

A 185. számú bizalmas jelentésemben volt szerencsém beszámolni a budapesti kereskedelmi pénztári botrányról. E felfedezések mögött a miniszterelnök forgatókönyve bújik meg, aki így akarja kompromittálni a keresztényeket. A vasárnapi gyűlés, amelyet dr. Griger Debrecenben tartott, botrányba fulladt, amit a miniszterelnök megbízottai által támogatott egyetemi ifjúság okozott. Az a taktika, amelyet az egyetemisták alkalmaztak, egyébként valóban Gömbös mesteri irányításának bizonyítéka: a nemzeti himnusz folyamatos éneklésével hosszú ideig megakadályozták a legitimista szónokokat beszédük elmondásában, és egyben azt is, hogy erőszakot alkalmazzanak velük szemben, miután a nemzeti himnusz éneklését semmivel sem szabad megzavarni. Csak miután mindenki előtt nyilvánvalóvá vált ez a taktika, és amikor kezdték erőszakkal eltávolítani az egyetemistákat, csak akkor hangoztak el „le a Habsburgokkal" bekiabálások. Ennek ellenére a debreceni csak félsiker volt, és összességében a miniszterelnök teljesen negatív sikere. A legitimisták vezetője, dr. Griger ezen közjáték és a nagyterem elsötétítése után (az egyetemisták bűzbombát is használtak) megtartotta a gyűlést, nagy lelkesedéssel beszélt, köszöntő táviratot intézett Habsburg Ottóhoz Belgiumba, és kihasználta az alkalmat, hogy bevigyen egy kis ütést a külügyminiszternek, Kánya Kálmánnak, azt mondva egyebek között, hogy „Habsburg Ottó király mindenképpen jobban beszél magyarul, mint Kánya külügyminiszter." (Ez utóbbi egyébként megfelel az igazságnak: Kánya ma is németül gondolkodik és tervez, mint egykor a Ballplatzon).

Dr. Griger részéről merész vállalkozás volt éppen Debrecenben tartani a legitimista gyűlést, ugyanabban a Debrecenben, ahol 84 évvel ezelőtt detronizálták a Habsburgokat, és amelynek polgársága még nagyon is élénken emlékszik az utolsó Habsburg provokációjára, aki 1918-ban néhány nappal az összeomlás előtt a gyűlölt osztrák himnusz hangjai mellett „Isten éltesse" (Gott erhalte) jött el ebbe a Habsburg-ellenes központba. Azonban dr. Griger éppen abban látja az erkölcsi sikert a dinasztia részére, hogy pártja teret nyer az országnak ebben a kossuthiánus részében. Mindenképpen figyelemre méltó, hogy a nemzeti liberális képviselő dr. Rassay, aki eddig mindig a királykérdés kizárása mellett lépett fel, sőt mindig az 1848-as függetlenségi elvvel azonosult, lapjában az igen nagy példányszámú *Esti Kurír*ban élesen kioktatta az egyetemistákat, akik megzavarták a legitimisták gyűlését Debrecenben. Dr. Rassay ezen álláspontja nagyon hasonló egy legitimista krédójához.

Dr. Griger pár hónappal ezelőtt egyik parlamenti felszólalása alkalmával azt mondta nekem, meggyőződése, hogy a magyar nemzetnek legalább kétharmada legitimista meggyőződésű. Ez kétségtelenül nagyon túlzó szám és fantáziának

hangzik. Az azonban, hogy a legitimista gondolat éppen a Gömbös-korszakban lett népszerűbb, olyan tény, amire bárhol lehet bizonyítékot találni.

A Habsburg hívek debreceni manifesztumával párhuzamosan zajlott a keresztény párt gyűlése Pesterzsébeten, ahol Zichy János gróf első alkalommal jelentette ki határozottan, hogy átmegy az ellenzék táborába. Ő is elítélte azt, hogy a kormány nem kíván foglalkozni a trónkérdéssel. Jellemző, hogy – mint hallom – ezen a gyűlésen a kormánypárt számos legitimista gondolkodású képviselője is részt vett.

Gömbös megpróbálta paralizálni a Habsburgokat támogató mindkét vasárnapi rendezvényt azzal, hogy néhány újságban publikáltatta Habsburg Ottó leveleit, amelyeket három, őt díszpolgárukká választó osztrák községnek küldött. Ezekben a levelekben Ottó szól arról a kívánságáról, hogy hamarosan visszatérhessen „az ő osztrák hazájába". E levelek publikálásával Gömbös megpróbált éket verni a legitimisták zárt soraiba, akik nagy része, mint ismeretes, hallani sem akar arról, hogy Habsburg Ottó a magyar korona mellett más ország koronáját is viselje, mert határozottan elvetik a régi dualista gondolatot.

Ez a legitimista probléma, amelynek megoldása nem csupán magyar belpolitikai ügy, különös figyelmet érdemel a részünkről.

Budapest, 1933. szeptember 26.

Božidar Albert, sajtóattasé

85.

A Jugoszláv Királyság ankarai követségének tájékoztatója a Külügyminisztériumnak Gömbös Gyula és Kánya Kálmán törökországi látogatásáról (1933. október 23.)

AJ 370-30
Pov. Broj. 339.
Tárgy: Gömbös és Kánya urak ankarai látogatása
Jenikej, 1933. október 23.

A Külügyminisztérium Politikai Osztályának, Belgrád

Noha a magyar minisztereknek, Gömbösnek és Kányának a hivatalos körök részéről megadtak minden tiszteletet, ami rangjuknak kijárt, és amit a török protokoll minden ilyen esetre előír, mégis szemmel látható az óriási különbség

spontaneitásában, melegségében és élénkségben a magyarok fogadása, és Titulescu fogadtatása között. A török sajtóban számos cikket szenteltek a román külpolitika vezetőjének és Romániának, amelyek szívélyességükkel, melegségükkel egyértelműen jelzik, milyen érzésekkel várta Törökország ezt a látogatást, miközben a magyar miniszterek tartózkodását hűvösen regisztrálták, leírva a fogadás programját. Ezen kívül a lapok nagyon halványan reagálnak a magyar sajtó írásaira a testvéri és rokoni kapcsolatokról, a közös vérről és fajról, míg a magyar sajtó érzelgős utalásairól a békeszerződés igazságtalanságára az egész török sajtóban és közvéleményben említés sem esik.

A tegnapi hivatalos *„Hakimiyeti-Milije"*-ben megjelent cikk egyértelműen közli az ismert magyar revíziós álmokkal és az igazságtalan békeszerződéssel kapcsolatos török nézőpontot, a következő formában:

A nemzetek közötti együttműködés és kooperáció csakis békében lehetséges. Ennek elsődleges feltétele realistának, jónak, lojálisnak lenni. Napjaink nagy emberei azok, akik képesek felismerni a megváltozott tényeket, és az ő felelősségük beleplántálni nemzeteik lelkébe annak szellemét, hogy a dolgok új rendjének alkotóeleme éppen a nemzetek közötti széles együttműködés és kooperáció.

A találkozó végén Ankarában hivatalos kommünikét is kiadtak, amelyben kifejtik, hogy a magyar és a török nemzet érdekeit legjobban a békepolitikával és azzal a baráti politikával lehet azonosítani, amelyet mindkét ország folytat az 1929-ben megkötött török–magyar szerződés óta, s hogy teljes az egyetértés közöttük a balkáni kérdések és Közép-Európa problémái tekintetében, még egyszer megerősítette azokat az irányvonalakat, amelyek mentén ezt a szerződést (azaz a Magyarország és Törökország közötti semlegességi szerződést) megkötötték.

A magyar miniszterek és a török államférfiak között ennek érdekében folytatott valamennyi megbeszélés egyetlen eredménye az volt, hogy öt évvel meghosszabbították a semlegességi szerződést Magyarország és Törökország között.

Ezen irat mellékleteként küldjük a protokoll szövegét, amelyet e hónap 21-én írtak alá, s amellyel az 1929. január 5-én Pesten kötött semlegességi, békéltető és döntőbírósági szerződést öt évre meghosszabbították.

Követ[417]

---

[417] Miroslav Janković (?–?) szerb/jugoszláv diplomata, 1932. június és 1935. július között a Jugoszláv Királyság ankarai képviselője.

86.

A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának utasítása az ankarai követségnek, hogy ellenőrizzék a híreszteléseket, miszerint Gömbös és Kánya törökországi látogatásának valódi célja a Szovjetunióval való kapcsolatba lépés volt (1933. október 28.)

AJ 370-30
Pov. Broj 20595
Számjeltávirat
A minisztériumból elküldve 1933. október 28.
A (z ankarai) követségre érkezett 1933. november 2.

A bulgáriai királyi követség jelentése szerint az ottani parlamenti körökben arról beszélnek, hogy Gömbös és Kánya ankarai útjának egyetlen célja az volt, hogy Törökország közvetítésével kapcsolatba lépjenek Szovjet-Oroszországgal. Az olasz–szovjet egyezmény példájára megnemtámadási és semlegességi egyezményt, és kereskedelmi egyezményt [akarnak] kötni, amely a magyar áruk elhelyezését biztosítaná Oroszországban.

Kérem ellenőrizni és írásban jelenteni.

Jevtić[418]

---

[418] Bogoljub Jevtić (1886–1960), szerb/jugoszláv politikus és diplomata, a marseille-i merénylet után 1935 júniusáig jugoszláv kormányfő.

87.

A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának tájékoztatója a bukaresti követségnek a Horvátország autonómiájára vonatkozó magyar tervekről és ennek veszélyeiről (1933. november 24.)

AJ 395-29
Rejtjelezett levél
Belgrádból 1933. november 24. Bukarestbe 1933. november 29.
Pov. Broj. 23002.

Tájékoztatás és felhasználás végett jelentem. A pesti követség jelenti:
„Megbízható forrásból értesültem, hogy a magyarok részletes tervezetet dolgoznak ki Horvátország autonómiájára, amelyben be kívánják mutatni, hogy milyen jogai lennének a horvátoknak és a szerbeknek Szent István koronája alatt. A rendelkezésemre álló jelentések szerint a magyar tervezet a legszélesebb autonómiát és szabadságot biztosítana államjogi és önkormányzati tekintetben, illetve kulturális, vallási, gazdasági és igazságszolgáltatási vonatkozásban. E tervezet kidolgozásában részt vett a Tudományos Akadémia, a Miniszterelnöki Hivatal mellett működő Politikatudományi Intézet, a Külügyminisztérium, a Belügyminisztérium és a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium. A tervezet magyar szövegét még a héten átadják Bajza[419] professzornak, hogy lefordítsa szerb–horvát nyelvre. A magyarok azt tervezik, hogy a lefordított tervezetet nagy számban sokszorosítják, és illegálisan terjesztik országunkban, mint ahogy azt tették nemrégen Szlovákia autonómiájának tervezetével, amelyet egyébként Hlinka[420] nyilvánosan elvetett."

Kérem, hogy ezt újságírói körökön keresztül, mint a magyar revizionizmus új agresszív formáját mutassa be, amely a mulatságosból komolyba fordult, s amely tragikusan is végződhet.

Jevtić

---

[419] Bajza József (1885–1938) irodalomtörténész, publicista, az MTA tagja, a délszláv kérdések elismert szakértője.

[420] Andrej Hlinka (1864–1938) szlovák katolikus pap és politikus, a Katolikus Néppárt elnöke, a szlovák autonómiatörekvések vezéralakja.

88.

A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának tájékoztatója a londoni követ részére az ausztriai monarchikus fordulat lehetőségéről és a magyarországihoz hasonló helyzet kialakulásáról (1934. március 9.)

AJ 341-1934-I.
Külügyminisztérium
Str. Pov. Broj. 276.
1934. március 9.
Kör-számjeltávirat, 1934. március 12-én érkezett Londonba

Londoni királyi követségre

Személyesen a követnek.

Bizonyos Magyarországról származó értesülések szerint az olasz kormány nem elégedett Dolfussal[421], aki vonakodik bevezetni a fasiszta rendszert, a kül- és a gazdasági politikában, és Franciaországra illetve a kisantantra való hivatkozással nem fogadja el feltétel nélkül az olasz javaslatokat. Emiatt Olaszország kész akár erő alkalmazásával is megdönteni Dolfusst.

A politikai helyzet Ausztriában a monarchia felállítása felé fog elmozdulni, de egyelőre uralkodó nélkül. Az ő helyét Starhemberg[422] herceg foglalná el, aki, akárcsak Horthy Magyarországon, régens lenne. Azt beszélik, hogy ebben a vonatkozásban már elvi megállapodás született Mussolini és Starhemberg, illetve a Heimwehr[423] és az osztrák legitimisták között. Ezzel egyfelől megvalósulna a „gleichschaltung"[424] az osztrák és a magyar rendszer között, ami lehetővé tenné a két ország közötti egyre szorosabb kapcsolatok evolúcióját, ahogy azt a fasisz-

[421] Engelbert Dolfuss (1892–1934) osztrák keresztényszocialista politikus. Ausztria függetlenségének megóvása és a náci előretörés megakadályozása érdekében autoriter kormányzati formát vezet be Ausztriában. 1934. július 25-én egy puccskísérlet során az osztrák nemzetiszocialisták meggyilkolták.

[422] Ernst Rüdiger von Stahremberg herceg (1899–1956) konzervatív osztrák politikus, az ausztrofasizmus képviselője, 1930-ban rövid ideig belügyminiszter, Heimwehr-vezető, 1934–1936 között Ausztria alkancellárja.

[423] Osztrák paramilitáris jobboldali szervezet

[424] Kiegyenlítődés, összehangolás, egységesítés.

ta kormány kívánja, másfelől az ország politikai és egyéb igazgatása olyan ember kezébe kerülne, aki teljesen hű Olaszországhoz és kész vakon végrehajtani Mussolini terveit Közép-Európában.

Kérem a fenti értesüléseket ellenőrizni és jelenteni.

Jevtić

89.

A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának tájékoztatója a londoni követ részére Olaszország törekvéseiről, hogy Magyarországot bevonja a Jugoszlávia körbekerítését célzó terveibe (1934. április 7.)

AJ 341-1934-I.
Str. Pov. Broj. 365.
Külügyminisztérium
1934. április 7.
Kör-számjeltávirat, 1934. április 10-én érkezett Londonba

Londoni királyi követségre

Személyesen a követnek.
Német forrásokból származó jelentésekből, és magyar forrásokból is tudjuk, hogy Suvich[425] budapesti látogatásakor a magyar kormánynak a következő írásban megfogalmazott követeléseket nyújtotta át:

1) hogy Magyarország Ausztriával együtt külpolitikájában nyíltan és fenntartások nélkül kövesse Olaszországot;

2) hogy írjon alá a kisantant egyezményhez hasonló szervezeti szabályzatot, katonai kötelezettségekkel;

3) hogy Magyarországon vezessék be a fasizmust, tiltsák be a szociáldemokrata pártot, a munkás szakszervezeteket és a szocialista intézményeket pedig alakítsák át fasiszta korporációkká;

4) hozzanak létre osztrák–magyar vámuniót, Olaszország vezető szerepének nyílt elismerésével;

[425] Fulvio Suvich (1887–1980) olasz politikus és diplomata, ekkor olasz külügyi államtitkár-helyettes

5) hogy Magyarország kötelezze magát Ausztria függetlenségének fegyverrel történő megvédésére.

Ellentételezésként Suvich revíziót ígért, leszámolást Jugoszláviával és Csehszlovákiával. Franciaország képtelen mozgósítani, Csehszlovákiát megeszik a kisebbségek. Jugoszláviától Magyarország megkapná Bácskát és Baranyát. Biztosítanák Trieszt és Rijeka katonai és gazdasági hátországát, ami valószínűleg Szlovénia és Horvátország felosztását jelenti Olaszország, Ausztria és Magyarország között, vagy [amiről korábban volt szó] az önálló Horvátországot.

Ausztriához visszakerülne Dél-Morvaország. Magyarországhoz egész Szlovákia Pozsonnyal. Ez a kombináció Suvich elmondása szerint gátat szabna Németország elé délkeleti irányban, és északra távolítaná el a délszlávoktól. Róma szerint Románia semleges maradna.

Gömbös [azonban] a Németországtól és az esetlegesen Jugoszláviával és Romániával kötendő szerződéstől való félelmében nem tudta ezt elfogadni. Emellett a magyar revízió fő célja Románia, úgyhogy ez a terv inkább olasz nemzeti politika és revízió, mint magyar.

A fenti információknak hitelt kell adnunk, mert teljesen megfelelnek Mussolini Jugoszlávia ellenes eddigi kombinációs politikájának, [annak] megvalósítására tett újabb kísérlet.

A fentieket tájékoztatásul, és az Ön előtt korábban is ismert olasz kombinációs politikával összefüggésben történő esetleges felhasználásuk végett tudatom Önnel.

Kérem, tájékoztassa erről az első kínálkozó alkalommal az ottani kormányt, és jelentse nekem a véleményét.

Jevtić

90.

A Jugoszláv Királyság budapesti követségének jelentése Schuschnigg osztrák kancellár magyarországi látogatásáról (1934. augusztus 11.)

AJ 341-I.
Pov. Br. 857/34
Schuschnigg[426] osztrák kancellár látogatása
Budapest, 1934. augusztus 11.
Bogoljub Jevtić külügyminiszter úrnak, Belgrád

Miniszter Úr,

A magyar kultuszminiszter, Hóman[427] úr téli bécsi látogatása alkalmával meghívta akkori kollégáját az osztrák kultuszminisztert, Schuschnigg urat, hogy látogasson Magyarországra és vegyen részt Szegeden Madách darabja, *Az ember tragédiája* bemutatóján. Mint ismeretes, az új osztrák kancellár, Schuschnigg úr kihasználta ezt a meghívást, és Szegedről visszafelé utazva tegnap megállt Budapesten, ahol hivatalosan fogadták. Szerencsém volt, hogy már tegnap este megtudhattam Gömbössel folytatott megbeszéléseinek tartalmát. Az értesüléseket különböző helyekről kaptam, ezért ellenőrzöttnek, és pontosnak kell tekinteni őket.

A látogatás alkalmával tanúsított kölcsönös udvariaskodások és a magyar sajtó szívélyes hangneme ellenére a magyar és az osztrák kormányfő közötti találkozó valójában meglehetősen hűvös volt. Ez a hűvösség a Gömbös és Schuschnigg nézetei közötti eltérésből fakadt. A kapott értesülések szerint az osztrák kancellár elmagyarázta Gömbösnek, hogy Ausztria helyzetének javítására az egyetlen megoldás, ha Párizs felé orientálódik, amit már maga Dolfuss elkezdett. Ausztriának emellett most nagyobb szüksége van a francia pénzpiacra, ahol lehetőség kínálkozik újabb kölcsönök megkötésére, mint korábban bármikor. Megmagyarázva, hogy a július 25-i események[428] rámutattak arra, hogy Ausztriában sokkal komolyabb a helyzet, mint gondolják, Schuschnigg úr azt mondta: Ausztria megkérdőjeleződött függetlenségéről elsősorban Franciaország gondoskodik.

[426] Kurt Alois Josef Johann Schuschnigg (1897–1977) kereszténységszocialista osztrák politikus, Dolfuss megyilkolása után Ausztria kancellárja az Anschlussig.

[427] Hóman Bálint (1885–1951) történész, kulturpolitikus. 1932. október 2-től 1938. május 13-ig, majd 1939. február 16-tól 1942. július 3-ig vallás- és közoktatásügyi miniszter.

[428] Az ausztriai náci puccskísérlet, Dolfuss kancellár meggyilkolása.

Gömbös úr a maga részéről Schuschnigg urat a Bécs és Berlin közötti viszony szanálásának szükségességéről győzködte, amely véleménye szerint Ausztria és Magyarország jövőjéhez is szükséges. Gömbös úr elmagyarázta, hogy Franciaország a kisantant miatt nem tudja támogatni Magyarországot, és a francia koncepció elfogadása Magyarország számára az öngyilkosságot jelentené, mert akkor ki lenne szolgáltatva a kisantant kényének-kedvének, s ugyanez lenne a sorsa Ausztriának is. Felhívta Shchuschnigg úr figyelmét azokra az erőfeszítésekre, amelyeket Kánya úr közvetítőként tesz Berlinben az osztrák–német kibékülés érdekében.

Schuschnigg megköszönte Gömbös úrnak ezt a közvetítést, de szkeptikusan nyilatkozott róla, mert magasra csaptak a szenvedélyek, és Ausztria nagyon meg van fertőzve a hitlerizmussal. Schuschnigg úr véleménye szerint az állami függetlenségnek az Anschluss veszélyétől való megőrzése érdekében ma radikális intézkedésekre van szükség, esetleg alapvető változásokra is. Gömbös úr kérdésére, hogy e változások alatt a restaurációra gondol-e, Schuschnigg úr azt válaszolta, hogy a restauráció kérdése nem érzelmi kérdés, hanem egyik módja az ausztriai problémák megoldásának. Mégis, tette hozzá, ez a megoldás egyelőre nem aktuális, de nem kizárt, hogy eljön az a pillanat, amikor Franciaország belátja, hogy a restauráció egy eszköz, amellyel megőrizhető az osztrák függetlenség, és ebben az esetben a kisantant ellenkezése csak formalitás lesz.

Gömbös úr győzködésére, miszerint Ausztria és Magyarország számára az egyetlen lehetséges politika az osztrák–német kibékülés és a Róma–Berlin–Bécs–Budapest együttműködés, kiegészülve Varsóval, Schuschnigg úr kijelentette, hogy Rómára nem lehet feltétlenül számítani, s hogy a helyzet kulcsa Párizsban van. Érdekes, hogy a beszélgetés során Schuschnigg több alkalommal kitért egy újabb hitlerista puccs lehetőségének kérdésére Ausztriában.

A fentiekből látható, miért volt hűvös a Gömbös úr és Schuschnigg úr közötti találkozó. Gömbös úr közvetlen környezetében Schuschnigg urat csak fanatikus vatikáni–Habsburg szentfazékként emlegetik, aki, még ha azt állítja is, hogy nem tekinti időszerűnek a restaurációt, örülne a hitleristák újabb kísérletének, hogy a restauráció kérdése a végső fázisba kerüljön. Ugyanez a véleménye másoknak is, akik megismerték a tegnapi beszélgetés tartalmát. Úgy vélik, hogy az osztrák kancellár magatartásával repedés keletkezett a római jegyzőkönyveken,[429] a német–olasz barátságon és az osztrák–német kibékülésen alapuló magyar politikán.

Ez alkalomból a legitimista körökben azt állítják, hogy minden arra mutat: jó úton halad a restauráció kérdése, és nem zárják ki annak lehetőségét, hogy

[429] Az Olaszország, Magyarország és Ausztria között 1934. március 17-én Rómában, a három ország közötti politikai és gazdasági együttműködésről kötött ún. hármas egyezményre utal.

Gömbös, aki szintén nincs meggyőződve Mussolini hűségéről, egy napon elkeseredettségében „Belgrád ajtaján fog kopogtatni, mert a Habsburgok iránt érzett patologikus gyűlöletében kész az ördöggel is szövetkezni".

Ennek megfelelően Schuschnigg reményekkel várt látogatása csalódás volt Gömbös úrnak, és a magyar kormány újabb kudarcának tekinthető, amely, korábbi értesüléseim szerint, már igen aggódott az ausztriai fejlemények, s különösen Schuschnigg úr kancellárrá történő kinevezése miatt.

Kérem, fogadja Miniszter Úr ezúttal is nagyrabecsülésemet.

91.

A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának tájékoztatója a londoni követség részére Bárdossy Lászlóról, az új bukaresti magyar követről (1934. október 2.)

AJ 341-1934-I.
Pov.Broj.21755/5 M1
Dr. Bárdossy, az új bukaresti magyar követ
A londoni királyi követségre
Belgrád, 1934. október 2.

A Minisztériumot tájékoztatták, hogy nemsokára Dr. Bárdossyt[430], a londoni követség jelenlegi tanácsosát nevezik ki az új bukaresti magyar követnek.

Dr. Bárdossy hosszú ideig volt a Külügyminisztérium sajtóirodájának a vezetője, és nagyon ideges természetű embernek tartják. A közte és a sajtó közötti feszült viszony volt az egyik fő oka annak, hogy elhelyezték Budapestről. A legaktívabb revizionisták közé tartozik, amit bizonyított angliai tevékenységével, ahol számtalan előadást tartott, és a legjobb kapcsolatban állt lord Rothermere-val és sajtójával, számos angol politikus magyarországi útját szervezte meg. Magyar parlamenti körökben úgy vélik, hogy nem a megfelelő követ a kisantant egyik országában, ahol csak provokálni fog.

A miniszter utasítására a Politikai Osztály vezetője

olvashatatlan aláírás

[430] Bárdossy László (1890–1946) politikus, diplomata, 1930-tól a londoni magyar követség tanácsosa, majd 1934-től bukaresti követ. 1941. február 4-étől külügyminiszter, 1941. április 7-étől 1942. március 7-ig Magyarország miniszterelnöke.

92.

Ismeretlen szerző összeállítása a jugoszláviai magyar kisebbségről (1934)

AJ 159-58
Dátum és jelzet nélkül[431]
Magyar kisebbség Jugoszláviában

Földrajzi elhelyezkedés és lélekszám
(lásd az 1., 2., 3. sz. mellékleteket)[432]

A magyarok főleg Jugoszlávia azon részeit lakják, amelyek korábban a „magyar koronához" tartoztak. Kompaktabb tömegekben csak a Vajdaságban élnek, és kisebb mértékben a határ mentén Muravidéken. A többi vidékeken szétszórtan, ritka településhálózatban élnek, főleg Szlavóniában Bjelovár és Valpovo között.

Az 1921. január 31-i népszámlálás alkalmával Jugoszláviában 467 658 személy vallotta magát magyar anyanyelvűnek, ami akkor az összlakosság 3.9%-át tette ki.

Az utolsó népszámlálás alkalmával 1931. március 31-én a jugoszláviai magyarok száma 468 185 főt tett ki (a még nem végleges adatok szerint), ami az összlakosság 3. 67%-ának felel meg.

Ha összehasonlítjuk az eredményeket, szembetűnik, hogy a magyar nyelvű lakosság számának növekedése minimális volt. Könnyű megmagyarázni, hogy a természetes szaporulat mellett mi eredményezte ezt. Az 1921-es népszámlálás után még voltak bizonyos határkiigazítások Magyarország és Románia irányában, amikor bizonyos számú magyar ezen államokhoz került. Emellett ezen 10 év alatt több ezer magyar költözött saját szabad akaratából Magyarországra vagy az óceánon túli országokba, különösen Dél-Amerikába. Végezetül, egy viszonylag jelentős számú, korábban magyar orientációjú szláv népesség nyilatkozott ez alkalommal saját nemzetisége mellett, ami természetes és elkerülhetetlen következménye 10 éve tartó saját, délszláv nemzeti államunkban való létüknek.

Miután itt csak a magyar kisebbségről van szó, a fenti számból le kell vonni azt a 21 316 magyart, akik magyar állampolgárok, de akiket a népszámlálás

[431] Bizonyos Avakumović gyakornok által 1932 november 1-i összefoglaló alapján 1934-ben készített feljegyzés.

[432] A dokumentumban hivatkozott mellékleteket nem közöljük.

Jugoszláviában talált. Ezek szerint tehát a magyar kisebbség tényleges létszáma ennyivel kisebb. Azaz, mindössze 446 896 főnyi magyar anyanyelvű és jugoszláv állampolgárságú személyt tesz ki.

Mint arról már volt szó, a legtöbb magyar a Vajdaságban él. Ott az 1 423 291 lakosból a magyarok lélekszáma 378 874 fő, ami majdnem egy negyedét teszi ki az összlakosságnak.

A bánságok közül a legtöbb magyar a Duna bánság területén él: 390 211 fő; a Száva bánságban 54 754, a Dráva bánságban 7 961, és a Belgrád igazgatása alá tartozó területen 8340 fő. A többi bánságban számuk jelentéktelen, és összesen alig éri el a 10 000 főt.

Gazdasági helyzet
(lásd a 4. sz. mellékletet)

Nálunk a magyar kisebbség legnagyobb része falun él. Mégis sok magyar van a vajdasági városokban, akik kereskedelemmel foglalkoznak, iparosok és különböző szabad foglalkozásúak. A magyarok híresen jó földművesek és állattenyésztők, akik földjeiket ésszerűen művelik, és sikeresen gazdálkodnak vagyonukkal. Egyes vidékeken kizárólag kertészkedéssel foglalkoznak. A magyarok Jugoszláviában főleg kisbirtokosok, és amennyiben saját birtokukat művelik, gyarapodnak és gazdaságilag erősödnek. Sok szegény is van azonban közöttük, kevés vagy semmi földdel, akik egykor a földesúri birtokokon éltek, és akik most cselédként kénytelenek dolgozni gazdaságilag erősebb birtokosoknál.

A magyar kisebbség ipara, amennyiben egyáltalán létezik Jugoszláviában, jórészt a budapesti magyar tőkétől függ. Ugyanez a helyzet az egyes bankintézetekkel, amelyek igazgatótanácsában ott vannak ennek a tőkének a képviselői. Mégis, a magyar kisebbség kezén lévő gazdasági-pénzügyi vállalatok száma meghaladja az 55-öt, amelyből 38 bankintézet, a többi pedig szövetkezeti alapon szerveződő. Ezek összesített tőkéje az ismert adatok szerint eléri az 50 millió dinárt, de ennek az összegnek, mint mondva volt, csak egy része van a jugoszláviai magyar kisebbség birtokában, jelentős része Magyarországról érkezett Jugoszláviába a biztosabb befektetés és nagyobb haszon végett.

Politikai helyzet

A magyarok természetüknél fogva lázadók, soviniszta szellemben nevelkedettek, büszkék évezredes kultúrájukra, nemzeti és állami múltjukra. A magyarok mindig hittek faji felsőbbrendűségükben és annak eleve elrendeltségében,

hogy uralkodjanak más nemzetek fölött. Azonban 1918-ban nem csak hogy fel lettek tartóztatva területi és kulturális expanziójukban, de vissza lettek szorítva tényleges etnikai határaikra, s államukat a többi államhoz képest képviselt valós értékére csökkentették. Ehhez az új helyzethez a magyarok nehezen alkalmazkodnak. Nagyon nehezen törődnek bele, hogy a jelenlegi határok megváltoztathatatlanok, dacára annak, hogy törekvéseik e határok megváltoztatására sorra megbuktak.

A békeszerződés revíziójának várását, amit a határ túlsó oldalán ügyesen szervezett propaganda folyamatosan ígért, a mi államunkban élő magyar kisebbségnél is meg lehetett figyelni. Ez nagy mértékben zavarta ezt a kisebbséget abban, hogy megbékéljen a helyzettel, és alkalmazkodjon az új körülményekhez. Annál is inkább, mert az idősebb nemzedékek nem tudják elfelejteni, hogy ezeken a vidékeken, mielőtt kisebbség lettek, ők voltak az uralkodó nemzet, különleges jogokat és számos privilégiumot élvezve minden területen. Ők emiatt teljesen figyelmen kívül hagyják [azt a tényt], hogy demokratikus országunkban egyenrangú polgárok, és mint ilyenek nagyobb jogokat és nagyobb politikai szabadságot élveznek, mint amit a jelenlegi Magyarországon élveznének.

Államunkkal szemben elfoglalt ezen álláspontjuk miatt a magyar kisebbség politikai aktivitása is sokáig a fennálló rendszer és annak megtestesítői ellen irányult. Az egykori magyar párt, amely 1929-ben önmagától megszűnt működni,[433] az 1927-es választásokig a Horvát Parasztpártra adta szavazatait, amely abban az időben kifejezetten köztársasági volt, és a legélesebb harcban állt a jugoszláv kormánnyal. Csak 1927-ben nyert teret az egykori Magyar Pártban az opportunista álláspont, amikor szavazatait az egykori Radikális Pártnak engedte át. Az 1931-es választásokon, amikor az országban csak egyetlen listát állítottak, a magyarok hűségesen rá szavaztak. Ezzel a listával lett beválasztva egy képviselőjük[434] a Szkupstinába.

Mindent összevetve, a magyar kisebbség politikai tevékenysége viszonylag korlátozott, s főleg határozatlan volt. Sohasem sikerült kidolgoznia saját határozott politikai programját. Lehet, hogy ennek fő oka az volt, hogy a magyaroknál nincs szorosabb kapcsolat a falusi lakosság és a városi értelmiség között, amely legtöbbször nem őshonos, ha ugyan nem szláv eredetű, és amely nem szokott hozzá a mi demokratikus módszereinkhez.

[433] Valójában az 1929. január 6-án bevezetett királyi diktatúra tiltotta be, ahogy a többi pártot is az országban.

[434] Dr. Szántó Gábor (1882–1957) szabadkai orvos, a jugoszláviai magyar hűségmozgalom vezetője.

Oktatási viszonyok
(lásd az 5. sz. mellékletet)

Szabadságszerető hagyományaihoz és a nemzeti tudata megőrzéséért vívott múltbeli harcaihoz hűen, Jugoszlávia soha nem korlátozta nemzeti kisebbségeit annak lehetőségében, hogy anyanyelvükön tanuljanak. A magyarokkal szembeni eddigi rendkívül liberális oktatási politikája nemcsak hogy mindenben összhangban volt azokkal a kötelezettségekkel, amelyeket a jugoszláv állam vállalt a kisebbség védelméről szóló konvenció aláírásával, hanem a középiskolai oktatás tekintetében – túllépve a magyar kisebbséggel szemben vállalt kötelezettségek határait – lehetővé tette számukra az anyanyelvükön való tanulást, amire szigorúan véve nem lenne joguk. A magyar kisebbségnek tehát minden lehetőség biztosítva van a szabad kulturális fejlődéshez, nyelvének és nemzeti identitásának megőrzéséhez.

Jugoszlávia komoly anyagi áldozatokat vállalt és vállal a magyar tannyelvű iskolák felépítéséhez és fenntartásához. Ezt legjobban a következő tények támasztják alá. Feljegyezték, hogy 1926-ban a magyar iskolák száma a Vajdaságban 42, 15%-kal nagyobb volt, mint ahány ilyen iskola volt 1919-ben, ma pedig a magyaroknak ugyanannyi anyanyelvű általános iskolájuk van, mint amennyi az Osztrák–Magyar Monarchiában volt. Ez a mi liberális iskolai törvénykezésünk eredménye, amely igyekszik párhuzamos magyar nyelvű tagozatokat nyitni az állami általános iskolákban ott, ahol az indítandó osztályhoz az érintett kisebbséghez tartozó diákok létszáma eléri a 25 főt (a népiskolákról szóló törvény 45. cikkelye). A magyar nyelvű párhuzamos tagozatokban az oktatás kizárólag a diákok anyanyelvén folyik, s a szerbhorvát nyelvet csak mint általános tárgyat tanítják.

A legfrissebb adatok szerint az 1933/34-es iskolaév végén Jugoszláviában az állami általános iskolákban 447 tagozat volt, amelyekben az oktatás kizárólag magyar nyelven folyt. Ezekbe a tagozatokba 26 068 diák járt. 476 tanító oktatott bennük, akik közül 49 hitoktató. A magyar nemzetiségű tanítók száma 310. Az általános iskolák mellett van 33 óvoda 2546 gondozottal és 31 nevelővel. Felsőbb népiskolákban 10 magyar tannyelvű tagozat volt, amelybe 911 diák járt. Ezen tagozatok mellett a felsőbb népiskolákban, amelyeket a nemzetközi kötelezettségeink értelmében nem is kellett volna nyitnunk, Jugoszláviában van két gimnázium is, amelyekben magyarul tanítanak, amit szintén nem voltunk kötelesek megadni a magyar kisebbségnek. Az idei, 1934/35-ös iskolai év kezdetén a zentai állami gimnázium négy párhuzamos magyar tannyelvű osztályába 256, Szabadkán, ahol mind a nyolc osztály magyar tannyelven van, 151 diák iratkozott be.

Vallási helyzet
(lásd a 6. sz. mellékletet)

A jugoszláviai magyarok túlnyomórészt katolikusok. Csak kisebb részük tartozik az evangélikus–református felekezethez.

Még ha a római katolikus egyház látszólag egyetemes, és ezáltal némileg nemzetek feletti is, mégis, sajátos céljai miatt a múltban a legnagyobb mértékben támogatta a Nagy-Magyarország létrehozására irányuló törekvéseket. Ennek az együttműködésnek a magyar állam és a római egyház között országunkban is számos bizonyítéka van. Ma az új délszláv államban a körülmények jelentős mértékben megváltoztak. Az egyik döntő oka annak, hogy napjainkban nem látszanak az együttműködés jelei magyar kisebbségeink és a katolikus egyház, mint olyan között, vélhetően az, hogy a katolikus felső hierarchiánkban nincsenek magyarok. Mégis, a magyar nemzeti eszme legeltökéltebb propagálói között vannak az egyes plébániák magyar nemzetiségű plébánosai. Másfelől a különböző katolikus egyletekben a magyar kisebbség politikai vezetői fejtik ki tevékenységüket a katolicizmus terjesztésére és a katolikus érdekek megőrzésére.

A református egyház, amelyet kálvinista egyházként is ismernek, 52 egyházközséget számlál, 55 800 főleg (80%) magyar hívővel. Ez az egyház az idei költségvetési évben 402 000 dinár állami támogatásban részesül. Ennek az egyháznak a hitoktatói utánpótlása részben állami költségen, részben magának az egyháznak a költségén külföldi teológiai egyetemeken történik, miután Jugoszláviában nincs református hittudományi főiskola. Ennek az egyháznak a hívei a legtipikusabb képviselői azoknak, akik meg vannak győződve a magyar nemzeti aspirációk közeljövőben bekövetkező megvalósulásáról. Ez természetesnek is tekinthető, amennyiben figyelembe vesszük, hogy a nemzeti alapon és demokratikus elveken szerveződő protestáns egyházak közel állnak a néphez és a nép érzéseihez. Ebből kifolyólag a protestáns magyarok között a nemzeti törekvések tekintetében teljes a harmónia egyfelől az egyházi képviselők, másfelől a magyar kisebbség képviselői között.

A szabad vallásgyakorlat vonatkozásában a magyar kisebbség Jugoszláviában nem szenved semmilyen korlátozást és hátrányt. Anyanyelvén gyakorolhatja vallását. Ebben a vonatkozásban élvezi mindazokat a jogokat és kedvezményeket, amelyeket a Jugoszláv Királyság más állampolgárai is.

Az 1924-es adatok alapján 75 tisztán magyar, és 36 magyar–német vegyes egyházközség van, ami összesen 111 egyházközséget tesz ki.

Kulturális egyesületek
(lásd a 7. sz. mellékletet)

Kulturális tekintetben a jugoszláviai magyar kisebbség nem jelenik meg olyan egységesen és összefogottan, mint a német kisebbség. Nincs egyetlen olyan kulturális egyesületük sem, amely szervezettségét vagy tevékenysége sokrétűségét tekintve a német Kulturbundhoz[435] lenne fogható. Ennek lehetséges oka, amellett, hogy a magyaroknak nincsen elégséges számú, személyes tekintéllyel bíró emberük, hogy szellemileg és nemzetileg vezessék őket, az a kettészakított helyzet, ami a városi értelmiség és a falusi lakosság között van. Emiatt valamennyi magyar egyesület működése egy szűkebb helyi, vallási vagy társadalmi osztályra korlátozódik, és sohasem fogja át az egész magyar kisebbségnek mint nemzeti egésznek az érdekeit. Mégis, valamennyi egyesület önmagában is kisebb vagy nagyobb mértékben át van itatva a magyar nacionalizmussal.

A magyaroknak Jugoszláviában több mint 250 ének, zenész, jótékonysági, sport, torna, mezőgazdasági és vadász egyesületük van, emellett vannak olvasóköreik, könyvtáraik, klubjaik és tűzoltó egyesületeik. A kulturális egyesületek tevékenysége főleg előadások, hangversenyek és amatőr színielőadások szervezéséből áll. Vannak olyan egyesületek is, amelyek feladata a tagok hivatásos képzése és anyagi érdekeik védelme. Szinte valamennyi magyar egyesület elegendő eszközzel rendelkezik ahhoz, hogy kitűzött céljainak megfelelően működhessen. Ezeknek az egyesületeknek a fő bevételi forrásai a tagsági díj, adományok és hagyatékok, továbbá rendezvények, koncertek, előadások és bálok bevételei, stb. Van olyan egyesület, amelynek vagyona eléri az 1 000 000 dinárt.

Az illetékes jugoszláv hatóságok soha nem akadályozták ezeknek a magyar egyesületeknek a működését, még akkor sem, amikor bőven volt ok gyanakodni politikai irányultságukat illetően, amelyet a határ túlsó oldaláról szuggeráltak és támogattak.

Sajtó
(lásd a 8. sz. mellékletet)

A magyarok szívesebben olvasnak napilapokat és folyóiratokat, mint szórakoztató és szakkönyveket. Miközben a Jugoszláviában élő németeknél ennek éppen a fordítottja a helyzet. Vélhetően ez az oka annak, hogy Jugoszláviában a ma-

[435] A Szerb–Horvát–Szlovén Királyságban a Bánátban, a Bácskában és a Szerémségben élő németeknek 1920-ban Újvidéken megalakított szervezete, amely a német kultúra és nyelv ápolását és megőrzését tűzte ki céljául a délszláv állam egész területén.

gyarok rendelkeznek a legjobban szervezett kisebbségi sajtóval, amely nem csak a saját jugoszláviai olvasóközönségét informálja, hanem a külföldet is azokról a körülményekről, amelyben a jugoszláviai magyarok élnek. E magyar sajtón keresztül formálódik a többi vajdasági nemzeti kisebbség közvéleménye is.

Jugoszláviában 18 magyar lap és folyóirat jelenik meg, amelyből 5 napilap. Valamennyi közül a szabadkai *Napló* a legjobban szerkesztett, amelynek a legkisebb vajdasági településen is vannak saját tudósítói. Nagyobb ünnepeken kis formátumban 50–100 oldalon, különböző színes szórakoztató mellékletekkel és a gyerekek részére mesékkel jelenik meg.

A jugoszláviai magyarok körében ugyancsak nagy számban terjesztik azokat a budapesti magyar lapokat is, amelyek postai kedvezményt élveznek országunkban, noha szinte valamennyi tisztán politikai tartalmú.

Fontos megemlíteni, hogy Jugoszláviában az újságok és folyóiratok mellett nem nyomtatnak könyvet magyar nyelven. A magyar kisebbség kizárólag külföldön kiadott könyveket olvas. Tartalmukat tekintve ezek a könyvek főleg szórakozató irodalom, meglehetős számú folyóirat és csak kisebb mértékben szakirodalom, tudományos vagy művészeti munka. A hatalom részéről semmilyen akadályt nem gördítenek sem a könyvesboltok, sem más üzletek elé, amelyek magyar nyelvű könyveket forgalmaznak.

93.

A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának távirata az ankarai követségre, melyben továbbítja a budapesti követség jelentését a török külügyminiszter budapesti tárgyalásairól (1935. május 20.)

AJ 370-30
Külügyminisztérium
Str. Pov. Broj. 541.
Belgrád, 1935. május 20.
Ankarai királyi követségre

Személyesen a követnek.
A következő budapesti táviratot tájékoztatásul és felhasználásra küldöm:

Rusdi[436] bej tegnap megállt Budapesten és találkozott Gömbössel és Kányával.

Gömbösnek azt tanácsolta, hogy tegye félre a békeszerződés revíziójának kérdését, és folytasson visszafogott és reális politikát, így teremtve a közvetlen kapcsolat és párbeszéd révén baráti atmoszférát a szomszédokkal.

Rusdi bej elmagyarázta Gömbösnek, hogy amennyiben esetleges közvetlen engedményekről van szó, a közvetlen megbeszélések a szomszédokkal alkalmasabbak erre, mert ebben az esetben a magyar közvélemény is láthatná, hogy azok a szomszédokkal való megegyezés eredményei, s nem a nagyhatalmak részéről ráerőszakolt döntésé.

Gömbös erre azt válaszolta neki: Laval[437] azt javasolta Kányának, hogy ne tárgyaljon a szomszédokkal, mert az veszélyes lenne, hanem csak a nagyhatalmakkal.

Ezt a nézetet cáfolva Rusdi bej érintette a fegyverkezés kérdését is, azt állítva, hogy ez csak a biztonság feltételének teljesülésével és szakaszosan történhet.

Gömbös erre szóba hozta a kisebbségi kérdést, mire Rusdi bej azt felelte, hogy ebben a Népszövetség az illetékes, ahol [éppen] Lengyelország, Magyarország barátja volt a kisebbségvédelemmel ellentétes kezdeményezés indítványozója.

Kányával körülbelül hasonló beszélgetést folytatott. Kánya támadta a török kormánynak azt a nézetét, amely a Dardanellák megerősítésének kérdését a legyőzött hatalmak újrafegyverkezésével kapcsolta össze.

[436] Tevfik Rüştü Aras (1883–1972) török politikus, parlamenti képviselő és diplomata. 1925. március 4. és 1938. november 11. között Törökország külügyminisztere, majd washingtoni nagykövete 1943-ig.

[437] Pierre Laval (1883–1945) francia politikus, négy alkalommal Franciaország miniszterelnöke, 1934 novembere és 1936 között külügyminiszter.

Rusdi bejnek az a benyomása, hogy Gömbös és Kánya, még ha Kánya valamivel kevésbé is, sokkal békülékenyebbek lettek, amit ő a francia–olasz egyezménnyel[438] és a Magyarország szempontjából kedvezőtlen általános helyzettel magyaráz. Röviden, Rusdi bej Magyarország jövőbeni magatartását illetően optimista hangulatban hagyta el Budapestet.

Fontosnak tartom megjegyezni, hogy okkal nem osztom Rusdi bej optimizmusát, sem véleményét a magyar kormány békülékenységét illetően.

Horthy nemrégiben tartott beszéde,[439] mint ahogy a velencei tárgyalások[440] is azt mutatják, hogy Magyarország nem tér le az eddig folytatott politikájáról.

Bukarestben Rusdi bej nekünk egyetlen szóval sem tett említést a pesti útjáról, csak annyit mondott, hogy Bécsbe utazik, így az ily módon tett budapesti látogatása nagyon meglepett és kellemetlenül ért minket.

Jevtić

94.

A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának körlevele a magyarországi legitimista mozgalom tevékenységéről és helyzetéről (1936. február 4.)

AJ 370-21
Str.Pov.Broj.361/V
Branko Lazarević[441] királyi követ úrnak, Ankara
Körlevél
Belgrád, 1936. február 4.

Követ Úr,

Az ausztriai legitimista akció erősödésével egyidejűleg Magyarországon is megfigyelhető a legitimista körök nagyobb aktivitása. Amíg Ausztriában ez az akció a kormány kétségtelen támogatására talál, addig Magyarországon a legiti-

[438] Mussolini–Laval egyezmény 1935. január 7-én. Franciaország és Olaszország között megkötött barátsági szerződés, amely ugyanakkor összehangolta a két állam közép-európai politikáját, illetve jóváhagyta Olaszország Etiópiával kapcsolatos terveit.

[439] Horthynak az 1935. március–áprilisban megválasztott országgyűlés megnyitásakor (1935. április 27.) mondott beszédére utal.

[440] 1935. május 4-én tárgyalt Velencében az olasz, az osztrák és a magyar külügyminiszter.

[441] Branko Lazarević (1883–1968) szerb/jugoszláv diplomata, irodalomtörténész és irodalomkritikus. 1935. júliustól 1937. júniusig a Jugoszláv Királyság ankarai követe.

mista mozgalom csak bizonyos rétegekben talál követőkre, s Gömbös kormánya nem támogatja azt. Magyarországon a legitimizmus eszméjének zászlóvivői főleg az arisztokraták, a katolikus klérus és a tisztikar.

A katolikus klérus és a katolikus sajtó legitimista propagandát folytat és a nép körében végez legitimista tevékenységet, a Habsburgokat a katolicizmus védelmezőinek tekintve. E célra a legitimista akció vezetői igen tekintélyes anyagi eszközökkel rendelkeznek, ami abból a tényből is látszik, hogy a budapesti katolikus legitimista sajtónak, amelynek passzívuma mostanáig körülbelül 700 000 pengőt (7 000 000 dinár) tett ki, sikerült rendeznie a tartozásait, és folytathatta a megjelenését.

A tisztikarban egyre erősödik a legitimista mozgalom. Ennek egyik oka mindenképpen a tisztek elégedetlensége a kormányfővel, Gömbössel szemben. A tisztikarban jelentkező ezen mozgalom letörése érdekében a magyar kormány kiadta az utasítást mindazon tisztek nyugdíjazására, akik a legitimista mozgalomban részt vesznek, vagy szimpatizálnak vele.

A magyarországi legitimista mozgalommal kapcsolatban érdekes megemlíteni Túri Béla[442] legitimista élharcos gondolatait, amelyeket nemrégiben megjelent, *Külpolitika és a királykérdés* című könyvében fejtett ki. Azon a nézeten van, hogy egy Magyarországból, Csehszlovákiából és Ausztriából létrehozandó trialista állam segítségével olyan 30 milliós közép-európai egység alakulna, amely megakadályozná a keleti szlávok törekvéseit az előretörésre, és egyidejűleg megnyugtatná Nyugat-Európát az Anschluss veszélye felől. Ami ennek az államszövetségnek az államformáját illeti, Túri Béla elgondolása szerint az az érintett államok belügye. A feltétele az, hogy mindhárom állam kötelezze magát: nem avatkozik a belső igazgatás ügyeibe. Magyarországnak királyságnak kellene maradnia a legitim királlyal, Ottóval, akinek nem lenne joga más koronákat is elfogadni, feltéve, hogy nem kapja meg hozzá a magyar parlament jóváhagyását.

A jelenlegi magyar kormány nem nézi jóindulattal a legitimista mozgalmat Magyarországon, miután Gömbös úr tudja, hogy a Habsburg restauráció megfosztaná őt a hatalomtól. Amióta Gömbös hatalmon van, több alkalommal is kifejezésre juttatta ellenérzését a legitimistákkal szemben, különösen a tavalyi magyar parlamenti választásokkor, amikor még a nemzeti legitimista párt vezetője, Griger sem lett megválasztva.

Ami magának Ottónak a személyét illeti, ő Magyarországon ragaszkodik a katolikus klérushoz. Emellett folyamatosan hangoztatja szimpátiáját a nép

[442] Túri Béla (1875–1936) pápai prelátus, esztergomi kanonok, politikus, lapszerkesztő. A két világháború közötti magyarországi katolikus hitéleti, politikai és társadalmi mozgalmak egyik meghatározó alakja.

alacsonyabb rétegei iránt, és igyekszik szabadelvűnek és alkotmányos felfogásúnak tűnni. Emiatt van közte és magyar arisztokrata származású tanácsadói között egyet nem értés.

[...].[443]

95.

A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának körlevele a magyarországi revizionista politikáról és a magyarországi kisebbségek oktatásának új szabályozásáról (1936. január 15.)

AJ 370-21
Str. Pov. Broj. 145/V
Branko Lazarević királyi követnek, Ankara
Körlevél
Belgrád, 1936. január 15.

Követ Úr,

Személyes tájékoztatásul van szerencsém informálni a következő aktuális kérdésekről

I. [...][444]

II. Magyar hivatalos körök, belátván, hogy az eddigi revizionista akció nem hozta meg a várt eredményeket, egyre inkább hajlanak arra, hogy a revizionista propagandát átvigyék a kisebbségek jogainak legális védelme területére. A Budapesti Egyetemen múlt év októberében kisebbségi intézetet alakítottak, amelynek élén az ismert magyar revizionista professzor, Kenéz Béla[445] áll. Ennek az intézetnek az a célja, hogy munkájával és propagandatevékenységével felkeltse a tudományos körök érdeklődését, egyúttal felébressze a nemzetközi közvélemény humanitárius érzéseit a magyar nemzeti kisebbségek sorsa iránt,

[443] A dokumentum a továbbiakban Ahmed Zogu nővérének házasságát, illetve Jugoszlávia és Románia között megkötött, a kisebbségi iskolákra vonatkozó egyezményt tárgyalja.

[444] Az Olaszországból Jugoszláviába dezertáló katonaszökevényekről ír.

[445] Kenéz (Kreutzer) Béla (1874–1946) statisztikus, közgazdász, gazdaságpolitikus és országgyűlési képviselő. Károlyi Gyula kormányában kereskedelemügyi miniszter, a Magyar Revíziós Liga társelnöke.

ily módon rámutasson a trianoni szerződés fenntartásának lehetetlenségére és követelje annak revízióját.

Az utódállamokban élő magyar nemzeti kisebbségek védelmével és a külföldi revíziós propagandával kapcsolatban a magyar kormány tavaly december 23-án rendeletet hozott a magyarországi nemzetiségi iskolákról, amellyel megszüntette a kisebbségi iskolák addigi A, B és C típusait.[446] Ezen iskolák helyett új tantervet hoztak. Azokon a helyeken, ahol legalább 20 gyerek van, akik egy kisebbséghez tartoznak, a szülők kérhetik, hogy kisebbségi általános iskolát nyissanak.

Noha ezt a reformot a német kisebbség nyomására hozták, a magyar kormány hivatalos nyilatkozatban jelentette ki, hogy ezzel kívánt lehetőséget adni a kisebbségeknek, hogy megőrizzék anyanyelvüket, és hogy jó magyar állampolgárokká váljanak. Semmi kétség nem lehet, hogy a magyar hivatalos körök további revizionista akcióik során a kisebbségi iskolák reformját új érvként fogják használni a szomszédos országok magyar kisebbségei számára biztosítandó jogok követeléséhez, és közvetve a revízióhoz. Valójában ez a magyar rendelet azt adja a magyarországi kisebbségeknek, papíron, amivel a mi országunkban élő magyar kisebbség már régóta ténylegesen rendelkezik.

[...][447]

---

446 A magyar kormány a 11.000/1935. M. E. sz. rendeletével hatályon kívül helyezte a Bethlen-kormány 4.800/1923 M. E. sz. „A trianoni békeszerződésben a kisebbségek védelmére vállalt kötelezettségek végrehajtásáról" szóló rendelete 18. §-a alapján 1923 augusztusában született 110.478/1923. VIII. számú VKM rendeletet, mely alapján három iskolatípust vezettek be a nemzetiségi népoktatásban az oktatás nyelve tekintetében (A: anyanyelven történő oktatás, a magyar kötelező tárgy, B: vegyes oktatási nyelv; C: magyar nyelvű oktatás, az anyanyelv kötelező tárgy). Az új rendelettel lényegében a korábbi B-típusú oktatást tették kötelezővé, általános érvénnyel.

447 A jelentés a továbbiakban Ahmed Zogu egyik nővérének és Abdul Hamid ex-szultán fiának esküvőjéről számol be.

96.

A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának körtávirata a magyarországi revíziós politika megélénküléséről és a kormányzati tényezők részvételéről benne (1936. március 23.)

AJ 372-12
A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériuma
Pov.Broj. 7126
Körtávirat
Belgrád, 1936. március 23.
Jevrem Simić[448] követ úrnak, Vatikán

Követ Úr,

Miután Hitler úr felmondta a locarnói szerződés előírásait, a magyarok erőteljes akciót kezdtek revizionista céljaik megvalósítása érdekében. Ma már nem elégszenek meg az „igazságtalan" magyar határok kiigazításának követelésével, hanem azt követelik, hogy a trianoni békeszerződést semmisítsék meg, és állítsák helyre Nagy-Magyarországot a háború előtti határaival.

Így folyó év 28-án többek között Dr. Kenéz Béla úr, egykori miniszter, egyetemi tanár és a Kisebbségi Intézet igazgatója tartott egy előadást, amelyben kérte: minden erőfeszítésükkel azon dolgozzanak, hogy visszaállítsák a régi földrajzilag egységes államokat. A mai állapot, mondta, jelenti a legnagyobb veszélyt a világbékére, mert magas kultúrával bíró tömegek, amelyek hozzászoktak az önálló állami léthez, vannak sokkal alacsonyabb kultúrájú nemzetek igája alá vetve. Megjelennek a régi frázisok a magyar faj és civilizáció „felsőbbrendűségéről", és rámutatnak a háború előtti nagy állami egységek felállításának szükségességére, ami a múltban bebizonyította „értékét".

Ezt az akciót, amelyet valamennyi magyar kormány többé-kevésbé titokban támogatott, most a jelenlegi kormány [egyik] aktív tagja, a kereskedelmi miniszter, Bornemisza[449] úr is nyilvánosan hirdeti. Egy gyűlésen, amelyet folyó év március 8-án tartottak Kaposváron, kijelentette, hogy a trianoni békeszerződés katasztrófa nem csak Magyarországnak, hanem az egész Duna-mentének és ta-

[448] Jevrem Simić (?–?) szerb/jugoszláv diplomata, 1926 és 1936 között a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság vatikáni követe.

[449] Bornemisza Géza (1895–1983) elektrotechnikai mérnök, országgyűlési képviselő. Az 1935–1938, majd 1943–1944 között a Gömbös-, a Darányi és a Kállay-kormányban kereskedelmi és közlekedésügyi, illetve iparügyi miniszter.

lán egész Európának is. Véleménye szerint Európában nem valósulhat meg az igazi konszolidáció, amíg a trianoni tévedést nem javítják ki.

Azonban ez a „kijavítás" Bornemisza úr számára nemcsak a békeszerződés részleges revízióját jelenti, hanem a trianoni békeszerződés teljes megsemmisítését és Nagy-Magyarországnak Szent István koronája határai mentén való helyreállítását. Azt mondja: „Amennyiben az új magyar nemzeti léleknek az a nemzeti politika lesz az alapja, amelyet áthatnak a szociális követelések, és amelyet az emberi jogok [azoknak] a nemzetiségeknek a részére történő elismerése jellemez, amelyek Nagy-Magyarország területén élnek, és akik velünk testvéri egyetértésben akarnak élni, akkor hiszem, hogy ismét megvalósul Nagy-Magyarország, tekintettel arra a küldetésre, amelyet a magyar nemzet tölt be a Duna-medencében".

Ebből a két beszédből jól látszik, milyen úton jár a magyar revizionizmus, és melyek a céljai.

A jelenlegi európai helyzet miatt a magyarok úgy vélik, hogy elérkezett a pillanat, amikor esetleg megvalósíthatnák revíziós elképzeléseiket. A teljes kormánysajtó a legnagyobb szimpátiával üdvözölte Hitler utolsó lépését, és kiemeli, hogy Hitler pontosan megértette az európai helyzetet, és ebből levonta a következtetéseket. A sajtó kommentárjaiban különösen hangsúlyozza az angol nézetet a békeszerződések megváltoztathatóságáról.

A magyar közvélemény éppúgy, mint a kormány, nagy elégedettséggel fogadta a javaslatot egy általános konferencia összehívására valamennyi érintett állam részvételével, amelyen követelni fogják, hogy más nemzetközi kérdés mellett tárgyaljanak azoknak a nagy igazságtalanságoknak az orvoslásáról is, amelyeket a nemzetközi szerződések okoztak Magyarországnak.

A fentieket tájékoztatásul és felhasználásul közölve, kérem, fogadja Követ Úr ismételt nagyrabecsülésemet.

Külügyminiszter-helyettes

97.

A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának tájékoztatója az ankarai követség részére a Magyarországgal kötött kereskedelmi szerződés változásairól és külkereskedelmi egyensúlyuk módosulásairól (1937. január 22.)

AJ 370-30
Külügyminisztérium
Kereskedelmi-politikai tájékoztató 6.
Tárgy: Kereskedelmi szerződés Magyarországgal
Pov. K. P. Broj. 11
Belgrád, 1937. január 22.

Az ankarai királyi követségre

A kereskedelmi egyensúlyban beállt jelentős zavar miatt az utóbbi időben nehéz helyzetbe került a magyarországi exportunk. Kivitelünk nagymértékben felülmúlta behozatalunkat Magyarországról, s ebből kifolyólag bizonyos nehézségek mutatkoztak követeléseink realizálásban, amelyek elérték a 80 millió dinár értéket. Magának a fizetési forgalomnak a módja is bizonyos elégedetlenséget váltott ki exportőreink körében, mert a magyarok szerződésileg szabályozott kötelezettségek hiányában elsőbbséget adtak a bányakincsek kivitelének kifizetésére, míg az építőanyagok és más termékek exportőrei sokszor egy évig, vagy még hosszabb ideig is kénytelenek voltak várni követeléseik kiegyenlítésére. Az új egyezmény véget vetett ennek a helyzetnek, a fizetési forgalom a jövőben a klíring rendszer szerint lesz szabályozva, azaz a kifizetések kronológiai sorrendben történnek majd.

Az új rendszer előirányozta és rendezte is a következő kérdéseket:

1. Kereskedelmi egyezmény
2. Szerződés a fizetés módjáról
3. Kiegészítő protokoll a fizetési szerződésről
4. Kiegészítő bizalmas protokoll

Az új szerződés felváltja az 1934-est,[450] egy évre érvényes, három hónappal a lejárta előtti felmondási joggal, ellenkező esetben automatikusan meghosszabbítódik és érvényes lesz a következő, 1938-as esztendőre is.

[450] Magyarország és Jugoszlávia 1934. szeptember 12-én, Budapesten kötött árucsere-forgalmi egyezményt.

Ad 1) Miután a magyarországi behozatal kontingentálva[451] van, és behozatali engedélyekhez van kötve, a fenti egyezmény kétféle kontingenst irányoz elő:

A rendes kontingenst behozatali engedélyek révén szállítják, amelyeket a magyar kormány ad majd ki az idei évi listán előirányzott kontingens mennyiségének mértékéig. A rendkívüli kontingenst épp ellenkezőleg, csak abban az esetben lehet majd kihasználni, ha a rendes kivitelünk Magyarországba nem haladja meg a Jugoszláviába irányuló magyar kivitel mértékét. A következő rendes kontingensek vannak előirányozva: különböző faáru 79 420 tonna, faszén 6000 tonna, vegyi áruk 1520 tonna, 900 tonna gyümölcs és 160 tonna friss hal.

A rendkívüli kontingens a következőképpen oszlik el: különböző faáru 48 000 tonna, faszén 6000 tonna, talpfa 180 darab[452].

A negyedévenkénti kihasználatlan kontingensek átkerülnek a következő negyedévre.

Ad 2) A fizetés vonatkozásában eddig az az elv érvényesült, hogy magyarországi áruköveteléseinket egyenlítették ki a mi árutartozásainkkal Magyarországnak. Ennek az elvnek a gyakorlati alkalmazása azonban kivitelezhetetlennek bizonyult, mert az alkalmazás részletei nem voltak kellően szabályozva, s így a kereskedelem kénytelen volt autonóm eszközökkel számolni. Az új egyezménnyel bevezetésre kerül a kompenzációs rendszer, amit a klíring-rendszer alkalmazásával valósítanak meg a mi nemzeti bankunkon és a magyar nemzeti bankon, illetve a felhatalmazott intézményeken keresztül.

Valamennyi követelést egy speciális számlára történő dinárbefizetés, illetve pengőbefizetés révén teljesítenek, a kifizetések pedig a befizetések kronológiai sorrendje szerint történnek. Az árfolyamot a kibocsátó intézmények egyeztetve állapítják meg.

A magánkompenzációk továbbra is érvényben maradtak.

Ad 3) A kifizetés módjáról szóló egyezmény bizalmas természetű kiegészítő protokollja előirányozza állami bányáink érckivitelére a magánkompenzáció lehetőségét a klíringtől függetlenül, negyedévenkénti 5 millió dinár értékben.

Abban az esetben, ha a szerződő felek valamelyike megváltoztatja monetáris politikáját, ami kedvezőtlenül hatna a klíring-egyezmény megfelelő működésére, a kifizetésről szóló egyezmény automatikusan megszűnik, és a szerződő feleknek új egyezmény megkötéséről kell tárgyalniuk.

Ad 4) A bizalmas jegyzőkönyv egyebek mellett a következőket irányozza elő:

a. Jugoszlávia ipari beszerzéseit Magyarországon

b. Bizonyos nyersanyagok kivitelének korlátozását

[451] Kontingentálva: megállapítva a (szám)arány.

[452] Ennél a tételnél vélhetően lemaradt egy vagy két nulla.

c. Különleges kedvezményeket a kétoldalú forgalomban

d. Engedélyezi bizonyos nyersanyagok kivitelét Magyarországra klíringen keresztül történő kifizetésben, amelynek kivitele egyébként más országokba tilos

e. Előirányozza a kétoldalú vámmentesség kedvezményét a magyarországi konzervhal kivitelünkre, s cserébe kikötőink számára szükséges acélkötelek behozatalát Magyarországról

f. Ugyancsak meghosszabbították a vámkedvezményeket a magyarországi ásványvizek behozatalára Királyságunkba

g. Mindkét szerződő fél együttműködik agrártermékeink minél jobb közös elhelyezésére harmadik országban, így véve elejét az országaink közötti konkurenciának, stb.

A Külügyminisztériumnak van szerencséje közölni a fentieket bizalmas felhasználás céljából.

Miniszter-helyettes (olvashatatlan aláírás)

98.

A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának szigorúan bizalmas távirata a londoni jugoszláv ügyvivőnek a magyarországi fegyverkezésről és a magyar kormány lépéseiről a fegyverkezési egyenjogúság elérésére (1937. június 26.)

AJ 341-I.
Külügyminisztérium, Belgrád
Vladimir Milovanovićnak[453], a londoni ügyvivőnek
Str. Pov.broj. 1445/III

A magyarországi fegyverkezés kérdése és a magyar kormány aktivitása

Belgrád, 1937. június 26.

Ügyvivő Úr,

Van szerencsém tájékoztatni, hogy Magyarország felfegyverzésének kérdése, ami az utóbbi időben élénk vitákat váltott ki diplomáciai és más körökben, még mindig tanulmányozás tárgyát képezi a magyar kormánynál. Azon nyilvá-

[453] Nem sikerült megszerezni életrajzi adatait.

nos kijelentések ellenére, amelyeket Kánya úr nemrégen a parlamenti expozéjában tett, és dacára a kisantant májusi genfi találkozóján a kérdés tekintetében elfogadott határozatának, a magyar kormány továbbra is azon dolgozik, hogy megszabaduljon a trianoni békeszerződés katonai klauzuláitól. Ezen erőfeszítései két irányba mutatnak. Egyfelől igyekszik kipuhatolni annak lehetőségét, hogy megállapodás hiányában egyoldalúan felmondja azokat. Ezen igyekezetének eredményei az utóbbi napokban a következőkben jelentkeznek:

1) Ami a kisantant államokkal kötendő megegyezést illeti, a magyar külügyminiszter budapesti követeinken keresztül igyekszik felderíteni a terepet. Megbeszéléseket folytatott erről a kérdésről Csehszlovákia és Románia képviselőjével és a mi követünkkel is. Ezeken a megbeszéléseken Kánya, az általa használt óvatos és hajlékony hangnem ellenére világosan jelezte a magyar szándékokat. A magyar kormánynak nyilvánvaló szándéka, hogy a kisantanttal való előzetes megállapodással rendezze a fegyverkezési egyenjogúság kérdését, azonban ezt a megállapodást olyan feltételekkel kívánja megkötni, amelyek lehetővé tennék számára, hogy minden előnyt élvezzen, ugyanakkor ne kelljen semmilyen létfontosságú kedvezményt tennie a mi három államunknak. Ezen kedvezményekért cserébe egyedül a közeledést és a kapcsolatok megfelelő mértékű javulását kínálja.

2) A terv, amelynek alapján a magyar kormány meg kívánja valósítani ezen elképzeléseit, Kánya szerint a következőkből állna: a kisantant államok és Magyarország nyilatkozatot cserélnének, amelyek tartalmaznák, hogy semmi kifogásuk nincs Magyarország fegyverkezése és teljes egyenjogúsága ellen. Ugyanezek a nyilatkozatok tartalmaznának még egy kitételt, amelyben meg lenne fogalmazva közös nyilatkozatuk a meg nem támadásról. Ennek a kijelentésnek az lenne a célja, hogy kielégítse a kisantantot, azonban Kánya elképzelése szerint nem úgy lenne stilizálva, ahogy azt mi szeretnénk. A Kellogg-paktum alapján lenne megfogalmazva, és nem tartalmazná az agresszor semmilyen definícióját. Ezzel a magyar kormány kikerülhetné, hogy a meg nem támadásról tett nyilatkozata olyan színben tűnjön fel, mintha hallgatólagosan elismerné a jelenlegi területi rendezést, vagyis semmilyen formában nem ítélné el eleve a revízió kérdését. Ez a megfogalmazás nem hozná kényelmetlen helyzetbe Németországgal szemben sem, tekintettel arra a megerősödött katonai helyzetre, amelybe a kisantant államok kerülnének, vagy legalábbis egyik-másik közülük azáltal, hogy biztosítva lenne hátuk Magyarország irányából. Ezzel egyidejűleg a kisantant államoknak a magyar elképzelések szerint bizonyos intézkedéseket kellene tenniük a magyar kisebbség helyzetének javítására. Miután a kisantant államok azon a véleményen vannak, hogy a kisebbségi kérdés az ő belügyük, ezeknek az intézkedéseknek saját, nem pedig nemzetközi karakterűeknek kell lenniük. Ebben az utolsó javaslatban válik láthatóvá az a háttér, ami valójában

a magyar kormánynak a kisantant államokkal a fegyverkezés egyenjogúságáról szóló egyezmény megkötését célzó akciója mögött húzódik. A magyar kormány eltökélt abban, hogy a békeszerződés vágyott revíziójára való várakozás közben minden figyelmét a kisantant államokban élő magyar lakosság esetleges elnemzetietlenedésének megakadályozására fordítsa. Ezt az egész akcióját velünk kapcsolatban, annak az egyébként érthető félelemnek a szem előtt tartásával folytatja, hogy bármilyen ellenintézkedés részünkről a kisebbség kérdésében nagyobb kárt okozna neki, mint amit a fegyverkezési egyenjogúság egyoldalú bevezetése hozna számára.

3) A kisantant államok képviselőivel Budapesten fentebb folytatott megbeszélések során Kánya úr nem mulasztotta el értésünkre adni, hogy amennyiben nem sikerül velünk megegyezni, akkor Magyarország a trianoni békeszerződés katonai klauzuláinak egyoldalú felmondását fogja választani. Azonban rögtön aláhúzta, hogy a magyar kormánynak nem áll szándékában nagy lármát csapni körülötte, és inkább a hallgatólagos és tényleges felmondásban gondolkodik, semmint a hivatalos felmondásban. Úgy tűnik, a magyar kormány szándéka, hogy a katonai rendelkezések eddigi megsértése politikájának fokozatosan egyre szélesebb teret engedve, kizárólag a pénzügyi lehetőségei által szabott korlátokat vegye figyelembe.

A fentieket van szerencsém az Ön személyes tájékoztatása végett eljuttatni.

Kérem, fogadja Ügyvivő Úr személyes nagyrabecsülésemet.

A miniszterhelyettes helyett

Ivo Andrić[454]

A dokumentumot közli Ivo Andrić: *Diplomatski spisi*. Prosveta, Beograd, 1992. 161–162.

---

[454] Ivo Andrić (1892–1975) jugoszláv diplomata, Nobel-díjas író (1961). 1937 novemberétől 1939 áprilisáig külügyminiszter-helyettes, ezt követően hazája berlini követe.

99.

A Jugoszláv Királyság budapesti követségének jelentése a brit külügyi vezetésben bekövetkezett személyi változások magyarországi revizionista interpretációjáról (1938. január 5.)

AJ 341-1938-I
A Jugoszláv Királyság Követsége
Budapest, 1938. január 5.
Pov. Broj. 15.
A Foerign Office-beli változások revizionista interpretálása

A Külügyminisztérium Politikai Osztályának

A magyar közvélemény nem mulasztotta el kommentálni Eden[455] úr szabadságra menetelét, mint ahogy Vansittart[456] úr új kinevezését sem. Ebben a legérdekesebb elemet az itteni revizionista körök nézőpontja jelenti, amelyek úgy vélik, hogy e mögött egy új brit külpolitika húzódik, ha nem is koncepciójában, de legalábbis a kivitelezés módjában. Véleményük szerint Chamberlain úr kormánya az Amerikával és Franciaországgal való szorosabb együttműködés révén akarja kijavítani mindazokat az igazságtalanságokat, amelyeket a békeszerződések okoztak, de nem brutális erővel, hanem megbékítés útján.

Ismeretes, hogy az esetek többségében a Revizionista Liga[457] a magyar külügyminisztériumtól kapja az utasításokat munkájához, mint ahogy a revizionista orgánum, a *„Pesti Hírlap"* is az írásához. A revizionista orgánum gyakran közöl külföldi jelentéseket, amelyek valójában magában a külügyminisztériumban íródtak. Ennek megfelelően nem kizárt az angol külpolitikáról vallott fenti nézőpont tekintetében az az álláspont, amelyet az itteni hivatalos körök fenn akarnak tartani a magyar közvéleményben. Mint ismeretes, a magyar kormány szeretné azt mutatni, hogy számíthat Anglia támogatására. Emiatt szükséges neki, hogy időről időre igazolja az Angliával kapcsolatos álláspontját a magyar közvélemény meggyőzésére (amelyre ellenkező értelemben hat

[455] Anthony Eden (1897–1977) brit konzervatív politikus, 1935 decembere és 1938 februárja között Nagy-Britannia külügyminisztere.

[456] Robert Gilbert Vansittart (1881–1957) brit diplomata, 1930 és 1938 között a brit külügyminiszter állandó helyettese.

[457] Helyesen: Magyar Revíziós Liga

az olasz és a német propaganda), hogy a magyar nemzeti aspirációk megvalósulása Anglia segítségével is fog történni.

Dr. Vukčević[458] sk.
Követ

100.

A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának körtávirata a magyarországi sikertelen jobboldali puccsról és az összeesküvés elsimításáról (1938. március 20.)

AJ 370-30
Pov. Broj 5702/V M-1
Sikertelen jobboldali puccs Budapesten
Körtávirat
Belgrád, 1938. március 20.

Követ Úr,

A Minisztérium értesülései szerint a sikertelen jobboldali puccsot Budapesten, amelyről az ottani kormány folyó év március elején szerzett tudomást, Marton[459] úr, a kormánypárt szélsőjobboldalának vezetője és a fasiszta-hitlerista szervezetek vezetői, Festetich[460] gróf és a többiek készítették elő. A tervezett puccs célja a jelenlegi magyar kormány megbuktatása és a szélsőjobboldali elemek hatalomra juttatása volt.

Ezzel az összeesküvéssel kapcsolatban különböző híresztelések keringenek. Azt állították, hogy bizonyos magas rangú tisztek is belekeveredtek, köztük Horthy szárnysegédje, Keresztes-Fischer[461] tábornok, hogy az összeesküvést Berlin finanszírozta a budapesti német követségen keresztül, hogy az összeesküvés résztvevője volt a kereskedelmi miniszter, Bornemisza úr is, és hogy a kormány összeállítja azon személyek listáját, akiket hamarosan le fognak tartóztatni.

[458] Aleksandar Vukčević (?–?) szerb/jugoszláv diplomata, 1934–1938 között Jugoszlávia budapesti követe.

[459] Vitéz beretei Marton Béla (1896–1960) földbirtokos, kormánypárti országgyűlési képviselő, 1932–1936 között a Nemzeti Egység Pártjának országos ügyvezető főtitkára, 1935-től az általa megszervezett Nemzeti Munkaközpont elnöke.

[460] Gróf Festetics Sándor (1882–1956) földbirtokos, Károlyi Mihály kormányában rövid ideig honvédelmi miniszter (1918. december 30. és 1919. január 18.), kormánypárti képviselő, majd a magyarországi nemzeti szocialista mozgalom megteremtője és a Magyar Nemzeti Szocialista Párt elnöke.

[461] Keresztes-Fischer Lajos (1884–1948) vezérkari katonatiszt, tábornok, 1935-től a kormányzó katonai irodájának a főnöke.

A tervezett puccs kapcsán tartott beszédében a kormányfő, Darányi[462] úr azt mondta, hogy a kormány minden esetben fenntartja a rendet és nyugalmat, amihez megvan minden szükséges eszköze. Közvetlenül az összeesküvés leleplezése után azonban, a budapesti kormányban általános a nézet, hogy az egész ügyet sikerült békés módon, megrázkódtatások nélkül rendezni. A kormány azonnal cáfolt minden híresztelést az összeesküvésről, még a puszta létezését is [tagadta]. Ennek értelmében számtalan kommünike látott napvilágot, amelyek egytől egyig azt a célt szolgálták, hogy bebizonyítsák: a nyugtalanító hírek külföldről érkeztek. Ezzel kezdetét vette az ügy elsimítása.

Mivel hogy a kormány cáfolt minden híresztelést az összeesküvés létéről, a magyar igazságügy-miniszter kiadta az utasítást az ország valamennyi bíróságának, hogy határozottan lépjenek fel az alkotmányos rend megőrzése érdekében. Ennek komoly csillapító hatása volt és alábbhagyott az izgalom, amely az összeesküvés felfedezését követő napokban eluralkodott a lakosság körében.

Darányi úr a kérdésről a parlamentben tartott interpellációban kijelentette, hogy a legutóbbi napokban semmi sem történt, ami veszélybe sodorhatta volna az ország alkotmányos rendjét, s hogy a kormány a maga részéről azt várja a közvéleménytől, hogy ne adjon hitelt a hamis híreszteléseknek. Sajnálkozását fejezte ki amiatt, hogy bizonyos lapok belekeverték az ügybe egy baráti állam (Németország) követének személyét[463], hozzátéve, hogy ezek a híresztelések ellentétesek a tényekkel, és az érintett külföldi képviselő tökéletesen korrekt magatartásával. Ily módon az ügyet teljesen likvidálták a parlamentben.

Mindezen kijelentések után a magyar közvélemény megnyugodott, és az egész ügyet bizonyos körök idegességének és a külföldi propagandának tulajdonították.

Mindazonáltal, még ha nem teljesen ismertek is ennek az ügynek a konkrétumai, úgy tűnik, lesznek következményei Magyarország belpolitikai és külpolitikai életére. Az a tény, hogy senkire nem szabtak ki büntetést, feltételezve, hogy valóban volt bizonyos kísérlet szervezett összeesküvésre, amit számos jel alátámaszt, kétségtelenül azzal a következménnyel fog járni, hogy a jobboldali elemek továbbra is aktívak maradnak, dacára a kormányfő határozott szavainak és az igazságügy-miniszter szigorú rendelkezéseinek. Ez okot ad azokra a feltételezésekre, hogy a következő hónapokban Magyarországon folytatódik az ideológiai harc a jelenlegi helyzet támogatói és a totalitárius állam hívei között. E két mozgalom között középen áll Bethlen úr és Eckhardt úr, akik minden jel

[462] Darányi Kálmán (1886–1939) konzervatív politikus, parlamenti képviselő, 1936–1938 között Magyarország miniszterelnöke.

[463] Otto von Erdmannsdorff (1888–1978) Németország budapesti követe 1937 és 1941 között.

szerint jelentős szerepet játszottak az utóbbi napok eseményeiben, még ha titkosat is. Ők tulajdonképpen a nevető harmadik, annál is inkább, mert maguk mögött tudhatják a liberális-zsidó köröket, s mert a keresztény-legitimista körök mindig szívesebben veszik az ő kormányzásukat, mint a szélsőjobboldaliakét.

A külpolitika tekintetében nem kizárt, hogy ennek az ügynek az eredményeként valamelyest megromlanak a kapcsolatok Németországgal. Azok a vádak, amelyek megjelentek a magyar nyilvánosságban a budapesti német követ ellen, nagyon kellemetlen visszhangra találtak Németországban, ami Berlinnek a német követ összeesküvésben való állítólagos részvételéről szóló [vádak] nagyon energikus cáfolataiból is kikövetkeztethető. A budapesti német propagandakörök nem pusztán a zsidókkal szemben nagyon elégedetlenek, hanem a magyar kormány egészével és egész Magyarországgal szemben. Szavaikból érzékelhető, hogy Németország szimpátiája Magyarország irányában nem volt mély. Olyan híreszteléseket is továbbítanak, miszerint a német kormány bizonyos intézkedéseket hoz, amelyek Magyarországot politikai és gazdasági vonatkozásban is hátrányosan érintik majd.

A fentieket tájékoztatásul közlöm,

Kérem, fogadja Követ Úr ezúttal is kiváló nagyrabecsülésemet

101.

A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának körtávirata Magyarország és a kisantant államok között zajló tárgyalások pillanatnyi helyzetéről és a tárgyaló felek álláspontjáról (1938. május 18.)

AJ 341-1938-I.
Str. Pov. Broj. 1024-III-Ant. 2.
Tárgy: Megállapodás Magyarország és a kisantant között
Körtávirat (eljuttatva valamennyi követségre)
Belgrád, 1938. május 18.
Dragomir Kasidolac[464] királyi követ úrnak

Követ Úr,

1938. május 14-i 1002. számú szigorúan bizalmas levelemmel kapcsolatban van szerencsém eljuttatni Önhöz a következő részletesebb tájékoztatót a Magyarország és a kisantant közötti egyezmény kérdésének legutóbbi fázisáról:

[464] Dragomir Kasidolac (?–?) szerb/jugoszláv diplomata, 1937 és 1939 között Jugoszlávia londoni követe.

A magyar kormány bukaresti követén, Bárdossy úron keresztül ez év április 28-án új egyezménytervezetet adott át a román külügyminiszternek, Comnen[465] úrnak. Ez a tervezet bizonyos pontokban kedvezőbb volt az eredeti magyar tervezetnél, amelyet a kisantant tanácsának előző évi augusztus 30–31-i sinaiai ülésén adtak át. Ezzel a magyarok igyekeztek eleget tenni azoknak a megjegyzéseknek, amelyeket országunk tett az eredeti tervezettel kapcsolatban, ugyanakkor azonban ez alkalommal is olyan követeléseket fogalmaztak meg, amelyeket nem lehet elfogadni. Ezek az elfogadhatatlan követelések leginkább a kisebbségi kérdésre, a revizionizmusra és Csehszlovákiára vonatkoznak.

A kisebbségi kérdés tekintetében a magyarok új tervezetük 3-as pontjában kétoldalú kisebbségi szerződéseket irányoztak elő, miközben mi mindig azon az álláspont voltunk, hogy a kisebbségi kedvezményeket csak egyoldalúan lehet tenni. Más szóval Jugoszláviának, Romániának és Csehszlovákiának ma ebben a kérdésben Magyarország irányában nincs semmilyen szerződésből fakadó kötelezettsége. Igaz, hogy a kisantant mindhárom állama írt alá kisebbségi szerződést, de azt nem Magyarországgal, hanem Angliával, Franciaországgal, az Egyesült Államokkal, Olaszországgal és Japánnal kötötte. A magyar kisebbségek országainkban kisebbségi jogokat élveznek, de ezen jogok védelme nem Magyarországot illeti, hanem a fent említett hatalmakat, tulajdonképpen a Nemzetek Szövetségének Tanácsát az ő nevükben. A magyar kormány most azt szeretné, hogy mi ezeket a kötelezettségeket közvetlenül kiszélesítsük Magyarországra, amibe mi, érthetően, nem egyezhetünk bele. Készek vagyunk a magyar kisebbség részére mindhárom országunkban minden szükséges kedvezményt megadni, azonban ezeket a kedvezményeket csakis egyoldalúan adhatjuk, belső törvénykezés útján, teljes szuverenitásunk birtokában.

Mi az eredeti magyar egyezménytervezettel kapcsolatos álláspontunk kidolgozásánál arra törekedtünk, hogy annyira-amennyire, de kiemeljük a Duna-medencei status quo fenntartásának eszméjét. Ugyancsak törekedtünk annak hangsúlyozására, hogy az egyezménnyel új baráti kapcsolatok alakulnak ki Magyarországgal. Ezt tényleg az egyezmény egyetlen hasznának tekintettük. Azonban mindkét megállapítást gondosan kihagyták az új magyar tervezetből. Mi több, a magyar kormány az új tervezetében a meg nem támadásról szóló deklarációban a Kellogg-paktumra hivatkozott. Ily módon, tekintettel azokra a fenntartásokra, amelyeket megfogalmazott e paktum aláírásakor, hogy a meg nem támadás elvének feltételéül a trianoni békeszerződés revízióját tette, tulajdonképpen kerülő úton belecsempészte az egyezmény struktúrájába a revízió kérdését, úgy, ahogy

[465] Nicolae Petrescu-Comnen (1881–1958) román politikus és diplomata, 1938. március 30. és 1939. január 31. között Románia külügyminisztere.

azt ő értelmezi. Egy ilyen egyezmény, amennyiben ráállnánk, mindazokat a veszélyeket magában rejtené, amelyeket, a magyarokkal egyetértésben, el szeretnénk távolítani, és gyökeres fordulatát jelentené eddigi Duna-medencei politikánknak.

Az előző év során a magyar kormány tudomására hoztuk, hogy egyezményt nem fogunk kötni másként, csakis háromoldalú alapon. Az egyezmény formája ugyan lehet kétoldalú, azonban mindhárom egyezménynek azonosnak kell lennie tartalmában és aláírásának dátumában.

A magyarok ezt a nézőpontunkat elfogadták, és ez alapján nyújtották át elsődleges tervezetüket. Ma változtatnak taktikájukon. Az az elképzelésük, hogy külön beszéljenek Romániával és Jugoszláviával, és külön kettesben Csehszlovákiával. Ebben az értelemben konkrét javaslatot tettek legutóbbi tárgyalásaink során, amelyet megbízottjuk a bukaresti követ, Bárdossy úr folytatott a román külügyminiszterrel, mint a kisantant tanácsának ez évi elnökével. A magyar kormány ezt az új taktikáját a Prágában kidolgozás alatt álló kisebbségi statútumra való hivatkozással indokolja. Mi nem fogadhatjuk el ezt a javaslatot, mert ez a kérdés széthúzáshoz vezetne a kisantantban.

A kisantant tanácsa legutóbbi, folyó év május 4–5-i ülésén tudomásul vette az új magyar tervezetet és meghallgatta Comnen úr beszámolóját a Bárdossy úrral folytatott tárgyalásairól. A román külügyminiszter a benyomásai alapján azon a véleményen volt, hogy a magyarok valójában nem akarják a megegyezést, és ezért nyújtják el a tárgyalásokat. Javaslatára a kisantant másik két minisztere is tárgyalt Bárdossy úrral. A Tanács elhatározta, hogy a magyar javaslat 3. pontját nem lehet elfogadni, míg a többi pont tárgyalási alapul szolgálhat. A Tanács ugyancsak elhatározta, hogy a román külügyminisztert, Comnen urat felhatalmazza a tárgyalások ilyen értelemben történő folytatására Bárdossy úrral mindhárom ország nevében, szigorúan ragaszkodva az érintett országok belpolitikai ügyeibe való be nem avatkozás elvéhez. Időközben a három ország bármelyike folytathat teljesen önállóan tárgyalásokat, ha akar, saját kisebbségeivel, illetve a budapesti kormánnyal, de azzal a feltétellel, hogy nem köthet semmilyen végleges megállapodást Magyarországgal a másik két állam nélkül. Comnen úr tehát tárgyalásokat folytathat a közös egyezmény szövegéről, az egyes kormányok pedig közvetlenül tárgyalhatnak Magyarországgal azokról a kérdésekről, amelyek az egyes országokat különösen érintik, ily módon előkészítve a terepet az általános egyezménynek.

A fentiek az Ön személyes tájékoztatását szolgálják.

Kérem, fogadja Követ Úr ezúttal is kiváló nagyrabecsülésemet

102.

A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának körtávirata Magyarország kül- és belpolitikájáról a budapesti jugoszláv követ Imrédy Bélával folytatott beszélgetése alapján (1938. június 24.)

AJ 370-30
Pov.broj.12210/V M-I
Tárgy: Magyarország kül- és belpolitikája
Körtávirat
Belgrád, 1938. június 24.

Az ankarai királyi követségre

A Külügyminisztérium a következő jelentést kapta budapesti királyi követünktől az új kormányfőnél, Imrédy[466] úrnál tett első hivatalos látogatásán a vele folytatott beszélgetésről:

„A beszélgetés során Imrédy úr elégedettségét fejezte ki a jugoszláv–magyar kapcsolatok javulása felett az utóbbi néhány évben. Az elhunyt Gömbös úr kormányának tagjaként[467] (1935 tavaszáig) ismeretesek voltak előtte e kapcsolatok abban az időszakban, különösen a marseille-i merényletet követően.

A kormányprogramot ismertető beszédével összhangban, Imrédy a beszélgetés további részében kiemelte a magyar külpolitika ismert irányait: barátság és együttműködés Olaszországgal, Németországgal és Lengyelországgal, és az az óhaj, hogy normalizálódjanak és javuljanak a kapcsolatai a szomszédos országokkal, az ismert feltételek mellett. A kisantant államokkal eddig folytatott tárgyalásokat szóba hozva, Imrédy úr reményét fejezte ki, hogy e megbeszélések kedvező eredménnyel járnak. Kiemelve a bukaresti magyar követ, Bárdossy úr és az új belgrádi magyar követ, Bessenyei[468] báró képességeit, Imrédy úr ismételten hangot adott optimizmusának a belgrádi és bukaresti megbeszélések eredményeit illetően.

[466] Imrédy Béla (1891–1946) konzervatív, majd egyre radikálisabb jobboldali politikus, gazdasági és pénzügyi szakember, Darányi Kálmán után 1938 márciusától 1939 februárjáig kormányfő.
[467] 1932 és 1935 között pénzügyminiszter volt.
[468] Báró Bakách-Bessenyei György (1892–1959) diplomata, 1934-től a külügyminisztérium politikai osztályának vezetője, 1938-tól belgrádi követ.

A jelenlegi nemzetközi helyzet kapcsán Imrédy úr, noha optimista, bizonyos aggodalmának adott hangot, amelyet egyébként az utóbbi napokban az itteni körök is osztanak. Bár nagy angolbarátnak tekinthető, Imrédy úr nem nagyon reménykedik abban a gazdasági segítségben, ami Angliából és Franciaországból érkezne a közép-európai országokba annak a projektnek a keretében, amiről az angol és a francia sajtóban írnak. Általánosságban nagyon visszafogott az események kimenetelét illető véleménynyilvánításában, ami egyébként érthető is, tekintettel Magyarország helyzetére, és arra a körülményre, hogy még nem ismeretesek Berlin szándékai Csehszlovákia irányában.

Rátérve Magyarország belpolitikájára, Imrédy úr azt mondta, hogy ő nem híve a totalitarizmusnak, de politikája a belpolitikai élet minden területén a teljes beavatkozás politikája lesz. Imrédy úr kifejtette, hogy reményei szerint a jelenlegi extrém fasiszta-hitlerista irányzatokat és vezetőiket legkésőbb hat hónapon belül teljesen felszámolják, mégpedig fokozatosan, felesleges intézkedések nélkül, amelyek Szálasi[469] őrnagyból és a hozzá hasonló alakokból mártírt csinálnának. Másfelől ugyanakkor, a beszédében kifejtett elképzeléseknek megfelelően, szükség esetén szigorúan alkalmazni fogja az illegális akciók megakadályozására hozott új törvényt.[470]

Az Imrédy úrral folytatott beszélgetés során nyert általános benyomás az, hogy Imrédy úr biztos politikája sikerességében és politikai, szociális és gazdasági programjának végrehajtásában, amelynek megvalósításán, mondta, fáradhatatlanul és a végsőkig fog dolgozni. Mindez értelemszerűen csak az események békés alakulása mellett valósulhat meg, akkor, ha Németország nem avatkozik Magyarország belügyeibe, amely, azt lehet mondani, retteg attól, hogy bármilyen összetűzésbe kerüljön Németországgal."

A fentieket tájékoztatásul közöljük a királyi követséggel.

Külügyminiszter-helyettes

---

[469] Szálasi Ferenc (1897–1946) hivatásos katonatiszt, majd nyugdíjazása után politikus, a hungarizmus eszmerendszerének kidolgozója, 1935-ben szervezte meg a Nemzet Akaratának Pártját, melynek utódpártja, a Nyilaskeresztes Párt vezetőjeként 1944. október 16-ától, Horthy Miklós lemondásától miniszterelnök, „nemzetvezető"-nek nevezve magát.

[470] Az 1938. évi XVI. törvénycikk az állami rend megóvása végett szükséges büntetőjogi rendelkezésekről.

103.

A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának tájékoztatása a londoni követség részére, melyben a magyarországi délszláv kisebbség és a jugoszláviai magyar kisebbség helyzetét, gazdasági, politikai és kulturális lehetőségeit és körülményeit foglalja össze (1938. október 26.)

A Külügyminisztérium
Pov. Broj. 22564-III. Kisebbség(ek)
A magyar kisebbség Jugoszláviában és a jugoszláv kisebbség Magyarországon.
Belgrád, 1938. október 26.

A londoni királyi követségre.

Az utóbbi időben megélénkült az érdeklődés a kisebbségek iránt. A világban a napisajtóban korábban is jelentek meg írások, de most különösen sok cikkben foglalkoznak ezzel a kérdéssel, különböző statisztikai adatokat hoznak, és néprajzi térképeket közölnek, amelyekben sok pontatlanságot állítanak országunkról.

A nemzeti kisebbségek kérdésének mi mindig is elegendő figyelmet szenteltünk, még ha országunknak nincsenek is számszerűleg erős kisebbségei, s az összes kisebbség százalékos aránya országunkban a legkedvezőbb az Osztrák–Magyar Monarchia összes utódállama közül, beleértve magát a mai Magyarországot is, amelynek legkevesebb 14%-a kisebbségi.

Országunk északi részén elsősorban a magyar kisebbséget kell megemlíteni. Ők főleg a Duna bánságban, de kisebb számban a Száva és a Dráva bánságban is élnek.

1931-es népesség-összeírásunk statisztikája azt mutatja, hogy azon lakosok száma, akiknek anyanyelve magyar 458 185, vagyis 3, 36%. Ha ebből a számból elvesszük a külföldi állampolgárságú magyarokat (22 000) és a magyar nyelvű zsidókat (11 170), marad 435 015 magyar, akiket ténylegesen magyar kisebbséginek lehet tekintetni Jugoszláviában.

A magyar kisebbség a Dráva bánságban mindössze 7600 fő, míg a Száva bánságban a magyar nyelvet beszélő zsidók nélkül 52 577 fővel van jelen.

A magyar kisebbség döntő része a Vajdaságban él, de itt sem képvisel abszolút vagy relatív többséget. A Vajdaságban 374 835 magyar él 663 347 délszlávval szemben, akik a következőképpen oszlanak meg:

Bánát: 93 586 magyar, vagyis 15, 61% 296 072 délszláv, azaz 52, 55%
Bácska: 267 527 magyar, vagyis 34,08% 334 343 délszláv, azaz 43,87%
Baranya 13 745 magyar, vagyis 26,01% 22 932 délszláv, azaz 43,39%

Ezek a számok azt mutatják, hogy a magyarok nemcsak hogy a Vajdaságban, de még egyes kerületeiben sem alkotnak többséget, s számbelileg és arányukban is jelentősen a délszlávok mögött vannak, akik a Bánátban az abszolút, míg Bácskában és Baranyában a jelentős relatív többséget alkotják. A magyarok a Vajdaság lakosságának alig több mint egynegyedét adják.

A magyar kisebbség nem áll jobban az egyes vajdasági járásokban és városokban sem. A Bánátban nincs egyetlen járás vagy város sem 50% magyarral. A legtöbben az újkanizsai járásban vannak (15 264) vagyis 46,74%. A nagykikindai járásban egynegyedét, a Jaša Tomići-ban egyötödét teszik ki a lakosságnak.

A Bácskában a 16 járásból és városból csak három járásban vannak 50% felett, éspedig Bácstopolya, Zenta és Óbecse, amelyek közül egyedül a zentaiban van 70% felett a magyarok aránya, s a városok közül csak Zenta és Magyarkanizsa éri el ezt az arányt. A magyarok 50% feletti aránya csak 22 községben létezik, ideszámítva ezt a két várost is, de a községek többsége épp az említett három járásban van, míg a többi szétszórtan, egymás közötti kapcsolat nélkül.

Baranyában a magyarok a két járásban alig teszik ki a lakosság egynegyedét.

Ez alapján a Vajdaságban a 32 járásból és városból a magyarok mindössze három járásban és két városban képeznek többséget. E magyar többségű vidékek közül csak a zentai járás érintkezik Magyarország határával, míg a többi magyarlakta járás területileg nem folytonos Magyarországgal.

A fentebb leírtakból, amelyek azoknak a területeinknek a magyar kisebbségét írták le, amelyek egykor a Szent István-i szűkebb határok közé tartoztak, kiderül, hogy a magyar kisebbség, a mi nemzetiségeinkkel összevetve, etnikai értelemben sehol sem túlsúlyos tényező. Ez alkalommal adatokkal szolgálunk a mi kisebbségünkről Magyarországon, amely nem teljesen jelentéktelen, mint azt sokszor gondolják. Számuk 165 000 fő körüli, és döntően a jugoszláv–magyar határ mentén laknak, Zala, Somogy és Baranya megyékben, illetve a Bajai háromszögben, valamint a Duna mentén Budapestig, de élnek a német–magyar határ mentén is.[471]

Az 1910-es magyar összeírás szerint a jelenlegi Magyarország területén 108 000 délszláv élt (1,5%), amelyből 81 000 horvát és 27 000 szerb volt, nem számítva a 6100 fős Rába-menti szlovénséget. Az 1920-as magyar statisztika 83 093, míg az 1930-as 61 678 délszlávot ismer el. Arra, hogy az említett számok pontatlanok, maga a magyar statisztika is bizonyítékkal szolgál, miután tartalmaz olyan rubrikát, amelyben azok a magyarok szerepelnek, akik „idegen nyelven"

[471] Helyesen: osztrák-magyar határ, a gradistyei horvátok.

beszélnek. Ezen rubrika szerint 1920-ban 179 298 magyar állampolgár tudott délszláv nyelveket (szerb, horvát, bunyevác, stb.), 1930-ban 150 012, míg 7884 beszélt vendül. Ebből le lehet vonni a következtetést, hogy Magyarországon napjainkban 160–165 000 délszláv él, akik közül 7031 szerb, 6078 szlovén, a többi pedig horvát.

Miközben a szerbeknek Magyarországon megmaradt a régi egyházi szervezete, iskolákkal együtt, addig a horvátoknak és szlovéneknek, akiknek nem volt ilyen szervezetük, nem nyílt lehetőségük a kulturális és nemzeti megmaradásra. A szerbeknek Magyarországon egy pravoszláv püspökük van, 46 parókiájuk 18 filiáléval, 62 templomuk, 5 kápolnájuk és egy monostoruk 19 szerzetessel, valamint 17 egyházi iskolájuk 18 tanítóval és 403 diákkal. Emellett 156 szerb diák jár a vasárnapi egyházi iskolákba, és a magyar általános és középiskolákban 262 diáknak tanítanak hittant és szerb nyelvet.

A szerb egyházi iskolákat tényleges kisebbségi iskolák közé lehet sorolni, azonban azok az iskolák, amelyek a többi délszláv kisebbség (horvátok és szlovének, akiket a magyarok tovább bontanak sokácokra, bunyevácokra és vendekre) részére szolgálnak, közönséges magyar iskolák, noha a magyarok a kisebbségiek közé számítják őket. Ezek az iskolák valójában a magyarosítás iskolái.

Kisebbségeink kulturális élete a minimálisra csökkent. A szükséges számú tanító és lelkész, valamint kellő számú nemzeti szellemben iskolázott személy és vezetők nélkül nem csak fejlődni nem képes, de fennmaradni sem.

Ezzel ellentétben a jugoszláviai magyar kisebbség helyzete ebből a szempontból összehasonlíthatatlanul jobb. A magyar kisebbségnek vannak saját igazi kisebbségi iskolái, kulturális, gazdasági és sport szervezetei, számos újságja és vallási szervezete, amelyek állami támogatást élveznek. A mi rendszerünk lehetővé teszi a magyar kisebbség számára a fejlődést. Számokkal kifejezve, a magyar kisebbségnek 621 magyar tagozattal rendelkező népiskolája van, amelynek magyar a tanítási nyelve, 33 000 diákkal és 506 tanítóval. A középfokú oktatásban összesen 15 tagozat van 459 diákkal és 16 tanárral: Szabadkán teljes gimnázium, Zentán fél gimnázium működik, Belgrádban pedig tanítóképzőjük[472] van. Noha a szabadkai magyar gimnáziumnak nincs elegendő számú diákja valamennyi osztályban, mégsem szüntették meg ezeket az osztályokat.

Az 5 különböző katolikus püspökségben a magyaroknak 36 magyar és 67 vegyes plébániája van 91 magyar lelkésszel. A magyar református egyháznak a 37 909 hívőre van egy magyar püspöke, 3 szeniorátusa, 34 parókiája és 23 lelkipásztora. Ugyanígy az evangélikus hitű magyaroknak is megvannak a saját parókiái és lelkipásztorai a 2087 hívőre. A kisebbségi magyar sajtó 4 napilappal, 16 hetilappal, 4 kétheti lappal, 6 havi lappal és 4 időszaki újsággal van képvisel-

[472] Valójában a belgrádi tanítóképzőn belül indítottak magyar tagozatot.

ve, ami összesen 33 időszaki kiadványt jelent. A magyar sajtó remekül meg van szervezve.

A magyar kisebbségi társaságok és intézmények száma 1931-ben 124 volt, amelyből 24 olvasóegylet, 43 kulturális társaság, 11 jótékonysági társaság, 19 gazdasági szövetkezet és 27 pénzügyi intézet. A különböző sport-, dal- és egyéb egyletekkel együtt a magyar kisebbségnek országunkban mintegy 300 különböző szervezte volt. 1931-től ez a szám jelentősen megnőtt, különösen a Magyarországgal való kapcsolataink javulását követően.

Mindebből kiviláglik, hogy a magyar kisebbség Jugoszláviában nem különösebben jelentős tényező, sem számát, sem egységét tekintve. A másik tény, amit ki kell emelni, az a magyar kisebbség szabad fejlődésének lehetősége, hogy a kulturális élet területén rendelkezik valamennyi kisebbségi joggal és valódi kisebbségi iskolákkal. A mi kisebbségünknek Magyarországon nincsenek megadva ezek a jogok, olyan mértékben, mint amilyet a magyar kisebbség élvez Jugoszláviában.

Ivo Andrić
Külügyminiszter-helyettes

A dokumentumot közli: Ivo Andrić: Diplomatski spisi. Prosveta, Beograd, 1992. 207–210.

104.

A Jugoszláv Királyság ankarai követségének jelentése a törökországi magyar diplomáciai körök vélekedéséről a csehszlovák demokráciának a Csehszlovákiától visszacsatolt területek magyar közigazgatására gyakorolt hatásáról (1938. november 7.)

AJ 370-30
Pov. Broj. 738/38
Tárgy: A csehszlovák demokrácia hatása a magyar közigazgatási politikára a visszacsatolt területeken
1938. november 7.

A Külügyminisztérium Politikai Osztályának, Belgrád

Az itteni magyar diplomáciai köröktől szerzett értesülések szerint a pesti uralkodó körök tisztában vannak azzal, hogy a csehszlovák demokrácia mély nyo-

mokat hagyott azokon a részeken, amelyeket visszacsatolnak Magyarországhoz. Egyfelől félnek ennek a demokratizmusnak más területekre gyakorolt hatásától, másfelől tartanak e területek lakosságának a jelenlegi magyar politikai rendszerrel való hirtelen találkozásra adott reakciójától. Emiatt, az említett értesülések szerint, az új területeken a közigazgatási személyzetet igyekeznek főleg az őslakosok közül verbuválni, akik számára a lakosságnak a húszéves csehszlovák igazgatás alatt formálódó mentalitása könnyebben érthető.

Branko Adžemović[473]
Követ

105.

A Jugoszláv Királyság budapesti követségének számjeltávirata Imrédy második komrányalakítása után tartott beszédének külpolitikai vonatkozásairól, valamint Kánya Kálmán szerepéről és népszerűségéről (1938. november 17.)

AJ 341-1938-I
Budapesti királyi követség
Pov.broj. 1405.
Számjeltávirat
Budapest, 1938. november 17.

A londoni királyi követségre
Az udvari miniszternek.

Imrédy a második kormány megalakítása után a kormányzó egységes párt bizottsága[474] előtt tartott beszédében a külpolitika vonatkozásában hangsúlyozta a kormány erőteljes támaszkodását a Róma–Berlin tengelyre. Ennek a kijelentésnek, amely összhangban van korábbi kijelentéseivel, két célja van. Egyfelől jelezni tényleges szükségét Németország és Olaszország külpolitikai potenciáljára. Másrészt megnyugtatni Hitlert, mert Imrédy kormánya belpolitikai elképzeléseiben és módszereiben nem felel meg a nemzeti-szocialista irányzatoknak sem magában az országban, sem Németországban.

[473] Branko Adžemović (1888–1962) szerb/jugoszláv diplomata, 1937. június 19. és 1939. március 28. között a Jugoszláv Királyság ankarai követe.

[474] Helyesen: parlamenti képviselőcsoportja

Kánya kormányban maradása szintén ezeknek a törekvéseknek egy megnyilvánulása. Kányát egyelőre azért tartotta még meg, hogy a kormánynak morális támogatást nyújtson, mert Kánya nagy népszerűségnek és tekintélynek örvend az országban. Kányára a visszaszerzett területekkel kapcsolatos rendezetlen viszonyok miatt is szüksége van a kormánynak. Mindent összevetve, Kárpátalja kérdése, már csak Lengyelország befolyása miatt is, továbbra is képlékeny.

Mint megtudtam, Imrédy beszédében még melegebb kifejezéseket is használt Jugoszláviára. Kánya ezt a sajtó számára Jugoszlávia rövid említésére csökkentette a tengely államai és Lengyelország mellett. Más országokról egyáltalán nem történt említés.

Rašić[475]

106.

A Jugoszláv Királyság budapesti követségének számjeltávirata a londoni követségre bizonyos magyar körök érzékelhetően hűvös viszonyulásáról Hitlerhez és politikájához és ennek okairól (1938. november 21.)

AJ 341-1938-I.
Str. Pov. Broj.1419
Számjeltávirat
Budapesti királyi követség
Budapest, 1938. november 21.

A londoni királyi követségre

Számos magyar körben érzékelhető, hogy meglehetősen hűvösen viszonyulnak Hitlerhez és politikájához, nem úgy, mint Mussolinihoz. Ugyanígy a hivatalos és kormánykörökben is, dacára az ezzel ellentétes kijelentéseknek. Ennek számos oka van.

Csak a legrövidebben megemlítve:

1) Magyarország kívánsága, hogy biztosítsa politikai és gazdasági befolyását Európa ezen részein. Ez a vágy úgy tűnik, hogy valójában nincs arányban Magyarország jelentőségével és erejével. Tart Németország erős befolyásától, amely Magyarországgal inkább mint együttműködő elemmel, s nem mint [önálló?] té-

[475] Svetozar Rašić (?–?) szerb/jugoszláv diplomata, a Jugoszláv Királyság utolsó budapesti követe.

nyezővel számol. Annál is inkább tart ettől, mert Németország különösen a gazdaság terén nagyobb jelentőséget tulajdonít a délkeleti országoknak. A magyar hiúság szenved ettől.

2) A nemzetek önrendelkezési jogának elve, amely Németországnak meghozta Ausztriát és a Szudéta-vidéket, s amelyet Hitler ravaszul kihasznált, és előtérbe helyezett saját maga, illetve mások etnikai és területi követeléseinek rendezésénél, jelentősen veszélyezteti mindazokat a magyar követeléseket, amelyeket folyton a történelmi határok elve alapján szeretnének kielégíteni. Az önrendelkezés elvével a magyar revizionizmus lendületét veszti. Ily módon [követelései] legfeljebb csak határkorrekciókra szorítkozhatnak. Románia irányában például ezen elv alapján Magyarország csak Aradra és Nagyváradra és kisebb területekre támaszthatna igényt, és semmiképpen a teljes magyar kisebbségre, amely mélyen az ország belsejében van elkülönülve. Ez a fő oka a Hitler iránti hűvösségnek. A számos további ok többé-kevésbé ismeretes. Szembeötlő, hogy a Mussolini iránti hála sokkal jobban kifejezésre jut, noha valójában inkább Hitler érdeme az új területek megszerzése Magyarország részére, miután ő provokálta ki Csehszlovákia felosztását.

3) Az elégedetlenség egyebek mellett abból is fakad, hogy nem kapták meg Pozsonyt. Munkács és Ungvár megszerzése, ahogy Hitler Mussolininak adott kompenzációja sem készteti különösebb hálára a magyarokat. Leginkább amiatt a veszély miatt, amit a magyarok Hitler önrendelkezési elvében látnak a magyar történelmi követelések vonatkozásában.

4) A kormány természetesen szolidáris kíván lenni Németországgal, mert sem ő, sem az ország nem elég erős ahhoz, hogy bármilyen ellenkező álláspontra helyezkedjen.

Rašić

107.

A Jugoszláv Királyság budapesti követségének számjeltávirata a londoni követségre, amelyben tájékoztat arról, hogy Magyarország Kárpátalja megszerzésére irányuló törekvéseit sem a német, sem az olasz kormány nem támogatja (1938. november 28.)

AJ 341-1938-I.
Str. Pov. Broj. 1446.
Számjeltávirat
Budapesti királyi követség
Budapest, 1938. november 28.

A londoni királyi követségre

A Kárpátalja kérdésében folyó hó 21-én írásos jegyzékben és szóbeli közlés formájában is átadták a magyar kormánynak a német és az olasz *demarché*-ot[476]. E jegyzékekben egyértelműen Magyarország értésére adták, hogy nem számíthat sem Németország, sem Olaszország segítségére. Szóban közölték, hogy a cseh hadsereg erős, és figyelmeztették Magyarországot a veszélyre. Ismeretes e lépések hatása. A magyar kormányt kellemetlenül érintette [a tiltakozás], különösen Olaszország részéről, amely, mint megtudtam, korábban megígérte három repülőszázad küldését. E repülőgépek leszállítását több alkalommal sürgették, de mindig akadt valamilyen kifogás az elhalasztására. Olaszországnak ezen egyidejű lépését Németország kérésének tudják be. Ez jogosít fel arra a következtetésre, hogy ebben az esetben a német–olasz akció magán viseli az egyeztetés és az egység jeleit. Ez különösen azért figyelemre méltó, mert korábban az olasz törekvések éppen ellentétesek voltak.

Rašić

---

[476] Démarche: azonnali vagy igen rövid határidővel adott közvetlen diplomáciai reakció valamilyen külpolitikai eseményre, amelyet általában a helyi diplomáciai képviseletek vezetői útján juttatnak el egy adott országnak.

108.

A Jugoszláv Királyság budapesti követségének számjeltávirata a londoni követségre Kánya Kálmán visszavonulásáról, és annak hátteréről (1938. november 30.)

AJ 341-1938-I.
Pov. Broj. 1459
Számjeltávirat
Budapesti királyi követség
Budapest, 1938. november 30.

A londoni királyi követségre

Kánya visszavonulása,[477] mint arról az itteni külügyminisztériumban értesültem, végleges. Kánya már régóta szeretett volna visszavonulni. Egyfelől kora, másfelől vesebetegsége miatt. Az utolsó hetekben különösen nagy fájdalmai vannak. Kánya hamarosan Szicíliába utazik, ahol a telet tölti, majd vidéki házába költözik a Balaton partjára. Úgy tűnik, hogy vissza fogja utasítani azt a kitüntető címet, amit Magyarországon a kiemelkedő politikusok visszavonulásukat követően általában megkapnak. Kánya rendkívül népszerű az egész országban.

Az itteni diplomáciai körökben most érzékelik Kánya visszahúzódását, amikor Magyarország Kárpátalja kérdésében kudarcot vallott. Érdekes, hogy Apor[478] báró is hosszabb távollétre készül.

Rašić

---

[477] Kánya 1938. november 28-án mondott le miniszteri posztjáról.

[478] Báró Apor Gábor (1889–1969) diplomata, 1927-től a külügyminisztérium politikai osztályának vezetője, 1935-től a külügyminiszter állandó helyettese, majd 1938-tól vatikáni követ.

109.

A Jugoszláv Királyság budapesti követségének számjeltávirata a londoni követségre a kárpátaljai magyar kudarcról és a magyar szabadcsapatok összetételéről, valamint a továbbra is fennálló olasz–német ellentétről Kárpátalja kérdésében (1938. december 3.)

AJ 341-1938-I.
Pov. Broj. 1471
Számjeltávirat
Budapesti követség
Budapest, 1938. december 3.

A londoni királyi követségre

Mint ismeretes, Magyarország vereséget szenvedett a kárpátaljai akciójában.[479] Visszavonta „önkénteseit", helyesebben szólva csetnikjeit[480], akiket korábban küldött erre a területre, hogy Európa előtt bebizonyítsa, hogy ott zűrzavar van, és a népet nem lehet magára hagyni. Biztosan lehet tudni, s ezt az itteni csehszlovák követ[481] is állítja, hogy ezeket a szabadcsapatokat egyéb nemzeteink mellett részben a mi jankapusztai horvát terroristáinkból[482] verbuválták. Megállapítást nyert, hogy hivatásos magyar tisztek álltak az élükön, akik között egy albán tisztet is azonosítottak. Valamennyi szabadcsapatot ugyanazok a kiképzők képezték ki, akik korábban a mi terroristáinkat. A szabadcsapatokat Kisvárdáról dobták át. A katonaság demobilizálása mellett most e csapatok visszavonása is folyik.

[479] A magyar kormány az első bécsi döntést követően, 1938 novemberében diverzáns akciókat szervezett Kárpátalján, annak érdekében, hogy kiprovokálja a terület november 2-i döntés után is Csehszlovákiában maradt részének visszacsatolását, majd november 18-án szabadcsapatokkal katonai támadást indítottak. A német és az olasz kormány nyomására november 21-én az akciót leállították.

[480] A szerb nyelvben a csetnikek félkatonai egységek, szabadcsapatok, aminek nincs magyar megfelelője. Miután azonban napjainkra a kifejezés a magyar nyelvben is meghonosodott, az eredeti dokumentumban szereplő kifejezést megtartottam.

[481] Vlastimil Čermak, 1938. november 1-től Csehszlovákia budapesti követe.

[482] A Jugoszlávia felbomlasztására és az önálló Horvátország megteremtésére törekvő, a marseille-i királygyilkosságban is szerepet játszó usztasák 1934-ban a magyarországi Janka-pusztán menedéket kapó csoportjának tagjaira utal.

Olaszország a csehszlovák követ szerint nagyon elégedetlen a magyaroknak a közös határ[483] létrehozása érdekében folytatott munkájával. Azt mondja, hogy ebben a kérdésben továbbra is ellentét van Németország és Olaszország között.

A követ azt állítja, hogy Magyarország és Csehszlovákia között továbbra is egyetértésben lehet majd dolgozni az általános gazdasági kapcsolatok tekintetében.

Rašić

110.

A Jugoszláv Királyság budapesti követségének számjeltávirata a londoni követségre Kánya Kálmán visszavonulásának feltehető okairól (1938. december 3.)

AJ 341-1938-I.
Pov. Broj. 1470
Számjeltávirat
Budapesti követség
Budapest, 1938. december 3.

A londoni királyi követségre

Kánya lemondása, mint megbízható helyről értesültem, a Kárpátalja kérdésében tanúsított álláspontjának az eredménye. Az idős kor és a gyenge egészségi állapot csak ürügy. Kánya még nem akart visszavonulni. Magyarországon, de különösen Lengyelországban azt vetik a szemére, hogy magatartásával és nyilvános kijelentéseivel kompromittálta Olaszország, Lengyelország és Magyarország, illetve bizonyos pártok és irányzatok Kárpátaljával és a Lengyelországgal közös határral kapcsolatos terveit. Kánya számtalan levelet kapott, aláírtat és névtelent egyaránt, amelyben a nemzeti ügy árulójának nevezték. Most balatoni villájában ül boldogtalanul és elkeseredetten. Érdekes, hogy helyettese, Apor báró már tíz napja szabadságon van, éppen e nagy munka idején, amikor számos vitás kérdést kell rendezni Csehszlovákiával a Felvidéken. Nem tudni, mikor fog visszatérni, s hogy visszatér-e egyáltalán. Minden jel arra mutat, hogy Apponyi[484]

[483] A közös magyar–lengyel határra gondol, lásd a 110. dokumentumot.

[484] Feltehetően elírás, és a jelentés szerzője Aporra gondolt, aki ezt követően megkapta a vatikáni követi posztot.

lesz Horthy udvartartásának a vezetője. Vagyis némiképp osztozik majd Kánya sorsában. A közvélemény előtt ismert Kánya sorsa. Népszerűsége a tömegek körében még mindig nagyon nagy.

Kánya leváltásának fő szorgalmazója, mint megbízható forrásból megtudtam, Lengyelország, amely elégedetlen a „bürokratizmus" miatt, ami véleménye szerint tönkretette a Kárpátalja és a közös határ ügyét. Lengyelország, mint hallom, követelte leváltását és visszavonulását. Itt kezdik azt hinni, hogy Imrédy az első időszakban nem kívánja átadni a külügyminiszteri tárcát.

Rašić

111.

A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának körlevele Ciano gróf budapesti és Csáky gróf berlini látogatásáról (1939. január 28.)

AJ 341-1939-I
Pov. Broj. 1366
Tárgy: Ciano[485] gróf budapesti és Csáky[486] gróf berlini látogatása
Dragomir Kasidolac követ úrnak a londoni királyi követségre
Körlevél
Belgrád, 1939. január 28.

Követ Úr,

Budapesti jelentés szerint Horthy régens azzal, hogy személyesen hívta meg az olasz külügyminisztert, Ciano grófot Budapestre, látványos módon akarta kifejezni Magyarország hláláját Olaszországnak a Csehszlovákiával szembeni magyar követelések támogatásáért, azonban ennek a látogatásnak más jelentősége is volt.

Ciano gróf háromnapos budapesti látogatása alkalmával különösen sok szó esett a Magyarország és Jugoszlávia közötti kapcsolatokról. A magyar államférfiakkal folytatott beszélgetései során Ciano gróf igyekezett meggyőzni őket a Jugoszláviával való bensőségesebb együttműködés kialakításának szükségessé-

[485] Galeazzo Ciano (1903–1944) olasz fasiszta politikus, Mussolini veje, 1936-tól Olaszország külügyminisztere.

[486] Gróf Csáky István (1894–1941) politikus, diplomata, 1938. december 10. és 1941. január 27. között Magyarország külügyminisztere.

géről, lemondva a vele szembeni területi követelésekről, ugyanakkor nem rontva a Romániával való viszonyt sem.

A Ciano gróf tiszteletére rendezett ünnepi vacsorán elhangzott köszöntőkben mindkét külügyminiszter a Róma–Berlin tengelyhez közeli kapcsolatban álló országokkal való együttműködésről és barátságról beszélt. Csáky gróf köszöntőjét befejezve azt mondta, hogy szeretné, ha a „barátaim barátai az én barátaim" elve alapján a legjobb baráti kapcsolatokat alakíthatná ki azokkal az államokkal, amelyek baráti érzésekkel kötődnek a tengelyhatalmakhoz, amivel nyíltan a mi országunkra célzott. Ciano gróf válaszában kiemelte, hogy Olaszország Közép-Európa politikája ma a Magyarországgal való barátságán, a Róma–Berlin tengelyen és a belgrádi egyezményen[487] alapul.

Budapestről való visszaérkezése után Ciano gróf római követünknek kijelentette, hogy Budapesten most teljes megértéssel és kellő hangulattal találkozott a Magyarország és Jugoszlávia közötti megegyezésre. Ciano gróf szerint a magyarok készek lemondani az összes területi követelésükről Jugoszlávia irányában, és arra kérték őt, belgrádi látogatása alkalmával közvetítsen annak érdekében, hogy létrejöjjön a megegyezés Jugoszláviával. Ez a megegyezés megerősítené mindhárom ország nemzetközi helyzetét minden irányban. A magyarok megértették, emelte ki Ciano gróf, hogy érdekükben áll Jugoszlávián keresztül kapcsolatban állni Olaszországgal, amelyre támaszkodni akarnak.

Magyar oldalról azt jelentették ki nekünk, hogy Budapesten a Jugoszláviához való közeledés kérdésében készek nagyon messzire elmenni; hogy Budapesten az atmoszféra rendkívül kedvező, és hogy most alkalmas a pillanat, hogy Pest és Belgrád között megkössenek egy tartós és szilárd egyezményt.

Az Olaszországgal való közeli kapcsolatokkal egyidejűleg Magyarország mindent megtesz, ami módjában áll, hogy szoros barátságot tartson fenn Németországgal is. Közvetlenül Ciano látogatása után a külügyminiszter, Csáky gróf látogatást tett Berlinben. Csáky gróf látogatásának az volt a célja, hogy tisztázza a Kárpátalja miatt előállt félreértést Németország és Magyarország között. Emellett az Olaszország iránti nagyfokú szimpátia megnyilvánulásai után helyre kellett állítani a megfelelő harmóniát a Németországgal való viszonyban.

Annak érdekében, hogy megkönnyítse és előkészítse a terepet Csáky gróf berlini missziójának, a magyar [kormány] szükségét érezte annak, hogy előzetesen bizonyos intézkedéseket léptessen életbe, amelyek összhangban állnak a német politika céljaival és szándékaival. Így Magyarország csatlakozott az

[487] A belgrádi egyezmény Olaszország és Jugoszlávia között kötött barátsági szerződés 1937. március 25-én.

antikommunista egyezményhez,[488] és törvényt hozott a zsidókról, amelyben a Németországban már meghozott intézkedésekkel összhangban korlátozta a zsidók jogait és tevékenységi körét Magyarországon.[489] A magyarországi német kisebbség tekintetében a magyar kormány széleskörű jogokat ismert el részükre oktatási és kulturális téren.[490] Végezetül, a Kárpátalja irányában tervezett akciójának felhagyásával a magyar kormány azt kívánta megmutatni Németországnak, hogy nem akar a német érdekekkel szembe menni Európa ezen részében.

Értesüléseink szerint Csáky gróf Berlinből azzal a meggyőződéssel tért vissza, hogy Magyarország és Németország között a legjobbak a kapcsolatok. A vezető német személyiségekkel folytatott beszélgetései során ismertette előttük országa aggodalmait és helyzetét. Kijelentette nekik, hogy Magyarország a legnagyobb bizalommal és reményekkel kíván a tengely mellett állni, de nem óhajt részévé válni. Kiemelte Magyarország bizonyos létérdekeit. Német részről tudatták vele, hogy őszinte álláspontját Németországban szimpátiával és megértéssel fogadják, és maga Hitler kancellár biztosította, hogy a magyar érdekek nem fognak sérülni. Ez alkalommal Csáky gróf és von Ribbentrop[491] úr megállapodtak a további személyes kapcsolat[tartásról] és közös munkamódszerről.

Ugyanezen forrás szerint, a magyar külügyminiszter látogatása során arra a meggyőződésre jutott, hogy Németország békét akar, és nem fog semmilyen folyamatot elindítani, amely Európát rendezetlen vagy veszélyes helyzetbe taszíthatná. Németországnak, benyomásai szerint, több évre van szüksége új közép-európai eredményei konszolidálásához.

A fentieket tájékoztatásául közlöm

Fogadja a Követ Úr kiváló nagyrabecsülésemet

Külügyminiszter-helyettes

---

[488] Csáky külügyminiszter berlini utazása előtt három nappal, 1939. január 13-án jelentette be, hogy Magyarország csatlakozik az Antikomintern Paktumhoz. A csatlakozásra február 24-én került sor.

[489] Az ún. első zsidótörvényt még 1938 májusában fogadta el az országgyűlés (1938:XV. tc.), Csáky berlini látogatása idején már folyt a második tárgyalása, elfogadására márciusban került sor (1939:II. tc.)

[490] Imrédy miniszterelnök 1938. november 26-án engedélyezte a magyarországi német mozgalom radikálisainak a Volksbund der Deutschen in Ungarn (közkeletű nevén: Volksbund) kulturális szervezetként történő magalakítását.

[491] Joachim von Ribbentrop (1893–1946) német nemzeti szocialista politikus, 1938. február 4. és 1945. április 30. között a Harmadik Birodalom külügyminisztere.

112.

A Jugoszláv Királyság ankarai követségének jelentése az ankarai magyar követ Róma–Belgrád–Budapest tengellyel kapcsolatos véleményéről (1939. április 17.)

AJ 370-30
Pov. Broj. 212
Számjeltávirat
Kimenő,
Ankara 1939-4-17

Belgrád
Az itteni magyar követ[492] bizalmasan kifejtette nekem Magyarország álláspontját a jelenlegi helyzetben:

Olaszország lényegesen gyengébb fél a tengelyben. Hatalmának hiányosságát a Jugoszláviára és Magyarországra való támaszkodással egyenlíti ki. Ennek megfelelően, ha nem is formálisan, a Róma–Belgrád–Budapest tengely lélekben létezik. Németország tud erről, de nem mer ellene fellépni, mert ebben az esetben elveszítené Olaszországot, ami katasztrofális lenne magára Németországra [nézve].

A körülmények ezen állása alapján Magyarország úgy véli, hogy Németországnak nem áll szándékában megtámadni Magyarországot és Jugoszláviát.

Mindenesetre Magyarország igyekezni fog kerülni mindent, amit úgy lehet értelmezni, hogy illojális és barátságtalan szomszédja Németországnak.

Adžemović

---

[492] Márkus- és batizfalvy Máriássy Zoltán (1881–1963) diplomata, 1936 és 1940 között Magyarország ankarai követe.

113.

A Jugoszláv Királyság budapesti követségének számjeltávirata a londoni követségre Csáky külügyminiszternek a háború kirobbanása felőli kételyeiről és azon tervéről, hogy előkészítse a közeledést Jugoszláviához (1939. július 19.)

AJ 341-1939-I
Számjeltávirat két (2) másolattal
Budapestről 1939. július 19. 23. 15
Londonban 1939. július 20. 10. 00
Pov. Broj. 952.

A tegnapi fogadáson a kormányzónál Csáky azt mondta nekem, hogy nem hisz a háború kitörésében. Ennél fogva két részletben készül szabadságra menni, egyedül, kíséret nélkül. Szabadsága első részét Salzburgban fogja tölteni, míg a második felét Olaszországban, a tengeren. Ennek ellenére úgy vélem, hogy érintkezni fog mindkét állam hivatalos személyiségeivel. A továbbiakban elmondta, hogy a magyar külpolitikában nincs semmilyen változás, sem új elem. Cáfolta a nyugati demokráciák és Magyarország közötti valamely különösebb közeledésről szóló híreszteléseket.

Elmondta, hogy Bessenyein keresztül magyarázatot kért Gafencu[493] magatartásáról, ami, mondta, a romániai magyar kisebbség kérdése tekintetében különböző volt a belgrádi, az ankarai és a bukaresti magyar követ előtt. Anélkül, hogy részletezte volna, értésemre adta, hogy őszre új tervet készít elő a közeledésre hozzánk. Kiemelte, hogy elégedettséggel tölti el közeledésünk Bulgáriával és törekvésünk a semlegességre.

London tájékoztatva.

Rašić

---

[493] Grigore Gafencu (1892–1957) román politikus, újságíró és diplomata, 1939. február 1. és 1940. július 3. között Románia külügyminisztere.

114.

A Jugoszláv Királyság budapesti követségének számjeltávirata a londoni követségre a budapesti jugoszláv követ, Rašić látogatásáról Horthy kormányzó kenderesi birtokán (1939. július 19.)

AJ 341-1939-I
Számjeltávirat három (3) másolattal
Budapestről 1939. július 19. 23. 15
Londonban 1939. július 20. 10. 00
Pov. Broj. 951.

Horthy kormányzó és felesége meghívtak a feleségemmel együtt egy bensőséges látogatásra hozzájuk, „kenderesi" birtokukra, amely mintegy 140 kilométerre van Budapesttől. Rajtunk kívül csak a bolgár követet[494] és feleségét, illetve Csáky minisztert hívták meg. Délután 4-től este 11-ig voltunk ott. Csáky elmondta nekünk, hogy ezt a meghívást a rendkívüli figyelmesség jelének tekinthetjük, mert a régens ezen a saját birtokán egyáltalán nem fogad semmilyen külföldi diplomatát. A kormányzó és felesége csupa figyelmesség voltak irányunkban, és e látogatásnak szokatlanul személyes, meghitt és kedves jelleget adtak.

Ezt az alkalmat kihasználtam arra, hogy számos szép részlettel szolgáljak királyunk[495], királynénk[496], régenshercegünk[497] és Olga[498] hercegnő személyét illetően, illetve országunkról és népünkről. Egy keveset beszéltünk a mi nyelvünkön is. A kormányzó sokat mesélt Dalmáciáról és a Kotori öbölről, amit apró részletekig ismer, és nagy lelkesedéssel beszélt nemzetünkről.

Nincs olyan érzésem, hogy bármilyen hátsó politikai szándék állt volna e mögött. A bolgár követ nagyon diszkrét volt, és kerülte bármilyen politikai tárgyú beszélgetést.

Erről a fogadásról nem tettek közzé nyilatkozatot mértékadó [lapok], a Minisztériumra bízták ezt.

Rašić

[494] Stoil C. Stoilov, 1935-től Bulgária rendkívüli követe és meghatalmazott minisztere Magyarországon
[495] Petar II Karađorđević (1923–1970) II. Péter néven Jugoszlávia uralkodója, aki azonban kiskorúsága miatt személyesen nem gyakorolhatta az uralkodói jogokat.
[496] Hohenzollern (Romániai) Mária (1900–1961) I. Ferdinánd román király lánya, Aleksandar Karađorđević (I. Sándor) jugoszláv király özvegye.
[497] Pavle Karađorđević (1893–1976), I. Sándor király unokatestvére, 1934. októberétől 1941. március 27-ig Jugoszlávia régenshercege.
[498] Olga Karađorđević hercegnő (1903–1997), I. György görög király unokája, Pál régensherceg felesége.

115.

A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának számjeltávirata a londoni követségre, amelyben továbbítja a budapesti követség jelentését a magyarországi németellenes hangulat erődödéséről és a magyar politikusok és közszereplők gyakori nyugati látogatásairól (1939. augusztus 10.)

AJ 341-1939-I
Pov. Broj. 16 93
Számjeltávirat, másolattal
Külügyminisztérium Belgrád, 1939. augusztus 10.
Londoni királyi követség

Folyó hó 3-án Budapest jelenti:
„Azon nyilatkozatok ellenére, amelyeket Csáky gróf adott a nyilvánosság számára Magyarország külpolitikájának rendíthetetlen voltáról, amely szilárdan elkötelezett a tengely államai mellett, alaposabb vizsgálódás után megállapíthatjuk, hogy egyfajta politikai opportunizmus figyelhető meg nemcsak [általában] a magyar hivatalos személyeknél, de magánál Csákynál is. Az itteni diplomáciai körökben többször is megállapították, hogy Csáky másként beszél a nyugati demokráciák diplomáciai képviselői előtt, és másként azok előtt, akikről úgy véli, hogy a tengely államaihoz kötődnek. Ezt különösen érzékelem Csákynak az itteni angol követtel kapcsolatban tanúsított magatartásán, akinek elismeréssel nyilatkozik arról, hogy Anglia egyre erősebb.

Megfigyelhető továbbá a magyar politikusok és közszereplők igen gyakori látogatása Párizsba és Londonba. Így: Bethlené, Sigray[499] grófé, Festetics grófé, Eckhardt Tiboré, és másoké, akik Londonban és Párizsban előadásokat tartanak, politikusokkal érintkeznek és [egy (számjel) csoport hiányzik] Magyarország helyzetéről. Mindez, mint azt itt vélik, nem a kormány tudta nélkül történik, amiből arra lehet következtetni, hogy [a kormány] támogatja az ellenzék kiválóságainak érintkezését az angol és a francia politikai körökkel. Ezek az ellenzékiek elsősorban személyes kapcsolatokra törekszenek, de érintik a magyar nemzeti és külpolitikai ügyeket is.

A fent említettek valószínűleg megfelelnek a valóságnak, mert Magyarországon megfigyelhető az, ami már Csáky számos nyilatkozatából is ismert, hogy

[499] Aló-és felsősurányi gróf Sigray Antal (1879–1947) arisztokrata nagybirtokos, legitimista politikus, nemzegyűlési és országgyűlési képviselő, 1934-től a magyar legitimista mozgalom vezetője.

a Németországtól való félelem kedvezőtlenül hat Magyarország hangulatára irányában. Ennek tüneteit röviden a következőkben lehet meghatározni: emigráció [értelmezhetetlen szó] Franciaországba, Angliába és Lengyelországba annak érdekében, hogy harcoló egységeket szervezzenek; dr. Vargának[500] az ipari minisztérium élére való kinevezése annak érdekében, hogy elősegítse az ország iparosítását, ellentétben a német gazdasági körök szándékaival; a magyar állampolgárságról szóló régebbi törvény módosítása és kiegészítése, amellyel megvonták azoknak az állampolgárságát, akik külföldön élnek és külföldi politikai szervezeteknek dolgoznak, közvetlenül Németország ellen irányul; a kormánypárt erős eltökéltsége a jobboldali parlamenti csoportok elleni fellépésre tele van a nemzetiszocializmus helytelenítésével és az azt elítélő célzásokkal, stb.

A kormány nem helyezkedhet Németország-ellenes álláspontra, ezzel magyarázható Csáky radikalizmusa. Azonban a nép és számos gazdasági és társadalmi kör titokban kezdi ezt az álláspontot elfoglalni. Valószínű, hogy erre a tendenciára közvetett befolyással vannak a liberális politikai körök és a zsidók, akik állandóan mesterkednek.

A fentieket tájékoztatásul közlöm

Cincar Marković[501]

116.

A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának számjeltávirata a londoni követségre, amelyben ismerteti a budapesti követség jelentését Csáky külügyminiszternek a nemzetközi helyzetről és a várhatóan bekövetkező német–szovjet együttműködésről vallott nézeteiről

(1939. szeptember 9.)

AJ 341-1939-I
Számjeltávirat
Pov. Broj. 19037
Belgrádból 1939. szeptember 9. 4. 55.
Londonba 1939. szeptember 9. 11. 00

Folyó hó 7-én Budapest jelenti:

[500] Varga József (1891–1956) vegyészmérnök, helyesen 1939. október 27. és 1941. április 3. között volt iparügyi miniszter.

[501] Aleksandar Cincar-Marković (1889–1952) szerb/jugoszláv diplomata és politikus, 1939. február 5. és 1941. március 27. között Jugoszlávia külügyminisztere.

Csáky úgy látja, hogy Hitler az angolok konokságától hajtva, miután legázolta Lengyelországot, katonai, politikai és szociális együttműködésre kényszerül Szovjet-Oroszországgal. Ebben a tekintetben, mondja, az angol meg nem alkuvás végzetes következményekkel járhat Európára.

Úgy véli, hogy a német–orosz közeledés egyenes arányban lesz a Németországgal szembeni angol ellenállással, és ezért közvetlenül Anglia lesz felelős.

A fentieket tájékoztatásul közlöm

Cincar Marković

117.

A Jugoszláv Királyság ankarai követének jelentése az ankarai magyar követ vélekedéséről a háború Magyarország számára legkedvezőbb módon való lezárásáról (1939. október 6.)

AJ 370-30
Pov. Broj 725
Számjeltávirat
Ankara, 1939. október 6.
A Külügyminisztériumnak, Belgrád

A magyar követ azt mondta nekem, hogy Magyarország nem kívánhatja Németország teljes győzelmét Franciaország és Anglia felett. „Isten mentsen meg minket az ilyen győzelemtől", tette hozzá a legbizalmasabban. Ugyanígy, mondta, Magyarország nem kívánja Anglia és Franciaország teljes győzelmét sem, mert annak új Versailles lenne a következménye, ami Magyarországnak nem érdeke. Magyarország számára, szerinte, a legjobb megoldás az, ami lehetővé teszi az erőegyensúlyt egyfelől Németország, másfelől Anglia és Franciaország között.

Az olasz nagykövet egyik beszélgetésünkkor megjegyezte, hogy a jelenlegi helyzetben a Balkán részére a legjobb biztosíték Olaszországhoz közeledni. Hozzátette: tudomása van arról, hogy ez a közeledés már folyamatban van a jugoszláv és az olasz kormány között.

Šumenković[502]

[502] Ilija Šumenković (?–?) szerb/jugoszláv diplomata, 1939. május 20. és 1945. augusztus 20. között Jugoszlávia ankarai nagykövete.

118.

A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának tájékoztatója a londoni követségre Eckhardt Tibor politikai tevékenységéről és vélekedéséről egy semlegességi blokk kialakításának lehetőségéről Olaszország, Jugoszlávia és Magyarország között (1939. október 16.)

AJ 341-1939-I
Pov. broj. 22405/III.
Belgrád 1939. október 16.

Tárgy: Eckhardt Tibor úr politikai tevékenysége
A londoni királyi követségre (futárral)

A budapesti királyi követségünk e hónap 11-én küldött jelentésében a következőket ismertette Eckhardt Tibor úr politikai tevékenységéről:

Noha Magyarország mindenben Olaszországhoz igazodik, így hozzá hasonlóan a jelenlegi európai konfliktusba való be nem avatkozás álláspontján van, mégis létezik a liberális politikusoknak egy csoportja, amely meg lévén győződve a nyugati demokráciák győzelméről, munkájában Angliára és Franciaországra támaszkodik, hogy alkalmas pillanatban át tudja venni a vezetést az országban.

A politikusok e csoportjának élén a kisgazdapárt vezetője, Eckhardt Tibor úr áll, aki folyamatos kapcsolatban áll az ottani angol, francia és amerikai követtel.

Másfelől a legjobb viszonyban van a kormány fejével, gróf Telekivel is, aki ugyancsak hajlamos hinni a nyugati hatalmak győzelmében.

Tekintettel Eckhardt úr ilyetén álláspontjára, jelentősége van annak a ténynek, hogy a legnagyobb elismeréssel nyilatkozott Királyságunk közvetítői szerepéről a Magyarország és Románia között megkötött egyezmény elérésében.[503]

Azt állítja, hogy hamarosan eljön az ideje a szorosabb együttműködésnek Olaszország, Jugoszlávia és Magyarország között, és később egy semleges békeblokk megszervezésének is.

Belátja, hogy ebben az esetben lehetetlen lenne megkerülni Romániát, de azon a véleményen van, hogy Romániának Magyarországgal való kapcsolatainak rendezésekor engedékenyebbnek kellene lennie, tekintetbe véve földrajzi helyzetét és szomszédságát Szovjet-Oroszországgal és Bulgáriával.

[503] A jugoszláv kormány 1939 október elején a román és a magyar hadsereg létszámcsökkentésére tett javaslatáról van szó, amelyet mindkét kormány elfogadott.

A Külügyminisztériumnak van szerencséje a fentieket tudomásul vétel céljából jelenteni a királyi követségnek.

Külügyminiszter-helyettes

Továbbítva királyi követségeknek Rómába, Berlinbe, Párizsba és Londonba

---

119.

A jugoszláv vezérkar által készített memorandum arra az esetre, ha Jugoszláviát összehangolt támadás érné Olaszország, Németország, Magyarország, Bulgária és Albánia részéről (1938 november és 1939. márciusa közötti időszak) (Részlet)

A Jugoszláv Néphadsereg Hadtörténeti Intézete
Az Ellenséges Haderők Levéltára
1-1-103

Jelzet és dátum nélkül, valamikor 1938 novembere és 1939 márciusa között készült vezérkari memorandum arról a helyzetről, ha Jugoszláviát Olaszország, Németország, Magyarország, Bulgária és Albánia összesített támadása érné. (Csak a Magyarországra vonatkozó részeket közöljük.)

[...]

Magyarország mutatkozott a leginkább elégedetlennek a háború utáni nemzetközi helyzetével, amibe a trianoni békeszerződés révén került. A magyar vezető körök a kisebbségeikre hivatkozva, amelyek a békeszerződések eredményeként az Osztrák–Magyar Monarchia utódállamaihoz kerültek, fáradhatatlanul győzködték Európát a békeszerződések igazságtalanságáról, és egyidejűleg propagandájuk révén terjesztették annak eszméjét, hogy Szent István koronájának országait egyesíteni kell. A magyar diplomácia Olaszországtól ösztönözve és támogatva, különösen elkeseredett harcot folytatott a trianoni békeszerződés azon rendelkezései ellen, amelyek akadályozták katonai erejének fejlesztését, jól tudván, hogy végül is az összes nemzetközi probléma számukra kedvező megoldása Közép-Európában csakis fegyveres erővel történhet.

Az „Anschluss" után a magyarok közvetlenül határosak lettek Németországgal, akiben hatalmas támogatóra tettek szert politikai céljaik megvalósításához. Németország a Szudéta-kérdés felvetésével kénytelen volt támogatni a kisebb-

ségi kérdés rendezésére irányuló magyar követeléseket is, hogy megmutathassa Európának, hogy valóban a nemzetek önrendelkezésének eszméjét vallja.

Magyarország, felmérve egyfelől azt a hasznot, ami a Németországra támaszkodásból származik, másfelől világosan látva azt a veszélyt, amit az új Németország jelentene rá nézve, amennyiben barátságtalan álláspontot foglalna el [vele szemben] közvetlenül az „Anschluss" után, a Német Birodalomra is támaszkodott, némileg lazítva kapcsolatait Olaszországgal. Magyarország magatartása a szudéta kérdésben azt mutatja, hogy feltétel nélkül állt Németország és Olaszország oldalára, ami területi nyereséget hozott számára Csehszlovákia kárára. A magyar belpolitikai élet alakulása azt jelzi, bizonyos rövidebb vonakodás után teljesen Németország befolyása alá fog kerülni.

Annak alapján, ahogyan Magyarország a Szudéta-kérdésben viselkedett, valamint a csehszlovákiai kisebbsége tekintetében elért szerencsés eredmény után, [továbbá] a Románia és országunk ellen kifejtett élénk propaganda alapján okkal feltételezhető, hogy Magyarország revíziós törekvéseit nem elégítették ki a neki átengedett csehszlovák területek.

Biztosan lehet számítani a közeljövőben új területi követelésekre. Új követeléseiben Magyarország támogatásra lel Németországban is, mihelyt elhatározza magát [hogy] a szorosabb katonai szövetségre [lép] vele, s arra, hogy belpolitikáját összhangba hozza a németországival („Gleichscaltung"). Ebből kifolyólag joggal hihető, hogy Magyarország a jövőben elővédje lesz a délkeleti germán előretörésnek, mint ahogy elkábítva Németország ígéreteitől, Szent István koronája országainak visszaszerzésének lehetőségétől, maga is a jövendő nagy német birodalom legszorosabb ölelésében lesz.

Most felmerül a kérdés:

Merre fog irányulni Magyarországnak mint Németország exponensének a következő lépése? Kétségtelen, hogy a magyarok imperialista követeléseiket a kisebbségi kérdésre fogják alapozni. Ebből kiindulva nagy valószínűséggel feltételezhető, hogy Magyarország elsőként a romániai magyar kisebbség kérdését veti majd fel, ahol Erdélyben és Szászföldön mintegy egy millió magyar lakik elég kompakt egységben. Erdélyt a magyarok nemzetük bölcsőjének tekintik. Egyébként ebben az irányban találna a legkisebb ellenállásra Magyarország. Ebben a kérdésben Németország legerőteljesebb támogatásában részesülne, amely ily módon szövetségesén, Magyarországon keresztül érezhetően közelebb kerülne a gazdag romániai kőolajlelőhelyekhez, s emellett kiszélesítené a bolsevik Oroszország elleni akciója alapját.

Magyarországnak Románia rovására történő esetleges megnövekedése érzékenyen érintene bennünket, mert Románia nyugati határának az Erdélyi Al-

pokra[504] történő visszaszorulása Magyarországgal határos frontunkat egészen Orsaváig[505] nyújtaná meg. Magyarország ilyen irányú, Németország részéről támogatott törekvésének megakadályozására nincs sem erőnk, sem módunk, mert abban az esetben Magyarország és Németország ellen is harcolnunk kellene, ami országunk fennmaradását tenné kérdésessé.

Románia után mindenképpen a mi országunkra kerülne sor, még ha az országunkban élő magyarok száma jelentéktelen is az összlakosságunkon belül.

Németország ebben az esetben is biztosan támogatni fogja a magyarok követeléseit, vagyis háborúban találhatjuk magunkat Németország és Magyarország egyesített erőivel.

Reménykedhetnénk-e ebben az esetben Románia szövetségesi segítségében? Csekély a valószínűsége annak, hogy a románok minket ebben az esetben megsegítenének. Nagy valószínűséggel semlegesek maradnának, vagy a ránk nézve legkedvezőbb esetben, felkészülnének a védekezésre. Az egyesült német és magyar erőknek a román semlegesség esetén teljes szabadságuk lenne erőteljes támadást indítani ellenünk. Abban az esetben, ha Románia segítene, biztosan védekezésben maradnának. Az egyesült német és magyar erők elkülönítenék a szükséges erőket, hogy Romániát lekössék, és erőik többségével támadást indítanának országunk ellen. A szövetséges Romániából származó haszon mindkét esetben szinte a nullával lenne egyenlő.

Ennek megfelelően, Magyarország a legveszélyesebb szomszédunk lett, nem a saját ereje miatt, hanem mint a német délkeleti expanzió előőrse, s mint a legnagyobb német erők bázisa, ami miatt a legrövidebb és legalkalmasabb irány országunk védelmi súlypontja ellen.

Magyarországgal közös határaink óriási jelentősége tehát nem csak a magyar expanzióból eredeztethető, hanem leginkább a német veszélyből, ha ismét sor kerül délkeleti irányú előretörésére. Háborúra kerülhet sor Németországgal akár azért, mert útjában állunk délkeleti irányú előretörésének, de akár azért is, mert Németország, mint Magyarország valószínűsíthető szövetségese erővel is támogathatja Magyarország követeléseit irányunkban. Akár az egyik, akár a másik, majdani háborúnkban Németországgal mindig számolnunk kell a Magyarországról kiinduló német hadműveleti erők tevékenységével. Ezt támasztja alá az a tény is, hogy a németek az előző világháborúban szinte valamennyi hadműveletükben mindig a legrövidebb vonal mentén haladtak kitűzött célpontjuk felé. A németek ilyen jellegű tevékenységét irányunkban az teszi különösen szükségessé, hogy a németeknek saját területükön nem adottak a kedvező feltételek hatalmas hadmű-

[504] A Déli-Kárpátok gyakran használt elnevezése.

[505] Helyesen: Orsova

veleti erőik felvonultatására az ellenünk indított támadáshoz, illetve, hogy nagyon távol vannak országunk súlypontjától. Az, hogy Németország az ellenünk vívott háborújában nem fog visszariadni attól sem, hogy eltiporja Magyarország esetleges semlegességét, amennyiben stratégiai okok ezt szükségessé teszik, minden kétségen felül van. Belgium sorsa az előző háborúban egyértelműen megmutatta a németek mentalitását, és a nemzetközi joggal kapcsolatos nézeteiket.

Számunkra végül is teljesen mindegy, hogy Magyarország területe a magyarok beleegyezésével és velük szövetségben szolgál-e hadműveleti bázisul a németek ellenünk irányuló tevékenységének, vagy a magyarokat erővel kényszerítik, hogy átengedjék területükön a német csapatokat.

[...]

120.

A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának tájékoztatója a budapesten keringő híresztelésekről a Habsburg restaurációról, és egy olasz herceg magyar régenssé vagy királlyá tételéről (1940. január 29.)

AJ 341-I
Jugoszláv Királyság Külügyminisztériuma
Pov. Br. 2127
Belgrád, 1940. január 29.
Dr. Ivan Subotić[506] királyi követ úrnak, London

Követ Úr,

A budapesti királyi követ tájékoztatta a Külügyminisztériumot, hogy a napokban volt alkalma beszélni hivatalos magyar körökkel a Budapesten a Habsburg restaurációról és egy olasz hercegnek magyar régenssé vagy királlyá tételével kapcsolatban keringő hírekről.

A hivatalos magyar körök határozottan cáfolják a Habsburg restaurációról szóló híreket, és kiemelik, hogy ennek a régi kérdésnek a felvetését Ottó mellett különböző zsidó körök terjesztik, akikkel Ottó szoros kapcsolatban áll, s akik így akarják magukat biztosítani a nemzeti szocialista Németország részéről őket fenyegető veszéllyel szemben. Valamennyi tekintélyes magyar személyiség, aki-

[506] Ivan Subotić (1893–1973) szerb/jugoszláv diplomata, 1938-tól 1941-ig hazája londoni követe, majd nagykövete.

vel a királyi követnek volt alkalma beszélni erről az ügyről, egyetértett abban, hogy a Habsburgok kérdésének nincs semmilyen jelentősége Magyarország számára, s hogy az elképzelés a restaurációjukról Magyarországon éppúgy ellenzőkre talál, mint Jugoszláviában.

A hivatalos magyar körök ugyanígy cáfolják azt a hírt is, miszerint az olaszok Velencében azzal a követeléssel álltak elő, hogy egy olasz herceget tegyenek meg régensnek vagy királynak. Egy ilyen kérés sértés lenne, mind Horthy kormányzó, mind Magyarország számára. Ezt a hírt kategorikusan cáfolta a budapesti olasz követ[507] is.

Kánya szerint a korábbi miniszterelnök, Bethlen támogatta egy olasz hercegnek a magyar trónra helyezését. Régebben benyújtott erről egy memorandumot, de az utóbbi időben hallgat róla.

A fentieket személyes tájékoztatásul közöljük. Kérem, fogadja kiváló nagyrabecsülésemet.

Smiljanić[508], külügyminiszter-helyettes

121.

A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának szigorúan bizalmas tájékoztatója az ankarai jugoszláv nagykövet részére a Balkán-antant tanácsának értekezletéről és a vele kapcsolatos magyar álláspontról (1940. február 17.)

AJ 370-30
Str. Pov. Broj. 425-XI-
Tárgy: A Balkán-antant[509] tanácsának értekezlete, Magyarország magatartása
Belgrád, 1940. február 17.
Dr. Ilija Šumenković nagykövet úrnak Ankara

Nagykövet Úr,

Van szerencsém tájékoztatni Önt, hogy a Balkán-antant állandó tanácsa Belgrádban e hónap 2. és 4. között tartott értekezletének eredményeit igen kedve-

[507] Luigi Orazio Vinci Gigliucci, 1936 decemberétől volt Olaszország budapesti követe.

[508] Miloje Smiljanić (?–?) szerb/jugoszláv politikus és diplomata, a Cincar-Marković kormány külügyminiszter-helyettese.

[509] Balkán-antant a Románia, Jugoszlávia, Görögország és Törökország által 1934. február 9-én aláírt ún. Balkán-paktummal jött létre a kisantant mintájára. Deklarált célja a nagyhatalmi behatolás elleni védekezés a Balkánon.

zően fogadták és kommentálták nemcsak a Balkán-antant államokban, hanem más országok kormányai és közvéleménye is. A hadban álló felek és a semleges államok úgy vélik, hogy a belgrádi találkozón jelentős erőfeszítést tettek annak érdekében, hogy bebizonyítsák a balkáni államok közötti még nagyobb szolidaritást a békepolitika és a háborúnak Európa ezen részére történő ki nem terjesztése szellemében. Még Bulgáriában is, ahol mindig jelen van bizonyos bizalmatlanság a Balkán-antant iránt, ez alkalommal meg lehetett állapítani, hogy a hivatalos körök és a közvélemény kommentárjai meglehetősen kedvezőek a Balkán-antant állandó tanácsa belgrádi ülésének munkájával kapcsolatban.

Egyedül Magyarországon nem fogadták kedvezően, és bár bizonyos visszafogottsággal, de ellenségesen kommentálták ezen ülés munkájának eredményeit. Mindig és mindenben különösen hangsúlyozták azt, hogy ez az álláspont, amelyet a Balkán-antant irányában foglalnak el, a legcsekélyebb mértékben sem változtat Magyarország barátságos álláspontján Jugoszlávia irányában.

A magyarokat meglepte a kommüniké, különösen a 3. pontja, amelyben arról van szó, hogy a Balkán-antant államainak kormányai „együttesen törekednek arra, hogy megőrizzék valamennyiük jogát nemzeti területeikre". Magyarországon ezt a formulát, saját jelentőségének túlzott hangsúlyozásaként értelmezik, és Románia kezdeményezésének tudják be, amivel az volt a célja, vélik Budapesten, hogy általa mérjenek csapást az Erdélyt érintő magyar revíziós törekvésekre. Magyar oldalról aggodalmukat fejezték ki, hogy az „együttesen törekedni" szavak mögött a köztük lévő kötelezettségek fokozása, akár kölcsönös segítségnyújtás is rejtőzhet.

Magyarországnak ezt az álláspontját semmiképp sem indokolják a Balkán-antant állandó tanácsa belgrádi ülésének munkálatai és határozatai. Mert miként a négy miniszter közötti megbeszéléseken, úgy a kommüniké kidolgozásában a Tanács azon volt, hogy a „nemzeti területek" szavak alkalmazásával éppen enyhítse azokat a kifejezéseket, amelyek korábban voltak használatosak a magyar kérdésben, amikor „területi integritásról" és hasonlókról beszéltek. Ami az „együttesen törekednek" kifejezést illeti, ez a kifejezés nem jelenti semmilyen megerősítését a kötelezettségeknek, hanem csak szorosabb kapcsolatot a Balkán-antant államainak külügyminiszterei között, tekintettel a jelenlegi nemzetközi helyzetre. Teljesen téves minden olyan értelmezése, amely kiterjesztett kötelezettségvállalást feltételez, mert ebben a vonatkozásban sincs semmi változás.

Ami a magyar követeléseket illeti, tekintettel arra, hogy ez a kérdés Magyarország részéről sem volt soha pontosan megfogalmazva, nem is lehetett róla tárgyalni a Balkán-antant tanácsának belgrádi tanácskozásán. Minden, ami valóban jelentkezett, az annak a vágya volt, hogy bizonyos békülékenységet és előzékenységet tanúsítsanak Magyarország irányában. Nem szabad szem elől té-

veszteni azt sem, hogy a Balkán-antant tanácsának belgrádi tanácskozását megelőzően Ciano gróf és Csáky gróf tanácskozott Velencében.[510] Ezen a találkozón, valamennyi hivatalos magyar részről szerzett információ szerint megállapodás született Olaszország és Magyarország között arról, hogy Magyarország elhalasztja követeléseit Romániával szemben a háború végéig. Teljesen természetes, hogy a Balkán-antant, különösen Románia, nem tudott e kérdésben messzebb menni, mint amiben maga Olaszország és Magyarország megállapodott.

Mindezek alapján úgy tűnik, hogy a magyar közvélemény, amely nem fejezhette ki elégedetlenségét Olaszországnak a velencei találkozón ebben az irányban elfoglalt álláspontja miatt, a Balkán-antant tanácsának belgrádi tanácskozását használta ki, hogy ez alkalommal közvetett módon, Olaszországnak címezve fejezze ki véleményét és bírálatát.

A fentiek Nagykövet Úr az Ön tájékoztatását szolgálják.

Fogadja Nagykövet Úr kiváló nagyrabecsülésemet

Smiljanić
Külügyminiszter-helyettes

122.

A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának tájékoztatója az ankarai diplomáciai kirendeltség vezetőjének a magyar külügyminiszter esetleges visszavonulásáról és a magyar politikai vezetésben a külpolitikai kérdésekben meglévő eltérő nézetekről (1940. március 21.)

AJ 370-30
Pov. Broj. 7277/III-Mađ. 1.
Tárgy: Csáky helyzete
Futárral
Belgrád, 1940. március 21.

A királyi követségnek Ankara

A Külügyminisztériumnak van szerencséje tájékoztatni, hogy a budapesti királyi követségtől március 18-án a következő jelentést kapta Csáky helyzetéről, illetve esetleges visszavonulásáról, amelyben egyebek között a következőket mondja:

[510] A magyar és az olasz külügyminiszter 1940. január 5–7-én folytatott tárgyalásairól van szó.

A Csáky gróffal való személyes találkozások során szerzett benyomásai szerint (Csáky) szemmel láthatóan fáradt és némiképp dezorientált. Nem titkolja, hogy szívesen visszavonulna és elvállalna valamilyen külföldi diplomáciai képviseletet.

Ami Csáky esetleges visszavonulásának munkaügyi motívumait illeti, amiről kitartóan beszélnek, azok a közte és Horthy kormányzó, illetve Teleki gróf között a külpolitikai ügyek intézésének módszerében lévő véleménykülönbségre vezethetők vissza.

Csáky a beszélgetésben nem ismeri el ennek az árnyalatnak a létét. Feltűnően hangoztatja egyetértését mindkét említett magas méltósággal, különösen hangsúlyozva annak a támogatásnak a jelentőségét munkájában, amelyet Horthy kormányzó részéről élvez.

A budapesti angol követ[511], aki a legjobb kapcsolatban áll Teleki gróffal, bizalmas [beszélgetéseiben] nem titkolja el a különbséget Teleki és Csáky között, noha azt állítja, hogy rendkívül nehéz a jelenlegi helyzetben helyettesíteni a külügyminisztert, e döntésnek Magyarország helyzetére vélhetően gyakorolt hatása miatt.

A Külügyminisztériumnak van szerencséje a fentieket a tájékoztatásul közölni a királyi képviselettel.

A miniszter utasítására

A Politikai Osztály vezetője

Eljuttatva: a bukaresti és ankarai nagykövetségekre, illetve a szófiai, athéni, római és berlini királyi követségekre.

123.

A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának tájékoztatója az ankarai jugoszláv nagykövetség részére a román–magyar kapcsolatok alakulásáról (1940. március 21.)

AJ 370-30
Pov.Broj 7285/III M-52
Belgrád, 1940. március 21.
Tárgy: Román–magyar kapcsolatok

Az ankarai királyi nagykövetségre,

[511] O'Malley, Sir Owen St. Clair (1887–1974) brit diplomata, 1940–1941-ben a Brit Birodalom magyarország követe.

A budapesti királyi követség folyó hó 18-án a következő jelentést küldte a magyar–román kapcsolatokról:

A román követnek, Crucescu[512] úrnak a magyar külügyminiszternél folyó hó 15-én tett látogatása során Csáky gróf kiemelte annak a helyzetnek a kényes voltát, amelyben Magyarország és Románia van a háborúzó felek, s különösen Németország vonatkozásában.

Közvetve szólt Magyarországnak a radikális és hirtelen megoldásoktól való félelméről, kiemelve Délkelet-Európa valamennyi országa összefogásának szükségességét, a legkisebb célzást sem téve a magyar revizionista követelésekre.

Csáky grófnak ez a magatartása a Románia Németországgal, Szovjet-Oroszországgal és Olaszországgal való kapcsolataiban bekövetkezett változások eredménye. Különösen Németország ellátási szükségletei és háborús frontjainak szűkítése vette el Magyarország Romániával szembeni aspirációi közeli megvalósulásába vetett reményét.

Emiatt Magyarország igyekszik a magyar kérdést mint általános európai kérdést bemutatni, amit Európa ezen részének békéje megőrzése érdekében a következő békekonferencián meg kell oldani.

Mindent összevetve úgy tűnik, Magyarország viszonyában Románia iránt Horthy kormányzó és a kormányfő, Teleki gróf megbékélőbb és visszafogottabb álláspontja felülkerekedett Csáky gróf és a magyar katonai körök korábbi intranzigens álláspontján.

A Külügyminisztériumnak van szerencséje a fentieket tájékoztatásul közölni.

Smiljanić külügyminiszter-helyettes

Elküldve:
Bukaresti királyi nagykövetségre
Ankarai királyi nagykövetségre
Szófiai királyi követségre
Athéni királyi követségre

---

[512] Radu Crucescu (?–?) román diplomata, budapesti román követ.

124.

A Jugoszláv Királyság ankarai nagykövetének beszámolója az ankarai magyar követnek a török külügyminiszterrel folytatott beszélgetéséről Törökország semlegességének jelentőségéről, valamint Magyarország Romániához fűződő kapcsolatairól (1940. május 2.)

AJ 370-30
Str. Pov. Broj. 721.
Ankara, 1940. május 2.
Számjeltávirat

Kimenő Belgrád
Személyesen a miniszternek, szigorúan bizalmas.

A magyar követ nemrégiben Budapestről visszaérkezve kormánya nevében kijelentette Saraçoglunak[513], szigorú diszkréciót kérve tőle, hogy Magyarországon nagy megelégedettséggel fogadták a török kormányfő legutóbbi kijelentéseit Törökország azon óhajáról, hogy kívül maradjon az ellenségeskedésen, s hogy a magyar körök úgy vélik, ez a politika biztosítja a békét nem csak a Balkánon, hanem a Duna mentén is. A követ azt is mondta, hogy Magyarországon tisztában vannak azzal a szolidaritással, ami valamennyi balkáni és Duna menti államot összeköt. Hozzátette, hogy Magyarországon nem maradt egyetlen germanofil sem, miután Németország megtámadta Dániát és Norvégiát.[514]

A követ azt is kijelentette, hogy országa viszonyulása Romániához nem csak hogy korrekt, de baráti is. Magyarország, mondta, nem akar e háború alatt semmit sem tenni, ami aggaszthatná Romániát. A vitás kérdéseket keleti szomszédjával a háború után fogja rendezni.

A követ megjegyezte Saraçoglunak: kormányának az a kívánsága, hogy erről a kijelentéséről ne tájékoztassa a román kormányt. Saraçoglu azt mondta nekem, hogy mégis szándékában áll kérni a magyar követ hozzájárulását, hogy ezt a kijelentést közölhesse Gafencuval, amikor találkoznak.

Šumenković

---

[513] Şükrü Saracoğlu (1887–1953) török politikus és diplomata, 1938. november 11. és 1942. augusztus 13. között Törökország külügyminisztere, majd miniszterelnöke 1946-ig.

[514] 1940. április 9-én

125.

A Jugoszláv Királyság budapesti követségének jelentése a kárpátaljai oroszok nevében őt megkereső Munkács-Prjasevó-i püspök beadványáról (1940. augusztus 12.)

AJ 138-4
Str. Pov. Broj. 1344.
Tárgy: A kárpátaljai oroszok beadványa
Két másolattal
Budapest, 1940. augusztus 12.

A Külügyminisztérium Politikai Osztályának

A munkácsi-prjasevói püspök, Vladimir[515] úr egy orosz nyelvű anyagot nyújtott be hozzám. A kárpátaljai oroszok beadványát tartalmazza, amelyet az ott élő nép vezetői adtak át neki azzal a kéréssel, hogy juttassa el hozzánk és a budapesti vagy a belgrádi szovjet követségre. A beadványt két példányban adták át a püspöknek, amelyből egyet átadott a királyi követségnek, a másikat pedig a királyi követségen keresztül továbbította Őszentségéhez, dr. Gavrilo[516] szerb pátriárkához.

Vladimir püspök úr megkért, hogy hozzam kapcsolatba az itteni szovjet követtel, hogy elé terjeszthesse mindazokat a szenvedéseket, amelyeken a kárpátaljai kerület oroszai mennek keresztül, s amelyekről a mellékelt anyagban írnak.[517]

Elmagyaráztam Vladimir püspök úrnak, hogy rá, egyházunkra és Magyarországgal való politikai kapcsolatainkra nézve is nagyon nagy kár származna, ha magyar részről bebizonyosodna, hogy közben jár a kárpátaljai oroszok érdekében. Különösen arra hívtam fel a figyelmét, hogy ilyen anyagot ne továbbítson, mert előfordulhat, hogy valamilyen feljelentés alapján átkutatják. Végezetül elmagyaráztam neki, hogy nem mutathatom be az itteni szovjet követnek, és nem is ajánlhatom be hozzá, mindezt számos igazolható okkal támasztva alá. Vladimir püspök úr megértette érveimet, és egyetértett velük, de kérte, hogy ez az orosz nyelvű anyag legyen eljuttatva a külügyminisztériumba.

[515] Rajić Vladimir (1882–1956) szerb egyházi személyiség, 1938–1945 között Munkács-Prjasevo (Eperjes) ortodox püspöke.

[516] Gavrilo Dožić (1881–1950) szerb egyházi személyiség, 1920-tól montenegrói-tengermelléki metropolita, majd 1938–1950 között V. Gavrilo néven a Szerb Ortodox Egyház 51. pátriárkája.

[517] A melléklet nem volt az irathoz csatolva.

Bátorkodom arra kérni a Minisztériumot, hogy Vladimir püspöknek hívják fel a figyelmét a legnagyobb mértékű visszafogottság szükségességére a kárpátaljai ruszinok és a magyar állam kapcsolataiban, amelynek ők az állampolgárai.

Svet. M. Rašić
Követ sk.

126.

A Jugoszláv Királyság budapesti követségének jelentése Csákynak a magyar–szovjet viszonyról és a budapesti szovjet követről vallott véleményéről (1940. augusztus 13.)

AJ 138-4
Pov. broj. 1355.
Tárgy: Csáky a magyar–szovjet viszonyról
Két másolattal
Budapest, 1940. augusztus 13.

A Külügyminisztérium Politikai Osztályának

Csáky gróf beszélt nekem a szovjet–magyar kapcsolatokról, amiket nagyon jóknak és megbízhatóknak írt le. Ő is megismételte, hogy Szovjet-Oroszországnak nem áll szándékában politikailag érdeklődni a Kárpátokon túli területek iránt. Ezt Molotov két alkalommal kijelentette a moszkvai magyar követ[518] előtt.

Csáky nagyon kedvezően nyilatkozott a budapesti szovjet követ[519] magatartásáról, akiről azt mondta, hogy nem dolgozik a magyarországi kommunista propagandán, s hogy objektív és diszkrét.

Svet. M. Rašić
Követ sk.

---

[518] Dr. csejtei Kristóffy József (1890–1969) külügyi tisztviselő, diplomata, 1939–1941 között Magyarország moszkvai követe.

[519] Nyikolaj Saronov (?–?) szovjet diplomata, 1940–1941-ben a Szovjetunió budapesti követe

127.

A Jugoszláv Királyság budapesti követségének jelentése a magyar külügyminiszter magyar–szlovák viszonyt értékelő kijelentéseiről (1940. augusztus 13.)

AJ 138-4
Pov. broj. 1350.
Tárgy: Magyar–szlovák kapcsolatok
Két másolattal
Budapest, 1940. augusztus 13.

A Külügyminisztérium Politikai Osztályának

Csáky gróf szintén megerősítette azt, amit nemrégiben említett nekem az itteni szlovák követ[520], amiről beszámoltam a Minisztériumnak folyó hó 2-i 1266. számú jelentésemben, hogy a magyar–szlovák kapcsolatok lényegesen nyugodtabbak és kiegyensúlyozottabbak, főleg Tiso[521] elnök és Tuka[522] miniszterek találkozója után Hitlerrel Berchtesgadenben. Németország befolyása Szlovákiára mindenképpen kedvező volt, véli Csáky, és nem csak a német–szlovák kapcsolatokra, amelyek még rendezettebbek lettek az orosz szimpatizáns Ďurčanskýnak[523] a távozásával a szlovák kormányból, hanem Magyarország és Szlovákia között is. Csáky előtt ismertek a szlovák revizionista követelések Magyarország irányában, de úgy tűnik, nem tulajdonít neki nagyobb jelentőséget.

Svet. M. Rašić
Követ sk.

---

[520] Ján Spišiak (1901–1981) szlovák diplomata, Szlovákia budapesti követe 1939–1944 között.

[521] Jozef Tiso (1887–1947) szlovák politikus, katolikus plébános, az első szlovák köztársaság elnöke.

[522] Vojtech Tuka (1880–1946) szlovák jogász és politikus, az első szlovák köztársaság külügyminisztere.

[523] Ferdinand Ďurčanský (1904–1974) Szlovák néppárti politikus, a Tiso-kormány bel- és külügyminisztere.

128.

A Jugoszláv Királyság budapesti követségének jelentése a magyar külügyminiszter vélekedéséről a magyar–jugoszláv viszonyról (1940. augusztus 13.)

AJ 138-4
Pov. broj. 1351.
Tárgy: Csáky a jugoszláv–magyar kapcsolatokról
Két másolattal
Budapest, 1940. augusztus 13.

A Külügyminisztérium Politikai Osztályának

A Magyarország és Jugoszlávia közötti kapcsolatokról Csáky gróf nem mondott semmi újat. Egész magatartásából látszik azonban az, hogy ő ezeket a kapcsolatokat teljesen barátinak és állandónak tartja; ugyancsak le lehet szögezni, hogy ezt már természetes és szükséges feltételnek tekinti, amit nem piszkál.

Nem tartottam szükségesnek még csak célzással sem érinteni a magyar határoknak országunk irányában történő esetleges kijavítására vonatkozó magyar véleményt, mint ahogy a délkelet-európai általános politikai átrendeződéssel és Romániával kapcsolatban sem. Megjegyzem, hogy erről egyetlen hivatalos oldalról sem hallok semmit, dacára annak, hogy a közvéleményben és szélesebb polgári körökben gyakran lehet hallani azt, hogy e határok kiigazítása és önkéntes átengedése a részünkről rendkívül hasznosan hatna a jövőbeni baráti kapcsolatokra és együttműködésre Jugoszlávia és Magyarország között.

Svet. M. Rašić
Követ sk.

129.

A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának tájékoztatója az ankarai jugoszláv nagykövetség részére a magyar kormánynak a revizionista propaganda visszafogását célzó tervezett lépéseiről (1940. szeptember 7.)

AJ 370-30
Pov. Broj. 24461/III
Belgrád, 1940. szeptember 7.
Ilija Šumenković nagykövet úrnak, Ankara

Nagykövet Úr,

A budapesti királyi követ folyó hó elsejei jelentésében tájékoztatott arról, hogy a magyar külügyminisztérium sajtóosztályának vezetője, Ullein-Reviczky[524] az ottani tudósítónknak a következő tartalmú kijelentést tette:

1) hogy megtesznek mindent, ami szükséges, hogy a magyar sajtó ne írjon a további magyar revizionista törekvésekről;

2) hogy a magyar filmhíradókból a mozikban eltávolítják a jövőben a történelmi Magyarország térképét;

3) hogy megvan a szándék arra, hogy megszüntessék a Revizionista Ligát és átalakítsák egy hazafias szervezetté, és

4) hogy a magyar minisztertanács szeptember 6-i ülésén határozatot hoz arról, hogy kivonjanak a forgalomból minden olyan földrajzi térképet, amelyen Magyarország történelmi határai vannak feltüntetve.[525]

Ullein-Reviczky még azt is kijelentette, hogy a magyar–jugoszláv kapcsolatok jövőjére optimizmussal kell tekinteni.

Ezt követő folyó hó 5-i jelentésében a budapesti királyi követ arról számolt be, hogy Eckhardt Tibor úr egy beszélgetés folyamán a magyar területi követeléseket a határ jugoszláv irányban történő módosításáról jelentéktelennek és jelenleg tárgytalannak tüntette fel.

A fentiek az ön személyes tájékoztatását szolgálják, biztosíthatom a Nagykövet Urat kiváló nagyrabecsülésemről. Külügyminiszter-helyettes

Smiljanić

[524] Ullein-Revitzky Antal (1894–1955) diplomata, a nemzetközi jog tanára, 1938 végétől a Külügyminisztérium összevont sajtó- és kulturális osztályának vezetője, 1941 áprilisától az egybevont miniszterelnökségi és a külügyi sajtóosztály vezetője.

[525] A magyar minisztertanács nem ülésezett szeptember 7-én, és ilyen napirendi pont egyetlen szeptemberi ülésén sem szerepelt.

130.

A Jugoszláv Királyság budapesti követségének jelentése a Kulturális Minisztérium külkapcsolatait irányító osztály vezetője, Velmar Janković magyarországi látogatásáról és tárgyalásairól (1940. szeptember 18.)

AJ 138-4
Pov. broj 1605
Tárgy: Dr. Velmar-Janković[526] budapesti látogatása
Budapest, 1940. szeptember 18.

A Külügyminisztérium Politikai Osztályának

A Kulturális Minisztérium külkapcsolatait felügyelő osztály vezetőjének, Velmar Janković úrnak budapesti látogatása nagyon hasznos volt a magyar–jugoszláv megismerés és kulturális közeledés szempontjából. Janković úr rövid tartózkodása alatt a magyar fővárosban kapcsolatba került a Kulturális Minisztériummal, és a Külügyminisztérium kulturális osztályával; valamint a magyar kulturális élet nagyszámú legismertebb képviselőjével: írókkal, művészekkel, zenészekkel, színészekkel, stb. Fogadta a kulturális miniszter, Hóman Bálint, akivel hosszú megbeszélést folytatott a magyar–jugoszláv kulturális érintkezésről és e kapcsolatokat érintő számos kérdésről. Majd ugyanennek a minisztériumnak az államtitkáraival, Fay[527] úrral, parlamenti képviselővel, és Szily[528] úrral. Az utóbbi személyek Janković urat barátsággal, jóindulattal és előzékenységgel fogadták.

Janković Budapesten különösen szorgalmazta a magyar és a mi operatársulatunk csere látogatásának kérdését. Miután erről már korábban is esett szó, és megállapodás volt Lovro Matačić[529] karmester úr és a budapesti opera igazgatója, Márkus[530] úr között, s miután az igen konkrét megállapodások ellenére sem való-

[526] Vladimir Velmar-Janković (1895–1976) szerb író, jogász, kritikus. 1919–1941 között a Jugoszláv Királyság művelődési minisztériumának magas rangú tisztviselője.

[527] Fáy István (1881–1953) politikus, főispán, országgyűlési képviselő, 1939. szeptemberétől vallás-és közoktatásügyi államtitkár.

[528] Szily Kálmán (1875–1958) mérnök, műegyetemi tanár, 1932 és 1941 között a vallás-és közoktatásügyi minisztérium közigazgatási államtitkára.

[529] Lovro Matačić 1899–1985) horvát származású karmester és zeneszerző, 1938-tól a belgrádi Operaház igazgatója és a belgrádi filharmonikusok vezető karmestere.

[530] Márkus László (1881–1948) 1935-ttől 1944-ig az Operaház igazgatója és főrendezője.

sult meg a csere, bátorkodom felhívni a figyelmet annak szükségességére, hogy a jövőben valamennyi tárgyalás, amely a Királyságunk és Magyarország közötti kulturális cserekapcsolatokról folyik, kizárólag a Kulturális Minisztérium külkapcsolati osztályán keresztül történjen, hogy biztosítva legyen ezen elképzelések tényleges és konkrétabb megvalósulása, és elkerüljük a határozatlanságot és a megvalósulás akadályozását, illetve elérjük, hogy valamennyi kezdeményezés tekintetében felelősséggel és egységesen járjanak el. Janković úr Budapesten találkozott újságírókkal, múzeumigazgatókkal, filmproducerekkel. Valamennyiükkel véleményt cserélt a kulturális értékek kölcsönös cseréjéről. Különösen jelentős ebből a szempontból is a filmkészítés tekintetében történő együttműködésre vonatkozó kezdeményezés előzékeny fogadtatása, és a szélesebb, állami érdekeket és művészeti értékeket képviselő festészeti és képzőművészeti kiállítások szervezése.

Budapesti tartózkodása alatt számos ebédet adtak Janković úr tiszteletére, amelyeken volt szerencsém részt venni, és magam is közelebbi kapcsolatba kerülhettem a magyar irodalmi és művészeti élet képviselőivel, és megállapíthattam, hogy Janković úrnak sikerült értékes és tartós kapcsolatokra szert tennie, ezért bátorkodom javasolni, hogy a jövőben valamennyi Magyarországgal kapcsolatos kulturális rendezvényt és cserét Janković úr szakmai illetékességével és közreműködésével bonyolítsák le.

Svet. M. Rašić
követ

131.

A Jugoszláv Királyság budapesti követségének jelentése Magyarország kapcsolatairól egyes európai államokkal (1940. szeptember 20.)

AJ 370-30
Pov. Broj.1612.

Másolat
Budapesti királyi követség Budapest, 1940. szeptember 20.
Tárgy: Magyarország kapcsolatai más országokkal

A Külügyminisztérium Politikai Osztályának

Magyarország kapcsolatait Németországgal Csáky gróf igyekezett a legjobb színben lévőknek feltüntetni, azt állítva, hogy ez kifejeződésre jut a német saj-

tóban is, amelyben 1936 óta nem írtak ilyen jól Magyarországról. Ezek a kapcsolatok még szilárdabbakká váltak a bécsi döntések után, és a legkedvezőbb visszhangra találnak mindkét nép legszélesebb köreiben.

A magyar–olasz kapcsolatokról Csáky gróf úgy véli, hogy fölösleges egyáltalán beszélni róluk, annyira jók és kiegyensúlyozottak.

Megemlítette azt is, hogy a magyar–bolgár kapcsolatok az utóbbi időben lényegesen erősödtek. Hosszú évekig valahogy mellőzve voltak. Több kulturális és gazdasági konvenció is alátámasztja ezt: a párhuzamosság a területi kérdések rendezése között Bécsben és Craiovában[531] még nagyobb lendületet ad ennek a kedvező fejlődésnek, amely azon a magyar és bolgár szándékon alapul, hogy minden kérdést rendezzenek Romániával, és megteremtsék a barátságos együttműködés feltételeit a három ország között, ami a tengelyhatalmaknak is fontos érdeke a béke további megőrzése érdekében Dél-Keleten és a Balkánon.

Csáky gróf azt mondta: szófiai követük engedélyt kért arra, hogy Budapestre jöjjön, hogy referálhasson a magyar–bolgár kapcsolatok további elmélyítésének lehetőségeiről, amiről bizonyos javaslatokat akar tenni. Csáky gróf azt válaszolta a követnek, hogy jöhet Budapestre, és reméli, hogy még inkább előmozdítja a közeledést Magyarország és Bulgária között.

[Abból] ahogy Csáky gróf beszélt nekem a Balkán paktum gyengüléséről és bizonyos kombinációkról, hogy Bulgária közeledjen e paktum államaihoz, úgy hiszem, Magyarország azon érdekének, hogy közeledjen Bulgáriához, politikai háttere van, a Balkán paktummal kapcsolatos tervezgetések kárára.

Csáky gróf beszélt a magyar–szovjet kapcsolatokról is. Egyre jobbnak nevezte őket. A kapcsolatok további javulására, mondta, hatással van utólag az a tény is, hogy Magyarország határa magán a Kárpátokon húzódik, mert a régi, már Gerovszkytól[532] származó magyarázat szerint is maga a cári Oroszország is a Kárpátokat tekintette politikai érdekei végső határának.

A budapesti szovjet követ magatartásával, aki nagyon diszkrét és visszahúzódó, Csáky gróf nagyon elégedett.

Svetozar Rašić
Követ. sk.

---

[531] 1940. szeptember 7-én Craiovában Románia szerződésben engedte át Bulgáriának a dél-dobrudzsai területeket.

[532] A bukovinai Csernovicból származó Gerovszky testvérek (Alekszej, György és Román egyikéről lehet szó, akiket az Osztrák–Magyar Monarchia idején a pánszláv mozgalom képviselőiként tartottak számon.

132.

A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának tájékoztatója az ankarai jugoszláv nagykövetségre Csáky külügyminiszter vélekedéséről a magyar–jugoszláv kapcsolatokról (1940. szeptember 23.)

AJ 370-30
Str. Pov. Broj. 2846/III
Tárgy: Csáky a Jugoszláviával való kapcsolatokról

Az ankarai királyi nagykövetségre
Belgrád, 1940. szeptember 23.

E hónap 20-án Csáky gróf a budapesti követünkkel folytatott beszélgetés során a magyar–jugoszláv érdekek és barátság további kielégítő fejlődéséről beszélt. Megjegyezte, állandó óhaja az, hogy ezt a barátságot tovább mélyítsék és nem adta tanújelét semmilyen olyan szándékának vagy kezdeményezésnek, amely részünkről negatív vagy elégedetlen következtetésekre vezethetett volna.

Dr. Čubrilović[533] miniszter úr Teleki Mihály[534] grófot Jugoszláviába invitáló levele kapcsán gróf Csáky azt mondta, hogy személyesen járt el, hogy a magyar földművelésügyi miniszter elfogadja a meghívást, hogy újfent manifesztálódhassék kapcsolataink szorosabbra fonódása és következetessége.

Magyarország és a magyar kormány, mondta a továbbiakban gróf Csáky, az elkövetkező években nagyon el lesz foglalva az új területek megszervezését érintő fontos és számos feladattal. Ebből kifolyólag, úgy vélte, logikus, hogy Magyarország nem fog új külpolitikai kezdeményezéssel előállni egyetlen ország felé sem. Követünk Csáky ezen megállapításából arra a következtetésre jutott, hogy azok a híresztelések és kombinációk, amelyek a magyar revizionizmus folytatásáról szólnak, országunk irányában nem időszerűek, amit nem kell úgy értelmezni, hogy megfelelő alkalom előálltakkor vagy alkalmas pillanatban és összefüggésben politikai kérdések valamely szélesebb kontextusban történő rendezésével ne lehetnének felvetve. Ez a felvetés azonban aligha képzelhető el

[533] Branko Čubrilović (1894–1962) boszniai szerb politikus, a Szerb Földműves Párt tagja, a Cvetković–Maček-kormányban földművelésügyi miniszter.

[534] Gróf Teleki Mihály (1896–1991) földbirtokos, 1935-től az Országos Mezőgazdasági Kamara alelnöke, 1938. november 15. és 1940. december 30. között földművelésügyi miniszter.

egyoldalú magyar kezdeményezésként, más erősebb és szélesebb körű fórumok egyetértése vagy támogatása nélkül.

Csáky gróf biztosította követünket, hogy Bécsben nem esett szó Jugoszláviáról. Olaszországnak, mondta, Németország mellett ugyancsak fontos érdeke, hogy a Balkánon ne történjenek változások. Ebből Csáky azt vonta le, hogy a nyugati hadműveletek befejeződése előtt a Földközi-tengeren és a Közel-Keleten nem eshet szó semmilyen területi változásról.

Olaszország, mondta, meglehetősen aggódik az éppen az ebben a földrajzi térségben kívánatosnak tartott stabilitással és Törökországnak a Földközi-tenger keleti medencéjében formálódó eseményekkel szembeni magatartásával kapcsolatban.

A Külügyminisztériumnak van szerencséje a fentieket a királyi képviseletnek tudomásul vétel miatt eljuttatni.

Külügyminiszter-helyettes ... Smiljanić

133.

A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának tájékoztatója az ankarai jugoszláv nagykövetségre Csáky külügyminiszter vélekedéséről a magyar–jugoszláv határ korrekciójáról szóló híresztelésekről (1940. szeptember 26.)

AJ 370-30
Pov. Broj.26076-III-Mađ-5
Tárgy: Magyar–jugoszláv kapcsolatok
Az ankarai királyi nagykövetségnek
Belgrád, 1940. szeptember 26.

Az itteni magyar követ, miután visszatért Budapestről, folyó hó 23-án a Külügyminisztériumban tett látogatása alkalmával kijelentette, hogy Csáky gróffal folytatott beszélgetése alkalmával szóba hozta azokat a híreszteléseket is, amelyek javasolták a magyar–jugoszláv határ kisebb korrekcióinak felvetését magánbeszélgetéseken. A magyar külügyminiszter ennek kapcsán azt mondta neki, hogy ezek abszurdumok, s hogy a magyar kormány részéről nem volt ennek a kérdésnek semmilyen, még félhivatalos szondírozása sem, miután a magyar kormánynak nem áll szándékában bármilyen ilyen jellegű kezdeményezést tenni.

A Külügyminisztériumnak van szerencséje a fentieket tudomásul vétel miatt eljuttatni.

A miniszter utasítására a Politikai Osztály vezetője.

Eljuttatva a királyi követségekre: Berlin, Róma, Ankara, Moszkva, Szófia, Bukarest, Athén

---

134.

A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának tájékoztatója az ankarai jugoszláv nagykövetségre a német csapatok romániai megjelenését követően kialakult magyarországi hangulatról (1940. október 15.)

AJ 370-30
Jugoszláv Királyság Külügyminisztériuma
AJ 370-30
Str. Pov. Broj 3061-III.
Belgrád, 1940. október 15.

Az ankarai királyi nagykövetségre

Budapesti királyi követségünk egy hivatalos magyar személyiségtől szerzett információk alapján, folyó hó 12-én a következő jelentést juttatta el a Külügyminisztériumhoz a német csapatok Romániába érkezése nyomán Magyarországon kialakult hangulatról.

A magyar körök értesülése szerint a németek az utóbbi időben minden fegyvernemből küldenek katonaságot Romániába, mégpedig többfelé, azzal az ürüggyel, hogy a besszarábiai németek kitelepüléséhez szükséges technikai személyzetet küldenek. A berlini magyar követség csak ez év szeptemberében mintegy 6500 tranzit vízumot adott ki németek átutazására Magyarországon keresztül.

Amint a hivatalos magyar körök állítják, Magyarország nincs abban a helyzetben, hogy megakadályozza a németek átutazását, akik továbbra is fognak Romániába menni. Magyarországon azonban azt remélik, hogy a német katonaság hadianyag és lőszer szállításait főleg a Dunán fogják lebonyolítani.

A német csapatok koncentrációja Romániában, ezen magas rangú magyar személyiség szerint, egyre nagyobb német nyomást fog eredményezni Magyarországra, és növekvő követeléseket a csapat és hadianyag átszállítások tekintetében.

Emellett várható a romániai német csapatok különböző szükségleteit kielégítő szállításokra vonatkozó kérések felbukkanása is, ami ugyancsak igen veszélyes német ingerenciát[535] eredményezhet Magyarországon. A keleti irányban folytatott esetleges német katonai műveletek tovább növelhetik a németek szükségleteit, és így követeléseiket Magyarország irányában. Mindebből kifolyólag a hivatalos magyar körökben nagy az aggodalom az országra várható nehézségek miatt.

A Külügyminisztériumnak van szerencséje a fentieket tájékoztatásul küldeni.

Külügyminiszter-helyettes
Smiljanić

135.

A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának tájékoztatója az ankarai jugoszláv nagykövetségre Csáky külügyminiszter belgrádi látogatásáról és a tervezett barátsági egyezményről (1940. december 10.)

AJ 370-30
Str. Pov. Broj. 3678
Számjeltávirat Belgrád, 1940. december 9. 19.00
Ankara, 1940. december 10, 8.45

A magyar külügyminiszter, Csáky hivatalos látogatást tesz Belgrádban e hónap 11-én és 12-én.

Ez alkalommal Jugoszlávia és Magyarország között barátsági egyezményt írnak alá, amely csak megerősítése a már meglévő baráti kapcsolatoknak. Az egyezmény nem fog semmi egyebet tartalmazni, leszámítva a kölcsönös kapcsolatokat érintő kérdésekben a kapcsolattartást.

Ennek az egyezménynek a megkötése semmilyen kapcsolatban sincs, sem közvetlen, sem közvetett formában a háromhatalmi egyezménnyel, kizárólag a szomszédos államokkal való viszonyaink konszolidálását célzó politikánk szellemében született.

A fentieket személyes tájékoztatásául közlöm

Cincar Marković

---

[535] Beavatkozást.

136.

A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumának tájékoztatója az ankarai jugoszláv nagykövetségre Csáky külügyminiszter vélekedéséről a magyar–jugoszláv barátsági egyezmény jelentőségéről és a béke fenntartásának szükségességéről Európa ezen részében (1940. december 15.)

AJ 370-30
Str. Pov. Broj. 3722.
Számjeltávirat
Belgrád, 1940. december 15. 1. 05
Ankara, 1940. december 15. 19. 10

Személyesen a nagykövetnek.
Amint tájékoztattam 3678. számú szigorúan bizalmas táviratomban, a Magyarországgal aláírt barátsági szerződés kizárólag a fennálló magyar–jugoszláv kapcsolatokat erősíti meg. Ezáltal kétségtelenül kedvezőbbek lesznek a feltételei a békepolitika meghosszabbításának és biztosításának a Duna-mentén, aminek fenntartását mi éppúgy akarjuk, mint a magyarok.

A Csákyval folytatott beszélgetésből kiderül, hogy Magyarország bár csatlakozott a háromhatalmi egyezményhez, saját érdekei miatt azon van, hogy a béke a Duna-medencében fennmaradjon, mert egyébként a helyzete még súlyosabb lenne. Magyarország minden igyekezetével ezen van a németeknél. Csákynak az a benyomása, hogy Németország ugyanúgy azt szeretné, ha errefelé fennmaradna a béke.

Csákytól értesültem, hogy a bolgárok nem örültek a barátsági szerződés aláírásának velünk, azonban ő, Csáky, Magyarország magasabb érdekeit tartva szem előtt, túllépett ezen.

Kérem, tájékoztassa erről Saraçoglut.

Cincar Marković

137.

A Jugoszláv Királyság Pénzügyminisztériumának beadvány a Minisztertanácshoz a Bajánál a Pandúr-szigeti völgyben zajló kotrási munkálatok folytatásához és az öntözőcsatorna zsilipjeinek javításához szükséges állami hitel tárgyában (1941. február 14.)

AJ 138-4
Jugoszláv Királyság Pénzügyminisztériuma
Költségvetési Osztály/VII
Br. 245.
Belgrád, 1941. február 14.

A Minisztertanácsnak

1 500 000 dinár összegű hitel az állami számviteli törvény 131. bekezdése alapján a Bajánál a pandúrszigeti völgyben zajló kotrási munkálatok folytatására, és az öntözőcsatorna zsilipjének javítására.

Az építésügyi miniszter úr 1940. szeptember 30-i 37968 számú iratával a következő tartalmú kérést jutatta el hozzám:

„A külügyminiszter úr 1940. július 27-i 7273. számú határozata szerint országunk e hónap elején elküldte szakértőit Bajára (Magyarország), hogy a magyar szakértőkkel és a csatornatársaság hazai és magyar képviselőivel (I. Péter Király Rt. és a Ferenc-Csatorna Rt.) tanulmányozzák az öntözőcsatorna kotrása folytatásának kérdését Bajánál (Pandúr-szigeti völgy), amelyből a mi csatornáink kapják a Dunából a vizet, és a zsilip javítását ezen a csatornán Bajánál. A helyszíni felmérést követően a szakértők benyújtották a jegyzőkönyvet, amelyből kiderül, hogy a Pandúr-szigeti völgy kotrási munkálata folytatásának kérdése és a Deák Ferenc zsilip javítása Bajánál a legnagyobb fontossággal bíró érdeke mind a mi I. Péter Király Csatorna Társaságunknak, mind magának az államnak, s hogy a munkálatokat mielőbb el kell kezdeni, és mielőbb be is kell fejezni.

Az öntözőcsatorna kotrási munkálatai azon kötelezettségek közé tartoznak, amelyet államunk még 1931-ben vállalt, de amit mindmáig nem teljesített, míg a Deák Ferenc zsilip javítási munkálatait az objektumon az utóbbi években jelentkező károk teszik szükségessé. A szakértők becslése szerint a Pandúr-szigeti csatorna kotrási munkálataira 145 000 pengő szükséges, míg a Deák Ferenc zsilip

javítására 45 000 pengő, összesen 195 000 pengő. A társaságok között 1930-ban kötött „megállapodás" szerint a mi csatornáinkra esik ennek az összegnek a 6/7-ed része, azaz ránk 167 290 pengő vagy körülbelül 1 500 000 dinár jut.

Ami államunk kötelezettségét illeti a fent említett munkálatok elvégzésében való részvételében, a következőket van szerencsém megjegyezni:

A hajózható csatornák műszaki állapota magyar területen a háború utáni elhanyagoltság következtében igen kritikus, fennállt annak a veszélye, hogy megszűnik valamennyi csatornánk ellátása, amelyeket a Baja–Bezdán-csatorna táplál. Ezért 1930. október 3-án a Duna vízrendszere bizottság magyar delegátusa és a mi képviselőnk által kötött egyezményben megállapították, hogy mielőbb szükséges a magyar területen lévő tápcsatornáknak a megfelelő működési állapotba hozatala, éspedig: a Bajánál lévő zsilip felújítása, amely azzal fenyegetett, hogy összedől; továbbá az odavezető csatornának a kikotrása a Duna és Baja között, amelyet a folyó feltöltött hordalékával, úgyhogy egyáltalán nem engedte át a vizet az öntözőcsatornába. Ezzel az egyezménnyel mindkét társaság felhatalmazást kapott, hogy az egymás közti viszony végleges rendezésétől és a két állam viszonyától függetlenül megállapodást kössön e munkálatok kivitelezésének elszámolásáról és mikéntjéről, és a költségek megoszlásáról. A társaságok 1930. október 23-án kötötték meg ezt a megállapodást

A magyar kormány kérésére, hogy államunk vállaljon garanciát a jugoszláv társaságra, a vállalt kötelezettségek tekintetében, mint ahogy a magyar kormány garanciát vállalt a magyar társaságra, követünk 1931. júniusi jegyzékével tájékoztatta a magyar kormányt, hogy a jugoszláv kormány garanciát vállal a jugoszláv társaságra az 1930. október 23-i megállapodásban vállalt kötelezettségek tekintetében, azaz kész átvállalni az említett munkálatok költségeit a megállapodásban meghatározott arányokban, amennyiben ezt a mi társaságunk nem tenné meg. Ez a biztosíték a miniszterek gazdasági-pénzügyi bizottságának 1931. június 23-i 75-ös számú határozata alapján lett megadva, amivel a minisztertanács elnöke is egyetértett 1931. július 2-i 233-as számú iratával. Ugyanezzel a határozattal döntés született arról is, hogy az állam az építésügyi minisztérium rendelkezésére bocsátja az előirányzott munkálatok elvégzéséhez szükséges hitelt. A bizottság későbbi 1931. augusztus 18-i határozatával, amelyet a minisztertanács elnöke is megerősített 1931. augusztus 31-i 1870-es számú határozatával, elrendelték, hogy a Társaság rendelkezésére kell bocsátani a szükséges munkálatok kivitelezéséhez szükséges hitelt, azzal, hogy az vállaljon garanciát arra, hogy a kapott pénzt teljes egészében az előirányzott célokra fordítja.

A minisztertanács 1932. február 3-i 11306/II számú és 1932. április 20-i 43356/II. számú határozataival azonban, amelyeket a pénzügyminisztérium javaslatára fogadtak el, jóváhagyták, hogy a bajai zsilip helyreállítási munkálatihoz szüksé-

ges hitel első és második részletét az építésügyi minisztérium rendelkezésére bocsássák. A bajai zsilip rekonstrukcióját a magyar társaság végrehajtotta, a mi állami mérnökünk felügyelete mellett is. E munka költségeit abból a hitelből egyenlítették ki, amelyet a magyar kormány bocsátott a magyar társaság rendelkezésére, illetve, amit a mi kormányunk juttatott a jugoszláv társaságnak, mindenben az 1930. október 23-i megállapodásnak megfelelően. Ezt követően a magyar társaság hozzálátott a megállapodásban előirányzott munkálatok második részének kivitelezéséhez, azaz az odavezető csatorna kotrásához Bajánál. Az előirányzott kotrási munkálatok teljes költségei az 1930-as jóváhagyott megállapodás szerint 5 300 000 dinárra rúgtak, amelyből a mi államunkra 4 500 000 dinár esett. A magyarok azonban ennek csak egy részét végezték el, így a mi államunk 1 230 270 dinárt fizetett. Hátra van a kotrási munkák folytatása és befejezése, hogy szükség esetén lehetővé váljon a területünkön lévő hajózható csatornáink feltöltése.

Ezekre a munkálatokra, valamint a zsilip további javítására a szakértők említett becslése szerint 195 000 pengőre van szükség, amelyből a ránk eső rész 167 290 pengő vagy körülbelül 1,5 millió dinár.

Annak érdekében, hogy a bajai munkálatok egyszer s mindenkorra lekerüljenek a napirendről, s ennek megfelelően biztosítva legyen a területeinken lévő csatornák megfelelő működése, arra kérem önt, Miniszter Úr, hogy a miniszterek gazdasági-pénzügyi bizottságának 1931. június 23-i és 1931. augusztus 18-i határozatainak megfelelően eszközölje ki a minisztertanács döntését a 1,5 milliós rendkívüli hitel jóváhagyásához és az öntözőcsatorna zsilipjének javításához, valamint a Pandúr-szigeti völgy kotrási munkálatainak folytatásához Bajánál."

A fenti kéréssel egyetértve, van szerencsém javasolni a minisztertanácsnak, hogy az állami számviteli törvény 131. bekezdése alapján méltóztasson jóváhagyni az építésügyi minisztériumnak a fenti célra a következő összeg kifizetését:

1 500 000 dinár (egymillió ötszázezer) azzal, hogy ezeket a kiadásokat az állami számviteli törvény 131. bekezdésének megfelelően ideiglenes kiadásként könyveljék el, amíg ezt a döntést törvénybe nem iktatják, amikor is el lehet végezni a rendes és végleges kifizetést.

Pénzügyminiszter ??

A minisztertanács 1940 ....[536] ülésén elfogadta a pénzügyminiszter úr fenti javaslatát és hozzájárul, hogy mindenben annak megfelelően járjanak el.

A minisztertanács elnöke

A belügyminiszter helyettese

---

[536] Nincs feltüntetve a pontos dátum.

138.

A Jugoszláv Királyság Külügyminisztériumában őrzött táviratok Magyarország álláspontjáról a legfrissebb jugoszláviai eseményekkel kapcsolatban; a német csapatok hadianyag szállításáról Magyarországon keresztül; a Nemzetközi Duna Bizottság magyar delegációja iratainak elszállításáról (1941. március 29., 28., 31.)

AJ 334-2
További jelzet nélkül

I. Magyarország álláspontja a legfrissebb jugoszláviai eseményekkel
Budapest, 558. [1941] március 29.

A Jugoszláviában zajló legújabb eseményekkel kapcsolatban Magyarország a kivárás álláspontjára helyezkedett és visszafogott.

A külügyminiszter, dr. Bárdossy úr képviselője kijelentette a királyi követ előtt, hogy még nincsenek értesülései, miként alakulnak majd a jugoszláv–német kapcsolatok.

Március 28-án a minisztertanács értekezletet tartott, amelyen megvitatták a jugoszláviai helyzetet is, azokat az eshetőségeket, amelyek előállhatnak a német–jugoszláv kapcsolatokban, és általában Magyarország [ezzel kapcsolatos lehetséges] álláspontját.

II. A német csapatok és hadianyag szállítása Magyarországon keresztül
Budapest, 560, [1941] március 28.

Március 20. óta napi 25–30 vonat halad Magyarországon keresztül német csapatokkal és hadianyaggal.

Magyarországon magában még nincs német katonaság, kivéve a légierőt és légelhárító egységeket, de Nagykanizsánál és Szolnoknál előkészületek zajlanak, vélhetően német csapatok elhelyezésére.

A magyar vasúti szervektől szerzett értesülések szerint a német csapatok Romániába szállítása Magyarországon keresztül április 1-jén befejeződik, s attól kezdve Jugoszlávián keresztül történik majd.

III. A Nemzetközi Duna Bizottság[537] magyar delegációja elszállítja irattárát
Dr. V. Ninčić, állandó megbízott, teljhatalmú miniszter, [1941] március 31.

A Nemzetközi Duna Bizottság magyar megbízottja, Kvasavai[538] ma telefonált Budapestről az itteni olasz delegáltnak, Radomersknak[539], a likvidációs bizottság titkárának, hogy a magyar delegáció archívumát azonnal helyezzék a pincébe, vagy vigyék át a magyar követségre.

Belgrád, 1941. március 31.

139.

A Jugoszláv Királyság budapesti követségének számjeltávirata Ankarába, melyben arra kér, hogy tájékoztassa Belgrádot a magyarországi sajtó éles kirohanásáról a jugoszláv gépek magyarországi városok elleni támadása miatt (1941. április 7.)

AJ 370-30
Pov. Broj. 589
Számjeltávirat
Budapest, 1941. április 7. 22. 53.
Ankara, 1941. április 8. 17. 00

A mai újságok nagyon élesen kirohannak repülőgépeink magyar városok elleni támadása miatt.

Kérem, tájékoztassák Belgrádot.

Rašić

---

[537] Az első Duna Bizottságot 1856. március 30-án alakították meg a folyó menti országok a dunai hajózás zavartalanságának biztosítása céljából.

[538] Nem sikerült beazonosítani.

[539] Nem sikerült beazonosítani.

Névmutató

A. Sajti Enikő 20
Adamov (gyáli lakos) 211
Adžemović, Branko 272, 282
Aerenthal, Alois Lexa von 221
Akers-Douglas, Aretas 181
Aleksandrov, Todor 113
Ambrózy Lajos 123, 148
Andrássy Gyula 110
Andrássy Gyula, ifj. 73, 130, 132, 142
Andrić, Ivo 31, 259, 271
Antall István 132
Apor Gábor 276, 278
Apponyi Albert 72, 104, 111, 117, 124, 278
Avakumović (gyakornok) 241

Bacher Emil 137–141
Bajić, Lazar 40
Bajza József 234
Bakách-Bessenyei György 266
Bakotić 180
Baldwin, Stanley 164
Bandholtz, Harry Hill 41, 42
Bánffy Miklós 26, 205
Bárczy István, bárcziházi 193
Bárdossy László 240, 264, 265, 266, 315
Batthányi Lajos 40
Batthyány Tivadar 40–44
Beaumarchais, Maurice Delarue Caron de 123
Beneš, Edvard 26, 66, 67, 71, 75
Beniczky Ödön 44, 142
Benson, Godfrey Rathbone 86
Berchtold, Leopold von 214
Bernot, Josip 192
Berzeviczy Albert 103, 158, 159
Berzin, Jan Antonovics 148
Bethlen István 43, 51, 60–62, 67–75, 80, 90, 103, 104, 106, 107, 109, 113, 114, 116, 117, 122, 123, 124–126, 131–133, 139, 140, 142–149, 152, 159, 160, 164–167, 171, 172, 174–176, 184–186, 189, 190, 194, 195, 205, 215, 218, 219, 221, 223, 228, 252, 262, 285, 293
Bikar (esperes) 208
Bodi, Mihajlo D. 46
Borisz, III. *bolgár király* 89, 114
Bornemisza Géza 253
Boronkov, Teofil 210
Bošković, M. 52, 54
Bourbon-Pármai Zita *magyar királyné* 105, 115–117, 132
Božidar, Albert 112, 148, 226, 227, 231
Brčan (szegedi lakos)
Brčan, Jezdimir 212
Briand, Aristide 157, 186
Brockdorff-Rantzau, Ulrich 117
Buchinger Manó 222
Bud János 139

Cadorna, Luigi 119, 120
Čamprag, Milenko 208, 209
Cantacuzino, Scarlat Kantakuzén 51
Čarnojević, Arsenije 208
Castagneto, Gaetano Caracciolo 55, 77
Celte, Jovan-János 65
Chamberlain, Austin 117, 260

Ciano, Galeazzo 279, 280, 295
Cincar-Marković, Aleksandar 33, 34, 286, 287, 293, 310, 311
Clerk, George Russel 47
Clinchant, Georges 132
Cochrane-Baillie, Charles Wallace Alexander Napier 86
Čolak-Antić, Vojin 50, 54, 154, 182
Cripps,Charles Alfred 86
Crucescu, Radu 297
Čubrilović, Branko 307

Csáky István 28, 33, 279–281, 283–287, 295–297, 300–302, 305–308, 310, 311
Csáky Károly 106
Csekonics János 130

d'Esperey, Franchet Louis Félix Marie Francois 43
d'Annunzio, Gabrielle 119
Dakić, Milan 210–212
Darányi Kálmán 262, 266
Daruváry Géza 68, 77, 78
Davidović, Ljuba 114
de Vienne, Louis Alfred Edmond Marie Mathieu 170, 175
Deák Leó 210
Dénes Lajos 69, 71, 73, 74
di Gualtieri, Carlo Avarna 89
di Monza, Ercole Durini 176
Dinich Vidor 58
Dolfuss, Engelbert 235, 238
Dormándy Géza 118–121
Doulcet, Jean-Marie Augustin 56, 61, 62, 68
Dožić, Gavrilo 299
Duca, Ion Gheorghe 71
Dučić, Jovan 206, 207, 216, 218
Ďurčanský, Ferdinand 301
Đurđević, Stevan 209–213

Eckhardt Tibor 229, 262, 285, 288, 303
Eden, Anthony 260
Endresz György 224
Erdmannsdorff, Otto von 262
Ernszt Sándor 246
Erzberger, Matthias 78
Esküti Lajos 80
Eszterházy 117
Eszterházy Móric 143

Fáy István 304
Ferdinánd, I. *bolgár király* 89
Ferdinánd, I. *román király* 206, 284
Ferenczy Izsó 217
Festetics Sándor 261, 285
Fodor István 151
Fodor, Marcel W. 122
Forgács Béla 155, 156, 162
Fotić, Konstantin 176
Friedjung, Heinrich 214
Friedrich István 40, 42, 43–46, 55, 58, 71, 220, 226

Gafencu, Grigore 283, 298
Garami Ernő 81
Germanus Gyula 83
Gerovszky, Alekszej 306
Gerovszky, György 306
Gerovszky, Román 306
Gieswein Sándor 71
Gigliucci, Luigi Orazio Vinci 293
Goga, Octavian 51
Golić (szabó) 211
Gorton, Reginald St. George 42–44
Gömbös Gyula 28, 68, 73, 78–80, 106–109, 126, 127, 188–191, 193–195, 198, 199, 215, 218–223, 225–223, 233, 237–240, 248–250, 253, 266
Grandi, Dino 172, 198
Gratz Gusztáv 43, 47, 75, 117, 165, 166
Graves, Philip Perceval 129
Graziani, Jean-César 41, 44
Griger Miklós 227–230, 250
Grigorcea, Vasile 207
Grujić, Dušan 209
Guzzoni, Alfredo 77
György, I. *görög király* 284

Habsburg Albrecht *főherceg* 79, 116, 130, 194, 229

Habsburg Anna *főhercegnő* 130
Habsburg Auguszta *főhercegnő* 130
Habsburg Frigyes *főherceg* 79
Habsburg Gabriella *főhercegnő* 130
Habsburg Izabella *főhercegnő* 130
Habsburg József főherceg 39, 41, 46, 63, 89, 116, 132, 194
Habsburg Ottó 63, 89, 90, 105, 117, 189, 194, 195, 206, 230, 231, 250, 292
Hadik András 70
Hadži-Đorđević, Ljuba 156, 162
Haller István 71
Hamid, Abdul 252
Hamswort, Esmond Cecil 163
Harmsworth, Harold 163
Héjjas Iván 61
Herczeg Ferenc 173
Hermann Miksa 149, 150
Hermer 114
Herriot, Édouard 103
Herz (ezredes) 211
Hilton Young, Edward 88
Hindenburg, Paul Ludwig von 124
Hitler, Adolf 34, 78, 253, 254, 272–274, 281, 287, 301
Hlinka, Andrej 234
Hodža, Milan 40
Hohenzollern (Romániai) Mária 284
Hohenzollern-Sigmaringen Miklós *román herceg* 206
Hóman Bálint 238, 304
Hoor Tempis Mór 151
Horáciusz Pál 158
Horchfal 151
Horthy Miklós 22, 27, 35, 36, 46, 47, 63, 70, 84, 89, 90, 109, 110, 116, 117–119, 120, 122, 123, 126, 127, 130, 133, 142, 154, 187, 188, 190, 194, 195, 212, 224, 225, 235, 249, 261, 267, 279, 284, 293, 296, 297
Hory András 147
Imrédy Béla 266, 267, 272, 273, 279, 281

Izvolszkij, Alekszandr Petrovics 221

Jančikin (deszki lakos) 212
Janković, Miroslav 232
Janky Kocsárd 89, 154, 155, 189, 190
Jelčić (deszki tiszthelyettes)
Ješić család 213
Jevtić, Bogoljub 233, 234, 236, 237, 238, 249
Joffe, Adolf Abramovics 114
Jouart, André 195
Jovanović, Milutin 53, 54
Jungerth-Arnóthy Mihály 113
Jurišić-Šturm, Momčilo 216, 218

Kállay Tibor 144, 253
Kamenyev, Lev Boriszovics 114, 121
Kánya Kálmán 27, 28, 103, 114, 122, 214, 215, 221, 223, 225–228, 230, 231, 233, 239, 248, 249, 258, 259, 272, 273, 276, 278, 279, 293
Karađorđević, Olga 284
Karađorđević, Pavle 284
Kardoš, Stevan 210
Károly, IV., Habsburg *magyar király, osztrák császár* 50, 73, 89, 103, 105, 115, 117, 121–123, 130, 194, 205, 206, 207
Károlyi Gyula 218, 219, 220, 251
Károlyi József 117
Károlyi Mihály 63, 81, 105, 110, 117, 132, 261
Károlyi Mihályné, Andrássy Katalin 110
Kary Béla, Gyergyószentmiklósi 119
Kasidolac, Dragomir 263, 279
Katus András 65
Kellog, Frank B. 186
Kemal, Musztafa, Atatürk 88
Kenéz (Kreutzer) Béla 251, 253
Keresztes-Fischer Lajos 261
Keti (orvos) 140
Khuen-Héderváry Sándor 217, 225
Kitel Károly 79
Klebelsberg Kuno 70, 147, 205
Kočoban, Miron 213
Kohner Alfréd Koner 136
Konstantinović testvérek 212
Korányi Frigyes 44, 159
Kraft, Stefan 64
Kristóffy József 300

Kun Béla 79, 110, 118, 119
Kuručev, Aleksandar 211
Kuručev, Ivan 211
Kuručev, Tomislav 211
Kvasavai 316
Kvaternik, Slavko 36

Lambart, Frederick 88
Láng Boldizsár 120
Lastić (plébános) 211, 212
Laval, Pierre 248, 249
Lazarević, Branko 249, 251
Le Bleu, Jean le 77
Legh, Thomas Wodehouse 85
Lenin (Vlagyimir Iljics Uljanov) 48, 114
Lévai (ügyvéd) 210
Linder Béla 81
Ljapcsev, Andrej 124
Lloyd, L. B. 128
Lovászy Márton 40–42, 44
Löbe, Paul 157
Lučajene család 213
Luković, Radomir 176, 181
Luther Márton 190, 191

MacDonald, Ramsay 80, 103, 225
Maček, Vladko 35
Magarašević, Leontije 210
Maniu, Iuliu 207
Mankovich György 221
Mardsal Ferenc 113
Máriássy Zoltán 282
Marinković, Vojislav 160, 161, 176, 180, 182, 183
Marković, Bran. M. 60
Marković, Petar J. 106
Márkus László 304
Marton Béla 261
Márton Mátyás 65
Matačić, Lovro 304
Mataja, Heinrich 115–117
Mihajlović, Kosta 209
Mihajlović, Milan 209
Mikes János 121
Milić, Svetozar 212
Milner, Alfred 43
Milojević, Milan Đ. 48, 57, 62, 69, 74, 76, 82, 93, 94, 95, 121, 124
Miloševa, Vidosava 213
Mojić, Petar 209
Mollov, Vladimir 158
Mussolini, Benito 32, 55, 68, 118–120, 146, 163, 165, 167, 188, 219, 221, 223, 225, 227, 235–237, 240, 249, 273, 274, 279
Münich Károly 141

Nagy Emil 159
Nagy Pál 89
Nagy Vince 70
Nagyatádi Szabó István 70, 80
Napóleon, Bonaparte 190, 191
Nedeljkov, Svetozar 212
Nedeljković (esperes) 208
Nedićeva, Vukosava 212
Nelky Jenő 89, 113
Nemes Albert 26
Nemeskéri Kiss Sándor 88
Német István 213
Nešć (deszki tiszthelyettes) 211
Neurath, Konstantin von 28
Nickl Alfréd, Oppavári 217
Ninčić, Momčilo 60, 74, 90, 100, 112, 115, 118, 121, 131,
Ninčić, V. 316
Nopcsa Ferenc 120

O'Malley, Sir Owen St. Clair 296
Osborne, George Godolphin 86

Pakocs József 143
Pallai Géza 191
Pallavicini György 142, 143, 206, 207
Pandurović, Mišo 213
Panić (kereskedő) 212
Pap Sándor 210
Papen, Franz von 220
Pašić, Nikola 114, 118, 216
Pavelić, Ante 36
Pavlinović, Bernard 197
Peidl Gyula 220

Pekár Gyula 44
Per Ernő 192
Perić, Ninko 78
Perzi, Laza 209
Péter, II. (Karađorđević) *jugoszláv uralkodó* 284
Petrescu-Comnen, Nicolae 264, 265
Philimore, Walter 86
Pogány Ágnes 137
Poincaré, Raymond 157
Popović, Tihomir A. 102, 104
Pričić, Mirko 64
Prohaska, Oscar 214
Prónay Pál 79, 90
Protić, Stojan 39
Purić, Božidar 112, 148

Račić, Puniša 165
Radić, Stjepan 47, 64, 75, 81, 82, 89, 112–115, 118, 165
Radomersk 316
Radovanović 212
Rainprecht Antal 69, 70
Rakovszkij, Kriszthjan Georgijevics 113, 114
Rakovszky István 142
Rakovszky Iván 135
Rašić, Svetozar 273, 274–276, 278, 279, 283, 284, 300–302, 305, 306, 316
Rassay Károly 72, 143, 230
Réti György 20
Ribbentrop, Joachim von 281
Risztov 212
Romanelli, Guido 118, 119, 121
Romani, Pietro 55
Rubidó-Zichy Iván 113, 128, 129
Rupert Rezső 69
Ruszkay Jenő 83
Rüştü, Tevfik (Aras), Rusdi bej 248, 249

Sándor, I. *jugoszláv király* 170, 284
Saracoğlu, Şükrü 298, 311
Saronov, Nyikolaj 300
Saruzzi (alezredes) 199
Savić, Nikola 210, 211
Savov, Jovan 211
Schager-Eckartsau, Albin 115, 116
Schultz, Heinrich Ernst Walter 78
Schuschnigg, Kurt Alois Josef Johann 238–240
Schwartz 65
Scitovszky Béla 152
Scitovszky Tibor 152
Selvi (őrnagy) 199
Seton-Watson, Robert William 87
Šević (esperes) 210
Shvoy Kálmán 119, 154, 155
Sigray Antal 285
Simić, Jevrem 253
Simović, Dušan 34
Sixtus, *Bourbon-Pármai herceg* 117
Smiljanić, Miloje 32, 293, 295, 297, 303, 308, 310
Somssich József 44
Spanner (vezérkari őrnagy) 199
Spišiak, Ján 301
Stahremberg, Ernst Rüdiger von 235
Stanisavljević, Živko 102
Stanković, Svetozar 93
Stark Lipót (Leopold) 150, 151
Stead, Alfred William 45, 46
Steed, Henry Wickham 128
Stoilov, Stoil C. 284
Stojanović, Đura 209
Street, Cecil John Charles 87
Streliczky Dénes 210
Subotić, Ivan 292
Šumenković, Ilija 287, 293, 298, 303
Suvich, Fulvio 55, 236, 237
Svetozar, Davidov 211

Szabados (lelkész) 208
Szakács Andor 72
Szálasi Ferenc 267
Szántó Gábor 243
Szécsen Miklós Antal 44
Szende Pál 81
Szentiványi Dezső 65
Szily Kálmán 304
Szörtsey József 126
Sztahe (államügyész) 137

Sztambolijszki, Alekszandar 114, 124
Szűts (százados) 145

Tahy László 134
Talbot, Gerald Francis 151, 152
Teleki Mihály 307
Teleki Pál 33–35, 43, 48, 89, 121, 288, 296, 297
Terzan (bőrműves) 212
Tilkovszky Loránt 19
Tiso, Jozef 301
Tisza István 79, 142, 222
Tittoni, Tomaso 54
Titulescu, Nicolae 161, 167, 232
Torday Emil 113
Trockij, Lev Davidovics 48, 114, 120
Troubridge, Ernest Charles Thomas 43, 45, 46
Tucakov család 213
Tuka, Vojtech 301
Túri Béla 250

Ulain, Ferenc 78
Ullein-Revitzky Antal 303
Uzsvik (lelkész) 208

Vansittart, Robert Gilbert 260
Varga József 286
Varjassy Lajos 43
Vass József 130, 146
Vázsonyi Vilmos 72, 106, 107, 142, 143
Vecsésy (gróf) 70
Velmar-Janković, Vladimir 304–305
Venizelosz, Eleftheriosz 88
Vészi József 159
Viner (lelkész) 212
Virág Ferenc 205
Vladimir, Rajić 299, 300
Vukčević, Aleksandar 261

Waldemar, Alth 31
Walkó Lajos 130, 152, 205
Weiss Fülöp 150, 152
Wekerle Sándor 143
Wild József 106–109
Winchkler István Winkler 217
Windischgräz Lajos 215, 221
Wolff Károly 80, 102, 106, 143

Zadravecz István 127
Zaleski, August 172
Zichy János 72, 145, 146, 228, 229, 231
Zinovjev, Grigorij Jevszejevics 114
Žižek, Cyril 155
Zogu, Ahmed 251, 252
Zubković, Georgije 208

Nyomdai előkészítés és borító: Virágmandula Kft.
www.mandulavirag.hu

Nyomdai munkák: Séd Nyomda Kft., Szekszárd
Felelős vezető: Katona Szilvia
www.sednyomda.hu

Hornyák Árpád

(1971) történész, a PTE Történettudományi Intézetének habilitált egyetemi docense, valamint az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetének tudományos főmunkatársa.

Korábbi kötetei:

Találkozások–ütközések. Fejezetek a 20. századi magyar–szerb kapcsolatok történetéből. Pécs, 2010

Pécs szerb megszállása egy szerb újságíró szemével. Milan Glibonjski visszaemlékezései. Pécs, 2006

Magyar–jugoszláv diplomáciai kapcsolatok 1918–1927. Novi Sad, 2004

3950 Ft

9 786155 497810